NİKOLAY VASİLYEVİÇ
GOGOL

ARABESKLER
DELİNİN DEFTERİ VE DİĞER PETERSBURG ÖYKÜLERİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 1085

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

NİKOLAY VASİLYEVİÇ GOGOL

ARABESKLER

(DELİNİN DEFTERİ VE DİĞER PETERSBURG ÖYKÜLERİ)

ÖZGÜN ADI

АРАБЕСКИ

ПЕТЕРБУРГСКИЕ ПОВЕСТИ

GÖRSEL YÖNETMEN

BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI KASIM 2006

ISBN 975-458-926-7 (CİLTLİ)

ISBN 975-458-929-1 (KARTON KAPAKLI)

BASKI

ALTAN BASIM SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

(0212) 629 03 74

YÜZYIL MAH., MATBAACILAR SİT., 222/A,

BAĞCILAR, İSTANBUL

CİLT

DERYA MÜCELLİT LTD.

(0212) 501 02 72

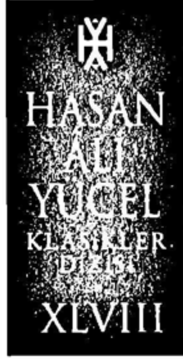
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL

Tel. (0212) 252 39 91

Fax. (0212) 252 39 95

www.iskulturyayinlari.com.tr

NİKOLAY VASİLYEVİÇ
GOGOL

ARABESKLER
DELİNİN DEFTERİ
VE DİĞER PETERSBURG ÖYKÜLERİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAZLUM BEYHAN

İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Nikolay Gogol

Nikolay Vasilyeviç Gogol 20 Mart 1809'da Poltava bölgesinde Mirgorod'da Kazak bir ailenin çoçuğu olarak dünyaya geldi. 1828'de Petersburg'a giderek sivil hizmetlerde işler buldu ve edebiyat çevrelerine ilk adımını attı. Ukrayna'daki yaşamı ele aldığı kısa öykülerden oluşan *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Yaşam* (1831) adlı çalışması umut vaat edici görüldü. Dört yıllık bir aradan sonra çıkan *Mirgorod*'da yer alan ve 16. yüzyılda Kazakların yaşamını ele alan "Taras Bulba" öyküsü, 1842'de romana dönüştü.

1836'da bürokrasi memurları üzerine kara mizahi bir çalışma olan *Müfettiş* yayımlandı. Yanlışlıklar üzerine kurulu bir komedi olan bu çalışma birçokları tarafından Rus edebiyatının en göze çarpan oyunlarından biri olarak görülmektedir.

Gogol, 1826'dan başlayarak sonraki 22 yılını Roma'da geçirdi. Burada en yaratıcı yapıtı olarak görülen ve daha sonra dünya edebiyatının en güzel romanlarından biri olarak yerini alacak *Ölü Canlar* üzerine çalıştı. Roman Rusya'da günlük yaşamın plastik bir görünümünü vererek feodal Rusya'yı çürümüş, çökmüş bir ülke olarak çizer. Yapıt çıkar çıkmaz Rusya'da yankı uyandırdı. Kısa bir süre sonra da takma adla İngilizceye çevrildi. Yapıtta yer alan birçok esprili deyim günümüz Rusçasında atasözü olarak kullanılmaktadır.

1834'te yayımlanan *Delinin Defteri* ve *Neva Bulvarı* gibi yapıtlarında Puşkin'i izleyerek "küçük adam" temasına yönelen Gogol bu tür bir anlatım tarzını "Palto" adlı uzun öyküsünde sanatsal bir olgunluğa ulaştırır.

Gogol'ün komik ve trajik öğeleri kendine özgü bir yoldan bir araya getiren saldırgan yergisi, çarpıcı kişilik çizimi, dili alışagelmedik çarpıcılıkta kullanması, yapıtlarının bütün dünya dillerine çevrilmesine ve dünya çapında ün kazanmasına yol açmıştır. Yazarın yapıtları Rus gerçekçiliğinin gelişimi üstünde etkili olmuştur.

Nikolay Gogol 4 Mart 1852'de Moskova'da öldü.

İçindekiler

Neva Bulvarı

Neva Bulvarı'ndan güzel bir yer yoktur. Bu hiç değilse Petersburg için böyledir. Petersburg için her şeydir Neva Bulvarı. Nasıl da pırıl pırıl parlar, başkentimizin bu alımlı, fettan dilberi. Şundan kesinlikle eminim ki, memur olsun, sivil olsun Petersburg'un hiçbir sakini bu caddeyi dünyaya değişmez. Kaytan bıyıklı, sinekkaydı tıraşlı, birinci sınıf terzi elinden çıkmış takım elbiseli yirmi beşindeki genç takımı da, sakalına aklar düşmüş, tepesi gümüş tabak gibi parıldamaya başlamışlar takımı da hayrandırlar Neva Bulvarı'na. Ya kadınlar! Kadınlar için hele, canlar canıdır, Neva Bulvarı. Kime hoş gelmez ki zaten bu cadde? Adımını atmaya gör, tek bir arzuyla dolar taşar için: Gezmek, gezmek, gezmek. Çok önemli, ivedi işleri olanlar bile Neva Bulvarı'na çıkar çıkmaz bütün işlerini unuturlar. Tüm Petersburg'u saran çıkar koşuşturmalarının, ticari kaygıların geçerli olmadığı tek yer burasıdır. Neva Bulvarı'nda karşılaştığınız bir Petersburglu; Morskaya, Gorohovaya, Liteynaya ya da Meşçanskaya caddelerinde karşılaşacağınız bir Petersburgludan her zaman daha az bencildir. Neden derseniz, ister yaya gidiyor, ister kuruldukları kupa arabalarıyla uçuyor olsunlar, bu caddelerde karşılacağınız insanlar gözlerini hırs bürümüş açgözlü çıkarcılardır da ondan... Neva Bulvarı kent halkının genel iletişimini de sağlayan bir yerdir. Kentin Petersburg ya da Vi-

borg kesiminde oturan biri, kaç yıldır görüşemediği Peksi ya da Moskova Kapısı taraflarında oturan bir ahbabını, Neva Bulvarı'na çıkacak olursa eğer, göreceğini kesinlikle bilir. Hiçbir randevu defteri, hiçbir danışma bürosu böylesine güvenceli buluşmalar sağlayamaz. Nelere kadirsin sen ey Neva Bulvarı! Garibanların bile, sana çıkıp iki tur atmaları yeter, gönüllerinin şenlenmesi için. Kaldırımların ne denli özenle, titizlikle süpürülürse süpürülürsün, Tanrım, ne çok ayağın izi görülür üzerinde! Heybetli gövdesinin ağırlığıyla granit parkelerini çatlatacakmış gibi yürüyen emekli askerin kirli, hantal çizmeleri; ayçiçekleri gibi başı hep ışıklı vitrinlerden yana dönük yürüyen çıtı pıtı bayanın mini minnacık pabuçları ya da yüreği umutlarla dolu asteğmenin ucu yere sürünen kılıcı... hepsinin kendilerince, güçlü ya da zayıf, derin ya da hafif izleri görülür kaldırımlarında. Neva Bulvarı'nda bir tek gün içinde bile öyle çok değişiklikler olur ve bu değişikler öyle büyük bir hızla gerçekleşir ki, durmamacasına birbirinin yerini alan değişik görüntüler bir tür hayal oyununu andırır. Tüm Petersburg'un, fırından taze çıkmış mis gibi ekmek koktuğu, yırtık pırtık giysili dilenci kadınların ya kilise yolunu tutmak ya da hayırseverlerin peşinden seğirtmek üzere sokakları doldurduğu sabahın erken saatlerinden başlayalım: Bu saatlerde Petersburg bomboştur. Göbekli mağaza sahipleri de, onların tezgâhtarları da ya Hollanda gecelikleri içinde uyuyorlardır ya da kalkıp asil yüzlerini yıkamışlardır ve kahvelerini içmektedirler. Dilenciler pastane önlerinde toplanırlar, gece boyunca pervane gibi masadan masaya çikolata servisi yapmaktan bitap düşmüş garson, elinde bir süpürge, kravatsız, uykulu uykulu çıkar, önceki günden kalmış pasta, börek kırıntılarını dilencilere fırlatır. Sokaklar her işe yarar insanlarla doludur. Arada bir, aceleyle işe giden Rus köylüleri görülür; çizmeleri öylesine kireç lekesi içindedir ki, sularının temizliğiyle ünlü Yekaterina Kanalı'na sokup çıkarsanız bile temizleyemezsiniz. Bu saatler bayanların çıkması

bakımından pek uygun saatler değildir, çünkü Rus erkeklerinin birbirleriyle konuşurken seçtikleri sözcükler öylesine açık saçıktır ki, tiyatroda bile öylelerini zor duyarsınız. Çalıştığı dairenin yolu Neva Bulvarı'ndan geçiyorsa, bazen, koltuğunun altında evrak çantasıyla uykulu bir memura da rastlayabilirsiniz burada. Şurası kesinlikle söylenebilir ki, öğle saatlerine kadar Neva Bulvarı kimse için amaç değil, yalnızca bir araçtır; başka uğraşları, kaygıları, sıkıntıları olan birtakım insanlar onu hiç akıllarına bile getirmeden üzerinden yürür giderler. Rus köylüleri üç beş bakır mangırı bulmayan paralardan söz ederler, yaşlı dedeler, nineler ellerini kollarını sallar, kendi kendilerine konuşurlar, el kol hareketleri bazen çok dikkat çekici olmasına karşın kimse onlara aldırmaz, gülmez, konuşmalarını dinlemez. Onlara takılsa takılsa bir tek, ellerinde litrelik boş votka şişeleri veya yeni dikilmiş çizmelerle, caddeden yıldırım hızıyla koşturan, alacalı uzun gömlekler giymiş çırak çocuklar takılırlar. Günün bu saatinde üzerinize ne giymiş olursanız olun, isterseniz başınızda şapka yerine kasket bulunsun ya da gömleğinizin yakası bir yerde, kravatınız bir yerde olsun, kimsenin dikkatini çekmez.

Saat on ikide, yanlarında bembeyaz patiska yakalı öğrencileriyle her milliyetten asilzade mürebbiyelerinin koşuşturmalarına tanık olur Neva Bulvarı. İngiliz Johns'lar, Fransız Koki'ler eğitimlerini üstlendikleri çocuklarla kol kola yürürken, bir yandan da terbiyeli bir ağırbaşlılıkla, dükkân tabelalarının, o dükkânda ne satıldığını anlamamıza yaradığını anlatırlar. Solgun yüzlü *miss*'ler ve pembe yanaklı Slav mürebbiyeler, eğitimlerinden sorumlu oldukları tüy gibi hafif, içlerinde kurt kaynayan yerinde duramaz kızların ardından azametle yürüyerek, onlara omuzlarını yukarı çekmeleri, dik durmaları uyarısında bulunurlar; kısacası bu saatlerde Neva Bulvarı pedagojik bir bulvardır. Saat ikiye yaklaştıkça mürebbiyeler, öğretmenler ve çocuklar azalmaya, bunların yeri-

ni çocukların babaları almaya başlar: Rengârenk ciciler giymiş, sık sık sinir buhranları geçiren hanım arkadaşlarını takmışlardır kollarına bunlar. Derken, doktoruyla havalardan ve burnunda çıkan küçük sivilceden konuşmak, atlarının ve çocuklarının sağlığı hakkında bilgi almak, gazetelerde ülkeye gelen ve ülkeden giden kişilerle ilgili önemli makaleleri okumak ve ilanlara göz atmak ve son olarak bir fincan çay ya da kahve içmek gibi önemli ev işlerini bitirenler katılırlar bu kalabalığa. Bunlara, imrenilecek alın yazılarının kendilerini soylu memuriyet unvanıyla onurlandırdığı özel görevli memurlar katılır; bunlara dışişlerinde çalışan ve hem yaptıkları işin, hem de alışkanlıklarının soyluluklarıyla başkalarından ayrılan dışişleri memurları katılır. Tanrım, dünyada ne güzel görevler, ne güzel memuriyetler var! İnsanın ruhunu nasıl da yüceltir, hazlara boğar bu güzel görevler! Yazık ki ben memur değilim, bu yüzden de amirlerin incelik dolu davranışlarının memurlara verdiği o büyük zevki hiç tatmadım, tadamayacağım da. Neva Bulvarı'nda karşılaştığınız her şey kibarlığın timsalidir. Elleri ceplerinde dolaşan uzun redingotlu erkekler, pembe, beyaz, gök mavisi atlastan giysileri ve göz alıcı şapkalarıyla kadınlar... Burada öyle favoriler görürsünüz ki, inanılmaz bir hünerle kalkık gömlek yakaları ardına gizlenecek şekilde bırakılmışlardır ve başka bir yerde bir eşlerine daha rastlamanız çok zordur. Yalnızca dışişleri memurlarında görülen ve atlas gibi parlak, kadife gibi yumuşak olan bu favoriler, kömür karasından, kunduz karasına kadar siyahın değişik tonlarında olabilirler. Ne yazık ki, öbür bakanlıklarda çalışan memurlar siyah yerine kızıl favori bırakırlar. Bıyıklara gelince... dünyanın bütün kalemleri, fırçaları yetersiz kalır bunları betimlemede... Birbirinden değerli esanslar, parfümler sıkılarak, son derece nadir ve pahalı pomatlar sürülerek, geceleri, perdahlı kâğıtlar arasında kalıba alınarak *possesseur*'lerince gece gündüz demeden yaşamlarının belki yarısı harcanarak bakımları yapılan, gö-

renlerinse, iç geçirip imrendikleri bıyıklar... Sahibelerinin hiç değilse iki koca gün boyunca bağlılık ve özen gösterdikleri, hafif, alacalı, tüllü, tüylü, kürklü binlerce çeşit şapka, atkı, takı, giysi... Neva Bulvarı'nda gözlerini kamaştıracağı birini muhakkak bulur. Neva Bulvarı'nın rengârenk giysili kadınlarını görünce, koca bir kelebek sürüsünün havalandığını ve pırıltılı bir bulut halinde erkek kara böcekler üzerinde dalgalanmakta olduğunu sanabilirsiniz. Öyle beller görürsünüz ki burada, bir kez olsun düşünüze bile girmemişlerdir: Şişe boynundan daha kalın olmayan, incecik, daracık beller; karşılaştığınızda ne olur ne olmaz diye saygıyla biraz yana çekilirsiniz, sakar bir dirseğin hafifçe dokunuşuyla bir kaza çıkmasın diye... Hatta yüreğinizde ürküntüyle korku arasında dalgalanmalar olur, özensizce bir nefes alıp verişin bile doğanın ve sanatın bu harikulade varlığını un ufak edebileceğinden endişe duyarsınız. Peki ya kadın giysilerinin yenlerine ne buyrulur? O güzeller güzeli yenlere? İki sevimli baloncuk uçuşur sanki kadının iki yanında ve eğer kocası kolunda olmasa havalandırıvereceklerdir onu. Aslında şampanyayla dolu bir kadehi kaldırmak gibi kolay ve keyif vericidir bir kadını havaya kaldırmak.

Dünyanın hiçbir yerinde insanlar Neva Bulvarı'nda olduğu gibi rahat, doğal, saygılı selamlamazlar birbirlerini. Dünyada eşi benzeri görülmemiş üstün sanat ürünü gülümsemelere burada rastlarsınız, öyle gülümsemelerdir ki bunlar, bazen zevkten erirsiniz, bazen kendinizi yerdeki minnacık otlardan daha alçak görüp başınızı eğersiniz, bazen de Admiralti Kulesi'nden daha yüksek görürsünüz ve başınızı dikersiniz. Burada bir gece önceki konserden ya da havalardan konuşulduğunu görürsünüz. Ama nasıl bir özsaygıyla, nasıl alışılmadık bir soylulukla!.. Burada gün boyu akıl sır ermez binlerce tip ya da olayla karşılaşırsınız. Tanrım! Ne tuhaf tiplerle doludur şu Neva Bulvarı! Öyleleri vardır ki, karşılaştığınızda gözlerini indirip ayakkabılarınıza bakarlar, geçip gitti-

ğinizde de başlarını çevirip ceketinizin arka eteğine bakarlar. Bunu niye yaptıklarını hiç anlayamadım. İlkin bu işi yapanların ayakkabıcı olduklarını düşündüm ama sonra çoğunun devlet memuru olduğunu anladım; hatta aralarında öyleleri vardı ki, devletin bir koltuğundan ötekine olağanüstü bir hünerle geçebiliyorlardı. Memur olmayanlarsa kaldırım mühendisliği yapıyorlar ya da pastanelerde gazete okuyorlardı, kısacası çoğu aklı başında insanlardı. Başkentin kıpır kıpır "Neva Bulvarı Saati" adı verilebilecek olan öğleden sonra ikiyle üç arasındaki kutlu saatlerde Neva Bulvarı, insanoğlunun yarattığı en iyi şeylerin sergi alanı niteliğindedir. Herkes bir şeylerini göstermeye çalışır: Kimi kunduz kürkü yakalıklı takım elbisesini, kimi biçimli Grek burnunu, kimi göreni hayran bırakan favorilerini, kimi olağanüstü gözlerini ve son derece süslü şapkasını, kimi serçe parmağındaki tılsımlı yüzüğünü, kimi büyüleyici pabuçlar içindeki minnacık ayacıklarını, kimi insanı hayretten şallak mallak eden kravatını ve kimi şaşkınlıktan insana parmak ısırtan bıyıklarını... Saat üçü vurdu mu, sergi sona erer, kalabalık seyrelir... Tam üçte yeni vardiya görev başındadır; sanki bahar gelir Neva Bulvarı'na; yeşil üniformaları içinde memurlar kaplar tüm bulvarı. Şube müdürleri, daire amirleri, masa şefleri acıkmış karınlarını doyurma telaşıyla bir an önce evlerine ulaşmak için hızla yürür giderler. Kalem memurları, sekreterler, yazıcılar, unvansız genç memurlarsa canlı, neşeli havalarla Neva Bulvarı'nın tadını çıkarmaya çalışırlar: Hallerine bakan, altı saattir amirlerinin karşısında ağızlarını açmadan oturanlarının onlar olduğuna asla ihtimal vermez. Ama şube müdürleri, daire amirleri, masa şefleri, yani nispeten yaşını başını almış üst dereceden memurlar başları önlerinde hızlı hızlı yürürler: Gelip geçenle ilgilenmezler bile, çünkü kafaları yarım kalan işlerden kaynaklanan bin bir sorunla doludur; mağazaların tabelaları onlara masalarındaki ağzına kadar dolu evrak kutusunu ya da amirlerinin asık suratını çağrıştırır.

Saat dörtte Neva Bulvarı boşalır; memur takımından birine rastlamanız pek zordur bu saatten sonra orda. Elinde dikiş kutusuyla mağazaların birinden çıkıp bulvarı koşarak geçen bir terzi kız; insansever bir adliye memurunun zavallı avı olacak* süslü paltolu biri; günün hangi saatinde bulunulduğunun kendisi için hiç önemi olmayan, başkenti gezip görmeye gelmiş bir garip taşralı; elinde çantası ve kitabıyla uzun, ince bir İngiliz bayan; pamuklu ceketinin beli omuzlarının az aşağısında, sivri sakallı, kaldırımda terbiyeli terbiyeli yürürken kolları, bacakları, başı, sırtı... her yanı oynayan artel üyesi bir Rus ve çok seyrek olarak alt tabakadan bir esnaf ya da zanaatkâr dışında kimseyi göremezsiniz Neva Bulvarı'nda.

Ama ne zaman ki evleri, sokakları alacakaranlık yumuşacık örtmeye başlar ve bekçiler sırtlarına hasırlarını çekip fenerleri yakmak için elektrik direklerine dayadıkları merdivenlere tırmanırlar; ne zaman ki gün ışığında göze görünmekten çekinen taşbaskısı resimler mağazaların alt pencereleri gerisinden belirmeye başlar; işte o zaman Neva Bulvarı yeniden canlanır, devinmeye başlar. O zaman lambaların her şeye büyüleyici ışıklarını serptikleri gizemli an gelmiş demektir. Sıcacık paltolarına sarınmış, çoğu bekâr çok sayıda genç insan görürsünüz Neva Bulvarı'nda. Günün bu saatlerinde insanların bir amacı ya da daha doğrusu amaca benzer belirsiz bir düşünceleri var gibidir sanki. Adımlar hızlanır, yürüyüşlerdeki ahenk bozulur. Gölgeler titreşir, uzar, kaldırımlardan duvarlara tırmanır, hatta başların ta Politseyskiy Köprüsü'ne yükseldiği görülür. Kalem memurları, yazıcılar, unvansız genç memurlar Neva'daki dolaşmalarını uzatır dururlar; şube müdürleri, daire amirleri, danışmanlar, masa şefleri gibi kıdemli memurlarsa ya evli oldukları için ya da Al-

* O tarihlerde mahkemelerde rüşvet çok yaygındı (Rusça baskıda editörün notu).

man aşçılarının pişirdikleri lezzetli yemeklerden kopamadıkları için çoğunlukla evlerindedirler. Saat iki sularında, şaşılacak bir soyluluk ve azametle Neva Bulvarı'nda tur atan saygıdeğer ihtiyarlara bu saatlerde yeniden rastlanır. Bu ihtiyarların da, tıpkı genç kalem memurları gibi, uzaktan gördükleri şapkalı bayanların yüzlerine bakabilmek için artları sıra koştuklarını görebilirsiniz; aslında kalın dudaklı, allık sürülmüş kırmızı yanaklı bayanlar cadde sakinlerinden çoğunun hoşuna gider, özellikle de tezgâhtarlar, esnaflar ve kol kola girip kalabalık gruplar halinde dolaşmayı seven Alman elbiseli tüccar takımı bayılırlar bu bayanlara.

Teğmen Pirogov, yanında yürümekte olan, frakının üzerine pelerin giymiş arkadaşını dürterek:

"Dursana!" diye bağırdı. "Gördün mü geçeni?"

"Gördüm... harika bir parça... tam bir Peruginova Bianca!"*

"Kimden söz ediyorsun sen?"

"Şu esmerden... Aman Tanrım, ne gözlerdi onlar öyle! Yüzü, tüm vücut çizgileri... Bir harikaydı!"

"Esmer değil, onun ardından geçen sarışındı benim söylediğim. Ama madem sen esmeri beğendin, ne diye hemen peşine düşmüyor da burada oyalanıp duruyorsun?"

Fraklı genç kızararak:

"Olur mu öyle şey?" dedi. "Akşamları burada dolaşan tanınmış, asil hanımlardan biri besbelli..." Sonra iç çekerek ekledi: "Yalnız pelerini seksen ruble eder."

Teğmen Pirogov, pelerinini ışıklar altında dalgalandıra dalgalandıra uzaklaşan esmer hanıma doğru arkadaşını iterek:

"Amma safsın ha!" dedi. "Elini çabuk tut, yoksa kaçıracaksın... Ben de sarışının peşinden gidiyorum."

---

* Pietro Penigino'nun (1446-1523) Santa Maria dei Bianchi Kilisesi'ndeki freskinden Madonna (Rusça baskıda editörün notu).

Böylece ikisi birbirinden ayrıldı.

Pirogov, hiçbir güzelin kendisine direnemeyeceğinden emin olmanın verdiği hoşnutluk ve özgüvenle gülümseyerek:

"Sizin gibileri iyi bilirim ben" diye mırıldandı kendi kendine.

Redingotunun üzerine pelerin giymiş genç adam, sokak lambalarına yaklaştıkça pelerini parlayan, lambalardan uzaklaştıkça kararan esmer güzelinin ardı sıra yürümeye başladı; adımları ürkek, çekingendi; yüreği heyecanla vuruyordu, bu yüzden adımlarını elinde olmadan yüreğinin atışına uydurarak hızlandı. Hızla uzaklaşan dilberin kendisine yönelik mini minnacık bir ilgisinin bile olamayacağını düşünüyordu; bu nedenle de Teğmen Pirogov'un ima ettiği türden karanlık bir düşünceyi aklının köşesinden bile geçiremezdi. Neva Bulvarı'na gökten düşmüşü andıran ve kim bilir nereye doğru hızla uzaklaşan esmer kadının nerde oturduğunu, evinin nerde olduğunu öğrenmekti onun bütün umudu. Kadını gözden yitirmemek için öyle hızlı, öyle telaşlı yürüyordu ki, favorileri kırlaşmış saygıdeğer bayları çarpıp çarpıp kaldırımdan düşürüyordu. Sözünü ettiğimiz genç adamın bizim Rus milleti için hayli tuhaf sayılacak biri olduğunu söylemek zorundayız; düşlerimizde gördüğümüz şeylerle gerçek dünya arasında ne kadar uyum varsa, onunla Petersburg halkı arasında da o kadar uyum vardı. Sakinlerinin hemen tümünü memurların, tüccarların, bir de zanaatkâr Almanların oluşturduğu bir kent için bu genç adam ve onun gibi olanlar tümüyle ayrıksı bir katman oluşturuyorlardı. Ressamdı çünkü bu genç adam. Gerçekten de garip bir olay değil mi? Petersburglu bir ressam! Her şeyin, her yanın soluk, kül rengi, sisli, ıslak olduğu bir ülkede, karlar ülkesinde, Finler ülkesinde ressam olmak! Tıpkı ülkeleri ve onun göğü gibi gururlu, ateşli insanlar olan İtalyan ressamlarına benzemezler bunlar. Petersburg ressamları yufka yürekli, sıkılgan, uysal, biraz tasasız, sanatına karşı alçakgönüllü bir sevgi du-

yan, ufacık odalarında birkaç arkadaşla oturup çay içerek sevdikleri konulardan konuşan ve daha fazlasında gözü olmayan insanlardır. Nerden bulurlarsa her zaman zavallı bir kocakarı bulurlar ve kadını tam altı koca saat karşılarında oturtup onun o acınası, duygusuz yüzünü tuvale geçirirler. Bazen de odalarını resmederler. Her türden sanatsal ıvır zıvırla dolu odalardır bunlar çoğu kez: Zamanın ve tozun kahverengiye çalan bir renk verdiği alçıdan el ve ayaklar, kırılmış resim sehpaları, baş aşağı gelmiş bir palet, gitar çalan bir dostun tablosu, boya bulaşığı duvarlar, ardında solgun Neva'nın ve kırmızı gömlekli yoksul balıkçıların göründüğü ardına kadar açık bir pencere... Tüm resimleri boz bulanık, kül rengidir, kuzeye damgasını vuran renktir bu. Ama yine de içtenlikle, keyifle haz duyarak çalışırlar. Çoğu yeteneklidir; üzerlerinde İtalya'nınki gibi taze bir hava esse, loş bir odadan en sonunda güneşli, diri açık havaya çıkmış bir bitki gibi coşkuyla, gürül gürül serpilir, gelişirlerdi. Bir de, çok ürkektirler... Omuzlardaki kalın apoletler ve kalabalık yıldızlar onları öylesine bir şaşkınlık içine sokar ki, ellerinde olmadan yapıtlarının değerini düşürüverirler. Arada bir şıklık düşkünü oldukları görülür; ancak hemen sırıtır bu halleri, yama gibi durur üzerlerinde. Örneğin harika bir ceket pantolonun üzerine kirli mi kirli bir kaban ya da çok pahalı kadife bir yeleğin üzerine her yanı boya içinde bir redingot giyebilirler. Tıpkı bunun gibi, başka bir yer bulamadıkları için, bir vakitler keyifle yapmaya başlayıp, sonra yarım bıraktıkları bir resmin kirli zemini üzerine baş aşağı bir peri kızı çizdiklerini görürsünüz. Hiçbir zaman doğrudan gözünüze bakmazlar, bakacak olsalar bile bulanık, belirsiz bir bakıştır bu; sokakta gelip geçenlere şahin gibi delici bakışlarla bakanların ya da süvari subaylarının atmaca bakışlarının izi yoktur bu bakışlarda. Bunun nedeni, baktığı kişinin çizgileriyle odasındaki alçıdan Herkül heykelinin çizgilerini ya da yapmayı tasarladığı bir resmi aynı anda düşünmesidir. Soru-

lan sorulara ilgisiz, hatta kimi zaman saçma yanıtlar vermesi de bu yüzdendir. Kafasını dolduran konuların çokluğu ve karmaşıklığı üstadımızın ürkekliğini daha bir artırır.

Az önce sözünü ettiğimiz genç adam da böyle insanlardan biriydi. Ressam Piskarev ürkekti, çekingendi ama uygun bir anda alevlenmeye hazır duygu kıvılcımları taşırdı ruhunda. Kendisini böylesine etkileyen kadının ardından koştururken bir yandan yüreği gizemli bir heyecanla çarpıyor, bir yandan da gösterdiği cüretkârlığa kendisi de şaşıyordu. Derken, gözlerinden girip düşüncelerini ve duygularını bağlayan varlık bir an durup başını ona çevirdi, baktı. Aman Tanrım! Aman Tanrım! Ne ilahi bir güzellikti bu! Göz kamaştırıcı aklıktaki alnı akik saçlar gölgeliyor, şapkasının altından bukle bukle dökülen bu harika saçlar, akşam soğuğunda hafifçe üşüdüğü için pençe pençe kızaran yanaklara dokunuyordu. Birbirinden güzel ve çekici hayallerin gömüsü gibi olan ağzı kapalıydı. Çocukluk anılarından geriye kalanlar, ışıldayan sokak lambasının insana verdiği usul esinler, gizemli düşler, bunların hepsi birleşip onun uyumlu dudaklarında yansılanıyordu. Kadın Piskarev'e baktı; bu bakıştan ressamın yüreği sıkışır gibi oldu. Böylesine küstahça izlenmekten duyduğu hoşnutsuzluğu yansıtan sert bir bakıştı bu. Ancak bu güzel yüze öfke bile çok yakışıyordu. Utanç ve ürküntüyle durdu Pisarev. İyi ama bu ilahi varlığı nerde oturduğunu bile öğrenemeden yitirmeyi kabullenebilir miydi? Kafasının içi bu türden düşüncelerle karmakarışık olan genç düşsever sonunda kadını izlemeye karar verdi. Ama bunu kadının fark etmemesi için biraz uzaklaştı ve sanki onunla hiç ilgisi yokmuş gibi umursamazca iki yanına bakmaya, dükkân tabelalarını incelemeye başladı; ancak bu arada göz ucuyla kadının en ufak hareketini kaçırmıyordu. Bu arada gelip geçenler azalmış, yol iyice sessizleşmişti. Güzeller güzelinin yeniden kendisine baktığını fark etti Piskarev; dudaklarında da hafif bir gülümseme mi belirmişti ne? Aman Tanrım! Gözlerine ina-

namadı genç ressam; bedeninden bir titreme geçti. Hayır, bu sokak fenerinden yayılan ışığın bir oyunuydu herhalde. Nasıl işti bu: Hayalleri kendisiyle alay ediyordu sanki. Soluğu tutuldu, bedeni baştan aşağı titredi; duyguları alev alevdi ve çevresinde her şey koyu bir sis içinde. Altından yer kayıyor, atların rüzgâr gibi uçurduğu kupa arabaları yerlerinde kımıltısız duruyorlardı sanki. Derken, önünde uzanan köprü iki ucundan sündürülüyormuş gibi uzadıkça uzadı, sonunda yay yerinden koptu... ötede bir ev tepetaklaktı... bir baktı, bekçi kulübesi de tepetaklak olmuş, top gibi yuvarlana yuvarlana kendisine doğru geliyor... bekçinin uzun saplı nacağı ve kulübenin tabelasındaki altın yaldızlı yazılarla makas resmi sanki onun kirpiklerinde yansılanmaya başladı... Ve bütün bunları yapan güzel bir başın tek bir dönüşüyle bir çift güzel gözün kaçamak bakışıydı. Bir şey duymadan, görmeden, hiçbir şeye aldırış etmeden, güzel ayakların hafif adımlarını izlemeye başladı. Yüreğinin vuruş hızına uyarak uçan adımlarını kadının adımlarına uydurmaktan başka düşündüğü bir şey yoktu. Arada bir kuşkuya kapılıyordu: Gerçekten gülümsemiş miydi kadın kendisine, yoksa ona mı öyle gelmişti? Bu kuşkuyla bir an duralar gibi olsa da, sonra hemen yüreğinin amansız çarpışı ve ayaklanan duygularının müthiş itişiyle ileri atılıyordu. Böyle giderken, karşısında dört katlı kocaman bir apartmanın yükseliverdiğini bile fark etmedi: Işıklar içindeki dört sıra pencere sanki gözlerini dikmiş ona bakıyor, apartmanın giriş kapısının demir korkuluklarıysa kendisini göğsünden itiyordu. Esrarengiz kadının uçarcasına basamaklardan çıkmakta olduğunu gördü; bir ara durup geriye bakan kadın, parmağını dudaklarının üzerine koydu ve kendisini izlemesi anlamında bir işaret yaptı. Genç ressamın bacakları titredi; duyguları, düşünceleri, tüm varlığı cayır cayır yanıyordu. Sevinç şimşeği bütün o karşı konulmaz keskinliğiyle mızrak gibi yüreğine saplandı. Hayır, artık bu sefer de hayal görüyor olamazdı! Tanrım! Minicik

bir an ve böylesine büyük bir mutluluk! İki küçük dakika içine böylesine mucizevi bir yaşamın sığması!

Yoksa düş müydü bütün bunlar? Şu meleksi bakışı için tüm yaşamını vermeye hazır olduğu, evinin yakınında bulunmayı en büyük mutluluk saydığı göksel varlık gerçekten ona karşı böylesine lütufkâr mıydı?

Uçarcasına merdivenlere atıldı. Kafasında dünyevi hiçbir düşünce kalmamıştı; içini dağlayan ateş de dünyevi bir ateş değildi; şu anda o, sınırları belirsiz tinsel bir aşk gereksinimiyle içi dolup taşan kirlenmemiş, tertemiz bir gençti. Sefih bir insanda gözü pek düşünceler uyandırabilecek şeyler onda tam tersine daha da kutsallaşmış hayaller uyandırıyordu. Bu narin, güzel varlığın gösterdiği güven, ona şövalyece bir sertlik ve o güzel varlığın her buyruğunu kölece yerine getirecek bir kararlılık veriyordu. Tek dileği, gerçekleştirebilmek için canını vermeye hazır olduğu bu buyrukların, yerine getirilmeleri zor, hatta belki de olanaksız şeyler olmasıydı. Bir kadın tanımadığı bir erkeğe böylesine güven duyuyorsa eğer, ortada gizemli ve önemli nedenler var demektir, diye düşünüyordu. Eh, bu böyleyse eğer, besbelli kendisinden çok önemli hizmetlerde bulunması istenecekti... varsın istensindi... o her işin üstesinden gelebilecek güç ve kararlılıkta görüyordu kendisini.

Basamaklar döne döne yükseliyor, onlarla birlikte genç ressamın hızlı hayalleri de yükseliyordu. Bu arada gizemli bayan bir harpın yumuşak tınlayışını andıran bir sesle, "Dikkatli çıkın!" dedi; bu ses Piskarev'in damarlarında, patlatacakmışçasına yeni kasılmalara neden oldu. Dördüncü kata geldiklerinde kadın kapıyı çaldı, kapı açılınca ikisi birden karanlık sahanlıktan eve girdiler.

Çirkin denilemeyecek bir kadın antrede onları elinde mumla karşıladı; ancak kadın Piskarev'e öyle tuhaf, hatta küstahça bir bakış fırlattı ki, ressam ister istemez gözlerini yere indirdi. Birlikte içeri salona geçtiler. Salonun üç ayrı kö-

şesinde üç ayrı kadın gözüne çarptı Piskarev'in. Biri iskambil falı açıyor; bir başkası piyano başına oturmuş iki parmakla polonez bozması acınası bir ezgi tıngırdatıyor; üçüncüsü ise ayna karşısına oturmuş uzun saçlarını tarıyordu ve işini bırakmadığına bakılırsa içeri yabancı bir erkeğin girmesini umursamadığı anlaşılıyordu. Her yanda kaygısız bekâr odalarında görülebilecek bir dağınıklık göze çarpıyordu. Güzelce sayılabilecek mobilyaların üzeri toz kaplıydı; oymalı kornişlerden örümcek ağları sarkıyordu; salona açılan bir odanın yarı açık kapısından mahmuzlu bir çift çizmeyle bir subay üniformasının şeritleri seçiliyordu, içerden rahat bir söyleşiyi vurgulayan pes perdeden bir erkek sesiyle çınlayan bir kadın kahkahası geliyordu.

Aman Tanrım, nereye gelmişti böyle? Önce aklına gelen şeye inanmak istemedi, evde gözüne ilişen her şeyi dikkatle incelemeye başladı: Ama çıplak duvarlar ve perdesiz pencereler bu evde titiz sayılabilecek bir ev sahibesi bulunmadığını açıkça gösteriyordu. Şu zavallı yaratıklar, onların yıpranmış yüzleri... burnunun dibinde oturan ve başkasının giysisindeki lekeye bakar gibi yüzünü inceleyen şu zavallı... bütün bunlar, buranın, başkentin korkunç kalabalığının ve göstermelik eğitiminin yarattığı ahlaksızlık yuvalarından biri olduğunu gösteriyordu. Öyle bir yuva ki, burada insanoğlu yaşamı süsleyen temiz ve kutsal her şeyi elinin tersiyle itmiştir; kadın denilen insan varlığını taçlandıran dünya güzeli, anlamsız, tuhaf bir yaratığa dönüşmüş ve ruh temizliğiyle birlikte tüm kadınsı niteliklerini yitirerek erkeklere özgü bayağılıkları benimsemiş, bizden farklı, narin, güzel bir varlık olmaya son vermiştir.

Piskarev kadını şaşkın gözlerle tepeden tırnağa süzüyor, kendisini büyüleyen ve Neva Bulvarı boyunca sürükleyip götüren kadının bu olup olmadığından emin olmak istiyordu. Ama o karşısında hep öyle güzel duruyordu; saçları hep öyle güzel, gözleri hep öyle gökseldi. Nasıl da körpeydi! On ye-

disinde var yoktu. Bu batağa yeni düştüğü belliydi. Piskarev onun hafif bir allıkla gölgelenmiş tazecik yanaklarına dokunmaya bile kıyamazdı. Güzeldi, çok güzeldi.

Kadının önünde kımıltısız duruyordu; daha önce de olduğu gibi böylece durup kendinden geçmeye hazırdı ama kadının uzun süren suskunluğu ve gözlerinin içine bakarak anlamlı anlamlı gülümsemesi, içine anlatılmaz bir sıkıntı verdi. Acınası bir küstahlık da vardı bu gülümsemede. Bir üçkâğıtçının yüzüne ilahi bir ifade ya da bir ozanın eline muhasebe defteri nasıl yakışmazsa öyle bir uyumsuzlukla sırıtıyordu bu gülümseme de onun yüzünde. Tepeden tırnağa ürperdi Piskarev. Kadın güzel ağzını açtı ve bir şeyler söylemeye başladı; ancak söyledikleri öyle bayağı, öyle saçma sapan şeylerdi ki... Şaşılacak şey: Demek iffet terk etti mi insanı, akıl da terk ediyordu. Artık hiçbir şey duymak istemiyordu onun ağzından. Bir çocuk gibi gülünç ve saf buluyordu kendisini. Onun yerinde kim olsa kadının gösterdiği güler yüze çok sevinir, bu fırsattan yararlanmanın yoluna bakardı ama o böyle yapacak yerde yabankeçisi gibi koşup soluğu caddede aldı.

Kolları çaresizlikle iki yanına sarkmış, başı önünde oturuyordu odasında; bulduğu çok değerli bir inciyi gerisingeri denize düşürüvermiş bir yoksula benziyordu. "Böylesi bir güzellik, böylesine ilahi bir güzellik... ve böyle bir yer! Olur şey değil! Olur şey değil!" Ağzından dökülenler yalnızca bu sözlerdi.

Aslına bakılacak olursa, ahlaksal çökmüşlüğün kokuşmuş soluğunun sindiği güzellik karşısında duyulan acıma duygusu bu türden duyguların en güçlüsüdür. Ahlaksızlık kendi başına da çirkindir, iticidir; ama olanca tertemizliğiyle düşlerimize süzülen güzelliğe bulaşınca büsbütün itici olur. Zavallı Piskarev'in aklını başından alan güzel gerçekten de olağanüstü, sıradışı bir varlıktı. Ancak belki de asıl olağanüstü olan, onun böylesine iğrenç bir çevrede bulunuyor olmasıydı. Yüzü öylesine güzel, tertemiz, bu güzel ve tertemiz yü-

zün anlamı öylesine soyluydu ki, hiç kimse ahlaksızlığın iğrenç tırnaklarını böyle bir varlığa batırabileceğini aklından bile geçiremezdi. Kendisine, tutkuyla bağlı bir kocanın paha biçilmez incisi, tüm dünyası, tüm zenginliği, cenneti, her şeyi olacak bir kadındı bu. Ya da sessiz bir aile çevresinde, güzel dudaklarını kımıldatarak vereceği buyrukların anında yerine getirileceği, pırıltılı, eşsiz bir yıldız... Yüzlerce mumun ışığı altında cilalı parkeleri ışıl ışıl parlayan kocaman ve kalabalık salonlarda, ayaklarına kapanmaya hazır sessiz hayranlarının güzellik Tanrıçası olacak bir kadın ya da... Ama yazıklar olsun ki, yaşamın uyumunu altüst etmeye susamış cehennemlik bir ruhun uğursuz kahkahalarıyla cehennem uçurumlarının en dibine yuvarlanmış bir zavallıdan başka biri değildi o.

Yüreği üzüntüden paramparça, yana yana sonuna gelmiş mumun karşısında kımıltısız oturuyordu. Saat gece yarısını çoktan geçmiş, kulenin saati yarımı vurmuştu ama o kımıltısız, uykusuz, hiçbir şey yapmadan öylece oturuyordu. Onun bu kımıltısızlığından yararlanan uyku, yavaş yavaş kendisini kollarına almaya başlamış, bütün oda gözünün önünden silinip, uykuya yenik düşmeye başlayan gözkapaklarının arasında bir tek mumun pırıltısı kalmaya başlamıştı ki, oda kapısının vurulduğunu duydu, silkindi, gözlerini açtı. Onun gözleriyle birlikte oda kapısı da açıldı ve içeri üzerinde gösterişli üniforması bulunan bir uşak girdi. Tek başına yaşadığı bu odaya, –hele de böyle olağandışı bir zamanda– bu denli gösterişli üniforması olan biri girmemişti. Gözlerine inanamıyor, sabırsız bir merakla içeri giren uşağa bakıyordu.

Uşak saygıyla eğilerek:

"Birkaç saat önce kendisini ziyaret etmek lütfunda bulunduğunuz hanımefendi, sizi evine davet ediyor... Arabası aşağıda... Sizi götürmekle görevliyim efendim." dedi.

Piskarev, şaşkınlıktan donakalmış gibiydi:

"Araba, üniformalı uşak... Besbelli bir yanlışlık var bu işte."

"Bakın, iki gözüm" dedi sonunda uşağa, ürkek ürkek, "herhalde yanlış adrese geldiniz siz. Hanımınızın çağırdığı kişi bir başkası olmalı..."

"Hayır efendim, yanılmıyorum. Liteynaya Caddesi'ndeki bir apartmana kadar hanımıma eşlik eden ve... burada, dördüncü kattaki odaya çıkan beyefendi siz değil misiniz?"

"Benim."

"O zaman lütfen elinizi biraz çabuk tutun. Hanımefendi ne olursa olsun sizinle görüşmek istiyor ve... bu kez doğruca evlerini onurlandırmanızı rica ediyor."

Piskarev koşarcasına indi merdivenlerden. Avluda gerçekten de gösterişli bir kupa arabası duruyordu. Geçip arabaya oturdu, kapılar çarpılarak kapatıldı, parke taşlarından bir anda nal sesleri ve tekerlek şakırtıları yükseldi, kapı levhaları, aydınlatılmış apartmanlar araba penceresinin gerisinden akmaya başladı. Piskarev yol boyunca düşünüp durduğu halde, olup bitenlere akıl erdiremedi. Bir yanda kendine ait ev, araba, üniformalı uşak... öbür yanda, pencereleri tozlu, piyanosu akortsuz zavallı bir dördüncü kat odası... hiç bağdaştırılacak gibi değildi bunlar.

Araba bir evin ışıl ışıl aydınlatılmış girişinde durdu. Piskarev gördükleri karşısında bir kez daha derin bir şaşkınlığa uğradı: Bir sürü araba, arabacıların uğultuyu andıran konuşmaları, ışıl ışıl pencereler, müzik sesi... Üniformalı uşak arabadan inmesine yardım ettikten sonra sırmalar içinde bir kapıcının beklediği, çok sayıda lambayla pırıl pırıl aydınlatılmış mermer sütunlu girişe kadar kendisine saygıyla eşlik etti. Piskarev burada birbirinin üzerine asılmış yığınla pelerin ve kürk gördü. Tırabzanları cilalı bir merdiven döne döne yukarı çıkıyordu. Çok hoş bir koku vardı içerde. Onun evindeydi artık. İşte merdivenleri çıkıp ilk salona girmişti bile. Girmişti ama, içerisi öyle kalabalıktı ki, daha ilk adımında ürküp duraksaması bir oldu. Gerçekten de hiçbir tanımlamaya gelmeyecek, son derece alaca bulaca bir kalabalık var-

dı içerde: Sanki cinler periler dünyayı binlerce parçaya ayırmışlar, sonra da bu parçaları anlamsızca, gelişigüzel bir araya getirmişlerdi. Kadınların beyaz beyaz parlayan çıplak omuzları, siyah fraklar, avizeler, lambalar, uçuşan balonlar, bantlar, kurdeleler, parmaklıklı köşedeki muhteşem koronun ardında görünen kocaman kontrbas, hepsi son derece göz alıcı, ışıltılı şeylerdi onun için. Fraklarının göğsü madalya ve nişanlarla dolu saygıdeğer ihtiyarlar ve orta yaşlılar, pırıl pırıl parkeler üzerinde gururla, sekercesine yürüyen ya da kanepelerde yan yana oturan zarif hanımlar, durmadan kulağına çalınan Fransızca, İngilizce sözler, ağızlarından gereksiz tek bir söz çıkmayan fraklı delikanlılar, onların o asil susuşları, düzeyli, ciddi esprileri, saygılı gülümseyişleri, gözü tırmalamayan favorileri, kravatlarını düzeltirken zarif ellerini bir sanat eseriymişçesine gösterişleri... bütün bunları, bunca olağanüstü, güzel, ilginç şeyi gözünün tek bir bakışıyla kucaklayabiliyordu. Hele kadınlar! Havalanıp hemen uçuvereceklermiş gibi hafiftiler... kendilerinden son derece hoşnut, hatta resmen kendilerine hayrandılar... bakışlarını yere indirişlerindeki büyüleyicilik... Ürkmüş bir halde sütunlardan birine yaslanmış duran Piskarev'in görünüşündeki uysallık, genç sanatçının kafasının allak bullak olduğunu gösteriyordu. Bu arada kalabalık, dans eden gurubun etrafında halka oldu. Havadan dokunmuşçasına ince ve saydam Paris malı giysiler içindeki kadınlar, dans ederken pırıl pırıl pabuçların sardığı minik ayacıkları yere sanki hiç dokunmadığı için tüy hafifliğiyle süzülür gibiydiler parkeler üzerinde. Ancak kadınlardan biri bütün ötekilerden farklıydı. Hem çok daha güzeldi, alımlıydı, hem de tuvaleti son derece ışıltılı, göz alıcıydı. Alabildiğine ince bir zevki yansıtıyordu giyim kuşamı; en önemlisi de, ek bir çabayla ya da zorlamayla değil, kendiliğinden oluşmuş, üzerinde iğreti durmayan, doğal bir uyumluluk içindeydi her şeyi. Çevresini kuşatanlara hem bakıyor, hem de bakmıyordu, uzun güzel kirpiklerini umursamazca

aşağı indirerek başını yana eğdiğinde, hafifçe gölgelenen harikulade güzel alnı ve yüzünün göz kamaştıran beyazlığı büsbütün dikkat çekici oluyordu.

Onca insan arasından kadını daha iyi görebilmek için Piskarev büyük çaba harcıyordu ama tersliğe bakın ki, esmer, kıvırcık saçlı kocaman bir kafa önünü duvar gibi kapatıyordu. Bu arada kalabalık arkadan kendisini öyle bir sıkıştırdı ki, hemen önündeki yüksek dereceli bir devlet memurunu da kendisi sıkıştırmaktan korkarak olduğu yerde çakılıp kaldı. Derken, birde ne görsün: Ta önlere kadar gelmemiş mi? Kadına görünmeden önce üstünü başını düzeltmek için giysilerine bir göz attı... ve gözlerine inanamadı: Tanrım, bu da neydi böyle! Her yanı boya bulaşığı bir giysi vardı üzerinde. Evden aceleyle çıkarken üzerine doğru dürüst bir şey geçirmeyi unutmuştu. Bir anda yüzü kıpkırmızı kesildi, başını utançla önüne eğdi ve ordan bir an önce uzaklaşmak istedi... Ama bu olanaksızdı, üzerlerinde parlak üniformalarıyla genç saray görevlileri arkasını bir duvar gibi kapatmışlardı. Güzel alınlı, güzel kirpikli, güzeller güzelinden ne yapıp edip hemen uzaklaşmalıydı. Kadının kendisine bakıp bakmadığını anlamak için korkuyla gözlerini kaldırdı ki... o da nesi? Tam karşısındaydı kadın! Ama bu... ama bu... "Bu o!" diye bağırdı, nerdeyse var gücüyle. Gerçekten de Neva Bulvarı'nda karşılaştığı, evine dek izlediği kadındı bu...

Bu arada kadın uzun kirpiklerini kaldırdı ve apaydınlık bakışlarla çevresini süzdü. Soluğu tıkanır gibi olan Piskarev ancak:

"Tanrımmm! Bu ne güzellik!" diyebildi. Kadın kendisinin dikkatini çekmek için inanılmaz bir çaba içinde olan yığınla insan üzerinde yorgun, ilgisiz bakışlarını şöyle bir dolaştırdıktan sonra, birden Piskarev'le göz göze geldi. "Tanrım, bu ne ilahi güzellik, yalvarırım güç ver, güç ver bana, dayanabilmem için! Yoksa paramparça olurum, sığamam senin bu yeryüzüne..." Bu arada kadın öyle bir işaret verdi ki,

Piskarev her şeyi anladı. Ne elini kullanmış, ne başını oynatmıştı işaret verirken, yalnızca o tahrip gücü çok yüksek gözlerinde kimselerin fark edemeyeceği belli belirsiz bir ışık çakmıştı. Yalnızca kendisinin gördüğü bu ışığın anlamını hemen anlamıştı Piskarev.

Dans uzadıkça uzuyordu. Yorulmuşçasına ağır tempolarda dolaşan müzik tam bitecekmiş sanıldığı anda yeniden yükseliyor, tiz perdelere ulaşıyordu. Ama işte sonunda o da bitti! Kadın oturdu. Göğsü hafif hafif inip kalkıyordu. Eli ("Tanrım! El mi bu, şiir mi?") dizine düştü; havadan dokunmuşçasına hafif, ince giysisinin eteğini toplayıp altına aldı; müzikle soluk alıp veriyormuşçasına hafif hafif kımıldayan giysisinin soluk leylak rengi bembeyaz ellerine vurunca ellerin güzelliği büsbütün ortaya çıktı. Tanrım, bir tek kez şu ellere dokunabilseydi!.. Başka hiçbir şey istemezdi. Başka bir şey istemek mi? İstenecek başka her şey küstahlıktan başka ne olabilirdi?

Piskarev, kadının oturmakta olduğu sandalyenin hemen arkasında duruyor, ne konuşmaya, ne soluk almaya cesaret edebiliyordu.

"Sıkıldınız, değil mi?" dedi kadın sonunda. "Ben de sıkıldım." Sonra uzun kirpiklerini indirerek ekledi: "Benden nefret ediyorsunuz değil mi?"

Pusulayı büsbütün şaşıran Piskarev:

"Sizden nefret etmek mi? Ben? Sizden?.." gibi bir şeyler mırıldanacak oldu; aslında kıvırcık saçlı genç bir subay espriler yaparak yanlarına gelmeseydi tutarsız, birbiriyle ilintisiz bir araba lafı ardı ardına sıralayabilirdi de. Gülerken düzgün sayılabilecek dişlerini pek hoş gösteriyor, her nüktesi Piskarev'in yüreğine çivi gibi saplanıyordu. Sonunda ordakilerden biri adama bir soru sorarak dikkatini başka yöne çekti de kurtuldular.

"Ne çekilmez şey!" dedi kadın, genç subayın ardından bakarak. Sonra göksel gözlerini Piskarev'e yöneltti: "Sa-

lonun öbür ucunda olacağım, az sonra siz de oraya gelsenize..."

Kalabalık arasına süzülmesiyle gözden yitmesi bir oldu. Deliye dönen Piskarev önüne geleni iteleyerek bir anda salonun öbür ucuna ulaştı.

İşte, o! Kimselerin olamayacağı denli güzel, kusursuz, bir prenses gibi oracıkta oturuyor, bakışlarıyla onu arıyordu.

"Ah, gelmişsiniz bile!" dedi fısıldar gibi. "Bakın, size her şeyi açıklayacağım. Beni izleyerek geldiğiniz o ev, sizi kuşkusuz şaşırtmıştır... Benim de oradaki aşağılık kadınlardan biri olduğumu düşündünüz belki... Davranışlarım, oradaki varlığım size anlaşılmaz geldi... Bakın... kimseye söylemeyeceğinize söz verirseniz eğer, size bir gizimi açacağım."

"Söz! Söz! Söz!"

Ama bu sırada hayli yaşlı bir adam kadına yaklaştı, elini tutup Piskarev'in anlamadığı bir dilde kadınla bir şeyler konuştu. Kadın, yalvaran bakışlarla Piskarev'e bakarak, kendisi dönene dek oradan bir yere kıpırdamamasını istediyse de, Piskarev bu anda hiç kimsenin, hatta onun bile emirlerini dinleyecek durumda değildi. Bu yüzden de hiç zaman yitirmeden kadının ardından yürümeye başladı, ancak kalabalıktan araya girenler olduğu için birbirlerinden epey ayrı düştüler, o kadar ki, kadının o tatlı leylak rengi giysisini bile seçemiyordu artık. Önüne geleni ite kaka, kaygılı bir şekilde odadan odaya dolaşmaya başladı. Hemen bütün odalardaki oyun masaları başında, kerliferli adamlar ölüm sessizliği içinde oturuyorlardı. Bir köşede birkaç yaşlı, askerlik mesleğinin sivil mesleklere olan üstünlüğü üzerine konuşuyorlardı; bir başka köşede ise, son derece şık fraklar içindeki bazı baylar, çalışkan bir ozanın cilt cilt yapıtları üzerine dam üstünde saksağan görüşler öne sürüyorlardı. Dış görünüşü alabildiğine saygın, yaşlıca bir adam Piskarev'in ceketinin düğmesinden tutarak doğruluğu su götürmez görüşlerini ona zorla dinletmek istedi, ama adamın boynundaki çok önemli

nişanın bile farkına varmayan Piskarev adamı kabaca iterek koşarcasına bitişik odaya geçti, ancak kadın orada da yoktu. O odanın yanındaki odada da yoktu. “Nerde o, nerde? Onsuz yaşayamam ben! Bulun onu bana... bana bir şey söyleyecekti... bir şey söyleyecekti!” Tüm aramaları sonuçsuzdu. Yorgun, kaygılı, bir köşeye çekildi, duvara yaslanıp karşısındaki kalabalığı izlemeye başladı... İzlerken izlerken, yorgun gözlerinin önünde belirsiz birtakım görüntüler canlandı... Derken bu görüntüler belirgin bir şekilde evinin duvarları oldu... Gözlerini kaldırdı... Yana yana dibini bulmuş şamdanda mumun alevi titriyordu; mumun hemen tümü erimiş, şamdandan masanın üzerine akmıştı.

Demek uyuyup kalmıştı ve düştü tüm bu gördükleri! Ne düştü ama! Ah, niçin uyanmıştı sanki? Bir dakikacık daha uyusa olmaz mıydı, belki yine görebilirdi onu? Penceresinde iç karartıcı, kör bir ışık vardı. Odası hep öyle dağınık, düzensizdi. Ah, ne kadar iğrençti şu gerçeklik denen şey! Düşlere neden hiç uymuyordu sanki? Çarçabuk soyunup yatağa yattı, yitip giden o güzel düş bir anlığına olsun döner umuduyla yorganına sarındı. Düş, gerçekten de, dönmekte gecikmedi, ancak bu hiç de onun görmek istediği düş değildi. Birbirinden saçma hayaller beliriyordu gözünün önünde: Ya ağzında piposuyla Teğmen Pirogov, ya güzel sanatlar akademisinin bekçisi, ya tanıdığı bir müsteşar, ya da bir zamanlar resmini yaptığı bir köylü kadının başı...

Uyuyabilme umuduyla öğleye kadar yattı yatağında, ama ne uyuyabildi, ne de o düşü görebildi. Ah, onun o harika yüz çizgilerini, puslu kar parlaklığındaki çıplak kollarını bir an olsun göremez miydi... ve yeğni, yüzercesine yürüyüşünün o hafif rüzgârını tek bir defacık daha olsun, duyamaz mıydı?

O kutsal düşten başka her şeyi unutmuş, her şeyden el çekmiş, yıkılmış, umutsuz, umarsız oturup duruyordu odasında. Yerinden kımıldamayı bile düşünmüyor, kayıtsız, ya-

şam ışıltısından yoksun bakışlarla arka avluya bakan pencereden dışarıyı izliyordu: Avluda, sopasına asılı kaplardan nerdeyse donmak üzere olan bir suyu boşaltmakta olan bir saka görülüyordu, bir de keçi sesli bir eskicinin, "Eskiler alıırın!" diye bağıran sesi duyuluyordu. Gündelik gerçekliği duyumsatan bu ses nasıl da yabancıydı şu anda ona! Akşama dek böyle oturdu, akşam olunca büyük bir umutla kendini yatağa attı. Uzunca bir süre uykusuzlukla boğuştu, sonunda yendi uykusuzluğu. Yendi ama gördüğü düş yine sıradan düşlerden biriydi; şu sıradan, her zamanki, adi düşlerden biri. "Tanrım, acı bana! Acı ve bir an için onun yüzünü göster!" Sabahleyin yeniden akşamı beklemeye başladı, akşam olunca yeniden kendini yatağına attı, yeniden uyku ve yeniden şu adi düşlerden biri: Adamın biri aynı zamanda hem memur, hem fagotmuş falan filan... Tanrım, ne yapsındı o böyle düşü! Dayanacak gücü kalmamıştı... ki birden onu gördü: Yüzü, bukleleri, gözleri... işte karşısındaydı, ona bakıyordu. Ama ne kadar az sürmüştü görünmesi!.. Gelmesiyle gitmesi bir olmuştu nerdeyse! İşte yeniden sis bulutları, yeniden şu aptal düşler!.. Lanet olsun!

Sonunda tüm yaşamı düşler oldu, bu değişimle birlikte de gerçek âlemle düş âlemi yer değiştirdi sanki ve şöyle bir terslikle yüz yüze kaldı; uyanıkken uyuyordu, uykudaykense uyanıktı. Onun bomboş bir masanın başında sessizce oturduğunu ya da dalgın dalgın sokakta yürüdüğünü gören biri, herhalde ya uyurgezer ya da sert bir içkiyle kafayı iyice bulmuş olduğunu düşünürdü. Bakışlarında anlam diye bir şey yoktu, doğuştan dalgınlığı, yüzündeki tüm duygu anlatımlarını ve her türden mimiği yok etmişti; yalnızca akşam olurken yaşam belirtileri ortaya çıkıyordu kendisinde.

İnsanın tüm gücünü tüketen, dayanılmaz bir durumdu bu. En korkuncu da, sonunda hiç uyuyamaz hale gelmesi oldu. Şu dünyadaki tek varlığına, yaşam aracına kavuşabilmek, yeniden uyuyabilmek için başvurmadığı yol kalmadı.

Birilerinden afyonun iyi bir uyku ilacı olduğunu duyar duymaz, afyon peşine düştü. Şal satan bir İranlı tanıyordu, ne zaman karşılaşsalar kendisine şöyle dört dörtlük bir dilber resmi yapmasını isterdi; bu afyon denen şey herhalde onda bulunabilirdi. Dükkâna girdiğinde İranlıyı sedire bağdaş kurmuş oturur buldu.

"Ne yapacaksın afyonu?" diye sordu İranlı. Piskarev uykusuzluğunu anlattı.

"Pekâlâ" dedi İranlı, "sana afyon vereceğim. Yalnız bana bir dilber resmi yapacaksın... Öyle bir dilber ki, kaşlar kara, gözler zeytin gibi... ben de şöyle onun yanı başına uzanıp çubuğumu tüttüreyim... Yalnız bak, dilber diyorsam, dilber olmalı ve de baktıkça adamı yutkundurmalı..."

Piskarev söz verdi ona istediği gibi bir resim yapacağına. İranlı bir an için bitişik odaya geçti, az sonra da elinde içi sıvı dolu bir kavanozla geri döndü. Kavanozdaki sıvının birazını daha küçük bir başka kaba boşalttı; Piskarev'e de, bir bardak suya yedi damla damlatıp içmesini, bundan fazla kullanmamasını tembihledi. Piskarev değerli kavanozu İranlının elinden kaptığı gibi dükkândan fırladı; ağırlığınca altın verseler vermezdi "ilacını" kimseye.

Eve gelir gelmez hemen bir bardak suya birkaç damla damlatıp içti, kendini yatağa attı.

Tanrım, şükürler olsun sana! İşte, o! Ne mutluluk onu yeniden görmek! Bu kez bambaşka bir görüntüde... Aydınlık bir köy evinin penceresi önünde... Ah, ne de hoş oturuyor! Giyimi kuşamı yalnızca ozanların düşleyebileceği bir yalınlıkta. Saçları da öyle... kısacık bir saç örgüsü, zarif boynunun yanından hafifçe arkaya atılıvermiş! Her şeyiyle tam bir alçakgönüllülük simgesi... ve üzerindeki her şey açıklanması zor bir zevk duygusunu yansıtıyor... Ya o sevimli yürüyüşü! Yürürken çıkardığı ayak sesleriyle giysisinin hışırtısı tam bir müzikti! Eli, nefis bir bileziğin süslediği bileği, ne hoştu! Gözleri yaşlarla dolu neler söylüyordu öyle: "Lütfen

beni küçük görmeyin... Sandığınız kadınlardan değilim... Yüzüme dikkatle bakın ve söyleyin: Ben öyle biri olabilir miyim?" "Ah, hayır, hayır! Böyle düşünmeye cesaret edecek olanı..." derken uyanıverdi; gözleri yaş içindeydi, müthiş duygulanmıştı. "Keşke hiç olmasaydın şu dünyada, keşke sana hiç rastlamasaydım, keşke canlı bir varlık olacak yerde esinli bir ressamın yarattığı bir tablo olsaydın. O zaman resminin önünden hiç ayrılmaz, sonsuzcasına sana bakardım... öper, öperdim seni. Sonsuz güzel bir düş gibi seni yaşar, seni solur ve... mutlu olurdum. Başkaca hiçbir isteğim olmazdı hayattan. Uyurken, uyanıkken koruyucu meleğim olarak seni çağırırdım. Tanrısal, kutsal bir resim yapacağım zaman yine seni çağırırdım. Oysa şimdi... Ah ne korkunç bir hayat bu! Yaşıyor olmanın ne yararı var? Bir delinin yaşamının, ailesi ve bir zamanlar kendisini sevmiş dostları için hoş bir yanı var mıdır? Tanrım bu nasıl hayat böyle! Düşlerle gerçeklik hep çatışma içinde!" Kafası hep bu türden düşünceler içindeydi. Başka hiçbir şey düşünmüyor, hemen hemen hiçbir şey yemiyor, tutkulu bir âşığın sabırsızlığıyla akşamın olmasını bekliyordu. Akşam olunca o sevgili düşünü yeniden görecekti. Düşüncelerinin tek bir şeye takılıp kalması sonunda yaşamını ve düş dünyasını öyle bir evirdi ki, o kutlu kadın her gece girmeye başladı düşlerine. Ve tabii gerçekte olduğunun tam tersi bir varlık olarak; çünkü ressamın düşünceleri bir bebeğinki gibi tertemizdi; bu nedenle düşlerine giren kadın da değişiyor, el değmemiş bir varlık oluyordu.

Afyon almakla düşlerini büsbütün alevlendirmişti sanki; eğer dünyada tutku dolu, korkunç, yıkıcı, isyankâr, çılgınlığın son kertesine varıp dayanmış bir aşk ve bu aşka düşmüş biri varsa, bu bahtsız bizim zavallı ressamımızdan başkası değildi. Gördüğü bütün düşler içinde bir tanesi özellikle sevinçlerle doluydu. Atölyesinde, elinde paletiyle şövale başında görüyordu kendini bu düşte. Nasıl neşeli, nasıl keyif içinde... Ve... O da burada. O artık kendisinin karısıy-

mış. Hemen yanı başında oturuyor ve dünya güzeli dirseğiyle onun iskemlesinin arkalığına dayanmış, yapmakta olduğu resme bakıyor. Yorgun, süzgün gözleri sınırsız bir erinçle dolu. Odası tertemiz, pırıl pırıl, ışıklar içinde. Ah Tanrım! Güzel başını hafifçe yana, onun göğsüne doğru eğdi!.. Hayatında bundan güzel düş görmemişti. Uyanıp kalktığında her zamanki uyku sersemliğinden, dalgınlıktan eser yoktu üzerinde. Tuhaf fikirler geçiyordu kafasından: "Belki de korkunç bir olay nedeniyledir kötü yola düşmesi... Ruhu pişmanlıkla doludur belki ve içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için çok uğraşmıştır ama tek başına başaramamıştır... Onu kurtarmak için bir el uzatmanın yeteceğini bile bile, bataklıkta boğulup gitmesine göz mü yumacağız?" Düşünceleri burada da kalmıyordu: "Beni kimseler tanımaz, bilmez; benim de kimseyi taktığım yoktur. İçtenlikle pişman olur, sürdürdüğü yaşamını değiştirirse ben de kendisiyle evlenirim olur biter. Böylelikle de, kâhya kadınlarıyla, hizmetçileriyle, hatta her türden pespaye kadınlarla evlenenlerden çok daha hayırlı bir iş yapmış olurum. Herhangi bir çıkarcı güdüyle ilgisi olmadığı için yüce bir davranışta bulunduğum dahi söylenebilir. Üstelik böylece dünya, benim sayemde, kendisine ait bir güzelliği geri kazanmış olacak."

Kafasından ardı ardına geçen bu uçarı düşüncelerle yanağına allar bastığını, yüzünün şiştiğini sandı. Ancak, aynaya bakıp da avurtlarının çökük, yüzünün solgun olduğunu görünce korkuya kapıldı. Bunun üzerine titizce kendine çekidüzen vermeye girişti: Yıkandı, saçlarını taradı, şık gösterişli bir yelekle, yeni frakını giydi, üzerine yeni pelerinini atıp sokağa çıktı. Dışarıda ciğerleri tertemiz havayla dolunca, uzun, süreğen bir hastalıktan sonra ilk kez dışarı çıkan bir hastanın dinçliğini, yürek diriliğini duydu. O uğursuz karşılaşmadan beri adım atmadığı caddeye yaklaştıkça yüreği daha hızlı çarpmaya başladı.

Evi uzun uzun araması gerekti: Sanki belleği kendisine ihanet ediyordu. Caddeyi bir uçtan bir uca iki kez gidip geldiği halde evi bulamadı. Sonunda evlerden birinin aradığı eve ötekilerden daha çok benzediğini fark etti; içeri girdi, merdivenleri tırmandı, en üst katın kapısını çaldı ve... karşısında onu gördü. O: İdealindeki kadın, gizemli hayal, acı verici, korkunç, güzel ve tatlı olan, hayallerindeki resmin aslı.. Karşısında duruyordu. Onu böyle ansızın ve capcanlı karşısında görünce genç ressam sevinçten olduğu yere yığılacakmış gibi oldu. Gözleri uykulu, yüzü solukçaydı, ama hep öyle güzeldi; çok güzeldi.

Karşısında Piskarev'i görünce gözlerini ovuşturarak (oysa saat ikiydi):

"Siiiz?" diye bağırdı. "Neden kaçtınız o gün bizden?"

Bir iskemleye yığılırcasına çöken Piskarev hiçbir şey söylemeden bakıyordu.

"Ben de şimdi uyandım" diye sürdürdü kız, gülümseyerek. "Getirip eve bıraktıklarında saat sabahın yedisiydi. Öyle sarhoştum ki..."

Ah! Bu sözleri söyleyeceğine keşke dilsiz olsaydı! Şu bir iki sözcükle bir panorama gibi bütün yaşamını gözler önüne serivermişti. Buna karşın Piskarev, yüreği paramparça olsa da, öğütleriyle onu yola getirme denemesine girişti. Bütün cesaretini toplayarak, titreyen ama tutkulu bir sesle, içinde bulunduğu durumun korkunçluğunu anlatmaya başladı kadına. Kadın onu dikkatle dinliyordu. Ancak yüzünde hiç beklemedikleri, tuhaf bir durumla karşılaşan insanlarda görülen bir şaşkınlık vardı. Gülümseyerek köşede oturmakta olan arkadaşına baktı; beriki tarağını temizlemekteyken durmuş, verilmekte olan vaazı dinlemeye başlamıştı.

Verdiği uzun ve dokunaklı öğütlerden sonra:

"Evet, ben yoksul bir adamım" dedi. "Ama durup dinlenmeden çalışır, yaşamımızı kazanırız. İnsanın her işte kendine güvenmesi ne güzeldir! Ben resim yaparım, sen de benim yanımda durur, hem benim yapıtlarıma ruh verirsin,

hem de dikiş falan gibi değişik el işleriyle uğraşırsın; kimselere el açmadan yaşar gideriz."

Kadın, küçük gören bir tavırla genç ressamın sözünü keserek:

"Yok yahu!" dedi. "Ben öyle çalışacak, çamaşır yıkayıp dikiş dikecek biri değilim!"

Tanrım! Nasıl da aşağılık, iğrenç bir yaşamı vurguluyordu bu sözler... çözülmüşlüğün, ahlak düşkünlüğünün ayrılmaz öğesi olan avarelikle geçirilmiş bomboş bir yaşamı...

O ana dek köşesinde konuşmadan oturan öbür kadın edepsiz bir tavırla:

"N'olur benimle evlenin!" dedi. "Beni karılığa kabul ederseniz yanınızda aynen şöyle otururum."

Bunu söylerken de acınası yüzüne öyle aptalca bir ifade kondurdu ki, Piskarev'in hayallerini süsleyen dilberi kahkalarla güldürdü bu.

Hayır, bu kadarı da fazlaydı artık! Bu kadarını kaldıramazdı! Tüm duygu ve düşüncelerini yitirmişti sanki, kendini boğulurcasına dışarı attı. Bütün günü sokaklarda bulanık bir zihinle, anlamsızca, aptalca dolaşarak geçirdi. Geceyi nerde, nasıl geçirdiği belli değildi; ancak ertesi akşam anlaşılmaz bir içgüdüyle evine gitti. Saçları darmadağınık, yüzü korkunçtu; çıldırmış insanların yüzleri gibiydi yüzü. Odasına kapandı, kapıyı üzerine kilitledi, kimseden bir şey istemedi, kimseyi içeri bırakmadı. Dört gün geçti; bu süre içinde kapısı bir kez bile açılmadı. Bir hafta geçti, kapısı hep öyle kapalıydı. Bunun üzerine kapısına dayandılar, adını seslendiler, bağırarak kapıyı açmasını istediler; hayır, içerden hiç karşılık gelmiyordu. Bunun üzerine kapıyı kırıp içeri girdiler. Boğazı kesilmiş bir cesetle karşılaştılar içerde. Yerde az ötede kanlı bir ustura vardı. Çırpınarak açılmış kollarına ve korkunç bir şekilde çarpılmış yüzüne bakılacak olursa, usturayı tutan elinin işi ustalıkla göremediği ve günahkâr ruhunun bedeninden ayrılmasından önce zavallının çok acı çektiği anlaşılıyordu.

İşte böyle öldü, çılgınca bir tutkunun kurbanı zavallı Piskarev. Sessiz, uysal, ürkek alçakgönüllü çocukça, saf, içinde deha kıvılcımları taşıyan ve belki de zaman içinde adını dört bir yana duyuracak bir sanatsal patlama gerçekleştirebilecek bir insandı. Ardından kimse ağlamadı, bu tür sahnelerin değişmez kişileri olan mahalle bekçisiyle, kayıtsız tavırlı hükümet tabibi dışında tabutunun yanında kimseler görünmedi. Cenaze Ohta mezarlığına götürüldü ve herhangi bir dinsel tören bile yapılmadan gömüldü. Ardından bir tek kişi ağladı: Her zamankinden bir duble fazla içmiş asker eskisi bir bekçi. Hayatı boyunca yüksek korumasını esirgemediği Teğmen Pirogov bile zavallının cenazesine gelmemişti. Ama onun bu aralar cenazelerle falan uğraşacak hali yoktu, çünkü olağanüstü bir işle meşguldü. Neyse, buna daha sonra geleceğiz.

Cenazelerden de, cenaze törenlerinden de hoşlanmayan biriyimdir. Yolda ne zaman sağ elinde meşale tuttuğu için enfiyesini sol eliyle çeken kapüşonlu bir kaput giymiş malul bir askerin başı çektiği uzun bir cenaze konvoyuyla karşılaşsam içim bir tuhaf olur. Gösterişli bir katafalk üzerine konulmuş kadife kaplı zengin işi bir tabut gördüğümdeyse, içimi resmen sıkıntı basar. Hele bir yoksulun, yapacak başka işi olmadığı için arabanın ardına takılmış bir dilenci kadından başka kimselerin izlemediği yük arabasıyla taşınan kızıl çamdan yapılma çıplak tabutunu göreyim, sıkıntıma bir de hüzün karışır.

Teğmen Pirogov'u, yanılmıyorsam, zavallı Piskarev'den ayrılıp bir sarışının ardına düştüğü yerde bırakmıştık. Uçarı ve oldukça ilginç bir kadındı bu sarışın. Her vitrinin önünde duruyor, kemerlere, küpelere, eşarplara, eldivenlere ve başka her türden ıvıra zıvıra bakıyor, bir oraya bir buraya dönüyor, bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de dönüp arkasına bakıyordu. Tanıdık birilerine görünmemek için paltosunun yakasını kaldıran Pirogov, kızın ardından yürürken bir yandan da büyük bir özgüvenle, "Ey bıldırcın, elime düşmene az kaldı" diyordu.

Okuyucuya biraz Teğmen Pirogov'un kim olduğundan söz edelim. Ya da bundan önce, Teğmen Pirogov'un da mensup olduğu çevre üzerine bir iki şey söyleyelim. Petersburg'da orta sınıf olarak adlandırılabilecek bir subay kesimi vardır. Gece ya da gündüz davetlerinde bir müsteşarın ya da bulunduğu makama kırk yıllık hizmet sonunda gelebilmiş başka bir yüksek devlet görevlisinin yanında bunlardan birini kesinlikle görürsünüz. Bu müsteşarların solgun, tıpkı Petersburg gibi renksiz, kimileri dalında biraz fazla olgunlaşmış kızları, çay masası, piyano, danslı toplantılar... bütün bunlar iyi huylu, tertemiz bir sarışınla, onun kara takım elbiseli erkek kardeşi ya da akrabadan bir delikanlı arasında, pırıl pırıl parlayan bir apoletle birlikte ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Bu kanı soğumuş sarışınları canlandırmak, güldürmek öyle kolay iş değildir; bunun için çok hünerli olmak gerekir ya da belki de tam tersine, hiçbir şekilde herhangi bir hünere sahip olmamak gerekir. Öyle sözler bulup söylemek gerekir ki, ne fazla akıllıca, ne fazla gülünç olsun, bütünüyle kadınların sevdikleri ayrıntılardan ibaret olsun. İşte bu konuda yukarda sözünü ettiğimiz apoletli bayların hakkını yememiz gerekir. Bunlar, renksiz, soluk dilberleri güldürmek, onları dinlemek konusunda özel bir yeteneğe sahiptirler. Boğulurcasına gülüşler arasında, "Ah, yeter! Dayanamıyorum, öleceğim gülmekten, sizi çılgın!" çığlıkları sık sık aldıkları ödüllerdir. Yüksek sosyetede pek sık rastlamazsınız bunlara, ya da daha doğrusu, hiç rastlamazsınız. Çünkü o çevrelerde aristokratlar olarak adlandırılan kişilerce yadırganır, küçümsenir, dışlanırlar. Bununla birlikte okumuş, mürekkep yalamış insanlardandırlar. Edebiyattan konuşmayı severler; Bulgarin'i, Puşkin'i, Greç'i över. A. A. Orlov'u* ise

---

F. V. Bulgarin (1789-1859) ve N. İ. Greç (1787-1867): Çarlık polis örgütüne yakın, gerici edebiyatçılar. A. A. Orlov (1791-1840): Halka ahlaki öğütler veren yapıtlarıyla tanınmış bir yazar (Rusça baskıda editörün notu).

yerin dibine batırırlar. İster muhasebecilik, ister ormancılık üzerine olsun hiçbir konferans ya da semineri kaçırmazlar. Tiyatroda, seçkin zevklerine ters düşen *Filatka** türünden oyunlar dışında ne oynanıyor olursa olsun kendilerini muhakkak görebilirsiniz. Tiyatro salonlarının değişmez, asal öğeleridir onlar ve tiyatro yönetimlerinin en sevdiği kişilerdir; sahne sanatı onlarsız edemez. İçinde güzel şiirler okunan oyunları çok severler, bir de bağırarak oyuncuları sahneye çağırmaktan büyük keyif alırlar. Aralarından çoğunun devlet okullarında dışardan öğretmenlik yaparak ya da devlet dairelerine memur yetiştirerek edindikleri bir kabriolet ile bir çift atları vardır. Böylece çevreleri genişlemeye başlar, sonra bir de duyarsınız ki, yüz bin kâğıt nakit drahoması ve bir sürü sakallı akrabası olan bir tüccar kızıyla –piyano çalmasını da bilen bir tüccar kızıyla– evlenivermişler. Gel gelelim bu onura erebilmeleri için en azından albaylık rütbesine ulaşabilmeleri gerekir. Çünkü sakallı Rus tüccarları her ne kadar lahana kokusu yaymayı sürdürmekteyseler de kızlarını generalden, o olmazsa, albaydan aşağısına vermek istemezler.

Bu gençler genel özellikleriyle işte böyledirler. Ama Teğmen Pirogov'un bunlardan başka özellikleri de vardı. "Dimitriy Donskiy" ve "Akıldan Bela"dan çok güzel şiir okur, piposundan halkalar şeklinde dumanlar çıkarabilirdi; tam on halkayı birbiri ardınca sıraladığı bile görülmüştü. Sonra koşulu topun ayrı bir şey, çakılı topun ayrı bir şey olduğu üzerine nefis bir fıkrası vardı ki dinlemelere doyulmazdı. Aslında yüce Tanrının Pirogov'dan esirgemediği niteliklerin tümünü burada sayıp dökmemiz hiç kolay değil. Örneğin tanıdığı bir aktristen söz ederken hiç edepsiz bir dil kullanmazdı; oysa gencecik bir asteğmenin aktris, dansçı takımından söz

* *Filatka*: P. I. Grigoryev'in *Filatka ve Çocuklar* ve P. G. Grigoryev'in *Filatka ve Miroşka* adlarını taşıyan ve konularını basit halkın yaşamından alan, 1830'lu yıllarda popüler olmuş vodvillerinden söz ediliyor (Rusça baskıda editörün notu).

ederken nasıl saygısız bir dil kullandığını herkes bilir. Bu yakınlarda yükseltildiği yeni rütbesinden pek hoşnuttu. Gerçi arada bir divana uzanırken, "Amaan, hep iş güç, hep telaş, hep koşuşturma! Teğmen olduk da bir şey mi değişti sanki?" diye yakındığı olurdu ama için için övünürdü yeni rütbesiyle. Konuşmalarda ne yapar eder teğmenliğe terfi ettiğini sezdirmenin bir yolunu bulurdu karşısındakine. Bir seferinde sokakta bir yazıcı kendisine yeterince saygılı davranmamış galiba, adama öyle bir verip veriştirmiş ki, karşısında herhangi bir subay değil, koskoca bir teğmen bulunduğunu, unutamayacağı bir şekilde anlatmış adama. O sırada yoldan iki genç ve güzel bayan geçmekte olduğu için de seçkin sözcüklerle konuşmaya özen gösteriyormuş. Pirogov aslında güzel olan her şeye düşkündü; ressam Piskarev'i koruyup desteklemesi de belki, kendisinin yakışıklı erkek yüzünü tuval üzerinde görmek içindi. Neyse, Pirogov'un nitelikleri üzerine bu kadar konuşma yeter. İnsanoğlu öyle şaşılası bir yaratıktır ki, sahip olduğu özellikleri bir çırpıda sayıp dökmek olanaksızdır, durup incelemeye kalkıştığınızda da, hiç durmadan yeni özellikler bulursunuz ve bu işin sonu gelmez.

İşte Pirogov, sokakta rastladığı yabancı kadını ara vermeksizin izliyor, arada bir de kadına laf atıyordu. Kadın da atılan lafları karşılıksız bırakmıyor, kısa, sert, zaman zaman anlaşılmaz yanıtlar veriyordu. Böylece loş Kazan Kapıları'ndan geçip, iki yanında Alman zanaatkârların, Çuhon kadınların işlettiği dükkânlarla, tütün ve her türden ıvır zıvırın satıldığı dükkânların yer aldığı Meşçanskiy Caddesi'ne çıktılar. Burada sarışın kadın birden hızlandı ve kirli bir apartmanın aralık duran kapısından içeri daldı. Pirogov da kadının ardından aynı şeyi yaptı. Loş, dar ve dik merdivenleri çabucak tırmanan kadın bir kapıdan içeri girdi. Pirogov da aralanan kapıdan cesaretle içeri süzüldü. Duvarları ve tavanı isten kararmış genişçe bir odaydı geldikleri yer. Odanın ortasındaki masanın üzerinde, bir yığın vida, her türden tes-

viyeci gereçleriyle, pırıl pırıl parlayan cezveler, şamdanlar vardı. Yerlere demir, bakır eğintileri dökülmüştü. Besbelli bir tenekeci ustasının işliğiydi burası. Sarışın kadın yandaki bir kapıyı açıp ardında kayboldu. Pirogov bir an düşündü, sonra bir Rusa yakışanı yaptı, kadının ardından o da aynı odaya daldı. İçeri girince, ilkine hiç benzemeyen, derli toplu, sahibinin Alman olduğunu gösteren tertemiz bir odayla karşılaştı. Ancak odada yüz yüze geldiği manzara aklını çok karıştırdı.

Tam karşıda Schiller oturuyordu –*Wilhelm Tell* ve *Otuz Yıl Savaşları*'nın yazarı Schiller değil–, Meşçanskiy Caddesi'nde tenekeci ustası, ünlü Schiller'di bu. Schiller'in hemen yanında Hoffmann duruyordu – yazar Hoffmann değil, Schiller'in yakın dostu ve Ofitserskaya Caddesi'nin sayılı ayakkabı ustalarından, tanınmış Hoffmann'dı. Schiller sarhoştu ve oturduğu sandalyede hem tepiniyor, hem de heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Aslında bütün bunlar Pirogov'un garibine gitmeyebilirdi; görüntüyü garipleştiren Schiller'in, kocaman burnunu iyice ortaya çıkaracak şekilde yüzü yukarda duruşuydu. Hoffmann bu kocaman burnu iki parmağıyla yakalamış, kösele kesmekte kullandığı ustura gibi keskin falçatasını burnun hemen üzerinde dolaştırıyordu. İki arkadaş da Almanca konuştukları için de bu dilde *Guten Morgen*'den başka bir şey bilmeyen Pirogov içerde neler olup bittiğini anlayamıyordu. Schiller, elini kolunu savura savura şunları söylüyordu:

"İstemiyorum! Burun falan istemiyorum ben! Burun olacak bu alçağa ayda üç funt* enfiye gidiyor! Bizim Alman tütüncü dükkânlarında Rus enfiyesi bulunmadığı için aşağılık Rus tütüncülere funtu kırk kapikten üç funt için her ay bir ruble yirmi kapiğim gidiyor. On iki kere bir ruble yirmi kapik, yılda ne eder? On dört ruble kırk kapik! Kulağını aç da

* Funt: Eski bir Rus ağırlık ölçüsü. 409,5 gr. (Rusça baskıda editörün notu).

iyi duy dostum: Bir burnun yıllık masrafı on dört ruble kırk kapik! Bayramlarda iğrenç Rus enfiyesi yerine rape çekiyorum, funtu iki rubleden, üç funt rape de altı ruble tuttu mu... Hepsi ne etti: Yirmi ruble kırk kapik! Soygun değil de nedir bu? Sorarım sana Hoffmann, soygun değil mi bu? (Hoffmann da sarhoştu ve arkadaşının her dediğini onaylıyordu.) Yirmi ruble kırk kapik! Ben bugüne bugün Schwab'lı bir Almanım... Almanya'da kralım var... Burnu ne yapayım? Kes şu burnu, kes gözünü seveyim, Hoffmann!"

Tam o anda Teğmen Pirogov kapıyı açıp içeri dalmasaydı, Hoffmann kesinlikle arkadaşının burnunu kesecekti, çünkü falçatasını burun köküne dayamış, kanırtmak üzereydi.

Tanımadığı birinin paldır küldür içeri girişi Schiller'in canını sıkmış gibiydi. İçtiği biralardan kafayı iyice bulmuştu gerçi, ama yine de bir yabancının kendisini böyle sarhoş ve burun köküne bıçak dayanmış durumda görmesinin hiç hoş kaçmadığını fark edebilmişti. Bu arada Pirogov aydınlık bir yüzle ve hafifçe eğilerek:

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim..." dedi.

Schiller uzata uzata:

"Def ol buradan!" diye bağırdı.

Bu yanıt Teğmen Pirogov'u kızdırdı. Böylesi davranışlara alışkın değildi o. Yüzündeki gülümseme başlangıcı bir anda yok oldu, incinen onurunu korumak için başını dikerek:

"Bu davranışınızı yadırgadığımı belirtmek zorundayım beyefendi" dedi. "Sanırım farkına varamadınız: Karşınızda bir subay bulunuyor..."

"N'olmuş subaysan? Ben de Schwab'lı Alman... Hem de subay... (Böyle derken masaya bir yumruk indirdi.) İki yıl junker, iki yıl teğmen... ben de subay olmak... ama ben istemedim... kendim istemedim. Ben subayları ne yaparım, sen biliyor? İşte böyle! (Elini genişçe açıp avcuna üfürdü.)"*

* Schiller bozuk bir Rusçayla konuşmaktadır. (ç.n.)

Teğmen Pirogov orda daha fazla kalmasının bir anlamı olmadığını görüyordu, ancak rütbesine karşı takınılan tavır da canını sıkmıştı. Nasıl etmeli de yaptığı küstahlığı Schiller sarhoşunun yanına bırakmamalı düşüncesiyle merdivenlerde birkaç kez duraksadı. Sonunda Schiller'in bağışlanabileceğine karar verdi. Bağışlamalı ve unutmalıydı onu, çünkü, birincisi, adamın kafası birayla iyice dumanlanmış durumdaydı; ikincisi de, tatlı sarışından vazgeçmek hiç kolay değildi. Teğmen Pirogov ertesi gün erkenden tenekeci ustasının işliğinde bitti. Ön odada onu tatlı sarışın karşıladı, sevimli yüzüne çok yakışan sert bir ifadeyle:

"Ne istiyorsunuz?" dedi.

"Merhaba güzelim! Tanımadınız galiba?.. Ah sizi çapkın, bunlar ne şirin tatlı gözler böyle!"

Teğmen Pirogov bunları söylerken zarif bir parmak hareketiyle kadının çenesini hafifçe kaldırmaya yeltendi. Ama güzel sarışın ürkek bir çığlığın ardından aynı sertlikle sorusunu yineledi:

"Ne istiyorsunuz?"

Teğmen Pirogov tatlı bir gülümsemeyle kadına iyice sokularak:

"Sadece sizi görmek..." dedi. Ama ürkek sarışının yandaki kapıya doğru kaymaya çalıştığını fark edince, "Mahmuz yaptıracaktım kendime..." diye sürdürdü. "Mahmuz yapıyor musunuz burada? Aslında sizi sevmek için mahmuz değil, dizgin gerek insana... Şu ellerin güzelliğine bak!"

Bu türden iltifatlarda bulunduğunda Teğmen Pirogov her zaman çok sevecen olurdu.

Alman kadın:

"Hemen gidip kocamı çağırıyorum" diyerek yan odaya geçti; birkaç dakika sonra da, dünkü mahmurluğundan yeni yeni uyanmakta olan Schiller uykulu gözlerle çıktı geldi. Subayı görünce bulanık bir düş gibi dünkü olayları anımsadı. Neler olup bittiğini net olarak anımsayamıyordu, ama

aptalca bir duruma düştüğünün de farkındaydı; bu nedenle subaya hiç yüz vermedi.

Çekip gitsin diye sertçe:

"On beş rubleden aşağı olmaz bir çift mahmuz" dedi. Onuruna düşkün bir adam olan Schiller tanımadığı birinin kendisini uygunsuz durumda görmüş olmasından tedirgindi. Çok yakın bir iki dostundan başka kimse göremezdi kendisini içki içerken; çıraklarından bile uzak dururdu içerken.

Pirogov olabildiğince yumuşak, "Niye bu kadar pahalı?" dedi.

Schiller bir yandan da sakalını okşayarak, soğuk soğuk, "Alman işi yapmak ben..." dedi. "Ruslara gidin, onlar iki ruble yapmak mahmuz."

"Efendim ben sizi sevdiğimi ve sizlerle daha yakından tanış olmak isteğimi kanıtlamak için istediğiniz on beş rubleyi ödeyeceğim."

Schiller bir an kararsız kaldı: Onurlu bir Alman olarak yaptığından utanmıştı. Mahmuz işinden yan çizmek için, iki haftadan önce bitiremeyeceğini söyledi mahmuzları. Pirogov buna da razı olduğunu söyledi.

Schiller, yapacağı mahmuzun on beş rubleye değmesi için hangi hünerleri döktürmesi gerektiğini düşünmeye başladı. Bu arada sarışın dilber girdi işliğe ve üzerinde kahvedanlıkların olduğu masada bir şey aramaya başladı. Teğmen, Schiller'in dalgınlığından yararlanarak kadına sokuldu, omuzlarına kadar çıplak kolunu sıktı kadının. Bu Schiller'in gözünden kaçmamıştı. *"Meine Frau!"* diye bağırdı. *"Was wollen Sie doch?"* dedi kadın

"Gehen Sie mutfağa!"*

Kadın mutfağa gitti.

"O zaman iki hafta sonra görüşüyoruz?" dedi Pirogov.

---

* *Almanca: "Karıcığım!"*
"Başka ne istiyorsunuz?"
"Mutfağa gidiniz."

Schiller dalgın dalgın:

"Evet, iki hafta sonra." dedi. "Şu anda çok iş var elimde."

"Hoşça kalın! Size uğrayacağım."

"Hoşça kalın!" dedi Schiller ve kapıyı sürgüledi. Teğmen Pirogov, Alman kadının kendisini istemediğini açıkça göstermiş olmasına karşın peşini bırakmak niyetinde değildi. Kendisi böylesine yakışıklı, sevimliyken, böylesine göz kamaştırıcı bir rütbeye sahipken kadınların kendisine direnebilmelerini anlayamıyordu. Kadınların dikkatlerini çekmek için gerekli her şeye fazlasıyla sahip olduğu kanısındaydı. Ancak burada Schiller'in karısının bütün sevimliliğine karşın aptal bir kadın olduğunu belirtmek zorundayız. Bunu, aptallığın güzel bir kadının güzelliğine güzellik kattığını bilmemize karşın belirtmek zorundayız. Öyle kocalar vardır ki, karılarının aptallığından büyük sevinç duyarlar, bunu çocuksu bir safiyetin belirtisi gibi görürler. Ey güzellik, sen nelere kadirsin! Ruhsal yetersizlikler, kusurlar güzel bir kadında iticilik yaratmak şöyle dursun, ona ayrı bir çekicilik kazandırıyor. Ayıp diye nitelenen şey güzel bir kadında sevimli duruyor. Kadından güzelliği alın, kendisine sevgi değilse de saygı duyulmasını sağlayabilmek için kadının erkekten yirmi kat daha fazla akıllı olması gerektir. Schiller'in karısı bütün aptallığına karşın bir eş olarak evine, görevlerine bağlı bir kadındı, bu bakımdan da Pirogov'un hayli cesur kararını uygulayabilmesi pek kolay görünmüyordu. Ama engeller aşılarak ulaşılan zafer insana daha büyük haz verdiği için, Schiller'in sarışını genç subaya gün geçtikçe daha ilginç, daha güzel görünüyordu. İkide bir uğrayıp mahmuz işinin nasıl gittiğini soruyordu. Bu işte çizmeyi öyle aştı ki, sonunda Schiller usta usandı ve bütün öteki işleri bırakıp kendini yalnızca mahmuz işine verdi. Sonunda hazırdı mahmuzlar.

"Tanrım, bunlar ne güzel şeyler böyle!" diye haykırdı Teğmen Pirogov mahmuzları görünce. "Harika! Olağanüstü! Bizim generalde bile yok böylesi!"

İşinin bu denli beğenilmesi Schiller'in çok hoşuna gitti. Gözlerinin içi gülmeye başlamış, kendisi de Pirogov'a duyduğu bütün kırgınlığı unutup gitmişti. "Rus subay, akıllı... malın iyisinden anlıyor" diye düşünüyordu.

Pirogov fırsatı kaçırmadı:

"Siz o zaman kabza, kın gibi şeyler de yapabilirsiniz?" diye sordu.

Schiller hoşnutlukla gülümseyerek, "Hem de nasıl yaparım!" dedi.

"Benim Türk işi çok güzel bir hançerim var... Size getireyim de yeni bir kın yapın hançerime."

Schiller'in bir anda aklı başına geldi. Alnı kırıştı, başına belayı kendi elleriyle sardığı için durmamacasına küfürler savuruyordu kendine. Artık işten sıyrılması olanaksızdı, Rus subay kendisini bu kadar övmüşken onursuzca bir şey olurdu bu. Başını birkaç kez sağa sola salladıktan sonra işi kabul ettiğini bildirdi ama Pirogov'un tam çıkarken dudaklarını güzel sarışının dudaklarına küstahça yapıştırıverdiğini görünce aklı başından gitti.

Okurlarımı Schiller'le biraz daha yakından tanıştırmam yerinde olur diye düşünüyorum. Schiller, sözcüğün tam anlamıyla mükemmel bir Almandı. Daha yirmili yaşlardayken –ki Rus delikanlıları için başta kavak yellerinin estiği, aklın kafadan bir karış yukarda olduğu mutlu yıllardır bunlar– bütün yaşamını en küçük ayrıntısına dek ölçüp biçmiş ve bu ölçülerin bir milim bile dışına çıkmamıştır. Her sabah yataktan yedide kalkar, öğle yemeğini ikide yer, her işi milimi milimine yapar, pazarları da hiç sektirmeden kafayı çekerdi. Kendi kendine on yıl içinde sermayesini elli bin rubleye çıkarma sözü verdi ve bu sözünü tuttu. Bizde bir memur, müdürünün verdiği bir görevi kolayca unutur, ama bir Alman için kendi kendine verdiği söz bile, şaşmaz sekmez biçimde sanki alın yazısıymış gibi tam zamanında gerçekleştirilir. Harcamalarını ne olursa olsun artırmamak da ilkelerinden

biriydi Schiller'in: Patates fiyatları yükseldiğinde, patates için harcadığı parayı asla artırmaz, aldığı patates miktarını azaltırdı; böylece aç kaldığı olurdu bazen ama katlanırdı açlığa, alışırdı giderek. Düzenliliği, ölçülülüğü, kuralcılığı öylesine katıydı ki, karısını bir günde iki kezden çok öpmeme şeklinde bile bir kuralı vardı. Ne olur ne olmaz, belki kuralımı çiğnememe yol açabilir korkusuyla çorbasına bir çay kaşığından fazla biber atmazdı. Bununla birlikte pazar günleri bu kuraldaki katılık biraz daha gevşetilirdi; çünkü pazarları Schiller iki şişe bira, üstüne de damak tadına uygun bulmadığı için söve saya bir şişe kimyonlu votka içerdi. İçki konusunda da farklıydı. Bir İngiliz, öğleden sonra odasına çekilip kapıyı ardından sürgüler ve tek başına yumulur şişeye ama Schiller bir Alman olarak her zaman keyifle, coşkuyla içerdi, yanında da ya ayakkabıcı Hoffmann ya da yine bir Alman ve sıkı içkici marangoz Kuntz bulunurdu. Soylu Schiller usta işte böyle bir insandı ve şu anda Teğmen Pirogov tarafından çok güç bir duruma düşürülmüştü. Flegmatik ve Alman olmasına karşın Pirogov'un davranışları kendisinde kıskançlığa benzer birtakım duygular uyandırmıştı. Kafasını patlatırcasına düşünüyor ama bu Rus subayından kurtulmanın yolunu bulamıyordu. Bu arada Pirogov arkadaşlarıyla piposunu tüttürürken (evet, subay ve pipo ayrılmaz bir ikili oluştururlar), yüzünde çapkınca bir gülümsemeyle, güzel bir Alman kadınıyla ilişki kurduğunu anlatıyordu. Dediğine göre kadının bütünüyle avcuna düşmesi an meselesiydi.

Bir gün Meşçanskiy'de yürürken, başını kaldırıp tabelasında semaver ve cezve resmi bulunan bir binaya baktı; şans işte, tam bu sırada sarışın dilber de camdan o güzel başını uzatmış dışarı bakmıyor mu? Pirogov durdu, kadına el sallayıp, "*Guten Morgen!*" dedi. Sarışın da eski bir tanıdığını selamlar gibi selamladı onu.

"Kocanız evde mi?" diye sordu Pirogov. "Evde" dedi sarışın.

"Hangi günler evde değildir?"

"Pazarları... pazarları evde olmaz" dedi aptal sarışın.
"Güzel" diye düşündü Pirogov, "Bu pazar fırsatından yararlanalım."

Ertesi pazar çat kapı sarışının karşısına dikildi Pirogov. Schiller gerçekten de evde değildi. Güzel ev sahibesi ilkin korktu; ama Pirogov bu kez dikkatliydi, eğilip yerden selamladı kadını, böylece de biçimli bedeninin ne denli esnek olduğunu göstermiş oldu. Şakaları da çok hoş ve saygılıydı ama aptal Alman kadın her söze tek kelimelik karşılıklar veriyordu. Bütün yolları denediği halde kadının kabuğunu kırmayı başaramayan Pirogov son çare olarak dans etmelerini önerdi. Kadın bunu hemen kabul etti, çünkü Alman kadınları dans etmeyi çok severler. Pirogov'un danstan pek çok beklentisi vardı: Bir kez, dans kadına zevk verecekti, ikincisi, kendisinin ne kadar çevik olduğunu gösterebilecekti ve son olarak da, dans birbirlerine yaklaşmalarını sağlayacak, güzel Almanı kucaklayabileceği için de asıl yakınlaşmanın temellerini atmış olacaktı. Evet, bu işte kesin başarıya giden yol danstan geçiyordu.

Alman kadınların işe birden değil yavaş yavaş giriştiklerini bildiğinden ilk dans olarak gavotu tercih etti. Alman dilber odanın ortasına geçip güzel bacağını hafifçe kaldırdı. Onun bu duruşu Pirogov'un aklını başından aldı, kendini tutamayıp öpmek için kadının üzerine atıldı. Kadın bağırıyor, çırpınıyor, onun bu hali Pirogov'u büsbütün kışkırttığı için bitmez tükenmez öpücüklere boğuyordu kadını. Tam bu sırada kapı ardına kadar açıldı ve önde Schiller, arkasında Hofmann ve marangoz Kuntz, girdiler içeri. Üçü de fitil gibi sarhoştu. Saygıdeğer birer zanaatkâr değil, sıradan işçiydiler sanki.

Schiller'in nasıl bir öfke içinde olduğunu da okurlarımın takdirine bırakıyorum.

Burun

I.

Mart'ın 25'inde Petersburg'da çok tuhaf bir olay oldu: Voznesenskiy Bulvarı'nda berber dükkânı olan İvan Yakovleviç (soyadı belli değildi; hatta üzerinde yüzü sabunlu bir adam resmi ve "hacamat yapılır" yazısı bulunan tabelasında soyadı silinmiş, okunmaz olmuştu) sabah erkenden taze ekmek kokusuyla uyandı. Yatağında hafifçe doğrulunca, tam bir kahve tiryakisi ve hayli yapılı bir kadın olan karısının fırından tazecik pişmiş ekmekler çıkardığını gördü.

"Ben bugün kahve içmeyeceğim, Praskovya Osipovna," dedi. "Onun yerine canım taze ekmekle soğan yemeyi çekti."

(İvan Yakovleviç'e kalsa hem soğan ekmek yemek, hem kahve içmek isterdi ama aynı anda iki şey birden istemesi mümkün değildi, çünkü Praskovya Osipovna bu tür kaprislerden hoşlanmazdı.) Zaten bu sırada karısı, "Varsın ekmek yesin, ahmak herif, böylece ben bir fincan daha fazla kahve içmiş olurum," diye düşünmekteydi.

İvan Yakovleviç sofraya oturmadan önce kibarlık olsun diye gecelik entarisinin üzerine frakını giydi, iki baş soğan soydu, tabağına soğan için biraz tuz serpti, sonra eline bıçağı alıp büyük bir ciddiyetle karısının verdiği ekmeği kesmeye başladı. Ekmek ortadan ikiye ayrıldığında hayretle ekmeğin içinde ağaran bir kabartı bulunduğunu fark etti. İvan Ya-

kovleviç önce bıçakla etrafını açarak ortaya çıkardığı nesneyi sonra parmaklarıyla yokladı. "Pek yumuşak bir şey değil, ne acaba?" diye düşündü.

İki parmağını ekmeğin içine soktu ve... bir burun çıkardı dışarı! İvan Yakovleviç gözlerini ovuşturdu... gördüğüne inanamıyordu ama burundu bu, resmen burundu! Hatta tanıdık bir burundu sanki... tanıdık birinin burnu... Bir dehşet ifadesi kapladı İvan Yakovleviç'in yüzünü ama karısının kapıldığı öfkenin yanında onun kapıldığı dehşet hiç kalırdı.

"Kimden kestin o burnu, canavar herif?" diye bağırdı karısı. "Başkası değil ben kendim ihbar edeceğim seni karakola! Seni ayyaş, rezil seni! Üç ayrı kişiden duydum: Tıraş ederken milletin burnuna koparacakmış gibi asılıyormuşsun!"

İvan Yakovleviç allak bullak olmuştu. Her çarşamba ve pazar tıraş ettiği 8. dereceden bir memur olan Kovalev'in burnuydu bu burun.

"Dur hele Praskovya Osipovna, bir beze sarıp bir köşeye bırakalım, biraz dursun orda, sonra kendisinden kurtulmanın bir yolunu buluruz."

"Aklından çıkar bunu! Kesik bir burunla aynı odayı paylaşamam ben! Rezil herif! Usturayı kayışa sürtüp bilemeyi bilirsin ama sonra o keskin ustura nasıl kullanılır bilmezsin! Alçak, aşağılık herif! Beni polise hesap vermek zorunda bırakayım deme sakın! Al götür onu bu evden! Nereye götürürsen götür! Seni de o nesneyi de gözüm görmesin! Anladın mı beni, kaz kafalı!"

İvan Yakovleviç ölü desen ölü değil, canlı desen canlı değil bir haldeydi. Düşünüp taşınıyor ama aklına hiçbir şey gelmiyordu. Sonunda kulağının arkasını kaşıya kaşıya:

"Nasıl olmuş şeytan bilir ama olmuş bir kere..." diye söylendi. "Dün ben sarhoş mu döndüm eve, hiç hatırlayamıyorum. Mevcut duruma göre dün korkunç bir şeylerin olduğu kesin. Hadi ekmeği anladık: Pişen bir şey... Peki burun? Burnun ekmeğin içinde ne işi var? Akıl alır gibi değil!"

İvan Yakovleviç susuyordu. Polisin burnu bulup kendisini suçlayacağı düşüncesi aklını başından almış gibiydi. Kırmızı yakaları gümüş sırmalı, belleri kılıçlı polisler gözünün önüne geldikçe zangır zangır titriyordu. Sonunda üstünü değiştirdi, çizmelerini ayağına geçirdi, burnu bir paçavraya sardı, kulağında Praskovya Osipovna'nın öğütleri, dışarı çıktı.

Çıkını yolda bir yerlere sokuşturuvermeyi düşünüyordu: Ya bir kapının ardına atıverecek ya da bir köşe başında cebinden düşürmüş gibi yapıp yan sokağa sapıverecekti. Ama şans işte, tanıdığı birine rastladı ve onun birbirinden gereksiz sorularına cevap vermek zorunda kaldı:

"Hayırdır, nereye böyle?" "Sabanın köründe kimi tıraşa gidiyorsun?" Bir başka seferinde yükünden tam kurtulmuştu ki, ötede duran bir mahalle bekçisi sekirinin ucuyla işaret ederek, "Bir şey düşürdün hemşerim, al onu ordan!" dedi. Ne yapsın, İvan Yakovleviç eğilip burnu yerden aldı, cebine soktu. Umudu iyice kırılmaya başlamıştı. Çünkü zaman ilerleyip de dükkânlar birbiri ardına açıldıkça sokakta da kalabalık artıyordu.

Bunun üzerine İsakiyev Köprüsü'ne gitmeye karar verdi: Köprüde durup Neva Irmağı'na sallayıverecekti çıkını.

Pek çok bakımdan saygıdeğer bir insan olan İvan Yakovleviç hakkında kendilerine doğru dürüst bir bilgi vermediğim için okurlarımın beni bağışlamalarını dilerim.

İvan Yakovleviç, aklı başında her Rus esnaf ve zanaatkârı gibi müthiş bir içki düşkünüydü. Her gün başkalarının saçını kırpmasına sakallarını kazımasına karşın, kendisi saç sakal karmakarışık gezerdi. Hiçbir zaman redingot giymediği için frakının rengi alaca bulacaydı; frakın asıl rengi siyah olmasına karşın sarımsı, bozumsu lekelerle kaplıydı ve yakası her zaman kirden ışıl ışıldı; üç düğmesi kopuktu, düğme yerlerinden iplikler sarkıyordu.

Arsız bir adamdı İvan Yakovleviç. 8. dereceden memur Kovalev hemen her tıraş oluşunda kendisine, "İvan Yakov-

leviç, ellerin neden kötü kokuyor? diye sorar, o da, "Niye kötü koksun ki?" diye soruya soruyla karşılık verirdi. "Ne bileyim ben birader, kötü kokuyor işte..." derdi Kovalev. İvan Yakovleviç aldırmaz, enfiyesinden derin derin çektikten sonra müşterisinin yüzünü sabunlamaya girişir ve kulağının arkasına varana dek canının çektiği her yeri sabunlardı.

İşte bu saygıdeğer yurttaş şu anda İsakiyev Köprüsü üzerindeydi. Önce etrafı kolaçan etti. Sonra köprü parmaklıklarından eğilip aşağı baktı: Güya ırmakta çok balık var mı diye... Sonra da burun çıkınını usulca suya bırakıverdi. Ohh! Üzerinden dağ gibi yük kalkmıştı sanki. Keyfinden gülümsedi İvan Yakovleviç. Hemen dükkânına dönüp memur müşterilerinin sakallarını tıraş edeceğine, bir kadeh punç içmek için camında "Yemek ve Çay" yazan bir dükkâna doğrulmuştu ki, köprünün öbür ucundan üçgen şapkalı, geniş favorili, kılıçlı, asil görünüşlü bir bekçinin kendisine işaret ettiğini fark etti. Bir anda buz kesildi İvan Yakovleviç. Bekçi parmağıyla yaklaşmasını işaret ediyordu:

"Hele şöyle gel bakalım, muhterem."

İvan Yakovleviç yol yordam bilirdi. Daha uzaktan kasketini çıkarmakla kalmadı, bekçiye yaklaşırken:

"Sağlık, saadet dilerim, efendim," dedi.

"Sen boş ver sağlığı saadeti de köprünün üstünde dikilmiş ne yapıyordun, onu söyle!"

"Vallahi efendim, tıraş etmeye gidiyordum... Köprünün üstünde durmam da hani su hızlı mı akıyor diye merak etmemden."

"Atma, atma! Bu yalanlarla kurtulamazsın elimden! Gerçeği söyle!"

"Efendim, bakın, haftada iki, hatta üç kez sizi bedeva tıraş etmeye hazırım, tek ki..."

"Bırak, bırak bu ağızları! Beni bedava tıraş eden üç berber var ve üçü de bundan büyük onur duyuyorlar. Köprüde ne yapıyordun, söyle bakalım?"

İvan Yakovleviç'in yüzü kireç gibi oldu... Olay da bu noktada sislere büründü, sonraki gelişmelerin neler olduğu öğrenilemedi.

II.

8. dereceden memur Kovalev oldukça erken bir saatte uyandı ve uyandığında hep yaptığı gibi dudaklarıyla "bırrr..." diye bir ses çıkardı. Bunu neden yaptığını kendisi de bilmiyordu. Olduğu yerde gerindi. Sonra sehpanın üstünde duran küçük aynaya uzandı. Burnunda dün akşam çıkan sivilceye bakmak istiyordu. Aynayı yüzüne tuttu... ve büyük bir şaşkınlıkla burnunun olması gereken yerde bir düzlük gördü! Kovalev korktu. Su getirmelerini emretti. Suyla havluyu ıslatıp gözlerini bastıra bastıra sildi: Evet, burnu yoktu! Uyuyup uyumadığını anlamak için eliyle orasını burasını yokladı: Galiba uyumuyordu. 8. dereceden memur Kovalev fırlayıp kalktı yatağından, silkindi: Burnu yoktu! Hemen giysilerini getirmelerini emretti, giyinip doğruca emniyet müdürlüğüne gitti.

Yalnız, bu arada 8. dereceden memur Kovalev hakkında bir iki kelime bir şeyler söylemeliyiz ki, okurlamız Bay Kovalev'in ne türden bir memur olduğunu anlayabilsinler. Kolej asessorluğu da denilen ve bilimsel çalışmayla ulaşılan klasik 8. derece memurluğun, Kafkasya'da elde edilen aynı unvanla fazlaca benzer bir yanı yoktur. Benzerlik şurda dursun, tümüyle ayrı şeylerdir bunlar birbirlerinden. Bilimsel çabalarla ulaşılan 8. derece bir yanda, askeriyeden ayrılarak ulaşılan 8. derece öbür yanda...* Fakat Rusya acayip memle-

* Çarlık Rusya'sında subaylar askerlik hizmetlerinden ayrıldıktan sonra rütbelerine uygun yüksek düzeyli sivil görevler üstleniyorlardı. Asessorluk adı verilen ve askerlikte binbaşılığa, sivil yaşamda 8. derece memurluğa denk düşen görev unvanı, Kafkasya'daki yönceticilerin yetkilerini inanılmaz ölçüde kötüye kullanmaları nedeniyle kolayca elde edilebiliyordu. (Rusça baskıda editörün notu).

kettir. Şimdi biz burada 8. derece memurluktan bahsettik diye Riga'dan Kamçatka'ya kadar nerde ne kadar 8. dereceden memur varsa, söylenenleri üzerine alacaktır. Yalnız onlar da değil her dereceden ve unvandan bütün memurlar alınırlar. Kovalev, Kafkasya'daki askeri hizmetinden sonra sivil memuriyete geçenler takımındandı. Bu değişimin üzerinden topu topu iki yıl geçtiği için askeri rütbesini henüz unutamamıştı; bu bir, ikincisi de, binbaşılığın kendine daha bir soyluluk ve ağırlık kattığına inanır, bu yüzden de her zaman sivil unvanını değil, askeri unvanını kullanırdı. Sokakta rastladığı bir satıcı kadına şöyle derdi örneğin: "Baksana cancağızım, bana, eve bir uğrayıver... Sadovaya Caddesi'nde kime sorsan evimi gösterir. 'Binbaşı Kovalev nerde oturuyor?' diye sor yeter." Satıcı kadın güzel, alımlı bir şeyse, sözlerine gizemli bir buyruk tonu katardı: "Sen bana gel, güzelim. Binbaşı Kovalev'in dairesi diye sordun mu hemen gösterirler." İşte bütün bu açıkladığımız nedenlerle söz konusu 8. dereceden memuru bundan böyle biz de binbaşı diye anacağız.

Binbaşı Kovalev her gün Neva Bulvarı'nda aşağı yukarı dolaşmayı pek severdi. Gömleğinin yakası her zaman tertemiz ve kolalı olurdu. Favorileri de değişikti... Yanağın ortasına dek indikten sonra dümdüz burna doğru uzanan bu favorilere bugün ancak taşralı mimarlarda, yer ölçümcülerinde ve askeri doktorlarda, bir de değişik rütbeden polislerle tombul, pembe yanaklı usta iskambil oyuncularında rastlanmaktadır. Binbaşı Kovalev'in, üzerlerinde adının kazılı olduğu kırmızı akikten çok sayıda mührü olduğu gibi, ayrıca çarşamba, perşembe, pazartesi... gibi haftanın günlerinin kazılı olduğu damgaları vardı. Binbaşı Petersburg'a ihtiyaçtan gelmişti, açıkçası rütbesine uygun bir iş bulmaktı amacı. Olabilirse vali yardımcılığı, olmazsa bakanlıklardan birinde idare amirliği gibi bir iş... Evlilik konusunda olumsuz düşüncelerinin olduğu söylenemezdi, tabii, gelin adayının iki yüz bin rublelik drahoma getirmesi koşuluyla. Böylece okurlarının

gözünde daha iyi canlanmıştır umarım, böyle bir adamın hiç de biçimsiz sayılmayacak burnunun yerinde aptal bir düzlükle karşılaşınca hangi düşüncelere kapılmış olabileceği.

Tersliğe bakın ki, dışarı çıkınca bir tane bile boş arabaya rastlayamadı. Bu yüzden de yayan gitmek zorunda kaldı karakola: Pelerinine sarındı, burnu kanıyormuş gibi yüzünü mendiliyle örttü, yürümeye başladı. "Belki de ben yanlış görmüşümdür," diye düşünüyordu, "hiç insanın burnu durup dururken kaybolur mu?" O bakımdan da aynaya bakmak için yolda bir pastaneye girdi. Şansına pastanede hiç müşteri yoktu. Çıraklar, sandalyeleri yerleştiriyor, ortalığı toparlıyorlardı. Birkaç garson uykulu gözlerle tepsiler içinde sıcak börek taşıyordu. Masalarda, iskemlelerde üzerleri kahve lekeli dünkü gazeteler atılmış duruyordu. "Çok şükür kimse yok, rahatça aynaya bakabilirim!" diye düşündü. Aynaya gitti... baktı... "Allah kahretsin!" dedi aynadaki suretine tükürerek. "Ufacık bir çıkıntı kalsaydı hiç değilse!"

Can sıkıntısıyla dudaklarını ısırıp pastaneden çıktı, alışkanlığının tersine kimseye bakmamaya, kimseye gülmemeye karar verdi, birden bir evin kapısı önünde zınk diye durdu. Gördüğü şeyi açıklamak hiç kolay değildi. Evin önünde bir kupa arabası durmuş, arabanın açılan kapısından üniformalı bir yüksek memur inmiş ve hızla merdivenlerden çıkmaya başlamıştı. Kovalev'in kapıldığı dehşeti, şaşkınlığı nasıl anlatmalı? Dehşet... çünkü üniformalı yüksek memur... onun burnuydu! Bu olağanüstü görüntü karşısında çevresinde her şey dönmeye başladı, daha fazla ayakta duramayacakmış gibi geldi. Yine de, sıtmalıymış gibi tir tir titreyerek, adamın arabaya dönüşünü beklemeye başladı. İki dakika sonra gerçekten de geri döndü... burun. Üzerinde altın sırmalı, dik yakalı, çok gösterişli bir üniforma vardı. Güderi pantolonun belinden bir kılıç sarkıyordu. Tüylü şapkasına bakılacak olursa 3. dereceden yüksek bir memur olmalıydı. Herhalde önemli bir yere ziyarete gidiyordu. Ka-

pıdan çıkınca iki yanına bakındı, "Hadi!" diye bağırdı arabacısına, arabaya atladı, hareket ettiler.

Zavallı Kovalev, aklını yitirecekti sanki. Böylesine garip bir olay üzerine ne düşüneceğini bilemiyordu. Daha düne kadar yüzünün ortasında kımıldamadan duran burnunun süslü üniformalar giyip kupa arabaları içinde caka satması nasıl açıklanabilirdi!? Arabanın arkasından koşmaya başladı. Bu kez şanslıydı, çünkü araba biraz gittikten sonra Kazan Katedrali'nin önünde durmuştu.

Kovalev, daha önce her görüşünde güldüğü, iki göz deliği dışında yüzlerinin her yanı sarılı, paçavralar içindeki dilenci kadınları yararak katedrale girdi. İçerisi fazla kalabalık değildi. Çoğunluk kapının hemen önünde, girişte birikmişti. Kovalev kendini dua edemeyecek kadar sinirleri perişan durumda hissettiği için gözleriyle köşe bucak o beyi aramaya başladı. Sonunda herkesten uzakta bir köşede, paltosunun kocaman dik yakasının ardına gizlenmiş huşu içinde dua ederken gördü onu.

"Nasıl yaklaşacağım peki kendisine?" diye düşündü Kovalev. "Üniformasına, şapkasına ve başka bütün belirtilere göre 3. dereceden bir memur olduğuna kuşku yok. Nasıl etmeli de yaklaşmalı kendisine?"

Hafiften bir iki kez öksürdü ama burun tasvirler önünde öylesine coşkuyla eğilip kalkıyordu ki, duymadı bile bu öksürükleri. "Efendim... affedersiniz!" dedi Kovalev, kendi kendini yüreklendirmeye çalışarak. "Saygıdeğer efendim!"

Burun dönüp ona bakarak, "Ne istiyorsunuz?" dedi.

"Bu tuhaf durumu nasıl açıklayabileceğimi bilmiyorum efendim... Ama siz... siz yerinizi şaşırmısınız... Birdenbire size kilisede rastlıyorum! Kabul etmelisiniz ki, sizin yeriniz..."

"Bağışlayın ama neden söz ettiğinizi anlayamadım. Daha açık konuşur musunuz lütfen!"

"Nasıl daha açık konuşayım?" diye düşündü Kovalev. Sonra cesaretini topladı:

"Kuşkusuz ben... Aslında ben binbaşıyım, efendim. Ve bir binbaşı olarak böyle burunsuz dolaşmam, kabul edersiniz, hiç kibarca olmuyor. Voznesenskiy Köprüsü'nde dilimlenmiş portakal satan kocakarılar arasında burunsuz olanlar var ve bu onlar için hiç önemli değil. Ama benim gibi... nasıl söyleyeyim, farklı bir durumum var benim: Kocası 1. dereceden şûrayı devlet üyesi olan Bayan Çehtareva gibi çok önemli bayanların evlerine girip çıkan biri olarak ben, takdir edersiniz ki... Duygularımı size açıklayabilmekten acizim, efendim (Binbaşı Kovalev bu sırada omuzlarını kaldırdı). Bağışlayın... Duruma mantıklı bir açıdan bakacak olursanız... tabii vicdani mülahazaları da bir yana bırakmadan... siz de kabul ederseniz ki..."

"Gerçekten hiçbir şey anlamıyorum" dedi burun. "Daha doyurucu bir açıklama yapamaz mısınız?"

Kovalev başını dikip göğsünü ileri çıkartarak, gururla:

"Saygıdeğer bayım!" dedi. "Daha nasıl açıklayayım bilemiyorum. Durum, sanırım, bütün çıplaklığıyla ortada. Ya da sizin istediğiniz, belki... Her neyse... Siz benim ... burnumsunuz!"

Burun, binbaşıya baktı; kaşları hafiften çatılmıştı: "Yanılıyorsunuz, bayım. Ben, kendimim; yani kendime aitim. Öte yandan, aramızda böylesi alışverişleri mümkün kılacak bir yakınlık ya da herhangi bir ilişki bulunmuyor. Üniformanızın düğmelerinden anlayabildiğim kadarıyla siz Adalet Bakanlığı'nda çalışıyorsunuz, bana gelince, Eğitim Bakanlığı'ndayım."

Bunları söyledikten sonra burun yeniden dua etmeye döndü. Kovalev allak bullak olmuştu. Ne yapacağını, hatta ne düşüneceğini bilmiyordu. Tam bu sırada bir ses duyuldu: Kadın eteğinin o harikulade hışırtısı... ve danteller içinde yaşlı bir kadınla, ak bir giysi içinde, incecik belli, başında yumuşacık bir pasta gibi duran gülkurusu şapkasıyla ceylan gibi bir genç hanım... Bayanların ardında, boynu kat kat ya-

kalıklara gömülü, gür favorili irikıyım bir adam duruyor, tabakasını açmış enfiye çekmeye hazırlanıyordu.

Kovalev, hafifçe gelenlere doğru yaklaştı, gömleğinin kıvrılan yakalarını ceket yakasının altına soktu, altın zincirinden sarkan mühürlerini düzeltti ve yüzüne bir gülümseme kondurarak, hafifçe öne eğilen ve kar beyazı elinin yarı saydam parmaklarını alnına götürerek haç çıkaran, bahar çiçeği gibi narin, ince genç hanıma yöneltti bakışlarını. Bir ara kadının şapkasının altından yuvarlacık minik çenesinin ak ışıltısını ve ilkyaz gülleri gibi pembecik yanağının birazını görünce Kovalev'in gülümsemesi bütün yüzünü kapladı. Sonra birden yanmış gibi sıçradı, burnunun olmadığı aklına gelmişti; gözüne yaşlar hücum etti. Eh, gösterecekti o kendine 1. dereceden memur süsü veren şık üniformalı düzenbaza! Ona bir alçaktan, bir düzenbazdan başka bir şey olmadığını, daha doğrusu öyle olduğunu, kendisinin burnu olduğunu söyleyecekti.. Ama... burun yerinde yoktu; yine bir ziyaret için çekip gitmişti anlaşılan.

Müthiş bir umutsuzluğa kapıldı Kovalev. Katedral'den çıktı, sütunlu girişte bir süre dikilip burnu görebilir miyim diye gelip geçenlere dikkatle baktı. Şapkasının tüylü, üniformasının altın sırmalı olduğunu çok iyi anımsıyordu ama paltosuna, arabasına, arabayı çeken atlara hiç dikkat etmemiş olduğunu ayrımsadı; hatta ardı sıra gelen bir uşağı olup olmadığına bile dikkat etmemişti. O yana bu yana hızla akan araba seli içinde onun arabasını seçebilmesi, hadi bunu başardı diyelim, hızla giden bir arabayı durdurabilmesi olanaksızdı.

Günlük güneşlik bir gündü. Neva Bulvarı'ndan insan seli akıyordu. Politseyskiy'den Aniçkin Köprüsü'ne kadar her iki kaldırım da renk renk giysili kadınlarla doluydu. İşte, Kovalev'in bir arkadaşı: 4. dereceden bir memur olan bu arkadaşına Kovalev, başkalarının yanında, yarbayım diye seslenirdi. İşte, başka biri: Aziz dostu Yangin! Senatoda masa şe-

fi olan Binbaşı Yangin, "boston" oyununda elini tamamlayamadığı için hep yenilirdi. Derken bir başka binbaşı... Kendisi gibi Kafkasya'da 8. dereceyi almıştı bu da... Yanına gelmesi için eliyle işaret ediyordu.

"Hay aksi şeytan!" diye söylendi Kovalev, sonra önünden ilk geçen arabaya atlayarak, "Emniyete!" dedi, "Sürebildiğin kadar hızlı sür!"

Karakola varınca, kapıcıya:

"Emniyet amiri yerinde mi?" diye sordu. "Yok," dedi kapıcı, "az önce çıktı."

"Aksi şeytan!" diye homurdandı yeniden Kovalev.

"Daha şimdi çıktı," diye sürdürdü kapıcı. "Bir dakika önce gelmiş olsaydınız, buradaydı."

Kovalev mendilini yüzünden hiç ayırmadan arabaya geçti, umutsuz bir sesle:

"Çek!" dedi.

"Ne tarafa?" diye sordu arabacı.

"Dosdoğru!"

"Nasıl dosdoğru? Yol bir sağa bir sola çatallanıyor önümüzde?"

Arabacının bu sorusu üstüne Kovalev durup düşünmeye başladı. Onun durumunda galiba en iyisi ahlak zabıtasına başvurmaktı. Çünkü adı üstünde, ahlak zabıtası da polis kuruluşuydu, bu bir, ikincisi de orda işler bütün başka dairelerden çok daha dolaysız bir şekilde halledilirdi. Üçüncü bir yolsa, burnun çalıştığını söylediği kurumun amiriyle görüşmekti, ancak bunun akıllıca bir iş olacağı çok kuşkuluydu, çünkü verdiği yanıtlardan açıkca görüldüğü gibi bu yaratığın saygı duyduğu hiçbir değer yoktu. Kendisini daha önce hiç görmediğini ileri sürerken nasıl yalan söylüyorsa bu konuda da yalan söylüyor olabilirdi. Böylece Kovalev tam arabacıya ahlak zabıtasına çekmesini söylemek üzereydi ki birden aklına bu üçkâğıtçı teresin kent dışına sıvışabileceği ihtimali geldi. Daha ilk karşılaşmalarında bu kadar arsız, bu ka-

dar vicdansız davranabilen biri, zamanı iyi değerlendirip kent dışına çıkmanın bir yolunu neden bulmasındı? Hey Tanrım, ondan sonra bul bulabilirsen! Derken, birden ne yapması gerektiğini buldu Kovalev: Gazete ilanı vererek bulacaktı burnu. İlanda bütün özelliklerini tek tek sayacak, böylece onu gören hemen tanıyacağı için ya kolundan tuttuğu gibi getirecek ya da bulunduğu yeri bildirecekti. Böylece, arabacıya hemen basın ilan kurumuna çekmesini emretti ve oraya varana dek daha hızlı sürmesi için adamın sırtını yumrukladı durdu. "Hızlı sür diyorum sana alçak herif! Daha hızlı sür!" Arabacı da, "İnsaf edin efendim!" diye söylene söylene *bichon* türü köpekler gibi uzun tüylü atlarının sırtına dizginlerle hafifçe vuruyordu. Sonunda geldiler... Kovalev hemen arabadan atlayıp soluk soluğa içeri daldı, girişte kır saçlı, eski fraklı, gözlüklü bir memur, kalemini dişleri arasına sıkıştırmış, önündeki bozuklukları sayıyordu.

"İyi günler! İlanlar kime veriliyor?" diye sordu Kovalev bağırarak.

Memur bir an için gözlerini kaldırıp selama karşılık verdi, sonra yeniden paralara döndü.

"Ben... bir ilan verecektim," dedi Kovalev.

"Hay hay! Yalnız biraz bekleyeceksiniz," dedi memur; kalemiyle kâğıda bir sayı yazarken, aynı anda sol eliyle de önündeki abaküsten iki boncuğu kaydırdı.

Aristokrat evlerinde çalıştığı giysilerinden belli olan bir uşak, elinde ilan yazılı bir kâğıtla hemen bankonun önünde duruyor ve toplumsal ilişkilere yabancı olmadığını, buralarda nasıl davranılacağını, nasıl konuşulacağını bildiğini göstermesi gerektiğini düşündüğünden olacak, ha bire konuşuyordu:

"İnanın bana, satayım deseniz bir ruble zor verirler... Kişisel olarak benim düşüncemi soracak olursanız, ben beş para vermem. Ne var ki, kontes çılgınlar gibi seviyor bu köpeği, o yüzden de bulanı yüz ruble ile ödüllendireceğinin ilanı-

nı veriyor! Bilirsiniz, zevkler ve renkler tartışılmaz diye bir söz vardır. Şurada biz bize konuşuyoruz. Samimiyetinize güvenerek söylüyorum; köpeğe meraklı mısın, o zaman ya tazı ya da barbet alacaksın. Ve paraya da acımayacaksın; ister beş yüz ruble olsun, ister bin ruble! Köpek köpek olsun yeter ki!"

Kır saçlarının saygın bir görünüş verdiği memur, bir yandan uşağın anlattıklarını önem vererek dinliyormuş gibiydi, bir yandan da kayıp köpek ilanındaki sözcükleri sayıyordu. İçerde ellerinde ilanlarıyla bekleyen başkaları da vardı: Yaşlı kadınlar, tüccar yanaşmaları uşaklar... Bunların ilanları da çeşit çeşitti. Örneğin birinde ağzına içki koymayan bir arabacı iş aradığını belirtiyor, bir başkasında 1814'te Paris'ten getirilme az kullanılmış bir arabanın satılık olduğu duyuruluyor, yine bir başkasında efendisinin özgür bıraktığı on dokuz yaşında bir kız çamaşır yıkama işinde deneyimli olduğunu ama elinden başka işler de geldiğini belirterek iş arıyordu. Bir yayı eksik, sağlam bir araba ve durduğu yerde durmaz, ateşli mi ateşli baklakırı on yedi yaşında gencecik bir at vardı satılık... Sonra Londra'dan getirilmiş turp ve şalgam tohumları... Atlar için iki tavlası, kayın korusu yetiştirmeye elverişli geniş arazileri, ek yapıları da olan bir kır evi... Satılık ilanlarından biri de eski ayakkabı tabanlarıyla ilgiliydi: Kullanılmış ayakkabılara ait bu tabanları almak isteyenler saat sekizle on beş arası başvurabilirlerdi.

Bütün bu insanların bulundukları oda fazla büyük sayılmayacağı için içerinin havası iyice ağırlaşmıştı. Ama 8. dereceden memur Kovalev hiçbir koku almıyordu, çünkü yüzünü mendiliyle örtmüştü... Zaten burnu da yerinde yoktu; kim bilir nerelerdeydi...

"Beyefendi, lütfen sormama izin verin..." diye atıldı, sonunda dayanamayıp. "Acil bir durum..."

"Bir saniye, bir saniye..." diye karşılık verdi, kır saçlı memur. Bir yandan da makbuzları yaşlı kadınların, uşakların

yüzlerine doğru fırlatarak hesaplarını söylüyordu: "İki ruble kırk üç kapik... Bir saniye! Bir ruble altmış dört kapik... Hemen bakıyorum!" Sonunda Kovalev'e döndü: "Buyurun, sizi dinliyorum!"

"Benim ricam... nasıl söyleyeyim... şu ana dek bunun ne menem bir iş olduğunu kendim de anlayabilmiş değilim... Yalnız, bana bu namussuzluğu yapan alçağı bulup getireni ciddi bir parayla ödüllendireceğimi yayınlamanızı istiyorum sizden."

"Lütfen adınızı soyadınızı söyler misiniz?"

"Niçin? Ne yapacaksınız adımı soyadımı? Asla söylemem bunu! Pek çok tanıdıklarım var benim: 1. dereceden memur dulu Bayan Çehtareva, kurmay subay dulu Bayan Palageya Grigoryevna Podtoçina... hep yakın dostlarımdır. Bir öğrenirlerse... bunun ben olduğumu... Tanrı korusun! Yalnızca 8. dereceden memur diye yazın... Ya da, daha iyisi, binbaşı deyin."

"Affedersiniz... Bir köleniz mi kaçtı?"

"Ne kölesi? Hem... o bile benim uğradığım dolandırıcılığın yanında hiç kalır! Benden kaçan... burnum!"

"Hımmm... Adı da pek tuhafmış... Peki bu Burunov... çok fazla şeyinizi götürmüş mü kaçarken?"

"Hayır, hayır, burun... benim burnum yani... Kayboldu... Hangi cehenneme gitti bilemiyorum... İblisin bir oyunu olsa gerek bu bana!"

"Nasıl kayboldu yani? Doğrusu tam anladığımı söyleyemeyeceğim."

"Nasıl kaybolduğunu hiç sormayın bana. Önemli olan onun şu anda kendisine 3. dereceden memur süsü vererek kentte cakayla dolaşıyor olması... O bakımdan sizden ricam, onu görenin derhal bana getirmesini belirten bir ilan yayınlamanız. Bedenin böylesine göz önünde bir parçasından yoksun yaşamanın ne kadar zor olduğunu takdir edersiniz. Ayak parmağı değil ki bu... çizmenizi giydiniz mi kim-

secikler anlayamaz ayak parmaklarınızda eksik var mı yok mu... Perşembe günleri 1. dereceden memur dulu Bayan Çehtareva'ya çaya giderim; 3. dereceden kurmay subay dulu Palageya Grigoryevna Podtoçina ve onun çok sevimli kızı da yakın dostlarımdır... Bu durumda onlarla görüşebilmemin olanaksız olduğunu kabul edersiniz."

Memur derin derin düşünmeye başladı. Dudaklarını sıkması bunu gösteriyordu. Epey uzun sürdü susuşu. Sonunda:

"Hayır!" dedi. "Böyle bir ilan yayımlayamayız!"

"İyi ama neden?"

"Nedeni var mı? Gazetenin adı lekelenebilir... Herkes çıkar burnunun kaçtığını yazmaya kalkarsa sonu neye varır bunun? Zaten gazetelerin saçma sapan, yalan dolan şeylerle dolu olduğundan yakınıp duruyor herkes..."

"Burada saçma olan bir şey yok ki... Ne saçma, ne yalan..."

"O size göre öyle, bakın size geçen hafta olmuş bir olayı anlatayım: Aynen sizin gibi bir memur geldi; hatta ilanın ne kadar tuttuğu da aklımda: İki ruble yetmiş üç kapik aldım kendisinden. Siyah tüylü, pudel cinsi köpeğine ait kayıp ilanıydı verdiği, Bunda da saçma ya da garip görünen bir şey yok gibi değil mi? Oysa pudel cinsi köpek dediği, bilmem hangi dairenin veznedarı değil miymiş meğer? Buyurun, alın başınıza belayı!"

"İyi ama ben size kayıp köpek ilanı vermiyorum ki! Evet, ortada bir kayıp var ama kaybolan benim burnum! Yani benden bir parça... Bu da, verdiğim ilanın kendime ilişkin olması demektir."

"Hayır efendim, böyle bir ilanı asla yayımlayamam!"

"Burnum gerçekten kaybolmuş olsa bile, öyle mi?"

"Burnunuz gerçekten kaybolduysa, durumunuz doktorluk demektir. Dediklerine göre insanın yüzüne tam istediği gibi burun konduran hekimler varmış, ama bana kalırsa siz neşeli birisiniz, insanlara şakalar yapmayı seviyorsunuz."

"Allah belamı versin ki doğru söylüyorum. Ama madem sözlerim size hiç güven vermedi, o halde ben de şu mendili atıp yüzümün durumunu göstereceğim size."

Memur, burnuna tıktığı enfiyeyi derin derin içine çekerek, "Estağfurullah! Ne demek güvenmemek!? Hiç öyle zahmetlere girmeyin," dedi. Sonra, sesinde bir merak tınısıyla, "Mamafih," dedi, "sizin için fazla zahmet olmayacaksa eğer, yüzünüze şöyle bir göz atmayı da isterdim doğrusu."

Binbaşı Kovalev mendili yüzünden çekti.

"Gerçekten de pek tuhaf bir durum," dedi memur. "Gözleme gibi dümdüz yüzünüz. İnanılmayacak kadar düz."

"Nasıl, şimdi inandınız mı bana? Gördüğünüz gibi benim ilanımı geri çeviremezsiniz. Bu vesileyle... zatı âlinizi tanımış olmaktan bahtiyar olduğumu bilmenizi isterim. Gösterdiğiniz yakın alaka ve kolaylıktan dolayı minnattarınızım..."

Binbaşı, görüldüğü gibi, hafif tertip yaltaklanmaya dökmüştü işi.

"İlanın yayımlanması o kadar sorun değil... yayımlanır... ne var ki ben bu işin sonunda sizin bir şey elde edebileceğinizden kuşkuluyum. İsterseniz hikâyenizi kalemi kuvvetli birine anlatın, bu seyrek görülen doğa olayını güzel bir yazıya döksün ve (burada yeniden enfiye çekti) gençliğin ders çıkarması için (burada burnunu sildi) ya da ilginç bir olay olarak "*Kuzey Arısı*'nda yayımlansın..."

8. dereceden memur Kovalev, hemen tüm umudunu yitirmişti. Gözlerini aşağı indirdi ve gazetenin gösteri ilanları sayfasını gördü; orda güzel bir bayan oyuncunun adını okuyunca yüzüne bir gülümseme yayıldı, eli cebine gitti, bir mavi* var mı diye cebini yokladı: Evet, mavi, çünkü Kovalev'in düşüncesine göre kurmay subaylar temsilleri yalnızca parterden izlemeliydi, ama burnu aklına gelince bütün neşesi kaçtı.

* Beş rublelik banknot. (ç.n.)

Kovalev'in içinde bulunduğu zor durum ilan memuruna dokunmuş gibiydi. Onun acısını biraz olsun azaltabilmek için, derdini paylaştığını gösterir bir çift söz söylemekten kendini alamadı.

"Doğrusu başınıza gelen bu tuhaf duruma çok üzüldüm. Biraz enfiye çekmez miydiniz? Hem baş ağrısına iyi gelir, hem can sıkıntısına. Basura bile iyi geldiğini söyleyebilirim."

Enfiye kutusunu Kovalev'e uzattı; bu arada üzerinde şapkalı bir kadın resmi bulunan kutu kapağını becerikli bir el hareketiyle aşağıya çevirivermişti.

Bu beklenmedik davranış, Kovalev için bardağı taşıran son damla oldu.

"Böyle bir durumda nasıl şaka yapabiliyorsunuz, anlayamıyorum," dedi. "Tam da benim enfiye çekecek organım yokken ve siz de bunu biliyorken? Yerin dibine batsın sizin enfiyeniz! Kullandığınız o iğrenç tütünü değil, birinci sınıfını bile getirseniz koklanacak şeyler görmek istemiyorum ben!"

Bunları söyledikten sonra kahrolmuş bir durumda ilan kurumundan ayrıldı, yeniden emniyet amirinin evine yollandı. Müthiş bir şeker düşkünü olan emniyet amirinin evinde bütün antre, yemek odası, çeşitli ticaret erbabının dostluk adına armağan getirdikleri şekerlerle doluydu. Aşçı kadın, yorucu sabah çalışmalarının ardından eve gelen amirin uzun süvari çizmelerini, kılıç, dizlik, yakalık, kolluk gibi bütün metal avadanlıklarını çıkarmıştı. Amirin üç yaşındaki oğlu bir köşede, babasının, insanın içine korkular salan ünlü üç köşeli şapkasıyla oynarken, amir bey devlet için cengâverce verdiği mücadelelerden sonra hayatın tadını çıkarmaya hazırlanıyordu.

Kovalev tam da adamın, "Şimdi iki saat uyku çekecek olmak ne güzel!" diyerek tatlı tatlı gerindiği bir anda içeri girmişti, ki bunun da bir iş ziyareti için son derece münasebetsiz bir zaman olduğunu kestirmek zor olmasa gerek. Emin değilim, ama Kovalev şu anda elinde birkaç kilo çay

ya da elbiselik bir kumaşla bile gelmiş olsaydı fazla güler yüzle karşılanmazdı gibime geliyor. Emniyet amirinin her türden fabrika ya da el sanatı ürününe karşı müthiş bir ilgisi ve sevgi dolu bir yaklaşımı vardı, fakat devletin merkez bankasının bastığı banknotları her şeye yeğlerdi. "Bu ne güzel bir şey!" derdi zaman zaman banknotlar için. "Dünyada bundan güzel hiçbir şey olamaz. Yemek istemez, içmek istemez, az yer tutar, cebine bile sığar, düşürürsün bir yerine bir şeycik olmaz!"

Emniyet amiri, Kovalev'i hayli soğuk karşıladı ve öğleden sonranın kovuşturma yapmak için uygun bir zaman olmadığını, çünkü yemekten sonra dinlenme gerekliliğinin bir bakıma doğanın buyruğu olduğunu söyledi (8. dereceden memur Kovalev de bu sözlerden, emniyet amirinin eski bilgelerin seçkin sözlerinden habersiz olmadığını anlamış oldu.) Amir bu kadarla da yetinmedi: Kendi halinde, namuslu insanların burunlarının durduk yerde koparılmayacağını; ortalığın, uygunsuz yerlerde dolaşıp duran ne idüğü belirsiz binbaşılarla dolu olduğunu söyledi.

Yani kaşından falan değil... tam gözbebeğinden... en duyarlı olduğu yerden vurdu Kovalev'i. Daha önce belirtmemiştim sanırım: Binbaşı aşırı alıngan bir insandı. Kendisi hakkında söylenebilecek her sözü bağışlardı ama rütbesine, unvanına laf edildi mi, olay orda biterdi. Hatta tiyatrolarda bile astsubaylara falan laf dokunduruldu mu aldırmazdı da, sıra kurmay subaylara geldi mi hiç dayanamazdı. Emniyet amirinin tavrını öylesine utanç verici bulmuştu ki, başını silkerek yukarı kaldırdı, kollarını hafifçe iki yana açtı, tam bir özsaygısıyla, "Bu incitici sözlerinizden sonra itiraf ederim ki, size söyleyecek hiçbir sözüm kalmamış bulunuyor..." dedi ve çıktı.

Eve döndüğünde ayakta zor duruyordu. Hava kararmaya başlamıştı. Bütün bu başarısız koşuşturmalardan sonra evi ona son derece hüzün verici, hatta dayanılmayacak ölçü-

de iğrenç geldi. Antreye girdiğinde uşağı İvan'ı külüstür deri kanepeye sırtüstü uzanmış, tavanda bir noktaya tükürür buldu: İvan, tükürüğüyle hep aynı noktayı tutturmaya çalışıyordu ve bunda da oldukça başarılıydı. Uşağın bu kayıtsızlığı onu büsbütün çileden çıkardı; adamın alnına bir şaplak atıp, "Hep böyle saçmalıklarla uğraşırsın!" dedi.

İvan fırlayıp yerinden kalktı ve efendisinin sırtından pelerinini almak için atıldı.

Odasına girince binbaşı külçe gibi bir koltuğa yığıldı, birkaç kez derin derin göğüs geçirdi, en sonunda:

"Tanrım! Tanrım!" diye mırıldandı. "Bu büyük acıyı ne yaptım da hak ettim? Elsiz kolsuz kalaydım, bundan daha iyiydi. Ne kadar iğrenç bir şey olursa olsun, kulaksız kalmaya bile katlanabilirdim. Ama bu... insan burunsuz nasıl yaşayabilir? Burunsuz bir insan nedir? Kuş desen değil, insan desen değil... böyle bir yaratığı tut kolundan, pencereden fırlat at! Savaşta ya da düelloda kaybetseydim burnumu bu kadar gam yemezdim... ya da herhangi bir şekilde ondan yoksun kalmamı doğuracak bir davranışta bulunmuş olsaydım. Ama ortada hiçbir şey yokken, durup dururken yok olup gitti... Ama hayır! Olamaz böyle bir şey! Bir burnun kaybolması akıl alacak bir şey değil, kesinlikle akıl alacak bir şey değil! Bütün bunlar ya hayal, ya düş... Belki de tıraştan sonra yüzüme sürdüğüm votkayı yanlışlıkla su niyetine içiverdim... Tabii ya, İvan olacak ahmak kaldırmadı, ben de su sanıp içtim..."

Sarhoş olup olmadığını anlamak, daha doğrusu sarhoş olmadığına kani olmak için kendini sertçe çimdikledi; anlaşılan biraz fazla sert olmuştu çimdiği, acıdan bir çığlık attı. Bu acı ona düşte değil gerçekte olduğunu kanıtlayıvermişti. Usulca aynaya yaklaştı, burnunun belki de yerine gelivermiş olabileceği umuduyla, sımsıkı yumduğu gözlerini bir çizgi gibi aralayıp korka korka aynaya baktı... bakmasıyla da kendisini geriye atması bir oldu:

"Yine o iğrenç surat!"

Aslında gerçekten de anlaşılır gibi değildi durum. Düğme, gümüş kaşık, saat gibi bir şey kaybolmuş olsaydı, anlaşılırdı; eh, kaybolur kaybolur... Ama bu... üstelik de insanın kendi evinde!.. Binbaşı bütün olasılıkları tek tek değerlendire değerlendire, sonunda gerçeğe en yakın olasılığa varıp dayandı: Bu iş onu kızıyla evlendirmeye uğraşan kurmay subay dulu Podtoçina'nın işiydi. Evet, binbaşı da az kur yapmamıştı kıza ama iş beraberliğin perçinlenmesine gelince yan çizivermişti. Bayan Podtoçina açık açık kızını ona vermek istediğini söylediğinde Kovalev, önce birtakım komplimanlar sıralamış, ardından henüz genç olduğu, kırk iki yaşına gelene dek bir beş yıl daha çalışmak istediği gibi bir şeyler gevelemiş, sonra da sıvışıvermişti. O bakımdan kadın kendisinden öç almak istemiş, bunu sağlamak için de bir büyücü kocakarıya başvurmuş olsa gerekti. Çünkü burnu kesilmiş olamazdı; eve, yanına kimse gelmemişti, bu bir, ikincisi, berberi İvan Yakovleviç kendisini çarşamba günü tıraş etmişti ve hem çarşamba günü boyunca hem de ertesi gün, perşembe günü burnun eksiksiz, sağlam, yerinde olduğundan emindi. Kaldı ki burnu kendisinden alınırken acı duyması gerekirdi ve o hiçbir acı duymamıştı; hadi bunu da geçelim, yara yeri bu kadar tez iyileşmezdi, bir, ikincisi de hiç iz bırakmadan, gözleme gibi dümdüz olacak şekilde iyileşemezdi.

Düşünmeye başladı binbaşı: Acaba kurmay subay dulunu resmi yollara başvurup mahkemeye mi vermeliydi, yoksa doğruca evine gidip bire bir yüzleşmeli miydi? Düşünceleri, oda kapısının açıklıklarını dolduran güçlü ışıkla bölündü. Anlaşılan İvan antrede şamdan yakmıştı. Çok geçmedi, elinde şamdanla İvan girdi içeri, girmesiyle de oda apaydınlık oldu. Kovalev'in ilk hareketi dün burun adlı organının bulunduğu düzlüğü mendiliyle kapatmak oldu, ahmak İvan'ın efendisinin bu tuhaf durumunu görünce ne yapacağı belli mi olurdu?

İvan, şamdanı masaya bırakmış tam odadan çıkmak üzereydi ki, antreden yabancı bir ses duyuldu:

"8. dereceden memur Kovalev burada mı oturuyor?" Koltuğundan fırlayıp kapıyı ardına kadar açan Kovalev, "Buyurun," dedi, "Binbaşı Kovalev benim!"

Favorileri ne fazla koyu, ne fazla açık, yanakları tombulca, yakışıklı denilebilecek bir bekçi girdi içeri. Öykümüzün başında İsakiyev Köprüsü'nün öbür ucunda gördüğümüz bekçinin ta kendisiydi bu!

"Burnunuzu kaybetmiş miydiniz acaba?"

"Evet."

"Burnunuz bulundu."

"Ne diyorsunuz!?" diye bağırdı Kovalev. Sevinçten ağzı dili kurumuştu. Gözlerini dört açmış, karşısında dikilmekte olan bekçinin titrek mum ışığında parlayıp gölgelenen tombul dudaklarına, yanaklarına bakıyordu. "Nasıl bulundu?"

"Garip bir rastlantıyla: Bir uzun yol arabasına binmiş, Riga'ya giderken yakaladık kendisini. Düzenlenme tarihi hayli eski bir memur kimliği çıktı üzerinden. Garip olan şu ki, ben bile kendisini köleleri falan olan bir bey sandım önce. Bereket gözlüğüm yanımdaydı, takmamla birlikte onun yalnızca bir burun olduğunu görüverdim. Bendeniz miyobum efendim; şimdi siz karşımda duruyorsunuz değil mi? Yalnızca yüzünüzü görüyorum; burnunuzu, sakalınızı, hiçbir şeyinizi göremiyorum. Kayınvalidem, yani karımın annesi, o da hiçbir şey göremez."

Kovalev'in aklı başından gitmişti. "Nerde şimdi o? Bir koşu gidip alayım."

"Hiçbir zahmete girmeniz gerekmeyecek, efendim. Onun size çok gerekli olacağını düşündüğüm için yanımda getirdim. Belki garip bulacaksınız ama bu işin faili kim biliyor musunuz? Voznesenskiy Bulvarı'nda berberlik yapan bir madrabaz. Yakalayıp hemen içeri attık kendisini. Ben onun sarhoş ve hırsız olduğundan ne zamandır kuşkulanı-

yordum. Daha dün değil, önceki gün bile bir dükkândan bir düzine düğme çalmış herif... Burnunuzun hiçbir hasarı yok efendim, eskiden nasılsa öyle."

Bekçi bu arada elini cebine attı. Kâğıda sarılı bir şey çıkardı, bu binbaşının burnuydu.

"Bu, o!" diye bağırdı Kovalev. "Evet, ta kendisi! Lütfen akşam çayını birlikte içelim."

"Bundan büyük zevk duyardım. Ancak hiç zamanım yok, dönüşte tımarhaneye uğramam gerekiyor... Pahalılık, özellikle de yiyecek fiyatları aldı başını gidiyor. Evde boğaz çok: Kayınvalidem, yani karımın annesi, çocuklar... Aslında büyük oğlan gelecek için büyük umut vaat ediyor... Akıllı çocuk, lakin bende okutacak para yok..."

Kovalev, anladı. Sehpanın üzerindeki kırmızı banknotu* alıp bekçinin eline sokuşturdu. Bekçi yaltaklanınca, bir yerden selamla karşılık verdi bu jeste, aynı anda da arkasını döndüğü gibi evden çıktı, bir saniye sonra dışardan sesi geliyor, aptal bir köylüye anlayacağı dilden öğüt verdiği duyuluyordu.

8. dereceden memur Kovalev bekçinin gitmesinden sonra bir süre olduğu yerde kalakaldı, birkaç dakika sürdü bu durum, sonra yeniden duyuları çalışmaya başladı: Beklenmedik sevincin neden olduğu bir kendinden geçiş haliydi bu. Sonra burnunu avcunda özenle tutarak inceledi.

"O!" dedi, "ta kendisi!" Sevinçten içi içine sığmıyordu. "Önceki gün sol tarafında çıkan sivilce bile duruyor."

Sevinciden gülümsedi binbaşı.

Ama dünyada hiçbir şey uzun sereli değildir, o bakımdan binbaşının duyduğu bu ikinci sevinç ilki kadar canlı değildi. Bir dakika sonra duyacağı sevinç bundan da cılız olacaktı ve nihayet, tıpkı suya atılan bir taşla doğan halkaların bir süre sonra yitip gitmesi gibi, içinde kıvılcımlanan son sevinç kı-

* On rublelik banknot. (ç.n.)

rıntısı, doğal ruh haline karışacak, bu hal içinde sönecek, belirsizleşip gidecekti. Kovalev de, burnu bulmakla her şeyin bitmediğini düşünmeye başlamıştı; burnu yerine takmak, oturtmak gerekiyordu.

"Peki ya oturmazsa?"

Kendi kendine sorduğu bu küçücük soru binbaşının yüzünün kireç gibi olmasına yetti.

Dehşet içinde sehpanın üstünde duran aynaya atıldı. Burnu yüzüne yerleştirirken yanlış yapmak istemiyordu. Elleri titreye titreye büyük bir dikkat ve özenle burnu eski yerine koydu. Ama Allah kahretsin, durmuyordu yerinde. Soluğuyla ısıtmak için ağzına yaklaştırıp hohladı ve iki yanağı arasındaki düzlüğe özenle yerleştirdi, bir süre öylece tuttu, ama hayır, yapışmıyordu!

"Hadi be! Yapış artık! Yapış!" dedi binbaşı inler gibi. Ama burun tahtadan yapılmıştı sanki, yapışmıyor, sehpanın üzerine düşüyordu, düştüğünde de mantardan çıkıyormuş gibi tuhaf, boğuk bir ses çıkarıyordu. Binbaşının yüzü çarpıldı. "Yoksa oturmayacak mı yerine?" diye söylendi dehşet içinde. Burnu kaç kez iki yanağı arasındaki düzlüğe özene bezene oturtmaya çalıştıysa, başarılı olmadı.

İvan'a seslendi, apartman komşuları olan doktoru çağırmasını istedi. Apartmanın en iyi dairesinde oturuyordu doktor. Gösterişli, sağlıklı bir adamdı; çok güzel favorileri ve genç, güzel diri bir karısı vardı; doktor her sabah taze elma yer, ağız temizliğine inanılmaz ölçüde önem verirdi: Dişlerini beş ayrı fırçayla uzun uzun fırçalar, sonra da üç çeyrek saat gargara yapardı. Doktor çağrılır çağrılmaz geldi. Bu talihsiz olayın ne zaman olduğunu sordu; çenesinden tutup binbaşıyı kaldırdı, eskiden burnun durduğu düzlüğe sert bir fiske vurdu, fiskenin acısından başını sertçe geriye atmak zorunda kalan binbaşı, az kalsın ensesini arkadaki duvara çarpıyordu. Doktor, başını çarpmaması için binbaşıya biraz duvardan uzaklaşmasını salık verdi, sonra başını sağa doğru

eğmesini söyledi: Eskiden burnun bulunduğu düzlüğü eliyle yoklayıp, "Hım!" dedi; sonra başını sola doğru eğmesini söyledi ve yeniden burun düzlüğünü yoklayıp yine, "Hım!" dedi. Son olarak burun düzlüğüne bir fiske daha attı: Binbaşı Kovalev, dişlerine bakılan atlar gibi başını yine sertçe geriye doğru attı. Bütün bu kontrolleri yapan doktor başını salladı ve:

"Hayır, olmaz bu!" dedi. "Bence siz olduğunuz gibi kalın, daha iyi, yoksa sonuç daha da kötü olabilir. Uğraşırsak burnunuzu yerine koyabiliriz. Ama inanın bana bu sizin için daha da kötü olur."

"İşte buna diyecek yok doğrusu! Ne yaparım ben burunsuz? Şu anki durumumdan daha kötüsü ne olabilir? Çünkü şu an benim ne idüğüm belirsiz. Bu iğrenç görünümümle insan içine nasıl çıkabilirim? Kibar çevrelerden insanlar tanırım. Örneğin bu akşam iki saygın eve birden çağrılıyım. 1. dereceden memur dulu Bayan Çehtareva ile 3. dereceden kurmay subay dulu Bayan Podtoçina... ama bu yaptıklarından sonra kurmay subay dulu olacak ikinci bayanla görülecek bir hesabım var tabii polis aracılığıyla..." Binbaşı durdu, soluklandı, sonra yalvarırcasına, "Gerçekten hiç imkânı yok mu?" dedi. "Bir şekilde tutturuverin... Öyle ya da böyle... Çok güzel oturması şart değil... Zor durumlarda düşmemesi için elimle hafifçe tutarak destek olabilirim. Ters bir hareketle zarar görebilir diye dans etmekten de vazgeçerim. Vizite ücreti konusunda gönlünüz ferah olsun, olanaklarım ölçüsünde..."

Doktor, fazla yüksek de alçak da olmayan ama son derece ikna edici, etkileyici bir sesle:

"Hastalarıma hiçbir zaman para amaçlı olarak yaklaşmadığımdan emin olmanızı isterim," dedi. "Bu hem benim kişisel kurallarıma hem de meslek ahlakıma aykırıdır. Hastalarımdan vizite ücreti alınamın tek nedeni, paralarını geri çevirdiğimde, onların incineceğinden çekinmemdir. Burnunuzu elbette yerine koyabilirim ama sizi şerefimle temin ede-

rim ki, şimdi olduğunuz durumu aratan bir sonuç elde ederiz. İşi oluruna bırakın, kendinizi doğanın ellerine teslim edin. Sık sık soğuk suyla yıkayın burnunuzu, inanın bana burunsuzken de burnunuz varmış gibi sağlıklı bir yaşamınız olacak. Burnunuza gelince, alkolle doldurduğunuz cam bir kavanoza koyun, iki çorba kaşığı votkayla biraz da sirke eklerseniz daha da iyi olur. Burnunuzu satıp iyi bir para kazanabilirsiniz. Hatta fazla yüksek bir rakam söylemezseniz ben de alabilirim."

Binbaşı kahrolmuştu. Umutsuzca:

"Hayır! Hayır!" diye bağırdı. "Asla satmam onu! Çürüyüp gitsin daha iyi!"

Doktor eğilip selam vererek:

"Özür dilerim," dedi. "Size yardımcı olmak isterdim. Ama yapılabilecek bir şey yok. Ne kadar çırpındığımı gördünüz..." Doktor başı dik, burnu hafif havada, soylu bir edayla çıktı gitti. Tam bir duyumsuzluk içine düşen Kovalev başını kaldırıp onun yüzüne bile bakamadı; dikkatini çeken bir tek siyah frakının kol ağızlarından görünen kar gibi beyaz, temiz gömleğinin manşetiydi.

Ertesi gün resmi şikâyette bulunarak savaşı başlatmadan önce, kurmay subay duluna bir mektup yazıp kendisine vermesi gereken şeyi tatlılıkla vermesini istemeye karar verdi.

"Sayın Bayan Aleksandra Grigoryevna!

Doğrusu bu tuhaf davranışınızı anlamada güçlük çekiyorum. Böyle davranmakla elinize bir şey geçmeyecek, beni kızınızla evlenmeye zorlayamayacaksınız! Burnumun başına gelenlerle ilgili olarak her şeyi biliyorum, yani bu olayın sizin başınızın altından çıktığı benim için bir giz değildir. Burnumun yerinden ayrılıp kaçmasının ve önce bir memur görüntüsüne bürünerek, daha sonra ise yeniden kendi görüntüsüne bürünerek dolaşmasının, büyücülüğü soylu bir uğraş sayanların, yani sizlerin bir marifeti olduğunu da biliyor ve sizi uya-

rıyorum: Yukarıda sözü edilen burun eğer bugün akşama kadar yerine gelmezse yasaların koruyuculuğuna sığınacağım.

Sadık hizmetkârınız olmaktan şeref duyarak, saygılarımla...

Platon Kovalev"

"Sayın Bay Platon Kuzmiç!

Mektubunuz beni çok şaşırttı. Bu haksız çıkışmaların, özellikle de sizden gelmesi, itiraf etmeliyim ki beni çok şaşırttı. Mektubunuzda sözünü ettiğiniz memuru ne kendi görünüşü, ne de bir başka görünüş altında evime kabul etmediğimi bilmenizi isterim. Evet, evime gelen biri oldu: Flipp İvanoviç Potançikov geldi. Ama o da ağzına içki koymayan, terbiyeli, akıllı ve son derece bilgin bir kişi olarak kızımla evlenme isteğini dile getirmek için geldi ve ben de kendisine bu hususta asla umut vermedim. Bir de burundan söz ediyorsunuz. Eğer burundan kastınız, kızımla evlenmenize karşı çıkıp size nanik yapmış olmam gibi bir şeyse, doğrusu bu da beni çok şaşırtır, çünkü bu izdivaca karşı olmayan bir kişi olarak benim, kastettiğiniz türden bir davranışta bulunmam söz konusu olamaz; şimdi bile, usulüne uygun bir biçimde kızıma dünür gönderdiğiniz takdirde isteğinizin yerine geleceğinden emin olabilirsiniz, çünkü bu izdivaç, bildiğiniz gibi benim aziz emelimdir. Bu duygularla emirlerinizi yerine getirmeye her zaman hazır olduğumu bildiririm efendim.

Aleksandra Podtoçina"

"Hayır, kadın suçlu değil!" diye düşündü Kovalev. "En ufak bir suçluluk duygusu sezilmiyor mektupta. Suçlu olan biri asla böyle şeyler yazamaz." Boş yere söylemiyordu bunları binbaşı; Kafkasya'dayken birkaç kez soruşturma yürütmekle görevlendirilmişti, bu konuda bilgi, deneyim sahibiydi. Çaresizlik içinde elleri iki yanına düştü binbaşının: "Peki öyleyse nasıl açıklanacak bu başıma gelenler? Ancak şeytan çıkabilir böyle bir işin içinden!"

Bu arada başkent bu acayip olayla ilgili abartılmış söylentilerle çalkalanmaya başladı. Zaten herkesin aklı fikri olağanüstü olaylardaydı o sıralar. En son, bir manyetizma deneyiminin etkileri herkesin belleğinde taptaze duruyordu. Konyuşennaya Caddesi'ndeki dans eden sandalyeler olayı da zihinleri epey meşgul eden olaylardan biri olmuştu. O bakımdan 8. dereceden memur Kovalev'in burnunun Neva Bulvarı'nda saat tam üçte dolaştığı öyküsüne herkesin dört elle sarılmasında şaşılacak bir yan yoktu. Her gün meraklı kalabalıklar doluştu durdu burnun dolaştığı söylenen yerlere. Birisi, burnun Yunker mağazasında alışveriş ettiği söylentisini çıkarınca, mağaza çevresinde öyle bir kalabalık oluştu ki, polis çağırmak zorunda kalındı. Hatta bir tiyatronun girişinde şekerleme, çörek gibi şeyler satan gür favorili, saygıdeğer görünüşlü uyanık bir girişimci, özel olarak tahta tabureler yaptırarak meraklılara tanesi seksen kapikten kiralamaya başladı. Kıdemli albayın biri sabah evinden özellikle erken çıkmasına karşın, yine de kalabalığı güçlükle yararak mağazanın vitrinine güçbela yaklaştığında, mağazada burun falan olmadığını görünce müthiş öfkelendi. Vitrinde sıradan bir kazakla taşbasması bir resim vardı. Belki on yıldır hiç yerinden oynatılmadan burada duran bu tabloda, çorabını düzeltmek için eğilmiş bir kız ve ağaçların ardından onu izleyen, yeleğinin önü açık, keçi sakallı bir zampara resmedilmişti. Vitrinin önünden geri çekilirken albay, can sıkıntısıyla şöyle söyleniyordu: "Aptalca saçmalıklarla halkın kafasını nasıl da karıştırıyorlar!"

Derken bir başka söylenti kapladı ortalığı: Binbaşı Kovalev'in burnu güya Neva Bulvarı'nda değil, Tavriçeskiy Parkı'nda dolaşıyordu; hem de ta Hüsrev Mirza* zamanından

---

* Tahran'da Rus elçisi A. S. Griboyedov'un öldürülmesinden sonra Petersburg'a elçi olarak gönderilen ve 1829 Ağustos'unda Tavriçeskiy Parkı'ndaki aynı adlı sarayda yaşayan İranlı prens. (ç.n.)

beri buralardaydı burun; hatta genç prens de tabiatın bu garip cilvesi karşısında şaşıp kalmıştı. Tabii hemen Cerrahi Akademisi öğrencileri parka akın ettiler. Kentin ileri gelenlerinden saygıdeğer bir hanım park yönetimine yazılı başvuruda bulunarak, bu pek sık rastlanılmayan doğa olayının çocuklarına gösterilmesi, eğer mümkünse bu işin gençler için eğitici, öğretici dersler çıkaracak açıklamalarla yapılması isteğinde bulundu.

Bütün bu söylentiler, sosyete toplantılarında şık hanımları güldürmeyi iş edinmiş, ama son zamanlarda konu sıkıntısı çekmeye başlayan sosyete züppelerini pek sevindirdi. Bir tek, saygıdeğer, iyi niyetli küçük bir grup insan hoş karşılamadı olup bitenleri. Ağırbaşlı bir bey öfkeyle, böylesine üstün başarılarla dolu aydın bir yüzyılda bu türden saçmalıkların nasıl olup da yayılabildiğini ve hükümetin olup bitenlere nasıl seyirci kaldığını anlayamadığını söylüyordu. Görüldüğü kadarıyla bu bay hükümetin her işe karışmasını, hatta evinde karısıyla yaptığı gündelik kavgalara bile el koymasını isteyenlerdendi. Derken bir başka... Ama işte burada olaylar yeniden kalın bir giz perdesine bürünüyor!

III.

Dünyada Ne Saçmalıklar Oluyor! Bazen her şey gerçekdışıymış gibi geliyor insana. Kentte 3. dereceden bir memur gibi dolaşan ve bunca gürültüye neden olan burun hazretlerinin, bir gün yeniden Binbaşı Kovalev'in iki yanağı arasındaki eski yerinde bitivermisine ne buyrulur? Nisan'ın 7'siydi, uyanıp gözleri tesadüfen aynaya ilişen binbaşı ne görsün: Burnu! Elini götürüp dokundu: Evet, resmen burundu bu! "Ahha!" dedi sevinç içinde. Az kalsın yalınayak odanın ortasına fırlayıp sevinçten dans edecekti ki, İvan girdi içeri. Yüzünü yıkaması için su getirmesini söyledi İvan'a; yıkanırken bir kez daha baktı aynaya: Burun! Havluyla yüzünü kurularken yeniden yokladı: Evet, burun!

"Baksana İvan, sanırım bir sivilce çıkmış burnumda!" dedi; bir yandan da İvan'ın, "Hayır efendim, burnunuzun üzerinde sivilce falan yok, çünkü burnunuz yok!" diyeceğinden korkuyordu. Ama İvan, "Hayır efendim, sivilce falan yok, tertemiz burnunuz!" dedi.

Binbaşı keyifle parmak şakırdatıp, "Harika!" dedi, "canı cehenneme sivilcenin!"

Bu sırada kapıdan berber İvan Yakovleviç'in başı uzandı; adam o kadar ürkekti ki, az önce ciğer aşırırken yakalanıp da dayak yemiş kedi gibiydi. Binbaşı onu görür görmez uzaktan:

"Önce söyle bakayım, ellerin temiz mi?" diye bağırdı,

"Temiz efendim."

"Seni yalancı!"

"Vallahi temiz efendim."

"Bak, karışmam ha!"

Binbaşı bir koltuğa oturdu. İvan Yakovleviç çarçabuk binbaşının çenesinin altına bir beyaz örtü bağladı, fırçasını bolca köpürttü, bir anda Kovalev'in gür sakalı ve yüzünün bir bölümü zengin evlerinde verilen kremalı pastalara benzeyivermişti.

İvan Yakovleviç, işini yaparken bir yandan da binbaşının burnuna kaçamak bakışlar fırlatıyor, "İşe bak!" diye söyleniyordu. Bir ara başı yana eğip burna bir de yandan baktı: "Olur şey değil!" Sonunda iki parmağıyla usulcacık burnu ucundan tutup kaldırmak istedi, böyleydi sakal tıraşında yöntemi onun, "Sakın ha!" diye bağırdı binbaşı.

"Sakın ha!"

İvan Yakovleviç'in elleri iki yanına düştü; hayatında hiçbir zaman olmadığı kadar ürkmüş, şaşırmıştı. Burnun ucunu tutmadan tıraş edemezdi ki o. Yine de usturayı altçeneye dayadı, sonra da sert, pürüzlü baş parmağıyla binbaşının yüz derisini gerdire gerdire tıraşı tamamladı.

Tıraş işi bitince Kovalev çabucak giyindi, bir araba çağırtıp doğruca pastaneye gitti ve daha kapıdan girerken bağırdı: "Evlat, bana bir fincan çikolata!" Sonra hemen aynaya yöneldi: Evet, burnu vardı! Neşeyle geri döndü, gözlerini hafif kısarak yandaki masada oturan ve birinin burnu yelek düğmesi kadar ufacık olan askerleri alaylı alaylı süzdü. Sonra bir vali muavinliği, olmazsa idare amirliği gibi bir görev elde etmek için bakanlık kalemine uğradı. Bakanlığa girerken gözü yine aynaya kaydı: Orda, yerli yerindeydi burnu! Bakanlıktan ayrılınca eski bir dostuna uğradı; kendisi gibi binbaşı olan bu dostu çok şakacıydı ve yapılan her şakaya, "Sen yok musun sen! İşin gücün adam iğnelemek," diye karşılık verirdi. Yolda şöyle düşünüyordu: "Eğer binbaşı beni görünce gülmekten katılmazsa, burnumla ilgili olarak her şey yolunda demektir." Arkadaşı kendisini görünce ne alay etti, ne güldü. "Aman çok iyi! Şeytan kulağına kurşun, işler yolunda gidiyor," diye düşündü Kovalev. Evine dönerken yolda kurmay subay dulu Bayan Podtoçina'yla kızına rastladı. Bayanlara eğilerek verdiği selama sevinç çığlıklarıyla karşılık alınca, yüzünde herhangi bir eksiklik olmadığı konusunda içi iyice rahatladı. Bayanlarla özellikle uzun tuttu konuşmasını, tabakasını çıkarıp her iki burun deliğini de tıka basa enfiyeyle doldurdu; bir yandan da içinden şunları geçiriyordu: "İşte görün, sersem tavuklar, aslan gibiyim! Ayrıca da senin kokmuş kızınla evlenmeye hiç niyetim yok. Ama *pour amour* derseniz, hay hay, ona varım!"

O günden sonra Binbaşı Kovalev'e her yerde rastlandı; Neva Bulvarı'nda, tiyatrolarda, her yerde... Burnu da bir vakitler tüyüp sağda solda sürten o değilmiş gibi, olanca heybetiyle yerli yerinde duruyordu. Hep şen, güler yüzlü, esprili ve güzel kadınları izlerken gördüler binbaşıyı, hatta bir seferinde Gostinıy Dvor'daki bir dükkândan nişan kurdelesi satın alırken bile görenler oldu; onun herhangi bir nişanı olmadığını bilenler bu hareketine hiçbir anlam veremediler.

Büyük devletimizin kuzey başkentinde işte böyle bir olay oldu! Tabii şimdi olayı etraflıca düşündüğümüzde pek çok gerçekdışı yan görüyoruz. Burnun son derece tuhaf ve gerçekliğe aykırı bir şekilde yerinden ayrılıp 3. dereceden bir memur kılığıyla değişik yerlerde görünmesi şurda dursun, Binbaşı Kovalev'in kayıp burnu için gazete ilanı vermeye kalkışması anlaşılır gibi değil. Böyle bir ilanın pahalıya patlayacağını düşündüğüm için söylüyor değilim bunu, hayır hiç ilgisi yok... Cimri değilimdir ben. Sadece ayıp, yakışıksız, çirkin bir davranış olarak buluyorum bunu! Yine... ekmeğin içinde burun ne arıyor, hem de İvan Yakovleviç'in karısının pişirdiği ekmeğin içinde? Anlayan beri gelsin! Ama bundan da tuhaf ve anlaşılmaz olanı, yazarların nasıl olup da kendilerine böyle konuları seçebildikleri... Bunu hiç mi hiç anlayamıyorum... Bir kez, memlekete hiçbir yararı olmayan bir iş bu, ikincisi, ikincisi de öyle hiçbir yararı olmayan bir iş! Bilemiyorum doğrusu, ne demeye...

Aslına bakacak olursanız, yukarıda birincisi, ikincisi diye sıralamaya başladığımız şıkları çoğaltıp üçüncüsü, hatta dördüncüsü diye uzatıp gidebiliriz... Kabul etmek gerekir ki pek çok yerde pek çok anlamsızlıkla karşılaşıyoruz... Öte yandan, şöyle derinlemesine düşünecek olursanız, apaçık belli ki bu işin içinde bir iş var ve de bütün bunların bir anlamı... Kim ne derse desin, dünyada bu türden şeyler oluyor, çok seyrek de olsa oluyor.

Portre

Birinci Bölüm

Şçukin çarşısındaki resim satan dükkânın önünde, çarşıdaki başka hiçbir dükkânın önünde olmadığı kadar çok insan toplanırdı. Aslında, kendisine gösterilen büyük ilgiyi hak eden bir yerdi burası: Çerçeveleri yaldızlı, koyu yeşil bir vernikle parlatılmış, çoğu yağlıboya, birbirinden ilginç resimlerle doluydu dükkân. Karla örtülü bembeyaz ağaçlardan oluşan bir kış manzarası; yangın kızıltılarıyla dolu kıpkırmızı bir akşam manzarası; koparırcasına kıvırdığı elinde piposuyla bir Flaman köylüsü –ki insandan çok paçalı bir hinthorozuna benzediği söylenebilirdi– vb. türden resimlerdi bunlar. Arada gravürlere de rastlanırdı: Örneğin, başında kuzu postu şapkasıyla bir Hüsrev-Mirza portresi; üçgen şapkalı, çarpık burunlu bazı generallerin portreleri bunlar arasındaydı. Ayrıca, bu tür dükkânların kapılarında, deste deste büyük boy taşbaskısı resimler asılı olurdu, ki bunu da Rus insanının doğuştan gelen yeteneğinin kanıtı saymak gerekir. Bunlar arasında, örneğin, çar kızı Miliktrisa Kirbityevna'nın bir portresi, Kudüs kentinden bir manzara vardır –ki bütün kiliseler ve evler inanılmaz bir gözüpeklikle silme kırmızıya boyanmıştır, hatta hızını alamayan sanatçı yer yer toprağı ve dua etmekte olan eldivenli iki Rus köylüsünü bile aynı kırmızıya bulamaktan kendini alamamıştır. Pek alıcısı yoktur

bu resimlerin, ama seyircisi, kıyamet gibidir. Elinde sefertası, lokantadan aldığı yemekleri efendisine götürmekte olan kaytarıcı uşak, adamcağızı soğumuş çorbayı kaşıklamak zorunda bıraktığını aklının ucundan bile geçirmeden bu resimlerin karşısında ağzını ayıra ayıra esner durur örneğin. Ya da, onun hemen önünde, iki çakı satmak için bitpazarına gelmiş, sırtında kaputu, gencecik bir er; bir sandık dolusu ayakkabıyı satmak için uzak ve yoksul mahallelerdeki evinden çarşıya gelmiş bir teyze dikilir dururlar. Hepsinin kendine göre bir hayran olma şekli vardır: Köylüler ille de resme dokunmalıdırlar; askerler ciddi bir yüzle incelerler; getir götür işi yapan çocuklarla çıraklar karikatürlere bakıp birbirlerine takılır ve gülüşürler; kalın, havlı kumaştan paltolarıyla yaşlı uşaklar salt ağız ayıracak bir yer arayışından gelip dikilirler; sokak satıcılığı yapan genç Rus kadınlarıysa, kim nerede ne konuşuyor, kimler öbek olmuş nereye bakıyorsa içgüdüsel bir merakla hemen oraya sokulurlar.

Bir gün, yolu oralardan geçen Çartkov adlı genç bir ressam da, elinde olmadan kendini resim satan dükkânın önündeki kalabalık arasında buldu. Üzerindeki eski palto ile, şıklıktan nasipsiz eprimiş elbise, gençler için hep gizemli bir çekiciliği olan süs püs, giyim kuşam gibi şeylere zamanı olmayan, işinden başka bir şey düşünmeyen biri olduğunun kanıtı gibiydi. Dükkânın önüne gelince önce her biri ötekinden berbat resimlere güldü. Ardından, bu kadar berbat şeylerin kimin ne işine yarayacağını düşünmeye başladı. Onu şaşırtan, Rus halkının Yeruslan Lazareviç, Foma ile Yeryoma ya da dünyayı yese doymayan Silsüpür gibi masal kahramanlarının resimlerine bakması değildi, çünkü halkın, konusunu bildiği, tanıdığı, kendine yakın bulduğu tiplerin oluşturduğu resimlere bakması doğaldı; ama boyaların tuval üzerine gelişigüzel sıvanmasıyla oluşturulmuş bu bayağının bayağısı şeyleri kimin satın aldığı anlaşılır gibi değildi. Kim ne yapacaktı şu Flaman köylü portrelerini, kırmızı ve mavi manzara

resimlerini? Evet, belki hepsi resim sanatını bir adım daha ileri götürmek, yüceltmek savını taşıyordu, ama sonuç bunun tam tersiydi; iyice alçaltmışlar, yerin dibine geçirmişlerdi sanatı. Kendi kendine resim öğrenmeye kalkışmış bir çocuğun denemeleri bile denemezdi bunlara. Denemezdi, çünkü, öyle olsa resimlerde bütün duygu yoksunluğuna, bütün karikatürsülüğe karşın, büyük bir coşkunun, keskin bir atılışın izi, belirtisi bulunurdu. Bu sözümona tablolardaysa görülen tek şey bönlük, beceriksizlik, güçsüzlük, yeteneksizlikti. Evet, sıradan birtakım zanaatlarda söz konusu olduğunu bildiğimiz yeteneksizlik, elini kolunu sallayarak gelip gerçek sanatın saflarına da yerleşmişti. Aynı zavallı renkler, aynı zavallı biçem, aynı baştan savmacı, çırpıştırmacı, şişirmeci yaklaşım; insan değil de, sanki bir düzenek eliyle yapılmış şeyler. Uzun uzun durup baktı bu berbat resimlere Çartkov; sonunda artık hiçbir şey düşünemez bir hale gelmişti ki, dükkân sahibinin –sakalı pazardan pazara ustura gören, kalın tüylü paltolu, sıradan bir adam– ne zamandır kendisine dil dökmekte olduğunu, alıcı bile olmadığı bazı tabloların fiyatlarını söyleyip bunlarda kendi kendine indirimler yaptığını fark etti.

"Bakın, şu köylülerle, şu manzara sizin için bir gümüş elliliğe olur bayım. Resim budur işte! Baktıkça bakası geliyor insanın! Ressamın atölyesinden yeni geldi... Cilası bile tam kurumamış daha. Ya da şu kış resmi?.. Hadi, bunu alın: On beş ruble! Yalnız çerçevesi bu kadar eder. Kış diye buna derim ben! (Satıcı, bunu söylerken resimdeki kışın, kış adına nasıl layık olduğunu göstermek ister gibi tuvale hafif bir fiske attı.) Emrederseniz üçünü birden sarıp evinize göndereyim... Adresiniz nasıldı acaba? Ufaklık, çabuk sicim getir oradan!"

Satıcının tam bir el çabukluğuyla tabloların üçünü birden ciddi ciddi paketlemeye hazırlandığını gören ressam kendine gelerek:

"Dur hele yahu, acelen ne?" dedi. Sonra da bunca oyalandığı dükkândan hiçbir şey almadan çıkıp gitmeye gönlü elvermediğinden, "Dur bakalım, belki benim için de bir şeyler bulunur şuralarda..." dedi. İyice eğildi, besbelli kimse değer vermediği için yerde bir köşeye yığılmış tozlu, eski tuvalleri karıştırmaya başladı. Soyundan sopundan büyük olasılıkla tek bir izin bile kalmadığı ailelere ait portrelerden tutun, üzerinde ne olduğu belirsiz birtakım çizimler seçilen yırtık tuvallere ve yaldızı dökülmüş boş çerçevelere kadar yok yoktu bu döküntü yığını içinde. Yine de ressam, "Bir de bakmışsın çok değerli bir şey buluvermişim!" diye düşünerek tuvalleri tek tek elden geçirmeye başladı. Az mı duymuştu, böyle resim çöplükleri içinde büyük ustaların elinden çıkma çok değerli yapıtlara rastlanabileceğini!

Ressamın nereye yöneldiğini gören dükkân sahibinin az önceki ivecenliğinden eser kalmadı; yeniden ağırbaşlı satıcı havasına bürünerek kapı önüne dikildi, bir eliyle dükkânını göstererek gelip geçenleri içeri çağırmaya başladı: "Buyurun efendim! Buyurun, içeri bir göz atın! Atölyelerden yeni gelmiş birbirinden güzel resimler sizleri bekliyor!" Epeyce süren bu çığırtkanlıktan hiçbir verim alamayınca, kendisi gibi dükkânının kapısında dikilmekte olan parça kumaş satıcısı komşusuyla çeneye daldı; neden sonra dükkânında bir müşterisi bulunduğunu anımsayarak, içeri girip:

"Nasıl oldu beyim? Hoşunuza giden bir şey bulabildiniz mi?" dedi.

Bir zamanlar göz alıcı olduğu anlaşılan, şimdiyse yaldız izleri belli belirsiz seçilen kocaman çerçeveli bir portrenin karşısında nicedir kımıltısız durmakta olan ressam, dükkân sahibini duymadı bile.

Çıkık elmacık kemikli, bronz tenli, kara kuru yaşlı bir adamın portresiydi, ressamı böylesine etkileyen resim. Adeta bir humma anını yansıtıyordu adamın yüzünün çizgileri ve Kuzeylilere özgü durgunluk değil, Güney'in alev alev ya-

nan coşkusu okunuyordu bu çizgilerde. Üzerinde Asyalılara özgü, cüppeyi andırır bol bir giysi vardı. İyiden iyiye tozlanmış, hatta örselenmişti resim, ama ressam eliyle portrenin yüzündeki tozu silince, bunun büyük bir sanatçının yapıtı olduğunu hemen anladı. Galiba tamamlanmamıştı resim; yine de fırçanın gücü insanı hemen çarpıyordu. Özellikle de ihtiyarın gözleri büyüleyiciydi: Sanatının tüm gücünü sanki bu gözlere harcamıştı ressam. Resmen bakıyordu bu gözler, tozlu tuval üzerinden bile olsa, bakıyor ve görüyordu; tuhaf canlılıklarıyla resmin dingin uyumunu yerle bir eden bakışlardı bunlar. Daha iyi görebilmek için resmi dükkândan çıkarıp ışığa doğru tutunca gözlerin etkileyiciliği büsbütün ortaya çıktı. Dükkân önünde birikmiş insanlar üzerindeki etkisi de aynı oldu gözlerin. Arkadan bir kadın, "Bakıyor... yemin ederim bakıyor!" diye keskin bir çığlık atarak birkaç adım geriledi. Tuhaf, insanı tedirgin eden bir duyguya kapılan ressam, portreyi yere bıraktı.

"Kaçırmayın bu portreyi!" dedi dükkân sahibi.

"Kaça?"

"Atla deve değil canım: Üç çeyrek yeter!"

"Çok!"

"Siz ne verirsiniz?"

"İki onluk!" dedi ressam ve çıkıp gidecek gibi yaptı.

"El insaf, dostum! Yalnız çerçevesi eder bunun iki onluk! Alıcı değil, bakıcısınız siz de anlaşılan? Hey, bayım, bir dakika! Bakar mısınız? Durun, gitmeyin! Bir onluk daha verin, sizin olsun portre! Canım, dursanıza! Peki, ne yapalım, dediğiniz gibi olsun: Verin iki onluk! Portre sizindir! Bugün daha siftahım yok, sırf onun için..."

Sonra, "Varsın bu da böyle zararına gitsin!" anlamında bir el hareketi yaptı.

Böylece Çartkov, kendisinin de hiç beklemediği bir şekilde bu eski resmin sahibi oldu; bir yandan da, "Niye satın aldım bilmem ki? Ne yapacağım ben bu resmi?" diye düşünü-

yordu. Cebinden iki onluk çıkarıp satıcıya verdi; sonra resmi koltuğunun altına alıp evin yolunu tuttu. Yürürken, portre için ödediği yirmi kapiğin, son parası olduğu aklına gelince, iyice canı sıkıldı; bir anda bütün neşesi kaçtı, tam bir kayıtsızlık, boş vermişlik içine gömüldü. İşleri ters gittiğinde bütün Rusların dediği gibi, "Hay ben böyle işin içine e mi!.." diye söylendi... ve tümüyle duyarsız bir hava içinde, sanki bir otomat gibi var hızıyla yürümeye başladı. Gökyüzü yarı yarıya da olsa hâlâ günbatımının kızıl ışıklarıyla kaplıydı, batıdaki evler de aynı ılık kızıllığa gömülmüştü; öte yandan ayın soğuk mavi ışıltısının giderek güçlendiği duyumsanıyordu. Evlerden ve yolda yürüyenlerin bacaklarından yere düşen yarı saydam, hafif gölgeler birer kuyruğu andırıyordu. Göğü kuşatmakta olan ince, müphem, saydam ışığı fark etmesiyle birlikte ressamın ağzından:

"Bu nasıl bir uçucu ton böyle!" sözleri döküldü.

Hemen ardından da:

"Tüküreyim tonuna!" diye söylenerek, ikide bir koltukaltından kayan resmi düzeltip adımlarını hızlandırdı.

Vasilyevskiy Adası, 15. Sokak'taki evine vardığında yorgunluktan tükenmiş, tere batmıştı. Her basamağı bulaşık sularıyla ıslak, yemek artıklarından, pislikten ve kedilerle köpeklerin bıraktığı beneklerden basacak yeri olmayan merdivenleri bitkin bir şekilde tırmandı, kapıyı çalıp bekledi: Kimse yoktu evde. Sahanlıktaki pencerenin küpeştesine dayanıp sabırla beklemeye hazırlanıyordu ki, aşağıdan ayak sesleri duyuldu. Az sonra çıkıp gelen mavi gömlekli oğlan, ressamın arkadaşı, ayaktaşı, modeli, boya karıcısı ve temizlikçisiydi (her zaman çamurlu çizmeleriyle, silip süpürdüğü yerleri hemen sonra kirletirdi, o başka). Delikanlının adı Nikita'ydı ve efendisi evden çıkar çıkmaz, hemen o da sokakta alırdı soluğu. Nikita karanlıkta anahtarı kilidin deliğine sokmakta epeyce bir zorlandı, sonunda açabildi kapıyı. Çartkov, buz damını andıran evine girdi (bütün ressamların evleri böyle

soğuk olur, ama onlar bunun farkına bile varmazlar). Paltosunu Nikita'ya vermeden, doğruca çalışma odasına geçti, Nikita da onu izledi. Alçak tavanlı, ama kocaman bir odaydı burası. Camları buz tutmuş kare şeklindeki oda, ressam gereçleriyle ve resimle ilgili her türden ıvır zıvırla doluydu: Alçı döküm eller, çerçevelenmiş ya da boş tuvaller, başlanmış, ama kaldırılıp atılmış eskizler, sandalye arkalıklarına atılmış çeşitli örtüler... Müthiş yorulmuştu Çartkov; paltosunu bir köşeye fırlatıp attı, satın aldığı resmi dalgın dalgın yerdeki iki küçük tuvalin arasına bıraktı; sonra da yığılırcasına hemen oracıktaki deri divana bıraktı kendini. Bu daracık divana deri demek fazla da gerçekçi değildi, çünkü bir zamanlar üzerlerinde sıkı sıkıya bir derinin gerili olduğu yaylardan bir kısmı özgürlüklerini ilan etmiş gibiydi; böylece, bunların arasında sallanan deri parçaları da özgürleşmişlerdi. Nikita buralara efendisinin siyah çoraplarını, gömleklerini ve kirli çamaşırlarını sokuştururdu. Bu daracık, deri kanepeye kanepenin izin verdiği ölçüde "uzanan" ressam, bir süre sonra yerinden doğrulup Nikita'dan mum istedi.

"Mum yok." dedi Nikita.

"Nasıl yok?"

"Dün de yoktu ki!"

Gerçekten de bir gün önce de mum yoktu; bunu hatırlayınca kızgınlığı geçti ressamın, sustu. Üzerindekileri çıkarması için kendini Nikita'nın ellerine bıraktı; Nikita ona sabahlık demeye bin şahit isteyen sabahlığını giydirdikten sonra:

"Bugün ev sahibi uğradı." dedi.

"Kirayı istedi değil mi? Zor alır!"

"Ama yalnız değildi..."

"Kiminle geldi?"

"Karakoldan bir memurla..."

"Karakol da nerden çıktı?"

"Ne bileyim ben? Ama kirayı vermediğimiz için gelmiş..."

"E, ne olurmuş yani vermemişsek?"

"Ne bileyim ben? Madem kirayı vermek istemiyor, o zaman çıksın evden!" dedi. "Yarın yine gelecekler."

Çartkov kederli bir boş vermişlikle:

"Gelirlerse gelsinler!" dedi. Az önceki iç sıkıntısı büsbütün daralttı yüreğini.

Genç ama gelecek vaat eden, yetenekli bir ressamdı Çartkov. Özellikle de doğa resimlerinde yansısını bulan yüksek bir gözlem gücü ve bu gücü tuvale yansıtabilen esnek ve coşkulu bir fırçası vardı.

"Sende iş var, kardeş!" derdi akademideki profesörü sık sık. "Bu yeteneği harcarsan, kendine yazık edersin! Sabırsız olduğunu fark ettiğim için söylüyorum bunu. Herhangi bir şey gönlünü çeldi mi, hemen onun arkasından koşuyorsun... geri kalan hiçbir şey umurunda olmuyor... varsa yoksa o gönül çelici şey! Dikkat et, bu yolun sonu sıradan bir ressam olmaktır. Şu anda bile bağır bağır bağıran renklerin var... çizgilerin güçlü değil... hatta bazen var mı yok mu belli bile değil... kontur yok. İlk ağızda ve hemencecik göze çarpmak için günün modasına uygun bir ışığın ardında olduğun görülüyor. Dikkat et: Bu yol seni İngiliz resminin batağına saplar! Işığın seni ardına takıp götürmesinden koru kendini! Bazen şık fularlarla, şapkalarla görüyorum seni... Gönül çelen şeylerdir bunlar. Para için günün modasına uygun resimler yapabilirsin, ama sonun demek olur bu. Yeteneğin körelir gider. Dayan. Diren. Yaptığın resmin üzerinde uzun uzadıya düşün. Züppelik peşinde olma. Bu işleri başkalarına bırak. Sende yetenek var."

Haksız sayılmazdı profesör. Ressamımız, gerçekten de, zaman zaman şık bir şekilde giyinmek, yiyip içip, eğlenmek, kısacası başka gençlerin takıldığı yerlerde kendini göstermek isterdi, ama yine de tutardı kendini. Zaman zaman fırçasına bir sarıldı mı her şeyi unutur, tatlı bir rüyadaymış da uyanmak istemiyormuş gibi, kopamazdı resimden. Sanatsal beğe-

nisi belirgin bir biçimde gelişmişti. Rafaello'yu bütün derinliğiyle kavradığı söylenemese de, Guido'nun o seri, geniş tuşeli fırçasının iyiden iyiye etkisi altındaydı. Tiziano'nun portrelerine bakmaya doyamıyor, Flaman ressamlarına hayranlık duyuyordu. Eski ustaların resimlerindeki ışıksız, karanlık havaya tam nüfuz edememiş olmakla birlikte, onlardaki kimi öğeleri epeyce içselleştirdiği görülüyordu. Profesörünün bu ustaları erişilmez yücelikte görmesini benimsememesine karşın böyleydi bu. Hatta on dokuzuncu yüzyıl ressamlarının, eski ustaların resimlerini bazı bakımlardan geride bıraktığı kanısındaydı. Örneğin doğa tuvale bugün çok daha canlı, parlak ve özüne uygun yansıtılabiliyordu. Kısacası onun bu konudaki düşünceleri, belli bir aşamaya ulaşmış, bilinçli, gururlu öbür gençlerinkinden farklı değildi. Arada bir Fransız ya da Alman, yabancı bir ressamın, hatta kimi kez ressam sanı bile olmayan birinin, ezberlemişçesine kolayca resim yaptığını, gözüpek fırça darbeleri, gözüpek renklerle büyük gürültü koparabildiğini ve sonuçta bir çırpıda hatırı sayılır bir servet yapabildiğini görünce canı sıkılırdı. Kendini resmine kaptırdığı, yemeyi içmeyi, hatta dünyayı bile unuttuğu zamanlarda değil de, fırça, boya bile alabilecek parayı bulamadığı, ev sahibinin kirayı yatır diye günde on kez tepesine dikildiği, kısacası bıçağın kemiğe dayandığı zamanlarda zihnini kurcalayan bir sorundu bu. O zaman perişan zihninde varlıklı ressamların yaşamları canlanır ve tipik Rus ruh haliyle, "Madem öyle, o zaman böyle" der gibi, her şeye boş vererek, kendini sefahat denizine atmayı düşlerdi. Şimdiki durumu da aşağı yukarı buydu.

"Sabret, oğlum... sabret!" diye söylendi, can sıkıntısıyla. "Sabreden derviş, muradına ermiş! Sabretmesine sabredelim de... yarınki yemek paramız nerede? Borç alayım desen, kimse beş para vermez! Elindeki bütün resimleri, çizimleri satmaya kalksan, iki onluktan fazla veren çıkmaz. Oysa hepsi güzel şeyler... içimde, ta şuramda hissediyorum bunu. Laf olsun

diye yapmadım onları... her birinden bir şeyler öğrendim. Ama sonuç? Hepsi birer etüt, deneme niteliğinde ve sonsuza dek de öyle kalacaklar. Adı bilinmedik bir ressamın yapıtlarını kim ne yapsın? Kimin ne işine yarar, klasik tarzda yaptığım resimler, bir türlü tamamlayamadığım *Psykhe'nin Aşkı*, değişik perspektiflerden yaptığım stüdyomun resimleri ya da günümüzün el üstünde tutulan ressamlarının çiziktirdikleri portrelerin hepsinden kat kat iyi olmasına karşın, Nikitacığımın portresi? Nedir peki muradım benim? Tanınan bir ad olup cebimi doldurabilecekken ne demeye bir ilkokul öğrencisi gibi resmin abecesiyle boğuşup duruyorum?"

Bir anda tepeden tırnağa ürperdi, yüzü tebeşir gibi oldu: Duvara dayalı bir tuvalden korkunç yüzlü biri başını uzatmış sanki kendisini izliyordu... Hummalı, korkunç gözleri onun üzerine dikiliydi, adeta onu yemeye hazırlanıyor gibiydi, tehditkâr bir şekilde kıvrılmış dudakları tek kelime daha etmemesini emrediyordu. Ressam korktu, antrede korkunç horultularla uyumakta olan Nikita'ya seslenmek istedi, sonra vazgeçti, gülümsedi, çok kısa bir an sürmüştü korkusu. Bugün satın aldığı portreydi bu; unutup gitmişti onu. Odayı dolduran ay ışığı portrenin de üzerine düşmüş ve ona tuhaf bir canlılık kazandırmıştı. Çartkov, resme yaklaştı, dikkatle baktı, ıslattığı bir süngerle üzerine oturmuş toz ve çamur kırıntılarından güzelce temizledi, tam karşısındaki duvara astı, bir kez daha şaşırttı resimdeki ustalık onu: Resmen canlı bir yüzdü bu, adamın gözleri kendisine öyle bakıyordu ki, sonunda ürpererek birkaç adım geriledi ve:

"Resim değil, gerçek insan gözü sanki... öyle canlı bakıyor!" diye mırıldandı şaşkınlık içinde.

Yıllar önce profesöründen dinlediği Da Vinci'nin bir portresiyle ilgili öykü geldi aklına. Büyük usta, üzerinde birkaç yıl çalıştığı portreyi bir türlü tamamlanmış saymıyormuş; oysa en önemli sanat insanları bunun, sanatın bugüne dek gördüğü en mükemmel, en kusursuz tablo olduğunda birle-

şiyorlarmış. Portrede büyük ressamın en başarılı olduğu ve çağdaşı bütün ressamları kendisine hayran bırakan yer, zor ayırt edilebilir incelikteki damarlarına dek yansıttığı gözlermiş. Ama şu anda karşısında durup baktığı portrede tuhaf bir şey vardı; resmin bütünselliğini, uyumunu bozan ve sanat olmayan, sanata aykırı bir şey... Canlı bir insandan oyulup alınmış ve bu portreye yerleştirilmiş gözlerdi sanki bunlar, öylesine canlıydılar. Korkunç bir konuyu işlemiş de olsa, bir sanat yapıtına bakıldığında insan ruhunu titreten o ince, yüce duygular, haz, heyecan asla söz konusu değildi burada; hatta tersine, insanı tedirgin, huzursuz eden bir şeyler vardı. "Peki, ne bu?" diye sordu Çartkov kendi kendine; elinde olmadan dökülmüştü bu soru dudaklarından. "Her şeye karşın, doğadan bir parça bu; canlı, gerçek doğadan bir parça. Peki o tuhaf, insanı huzursuz eden duygu nereden kaynaklanıyor? Doğayı böylesine milimi milimine tuvale aktarmak mı yanlış olan yoksa? İnsana rahatsızlık veren eksiklik, doğaya fazla sadık olmaktan mı kaynaklanıyor? Ya da bir konu, özüne nüfuz etmeden, ondaki bütün anlam katmanlarını açığa çıkaran gizemli ışığı yakalamadan duyarsızca ele alındığında, ortaya çıkacak olan şey, yalnızca insanın içini allak bullak eden korkunç bir gerçeklik midir? Tıpkı, güzel bir insanın içine, özüne ulaşmak amacıyla neştere sarılmak gibi: Ortaya dökülen iç organlar, insanın yüreğini kaldıran bir manzara değil midir? Neden, basit, sıradan bir doğa parçası, kimi ressamların ona verdikleri ışıkla sizde hiçbir bayağı izlenim uyandırmaz... hatta, tersine, haz verir, huzur verir, sükûnet verir de... aynı konu başka kimi ressamların elinde bayağılığa, çirkinliğe dönüşür? Oysa ikinci ressam da doğaya, konusuna tümüyle sadık kalmıştır. Resmi içinden aydınlatan ışığın eksikliğiyle açıklanabilir herhalde bu durum! Alabildiğine görkemli, göz alıcı bir doğa görüntüsü karşısında bile, gökyüzünde güneş yoksa eğer, bir şeylerin eksik olduğu duygusuna kapılmamız gibi tıpkı!"

O inanılmaz gözlere daha yakından bakmak için yeniden portreye doğru ilerlediğinde bir kez daha dehşete kapıldı: Doğrudan doğruya kendisine bakıyordu gözler. Hayır, doğadan yapılmış bir kopya değildi bu; ancak mezarından kalkmış bir ölünün yüzünde görülebilecek bir ışık, canlılık görülüyordu bu yüzde. İnsanda sayıklamalı hayaller uyandıran ve odadaki eşyaya tuhaf şekiller veren ay ışığından ya da bilemediği bir başka nedenden dolayı Çartkov, odada tek başına kalmaktan ürktü. Usulca uzaklaştı portreden, başını başka yana çevirdi; bakmamaya çalışıyordu portreye, ama gözleri onun buyruğunu dinlemiyor, şaşılaşarak ucun ucun portreyi görmeye çabalıyordu. Bir süre sonra odada dolaşmak da ürküntü vermeye başladı kendisine: Sanki biri onu izliyordu; o yürüyünce o da yürüyor, durunca o da duruyordu. Yürürken belli belirsiz ardına bakması bundandı. Ödlek takımından olduğu söylenemezdi; ama hayal gücü ve sinirleri her zaman ayakta, aşırı duyarlı bir insandı. Aslında, bu akşamki istençdışı korkusunun neden kaynaklandığını kendisi de anlayabilmiş değildi. Sırtını köşe duvara dayayıp oturdu; ama bu durumdayken bile, biri usulca ardından sokulup, omzunun üstünden yüzüne bakacakmış gibi bir tedirginlik içindeydi. Nikita'nın gök gürültüsünü andıran ve gücünü yitirmeden antreden buraya ulaşan horultusu bile bu tedirginliğini gideremiyordu. Sonunda, gözlerini yerden milim kaydırmaya korkarak yerinden doğruldu, bir paravanla ayrılmış yatak odasına geçti, kendini yatağına attı. Paravanın kanatları arasından, ay ışığıyla dolu oda ve tam karşı duvardaki portre apaydınlık görünüyordu. Portrenin büsbütün korkunçlaşmış gözleri dosdoğru ona yönelmişti ve ondan başka yana kaymaya da niyeti yok gibiydi. Kahrolmuş bir halde fırlayıp yatağından kalktı, çarşafını kaptığı gibi portreye doğru yürüdü ve üzerini sıkıca örttü çarşafla.

Bunu yapınca rahatlamış olarak gidip yatağına uzandı ve ressamların acınası yazgıları, yoksullukları, acıklı yaşamları, onları bu dünyada nasıl da çileli bir yolun beklediği gibi şey-

ler üzerine düşünmeye başladı. Ama bu sırada gözleri paravanın kanatları arasındaki yarıktan çarşafa sarılı portreye dikilmiş durumdaydı. Ay ışığı, çarşafın bembeyazlığını büsbütün ortaya çıkardığından, portrenin gözleri, üzerlerinde hiç örtü yokmuşçasına bütün korkunçluğuyla ortadaydı. Bütün bunların bir saçmalık olduğuna kendini inandırmak istercesine, donakalmış gözlerini portrenin gözlerine saplayıp öylece kaldı. Ama işte... bu da oldu sonunda: Deminki çarşaf yoktu portrenin üzerinde. Apaçık gördü bunu. Ve portredeki gözler, başka hiçbir şeye değil, ona, yalnızca ona bakıyordu; hatta, sanki ta ciğerinin içine bakıyordu. Birden kalbi küt küt atmaya başladı, çünkü portredeki adam kımıldamış, iki eliyle çerçeveye abanarak bacaklarını yukarı çekmiş ve usulca çerçeveden dışarı bırakıvermişti kendini. Paravanın kanatları arasından şu anda yalnızca boş bir çerçeve görülüyordu. Odada ayak sesleri duyuldu; bu sesler ağır ağır ilerledi ve gelip tam paravanın önünde durdu. Zavallı ressamın kalbi inanılmaz bir hızla çarpmaya başladı. Korkudan soluğu tutulmuş olarak, ihtiyarın, başını her an paravandan içeri uzatmasını bekliyordu. Az sonra... gerçekten de... fincan gözlerini devire devire, başını uzatıp içeri baktı portredeki bronz tenli ihtiyar. Çartkov bir çığlık atmak istedi, ama sesinin çıkmadığını fark etti; kımıldamak, elini kolunu oynatmak istedi, hayır, bunu da yapamıyordu. Soluğu tutulmuş, ağzı bir karış açık, üzerinde cüppeye benzer Asya işi bol bir giysi bulunan bu korkunç hayaletin, bu devi andırır adamın daha neler yapacağını izliyordu iri iri ayırdığı gözleriyle. Yaşlı adam ressamın yatağının ayakucuna oturdu, elini cüppesinin kıvrımları arasına sokup bir torba çıkardı. Torbanın ağzını bağlayan ipi çözdü, sonra da torbanın içindekileri yere boşalttı. Dar ve uzun sütunlar halindeki ağır bir şeyler boğuk bir ses çıkararak yere döküldü. Her sütun parçası mavi bir kâğıda sarılıydı ve kâğıdın üzerinde, "*1.000 çervonnıy*"* ya-

* Çervonnıy: Eski Rusya'da, para basmakta kullanılan 22 ayar altın. (ç.n.)

zıyordu. İhtiyar, kocaman, kemikli ellerini cüppesinin geniş kol yenlerinden çıkararak, ince uzun sütunlardan birinin üzerine sarılı kâğıdı açmaya başladı. Az sonra göz alıcı altın ışıltılarıyla doldu adamın avcu. Dayanılmaz bir korku ve tedirginlik içinde bulunmasına karşın genç ressam kocaman, kemikli ellerin uzun, ince altın sütunları saran kâğıtları nasıl bir bir açtığını, adamın avcunda boğuk, tok bir ses çıkaran altınların nasıl ışıldadığını, sonra adamın altın sütunlarını bu kâğıtlara yeniden nasıl sardığını kımıldamadan, soluk bile almadan, fal taşı gibi açılmış gözlerle izliyordu. Bu arada ressam, öbürlerinden biraz uzağa düşen paketlenmiş altın sütunlarından birinin karyolasının ayakucundan başucuna doğru yuvarlandığını fark etti. Adeta sıtmalı bir çırpınışla, eğilip bir anda altın paketini kaptı ve hareketinin farkına varıp varmadığını anlamak için korkudan yüreği güm güm atarak ihtiyara baktı, ama anlaşılan ihtiyar kendini tümüyle işine vermişti: İnce, uzun altın sütunlarını yeniden kâğıtlarına sarıp tek tek torbaya yerleştirdi ve ona hiç bakmadan kalkıp paravanın dışına geçti. Odada ağır ağır uzaklaşan ayak sesleri kulağına ulaştığında Çartkov'un yüreği heyecandan davul gibi vuruyordu. Her şeyden, bedeninden bile değerli olan ince uzun para sütununu avcunda sıktı... Tam bu anda da yeniden paravana doğru yaklaşan ayak seslerini duydu. Besbelli, bir paket altının eksik olduğunun farkına varmıştı ihtiyar. İşte, paravandan başını uzatmış, ona bakıyordu! Tepeden tırnağa umutsuzluk içindeydi genç ressam; avcundaki altın paketini şiddetle sıktı; tam bir gözükaralıkla adamın üzerine atılmaya hazırlanıyordu ki... bağırarak uyandı.

Ter içindeydi; yüreği inanılmaz bir hızla atıyor, göğüs kafesi yüreğine dar geliyordu. Başını ellerinin arasına aldı, "Düştü herhalde bu gördüklerim!" diye mırıldandı kendi kendine. Ama bir düş olamayacak kadar canlıydı demin olup bitenler. Artık iyice uyanmıştı; ihtiyarın yeniden çerçevenin içine dönüşünü izledi; hatta adamın üzerindeki uzun ve bol giysinin eteğinin hafifçe dalgalandığını gördü. Öte

yandan, az önce elinde sert, ağır bir şey tuttuğunu olanca canlılığıyla anımsıyordu. Ay ışığı odanın her yanını doldurmuş, böylece de yerde dizili tuvaller, alçı döküm el, sandalye arkalığına bırakılmış kumaş parçası, pantolonu, çamurlu çizmeleri... karanlıktaki her şey açığa çıkmıştı. Ressam tam bu anda fark etti, yatağında değil de, duvardaki portrenin karşısında dikilip durmakta olduğunu. Buraya nasıl ve ne zaman geldiğinin hiç farkında değildi. Ama onu en çok şaşırtan, portrenin üzerinde örtü bulunmamasıydı; deminki çarşaf yerde, ayaklarının dibinde duruyordu. Dehşet içinde gözlerini kaldırıp portreye baktı ve onun doğruca kendisine yönelmiş canlı kanlı insan gözleriyle karşılaştı. Yine soğuk soğuk terlemeye başladı; gerilemek, resimden uzaklaşmak istiyordu, ama bacakları yere saplanmıştı sanki, kımıldayamadı bile. Ve... bir kez daha (bu artık düş değildi)... ihtiyarın yüz çizgilerinin oynadığını, dudaklarının sanki onu soğurup içine çekecekmiş gibi ileri doğru uzandığını gördü. İç paralayıcı bir çığlıkla yerinden sıçradı, uyandı.

Yüreği, kafesinden fırlayacakmış gibi çarpıyordu; elleriyle iki yanını yoklarken, "Şimdi bu da mı düş yani?" diye mırıldandı. Hayır, hiçbir değişiklik yoktu: Yatağa nasıl yattıysa, şu anda da aynı konumdaydı. Hep olduğu gibi, yatağının hemen önünde paravan duruyordu. Ay ışığı odayı dolduruyor, paravanın kanatları arasındaki boşluktan portre görünüyordu; üzeri çarşafla örtülüydü, tam da onun örttüğü biçimde. Öyleyse bu da bir düştü. Bu da bir düşse, o zaman, avcunu, sanki içinde bir şey varmış gibi, hâlâ sımsıkı kapalı tutmasına ne demeliydi?

Yüreği daralıyor, deli gibi çarpıyordu. Paravanın kanat aralığından, gözünü portrenin üzerindeki çarşafa dikti. Ve... sanki altına gizlenmiş eller tarafından çarşafın ağır ağır portre üzerinden sıyrıldığını gördü. "Tanrım, neler oluyor böyle?" diye bir çığlık attı, mecalsiz bir şekilde haç çıkardı ve... uyandı.

İşe bak! Bu da düşmüş! Fırlayıp kalktı yatağından. Kafası karmakarışık olmuştu, neler yaşadığını, kendisine neler olup bittiğini, dün gecenin nasıl ve neyle açıklanacağını anlayamıyordu: Tansiyon, kâbus, cin tutması, yüksek ateşten sayıklama, canlı bir hayalet? Heyecanını yatıştırma ve kanının damarlarını adeta yırtarcasına bir gerginlik içinde akışına son verme umuduyla pencereye gitti, bir cam açtı. İçeri dolan serin havayla kendine geldi. Gökyüzünde küçük küçük bulut kümeleri artmaya başladıysa da, ay ışığı hâlâ çatıları ve evlerin duvarlarını aydınlatmayı sürdürüyordu. Ortalığa tam bir sessizlik egemendi. Arada bir uzaklarda, bir yol ağzında gece müşterisi beklerken uyuyakalmış bir arabacının yaşlı ve tembel atlarının her kımıldayışlarında hafifçe yerinden oynattıkları arabadan, uyuyan sürücünün kulağına ninni gibi gelen uzak gıcırtılar duyuluyordu. Başı pencerenin dışında, uzun süre öylece durup baktı ressam. Yaklaşmakta olan gündoğumunun belirtileri iyice artmıştı gökyüzünde. Sonunda gözlerinin kapanmak üzere olduğunu hissederek pencereyi kapadı, doğruca yatağına gitti, yatar yatmaz da deliksiz bir uykuya daldı.

Oldukça geç bir saatte ve son derece keyifsiz bir halde uyandı. Başı çatlayacak gibi ağrıyordu; soba zehirlenmesine uğramıştı sanki. Bütün camlar bitmiş, yarım kalmış resimler ve astarlanmış tuvallerle kaplı olduğu için donuk bir aydınlık vardı odada; pencere aralıklarından sızan lanet bir nem ise evin her yanına işlemişti. Asık bir yüzle, yayları fırlamış divanına oturdu; ne yapacağını, gününe nereden, nasıl başlayacağını kendisi de bilmiyordu. Birden dün geceki düşü geldi aklına. Düşü üzerinde düşündükçe gece gördüklerinin sıradan bir düş ya da sayıklama olmadığı, dün burada gerçekten birinin bulunduğu inancı gitgide kuvvetleniyordu içinde. Bir de gün ışığında görmek için, üzerindeki çarşafı alıp korkunç portreyi incelemeye başladı. İnanılmaz canlılıklarıyla gözler gerçekten de insanı derinden sarsıyordu; ama

özellikle korkutucu bir yanlarının olduğu da söylenemezdi. Yine de tedirginliğe benzer, tam açıklanamaz, tatsız bir duygu bırakıyorlardı insanda. Her şeye karşın, dün gece gördüklerinin yalnızca bir düş olduğunu bir türlü kabullenemiyordu. En azından düşün arasında gerçeklikten korkunç bir kesit de bulunuyordu. Öte yandan ihtiyarın gözlerinde de, "Sen de çok iyi biliyorsun ki, dün gece seni ziyaret ettim" diyen bir anlam vardı. Eli, az önce tuttuğu ağırlığı şu anda da hissediyordu; sanki birkaç saniye önce biri kaşla göz arasında kapıp alıvermişti elindeki o sütun şeklinde dizilip paketlenmiş altınları. Avcunda daha sıkı tutsaydı eğer paketi, sanki uyandıktan sonra, şu anda da elinde olurmuş gibi geliyordu altınlar.

Göğüs geçirerek, "Aman Tanrım, yarısının yarısı bile elimde olsaydı şimdi o altınların!.." diye düşündü ve üzerlerinde insanı alıp götüren, "*1.000 çervonnıy*" yazılı altın paketçiklerinin torbadan yere dökülüşü bir kez daha canlandı gözünde. Altın sütunlarını saran kâğıtların açılmasıyla altınlar ışıldamaya başlıyor, sonra kâğıtlar yeniden altın sütunlarını sarmalıyor... ve o, oracıkta, bomboş gözleri boşluğa dikili, öylece, kımıltısız oturuyor, tıpkı başkalarının şapır şupur yedikleri güzel bir tatlıya yutkunarak bakıp duran bir çocuk gibi gözünü az ötesindeki altın ışıltılarından alamıyordu. Dışarıdan kapının vurulmasıyla uyandı bu tatlı rüyadan genç adam. Ev sahibiyle, mahalle karakolundan bir polis memuruydu gelenler. Birinin kendilerinden borç istemeye gelmesi zenginlerin nasıl keyfini kaçırırsa, yoksullar üzerinde de polisin kapılarını çalması aynı tatsız etkiyi yapar. Bir dairesinde de Çartkov'un oturduğu apartmanın sahibi, Petersburg'da Vasilyevskiy Adası'nın ya da Kolomna'nın uzak bölgelerinde evleri olan bütün ev sahipleri gibi bir ev sahibiydi: Rusya'da benzerleri çok olan bu tipler, giyilmekten rengi belirsizleşmiş redingotlara benzerler: Karakterleri hakkında net bir şeyler söyleyebilmek zordur. Gençliğinde sivil işlerde de

görevlendirilmiş bir yüzbaşı olan Çartkov'un ev sahibi, ince, esnek sopasıyla erlere dayak atmakta usta, eline çabuk, yaygaracı, züppe ve aptaldı. Ama yaşı ilerleyince bütün bu sivrilikleri törpülendi. Artık duldu, emekliydi, züppeliğinden, burnu büyüklüğünden, yaygaracılığından eser kalmamıştı. İşi gücü çay içmek ve bu sırada en abuk sabuk konularda bitmez tükenmez gevezelikler yapmaktı. Konuşurken odada volta atar, bu arada da mumların fitillerini düzeltirdi. Her ay, kira günü geldiğinde, hiç aksatmadan kiracıların kapısında biterdi. Elinde bir anahtar destesiyle evinin çevresinde dolaşarak çatıyı incelemek ve avluda kendine kaytaracak bir delik bulup uyuklamakta olan kapıcıyı günde birkaç kez bağıra çağıra dışarı dehlemek, her günkü düzenli işlerindendi. Kısacası, tam bir emekliydi: Vur patlasın çal oynasın temposunda geçen doludizgin bir sefahat hayatından sonra, alabildiğine alçakgönüllü alışkanlıklarıyla baş başa kalmış bir emekli.

Ev sahibi, polis memuruna dönerek:

"Buyurun, kendi gözlerinizle görün, Varuh Kuzmiç" dedi. "Kirasını ödemiyor, ödemiyor, ödemiyor..."

"Param yok diyorum size... biraz bekleyin, ödeyeceğim."

"Bekleyemem efendim, bekleyemem!" dedi ev sahibi, elindeki anahtarları çevirerek. "Yarbay Potogonkin, tam yedi yıldır kiracım... Anna Petrovna Buhmisterova derseniz, oturmakta olduğu daireden ayrı olarak arabası ve iki atı için ahırımdan da yer kiralıyor... yanında üç adam çalıştırıyor. Böyle insanlar, benim kiracılarım. Burası –bakın çok açık söylüyorum size– kira ödemeden oturabileceğiniz bir işletme değildir. Hemen şu anda kiranızı ödeyin, ardından da derhal evimi boşaltın!"

"Madem sözleşmeniz böyle, lütfen borcunuzu ödeyin!" dedi memur, başını hafifçe sallayıp, bir yandan da ceketinin düğmesiyle oynayarak.

"Nasıl ödeyeyim memur bey, metelik yok diyorum size cebimde!"

"O zaman... İvan İvanoviç belki mesleki ürünlerinizle, yani resimlerinizle ödemenize razı olur borcunuzu..."

"Bu resimlerle mi? Eksik olmayın, kalsın! İnsanın gönül rahatlığıyla duvarına asabileceği asil bir konuyu ele almış tek resim görebiliyor musunuz siz şurada? Şöyle, göğsü nişanlarla dolu bir general ya da Prens Kutuzov'un bir portresi, örneğin? Ama resim diye yaptıklarına bir bakın: Mintanlı bir mujik! Boyalarını karan hizmetlisi olacak haylazın portresi! Olur şey değil: Bir domuzun portresini niye yapar insan? Ense köküne bir tane indirmek boynumun borcu olsun o domuzun: Kapı, pencere sürgülerinde tek çivi bırakmamış, söküp söküp almış hepsini alçak herif! Şu resimlere bir bakın, Allah aşkına: Odasını çizmiş! Oda da çizilir elbet, çizilmez değil... ama temiz, derli toplu bir odaysa... Bununki domuz ahırı gibi: Ortalıkta ne kadar pislik, çöp varsa hepsini resmetmiş! Evimi, odalarımı ne hale getirdiğini kendi gözlerinizle görün memur bey. Benim burada yedi yıldır oturan kiracılarım var: Albaylar var bunlar arasında, Anna Petrovna Buhmisterova var... hangi birini sayayım? Ben size bir şey söyleyeyim mi memur bey: Dünyada ressam takımından daha kötü kiracı yoktur! Domuz ahırına çevirirler evi, pislik içinde yaşarlar. Bir daha mı, Allah göstermesin!"

Zavallı ressam sabırla dinlemek zorundaydı bütün bu aşağılamaları. Bu arada memur, stüdyodaki resimleri incelemeye koyulmuştu: Ev sahibinden daha ince ruhlu, sanata daha açık olduğu anlaşılıyordu.

Çıplak bir kadın çalışmasının yer aldığı tuvale bir fiske atarak:

"Heh-he!" dedi. "Fingirdek bir şeye benziyor! Peki, şuradaki adamın burnunun altı niye siyah öyle? Enfiye artığı mı yoksa?"

"Gölge o!" diye karşılık verdi ressam, adamın yüzüne bile bakmadan, sertçe.

"Başka bir yere kaldırın o gölgeyi" dedi memur. "Burnun hemen altı çok görünür bir yer." Sonra yaşlı adamın portresine doğru ilerleyerek, "Bu kim?" dedi. "Amma korkunç adam! Sanki gerçek hayatta da aynen böyle korkunçmuş gibi duruyor. Yahu bu adam resmen insana bakıyor! Sanki Gromoboy: Başımıza yıldırımlar yağdıracakmış gibi öfke dolu! Kime bakarak çalıştınız bu portreyi?"

"Bunu ben birinden..." diye başladı, ama sözünü tamamlayamadı Çartkov, hafif bir çatırtı duyuldu. Memur, polis eline özgü bir sertlikle tutmuş olmalıydı portrenin çerçevesini; yan parçalardan biri önce içeri doğru kıvrıldı, ardından da yere düştü; tahtayla birlikte mavi kâğıda sarılı, silindir şeklinde, küçük, ağır bir paket de tok bir ses çıkararak yere düşüp yuvarlandı. Paketin üzerinde, "*1.000 çervonnıy*" yazdığını gören Çartkov çılgın gibi atılıp ruloyu kaptı; parmakları bembeyaz olana dek avcunda sıktı: Elindeki nesnenin ağırlığından kolu aşağı sarkmıştı sanki.

Mavi kâğıda sarılı küçük, ama ağır paketin yere düşerken çıkardığı sesi duyan, ama –hızla yuvarlandığı, daha sonra da Çartkov kaşla göz arasında kapıp kaldırdığı için– ne olduğunu seçemeyen memur:

"Para sesine benzer bir ses duydunuz mu siz de?" dedi.

"Evimde olup bitenler sizi hiç ilgilendirmez!" dedi Çartkov.

"İlgilendirmez olur mu? Paranız olduğu halde kiranızı ödemiyorsunuz! Hemen şimdi ödeyin kiranızı!"

"Bugün ödeyeceğim."

"Peki, neden daha önce ödemediniz? Ev sahibinizi zor durumda bırakıyorsunuz, polisi gereksiz yere uğraştırıyorsunuz... Neden?"

"Bu paraya dokunmak istememiştim de ondan! Bugün akşama bütün kira borcumu kapatacağım. Yarından tezi yok da bu evden ayrılacağım! Böyle bir ev sahibinin evinde daha fazla oturamam!"

Memur, ev sahibine dönerek:

"Borcunu kapatacağını söylüyor İvan İvanoviç" dedi. "Bugün akşama kadar size gerekli ödemeyi yaptı yaptı, yapmazsa... işte o zaman, kusura bakmayın bay ressam... külahları değişiriz!"

Bunları söyledikten sonra üç köşeli şapkasını giyip kapıya doğru yürüdü; başı önünde, derin düşüncelere dalmış bir halde ev sahibi de onu izledi.

Dış kapının kapandığını duyan Çartkov:

"Şükürler olsun, defolup gittiler!" dedi.

Antreye bir göz attı, tek başına kalabilmek için Nikita'yı bir bahaneyle dışarı yolladı, o çıkar çıkmaz ardından kapıyı kilitledi; doğruca odasına gidip, heyecandan elleri titreyerek ruloyu saran kâğıdı açmaya koyuldu. Paketin açılmasıyla birlikte çil çil altınlar saçıldı ortaya: Hepsi de yepyeni, ateş gibi ışıl ışıl altınlar! Kendinden geçmiş bir halde oturdu durdu altınların başında: Sürekli olarak, yoksa yine mi düş görüyorum, diye soruyordu kendine. Tıpkı düşünde olduğu gibi bin altın çıkmıştı rulonun içinden; paketin biçimi, kâğıdı... her şey aynıydı. Bir süre altınlarla oynadı, avcuna alıp tartar gibi yaptı, her birini tekrar tekrar gözden geçirdi. Hâlâ kendine gelebilmiş değildi. Gelecekte nasılsa sefil duruma düşer bunlar, diyerek torunlarına gizli gözleri olan sandıklarda servet bırakan geçmiş zaman insanları canlandı hayalinde. Bulduğu bu altınlar da, herhalde, sevimli bir dedeciğin, torununun geleceğini düşünerek aile portrelerinden birinin çerçevesi içine gizlediği bir paraydı. Öylesine kaptırıp gitmişti ki kendini romantik sayıklamalara, portreyle kendi yazgısı arasında gizemli bir bağ olabileceğini bile düşündü. Gerçekten de, dükkândaki onca resim arasından özellikle bu portreyi satın alması, bir işaret değil miydi? Dikkatle portrenin çerçevesini incelemeye başladı. Çerçevenin yan parçalarından birinde, oluk şeklinde oyulmuş ve üzeri incecik bir tahtayla kapatılmış gizli bir bölme gördü. Gerek oluk, gerek onu gizleyen tahta kapak öyle ustalıkla, öyle belli olmayacak

biçimde yapılmışlardı ki, polis memurunun muhteşem pençesi işin içine girmeseydi altınlar herhalde huzur içinde yüz yıl dururlardı gizli bölmelerinde. Portreyi incelerken, özellikle de gözlerin işlenişindeki ustalığa bir kez daha hayran oldu. Bu gözler korkunç gelmiyordu artık ona, ama yine de, elinde olmadan hep bir tedirginlik içindeydi. "Amaan!" dedi, bir ara kendi kendine. "Kimin dedesi olursan ol, yaldızlı bir çerçeveyi ve camlatılmayı hak ettin!" Elini uzatıp önünde duran altınlara dokundu, dokunur dokunmaz da yüreğinin vuruşlarının hızlandığını duyumsadı. Gözlerini altınlara dikip, "Neler yapabilirim bunlarla?" diye düşündü. "En azından üç yılım güvence altında bu parayla. Eve kapanıp, istediğim gibi çalışabilirim. Boya, yemek, çay, ev kirası... hiçbirini düşünmem gerekmiyor artık. Borcunu öde diye ikide bir kapıma dayanan kimse de olmayacak. Harika bir manken alırım kendime; alçıdan bir torso, bir çift de bacak yaptırırım. Venüs heykeli bile dikerim atölyeme! Dünya resminin şaheserlerinin birinci sınıf kopyaları duvarlarımı süsler. Üç yıl boyunca, satış için değil de, salt kendim için, kendi bildiğim gibi çalışırsam, ünlüler ünlüsü bir ressam olurum ve de paraya para demem!"

Mantığı böyle diyordu gerçi ama, önündeki altınlara gözü ilişti mi içinden çok daha güçlü bir başka ses de yükselmiyor değildi: Gençliğin, yirmi iki yaşın ateşli sesiydi bu. Şimdiye dek uzaktan yutkunarak, imrenerek izlediği her şey bugün artık elinin altındaydı. Bunu düşünmek bile yüreğinin sıkışmasına neden oldu. Son moda bir frak giymek, uzun süre oruçlu gibi yaşadıktan sonra dilediği gibi yiyip içebilmek, kendine kibar bir semtte gösterişli bir ev kiralamak, tiyatroya, pastaneye, hatta bilmem ne haneye gitmek artık hep elinin altındaydı. Altınları cebine attığı gibi sokağa fırladı.

Önce terziye uğradı, tepeden tırnağa yeniledi kendini; tıpkı çocuklar gibi durup durup yeni giysilerine bakıyordu; kokular, pomatlar alıp süründü; Nevskiy Bulvarı'nda karşısına

çıkan ilk göz alıcı daireyi, camları geniş mi geniş, duvarları boy aynalarıyla kaplı, son derece gösterişli bir evi hiç pazarlık etmeden kiraladı; aklından hiç geçmediği halde, bir mağazada gördüğü çok pahalı bir saplı gözlükle gereksinebileceğinin çok üstünde çeşit çeşit, renk renk kravat satın aldı; berbere gidip buklelerini kıvırttı; hiç neden yokken, bir araba kiralayıp kenti iki kez turladı; pastaneye gidip doymazcasına şekerleme, tatlı yedi; son olarak da adını birkaç kez duyduğu, ama hakkında, Çin devleti üzerine bildiklerinden daha fazla bilgisinin olmadığı bir Fransız restoranına gitti. Elleri kalçasında, çevresindeki müşterileri gururlu bakışlarla izleyerek ve ikide bir karşısındaki aynada berbere kıvırttığı lülelerini düzelterek bir masaya oturdu, tıka basa karnını doyurdu. Bir şişe şampanya içti; o güne dek yalnızca adını duyduğu şampanya başını döndürmüştü. Restorandan alabildiğine canlı, çevik bir havada çıktı; kaldırımda hindi gibi kabararak, çalımla yürüyor, saplı gözlüğüyle geleni geçeni izliyordu. Bir köprüde eski profesörüyle karşılaştı; ama sanki onu hiç fark etmemiş gibi fırt diye yanından öyle bir cakayla geçip gitti ki, adamcağız köprünün ortasında koca bir soru işareti gibi, ağzı açık, kalakaldı.

Eski evinde nesi var nesi yoksa, resimler, eskizler, tuvaller, paletler, boyalar hemen o akşam yeni, muhteşem daireye taşındı. Resimlerinden güzel bulduklarını en görünür yerlere astı, öbürlerini uzak bir köşeye yığdı; odadan odaya dolaşırken aynalarda durmadan kendini seyrediyordu. Hemen o anda büyük ün sahibi olmak, dünya çapında tanınmak için karşı konulmaz bir istek yükseliyordu içinde. "Çartkov bu! Çartkov!" sesleri geliyordu kulağına. "Son tablosunu gördünüz mü Çartkov'un? Ah, ne kadar yetenekli bir sanatçı! Büyücü gibi! Nasıl hızlı bir fırçası var!" Evin içinde kabına sığmaz bir şekilde dolaşıyor, heyecanından ne yapacağını bilemiyordu. Cebine on altın koyup hemen dışarı fırladı; en çok okunan gazetelerden birinin yayıncısına gitti ve derdini anla-

tıp kendisine yardımcı olup olamayacaklarını sordu. İsteği, gazeteci tarafından büyük anlayışla karşılandı; "Saygıdeğer efendim" diye seslendi gazeteci ona, her iki elini birden sıktı, baş köşeye oturttu; adını, soyadını, adresini sordu; gazetenin hemen ertesi günkü sayısında da, yeni buluş olarak duyurulan içyağından mum ilanının hemen altında, "*Sıradışı bir yetenek: Çartkov!*" başlıklı bir yazı yayımlandı: "*Başkentimizin aydın kesimleri için her bakımdan büyük kazanç sayılabilecek sevinçli bir haberi iletmekten mutluluk duyuyoruz. Kentimizde birbirinden güzel, ilgiye değer yüzlerin bulunduğu, ama bunları gelecek kuşaklar için tuvale aktarabilecek mucizevi fırçalardan yoksun olduğumuz herkesin tartışmasız kabul ettiği bir gerçektir. Müjdeler olsun ki, bugün bu eksiğimiz giderilmiş, sözünü ettiğimiz mucizevi fırçaya sahip bir ressam sonunda ortaya çıkmış bulunmaktadır. Artık güzeller güzeli genç kızlarımız, ilkyaz çiçekleri üstünde kanat çırpan kelebeklere özgü göksel güzelliklerinin, baş döndüren, büyüleyici zarafetlerinin en ele geçmez, en ayrıntılı çizgileriyle tuvale yansıtılacağından emin olabilirler. Saygıdeğer babalarımız, kendilerini tüm aile üyeleriyle kuşatılmış bulacaklar; tüccar, asker, sivil devlet adamı yurttaşlarımız portreleri yapıldıktan sonra yepyeni bir ruhla başarıdan başarıya koşacaklardır. Koşun, acele edin, araba gezintisinden, kuzeninizle çıktığınız yürüyüşten, dost ziyaretinden, lüks mağazalardaki alışverişlerinizden, her nerede bulunuyorsanız oradan dönerken, ne yapın edin ressam Çartkov'a uğrayın. Sanatçının son derece lüks, göz alıcı atölyesinde (Nevskiy Bulvarı, No...) Van Dyck ve Tiziano'nun fırçalarından çıkmış olabileceklerini düşüneceğiniz portreler karşılayacak sizi... ve neye şaşıracağınızı şaşıracaksınız: Portrelerin sahiplerine benzerliğine mi, yoksa büyük ressamın fırçasındaki parlaklığa ve tazeliğe mi? Şan olsun sana ey büyük ressam! Çekilişte büyük ikramiyenin vurduğu bilet senin elinde! Viva Andrey Petroviç!* (Senlibenli biri olduğu anlaşı-

lıyordu gazetecinin.) *Haydi, kendi ününüze ün katarken, bizleri de ünlendirin! Sizin değerinizi bileceğimize söz veriyoruz! Her ne kadar bazı gazeteci arkadaşlarımız buna karşı iseler de, ödülünüz ün ve bol kazanç olsun!"*

Büyük bir keyifle okudu ilanı Çartkov; yüzü ışıdı okurken. Gazetede adı geçiyor, basında kendisinden söz ediliyordu. Büyük yenilikti bu onun için. Üst üste birkaç kez okudu yazıyı. Van Dyck ve Tiziano ile karşılaştırılmak gururunu okşamıştı. Keza, "Viva, Andrey Petroviç!" sözleri de çok hoşuna gitti. Adı, baba adı anılarak basında övgülere boğuluyordu. Bugüne dek hiç bilmediği, tanımadığı bir onurlandırmaydı bu. Saçlarını eliyle dağıtıp, hızlı hızlı dolaşmaya başladı odada. Bir an koltuğa oturuyor, oradan kalkıp divana geçiyor, sonra yeniden koltuğa oturuyordu. Kadın ya da erkek, ziyaretçilerini nasıl karşılayacağını düşünüyordu sürekli. Arada bir resim sehpasına gidiyor, eline zarif bir biçim verip, yine aynı zarafetle sert, keskin birkaç fırça hareketi yapıyordu.

Ertesi gün kapının çıngırağı ilk kez çaldı. Koşup açtı kapıyı. Bir uşağın eşliğinde, üzerinde gösterişli bir kürk bulunan bir kadınla on sekiz yaşında gösteren kızı girdiler içeri.

"Mösyö Çartkov?" dedi kadın.

Ressam yerden bir selam verdi.

"Hakkınızda öyle çok yazı yayımlanıyor ki! Özellikle portreleriniz harikaymış!.."

Bunları söyledikten sonra saplı gözlüğünü tutarak sanatçının harika portrelerine bakmak için kendisine en yakın duvara yürüdü. Ama duvarlar bomboştu.

"Hani, portreleriniz nerede?"

"Geliyorlar, madam!" dedi ressam, biraz şaşırmış. "Bu daireye yeni taşındım... resimlerim yolda... getiriyorlar."

Görecek bir şey bulamayınca, saplı gözlüğünü ressama çeviren kadın:

"Hiç İtalya'da bulundunuz mu?" dedi.

"Hayır. Aslında gidecektim, ama şimdilik erteledim. Buyurun, şöyle oturun efendim. Yorulmuşunuzdur..."

"Teşekkür ederim. Arabada sürekli oturduk. Ah, sonunda bir resminizi görebildim!"

Saplı gözlüğünü tuttuğu gibi karşı duvara yöneldi kadın: Orada yerde, duvar dibinde birkaç tuval, etüt, eskiz, perspektif çalışmaları vardı.

"*C'est charmant! Lise, viens ici, Lise*! Bak, Tenier biçeminde bir oda: Düzensiz, karmakarışık! Dağınık bir masa... üzerinde ne ararsan var: Bir büst, palet, el maketi... Bak, masa üzerindeki toz ne kadar canlı! *C'est charmant*! Şu, öteki tuvalde ne var? A, yüzünü yıkayan bir kadın! *Quelle jolie figure*(!) Aa, burda da bir köylü var! Lise Lise, bak, Rus gömleği giymiş bir köylücük! Bak, bir köylü! Anlaşılan, portre dışında da çalışmalarınız var?"

"Saçma sapan şeyler! Boş zamanlarımda, alıştırma niteliğinde yaptığım şeyler..."

"Günümüz portre ressamları için ne düşündüğünüzü sorabilir miyim? Artık Tiziano düzeyinde ressamlar yok, öyle değil mi? Ne o renk ayrıntısı, ne de... ah, Rusçası aklıma gelmiyor bir türlü... (Resim sanatına çok düşkün olan soylu bayan, elinde saplı gözlüğü İtalya'nın tüm galerilerini dolaşmıştı.) Ama bakın, *Mösyö* Nol'e gelince... ah, ne yetenek, öyle değil mi? Ne sıra dışı bir fırça! Ben hatta onun portrelerindeki yüz ifadelerini Tiziano'dan daha üstün buluyorum. *Mösyö* Nol'ü biliyorsunuzdur herhalde?"

"Hayır, kimdir bu Nol'?"

"*Mösyö* Nol, canım! Ah, ne yetenek! Lise on iki yaşındayken portresini yapmıştı. Bakın, sizi kesinlikle eve bekliyorum Mösyö Çartkov. Lise size albümünü göstersin... Buraya Lise'in bir portresini yaptırmak için geldik. Acaba hemen başlayabilir misiniz?"

"Elbette efendim. Ben hazırım!"

Der demez, üzerinde boş tuvalle hazır bekleyen resim sehpasını önüne çekti, paletini alıp gözlerini genç kızın solgun yüzüne dikti. Çartkov eğer insan sarrafı olsaydı, balolara çocukça bir düşkünlüğün, sabahtan öğleye ve öğleden akşama dek zamanı nasıl geçireceğini bilememekten kaynaklanan üzüntünün, her gezintide yeni bir giysi giyme arzusunun ve ruhun yücelmesi, zevklerin incelmesi için annenin dayatmasıyla değişik sanat dallarında isteksizce de olsa gösterilen çabaların ağır izlerinin aynı anda yer aldığını görebilirdi genç kızın yüzünde. Ama onun bu ince, sevimli yüzün sahibinde gördüğü yalnızca fırçasına çekici gelen neredeyse porselensi bir duruluk, mecalsizliğe benzer bir süzgünlük, ince, bembeyaz bir boyun ve aristokratlara özgü hoş endamdı. Bugüne dek kaba saba modellerin sert çizgileriyle kimi eski ustaları kopyalamaktan başka işi olmamış fırçasının ne denli hafif, hızlı olduğunu kanıtlamanın erken zaferine kaptırmıştı kendini. Kafasında bu solgun, yeğni yüzü nasıl resmedeceğini çoktan tasarlamıştı bile.

"Biliyor musunuz" dedi birden anne, yüzünde biraz dokunaklı bir ifadeyle, "Aslında ben... şu anda kendisinin üzerinde şık bir kıyafet var... ben... itiraf etmeliyim ki, üzerinde böyle alışageldiğimiz bir giysiyle değil... basit, yalın bir giysiyle, yeşillikler arasında otururken resmedilmesini isterdim Lise'in. Kır ortasında ağaçlıklı bir yer, ötelerden bir sürü geçiyor, en gerilerde bir koruluk... yani, bir baloya ya da suareye gitmek üzere hazırlandığı belli olmasın istiyorum. Şu bizim balolar, itiraf etmeliyim ki, insanın ruhunu tüketiyor, içinizdeki son duygu kırıntılarını da yok ediyor... Kısacası: Yalınlık, olabildiğince yalınlık! Demek istediğim bu."

Gerçekten de annenin de, kızının da yüzlerinde balolarda sabahlara dek dans etmenin izleri öyle birikmişti ki, her ikisi de neredeyse balmumu birer heykele dönmüşlerdi.

Çartkov hemen işe girişti. Genç kızı karşısına oturttu, annenin söylediklerini kafasından geçirdi; fırçasını havada çeşitli yönlerde dolaştırıp zihninde birtakım noktaları belirledi; bir süre gözlerini kısıp uzaklara baktı, hafif geri çekildi ve tuvalin fonunu ve konunun taslağını bir saatte bitirdi. Çıkardığı işten hoşnut, resme girişti. Bayağı bayağı kışkırtmış, baştan çıkarmış gibiydi konu onu. Bir anda her şeyi unuttu, hatta soylu hanımların karşısında olduğunu bile unuttu, kendini işine kaptırmış ressamlara özgü birtakım davranışlar sergilemeye başladı: Tuhaf sesler çıkardı, şarkı mırıldandı, ıslık çaldı. İyice senlibenli olmuşlar gibi fırçasının bir hareketiyle modelinden başını biraz yukarı kaldırmasını isteyebiliyordu. Ama zavallı kız yorgunluktan yerinde zor duruyor, bir o yana, bir bu yana salınıyordu. Durumun farkına varan anne:

"İlk gün için bu kadar yeter" dedi.

Ama ressam kendinde değildi:

"Biraz daha" dedi.

"Hayır, yeter bu kadar" dedi anne yeniden. Belindeki kuşağa altın zincirle tutturulmuş küçük saate baktıktan sonra: "Lise, saat üç! Geciktik!" dedi.

Ressam, alabildiğine doğal, yalvaran bir çocuk gibi:

"N'olur, bir dakikacık daha!.." dedi.

Ama anne anlaşılan bu kez sanatçıya yaranacak, sanatın isterlerini yerine getirecek havada değildi. Gelecek buluşmada daha uzun kalacaklarına söz vererek isteği geri çevirdi.

"Bu hiç iyi olmadı!" diye geçirdi içinden Çartkov. "Elim tam kıvama gelmişken bu hiç iyi olmadı!" Vasilyevskiy Adası'ndaki eski atölyesinde çalışırken kimsenin kendisine karışmadığı, "Bugünlük bu kadar yeter" gibi şeyler demediği aklına geldi. Nikita, kımıldamadan saatlerce durur, hatta duruşunu hiç bozmadan olduğu yerde uyuduğu bile olurdu. Keyifsizce fırçayı, paleti masanın üzerine bıraktı, bir an durup kuşkulu kuşkulu tuvale baktı. Onu içinde bulunduğu uyuşukluktan kurtaran şey sosyetik hanımefendinin

komplimanları oldu; konuklarını uğurlamak için kapıya koştu, merdivenlerde ertesi hafta için öğle yemeği daveti aldı; çalışma odasına keyifli bir havayla döndü. Soylu hanımefendi büyülemişti onu. Gidecekleri yere yürüyerek giden kendi gibi yoksullara gösterişli arabalarından kayıtsızca bakmak için yaratılmış, ulaşılmaz, erişilmez varlıklar olarak görürdü bugüne dek böylelerini. Oysa şimdi bu göksel varlıklardan biri onun odasına kadar gelmiş, kendisinden kızının resmini yapmasını istemiş ve evine yemeğe çağırmıştı. Büyük bir keyif duydu, hatta coşkunluktu duyduğu, kendini ödüllendirmeye karar verdi: Önce güzel bir yemek yiyecek, sonra bir gösteriye gidecek, en sonra da araba kiralayıp kenti turlayacaktı.

Geçen günler içinde, daha önceki resim çalışmaları aklına bile gelmedi. Giyinip kuşanıp zilin yeniden çalmasını bekledi sürekli. Sonunda soylu bayan solgun kızıyla birlikte yeniden onurlandırdı evini. Onları yerlerine oturttu, sehpayı çevik, sosyetik olma iddiası taşıyan havalı bir hareketle önüne çekti ve işe koyuldu. Odayı gürül gürül dolduran güneş, işini iyice kolaylaştırıyordu. Karşısındaki genç kızın solgun yüzünde, uçucu varlığında, yapıtına büyük değer katacak pek çok ayrıntıyı yakalayabiliyordu, bunları tümüyle tuvale geçirebilirse çok özel bir yapıt yaratabileceğine inanıyordu. Başkalarının ayırt etmedikleri ayrıntıları belirtebileceğini hissetmesiyle birlikte yüreği hızla çarpmaya başladı. Kendini tümüyle işine kaptırarak, soylu insanlarla birlikte olduğunu unutup gitti yine. Karşısında duran on sekiz yaşındaki bu adeta saydam, göksel varlığın, en uçucu, en uzak, belirsiz çizgilerinin bile tuvalde belirişini soluğu tutularak izliyordu. Yüzdeki soluk bir sarılık, gözler altındaki belli belirsiz bir mavilik gibi her ayrıntıyı yakalıyordu... Alında uç vermeye hazırlanan minicik bir sivilceyi tuvale geçirmek üzereydi ki, arkasından annenin sesini duydu:

"Hayır hayır, hiç gerek yok buna! Bakın... şu sarımsı gölgeleri... hatta şurada kara bir gölge gibi duran şeyi de... kaldırın lütfen!"

Ressam, o hafif beneklerin, uçuk lekelerin yüze apayrı bir hava kattığını, çok hoş durduğunu açıklamaya girişti. Ama böyle bir havanın, hoşluğun söz konusu olmadığı, bunun yalnızca ona öyle geldiği yanıtını aldı.

"Şurayı, yalnızca şurayı soluk sarı göstermeme izin verin hiç değilse!" diye yalvardı ressam saf saf. Yok, buna da izin çıkmadı. Lise'in bugün pek havasında olmadığı, yoksa onun yüzünde sarımsı soluk gölgelerin falan kesinlikle bulunmadığı, yüzünün genelde hep canlı, diri, pembecik olduğu açıklandı.

Fırçasının buyruğuna uyarak kondurduğu soluk sarı gölgeyi istemeye istemeye kaldırdı Çartkov. Bunu kaldırmasıyla birlikte resmin modele benzerliğini sağlayan ayrıntı niteliğindeki pek çok uçuk, belirsiz çizgi yok oluverdi. Hevesi kaçan, heyecanını, duygularını yitiren Çartkov modelin yüzünü soğuk, ideal bir yüz olarak, tıpkı doğadaki haliyle, tuvale geçirmeye başladı. Ama soylu bayan, incitici bulduğu gölgelerin, soluk renklerin resimden kalkmış olmasından hoşnuttu. O arada, çalışmanın yavaş ilerlemesinden yakındı; oysa kendisinin bir portreyi iki seansta bitirdiğini söylemişlerdi ona. Ressam buna diyecek bir şey bulamadı. Hanımlar gitmek için toparlandılar. Fırçasını, paletini bırakıp onları kapıya kadar geçirdi; odasına dönünce resmin karşısına geçti, kuşkulu bakışlarını çalışmasına dikip, kımıldamadan uzun süre öylece kaldı. Boş gözlerle resmi izlerken, zihninde fırçasının az önce tuvalden acımasızca kaldırdığı soluk, kadınsı çizgiler, hafif, uçucu gölgeler koşturuyordu. Kafasında hep bu soluk gölgeler, portreyi kaldırıp bir köşeye koydu; bir zamanlar üzerinde çalıştığı Psykhe'nin eskizini arayıp buldu. Başarıyla çizilmiş bir yüzdü bu, ama hiçbir canlıda olmayan, gerçek hayatta yer al-

mayan soğuk, ideal özelliklerin toplandığı bir yüz... Sıkıntısından onun üzerinde çalışmaya başladı: Az önceki aristokrat konuğunun solgun yüzünde saptadığı ve ne yazık ki portreden acımasızca kaldırdığı bütün gölgeleri, soluk, belirsiz çizgileri bu eski çalışmasına işledi; bütün bu ayrıntıların Psykhe'nin yüzünde, az önce modelinin yüzünde izlediği zamanki saflıklarıyla, doğallıklarıyla durduğunu, böylece de Psykhe eskizinin Lise'e dönüşmeye başladığını fark etti. Psykhe canlanmaya, belli belirsiz sezilebilen bir düşünce yavaş yavaş ete kemiğe bürünmeye başlamıştı. Genç bir aristokrat kızın yüzü kendiliğinden Psykhe'nin yüzüne akmış, bu yüz aracılığıyla tümüyle kendine özgü bir anlam kazanarak gerçekten özgün bir yapıt nitemini hak eden bir çalışmaya dönüşmüştü. Aristokrat genç kızın yüzündeki ifadelerin tümünü değil, bazılarını Psykhe'nin yüzüne aktaran ressam birkaç gün boyunca yalnızca bu resim üzerinde çalıştı. Anne kızın gelişleri de tam bu resme çalışırken oldu. Boş bulunup resmi sehpadan kaldıramadı. Ana kız daha uzaktan resmi görmeleriyle birlikte el çırpıp sevinç çığlıkları attılar.

"Lise, Lise! Tanrım ne kadar benzemiş! *Superbe, superbe*! Onu Yunan giysileri içinde göstermeniz ne olağanüstü bir buluş! Sürpriz diye buna derim ben!"

Ressam bu sevimli yanlış anlamayı nasıl düzelteceğini düşündü bir an. Utanarak başını yere eğdi ve usulca:

"Bu, Psykhe!" dedi.

"Demek Lise'i Psykhe olarak yaptınız? *C'est charmant*!" dedi anne, gülümseyerek. Bu arada Lise de hafifçe gülümsemişti. "Psykhe olmak sana çok yakışmış, öyle değil mi Lise? *Quelle idée délicieuse*! Harika iş çıkarmışsınız! Resmen Corregio bu! Evet, hakkınızda çok şey okudum, duydum, ama doğrusu bu denli yetenekli olabileceğiniz hiç aklıma gelmemişti. Kesinlikle benim de bir portremi yapmalısınız! Kesinlikle!"

Annenin de Psykhe olarak görünmek istediği anlaşılıyordu. Ne yapacağım ben bu kadınlarla diye düşündü ressam. Sonra da, "Madem istedikleri Psykhe olmak, olsunlar varsın!" dedi içinden. Yüksek sesle söyledikleri ise şunlar oldu: "Lütfen birkaç dakika daha poz verir misiniz? Son birkaç fırçalık işim kaldı resimde."

"Ah, bir şekilde şey olur diye korkuyorum... şu anda öyle benzemiş ki bana!" dedi genç kız.

Ressam portreye yine soluk sarı gölgeler konduracağından korktuğunu anladı genç kızın ve yalnızca gözlerin daha anlamlı görünmesi için onlara biraz daha parlaklık katacağını söylerek içini rahatlattı onun. Aslında bu durumdan vicdanı hiç rahat değildi; ileride kendisini şarlatanlıkla suçlayacak birilerinin çıkabileceği endişesiyle resmin genç kıza biraz daha benzemesini sağlamak istiyordu. Gerçekten de az sonra, Psykhe'nin yüzünde daha belirgin çizgileriyle, daha kendisi gibi ortaya çıktı, genç kızın solgun yüzü.

"Yeter artık!" dedi anne, olağanüstü benzerlikte aşırıya kaçılmasından korkarak.

Dilediğince böbürlenmesine yetecek denli büyük oldu ressamın ödülü: Gönül okşayıcı güzel sözler, gülücükler, candan el sıkmalar, para, yemek çağrıları... Kısacası gönendirici, böbürlendirici pek çok armağan.

Portre, başkentte büyük gürültü kopardı. Anne, onu sosyetedeki bütün arkadaşlarına gösteriyordu. Herkes, bir yandan orijinale bu denli benzeyen, bir yandan da onu olduğundan daha güzel gösterebilmeyi başaran sanat karşısında şapka çıkardı. Özellikle de bu ikinci nokta, yani olduğundan daha güzel gösterilme yüzlerde hafif kıskançlık kızartılarının belirmesine neden oldu. Böylece de ressam bir anda sipariş saldırısına uğradı. Sanki tüm kent onun elinden çıkma bir portresi olsun istiyordu. Ressamın yeni evinin kapı çıngırağı hiç ara vermeksizin çalıyordu. Bir yandan onun için sevinilecek bir şeydi bu: Birbirinden çok farklı pek çok yüz üzerin-

de çalışmak deneyimini artırıyor, portre ressamı olarak ustalaşmasını sağlıyordu. Ama kötü bir yanı da vardı olayın: Gelenler hep işleri çok olan, yüksek sosyete üyesi, resimlerinin beklemeden, çabucak bitmesini isteyen kişilerdi. Herkes portresi hem çabuk, hem dc güzel olsun istiyordu. Ressam, kendi bildiği yoldan iş çıkaramayacağını anlayarak, işi fırçasının hünerine, gözüpekliğine ve hızına havale etti. Konuyu genel olarak ele almak, genel bir anlamla yetinmek ve ince ayrıntılara hiç dalmamak yolunu seçti: Doğayı, modellerini yani, sundukları tüm ayrıntı zenginliğiyle sonuna dek izlemekten vazgeçti, olacak şey değildi bu. Herkesin ek birtakım istekleri oluyordu ayrıca: Kadınlar çoğunlukla ruh güçlerinin, karakter yüceliklerinin yansıtılmasını istiyorlar, portrelerinin kendilerine benzemesinden çok, fazlalıkların törpülenmesini, kusurların küçültülmesini, hatta mümkünse eğer, bunların hiç gösterilmemesini önemsiyorlardı. Kısacası, görüldüğü anda âşık olunacak değilse de, bakılabilir bir yüzleri olmalıydı resimde. O nedenle de poz vermek için oturduklarında öyle birtakım havalara bürünüyorlar, öyle ifadeler takınıyorlardı ki, şaşıp kalıyordu Çartkov. Kimi melankolik, kimi hayallere dalmış bir havaya bürünüyor, kimi de ağzını küçük gösterebilmek için dudaklarını büze büze topluiğne başı kadar bir ağız çıkarıyordu ortaya. Bütün bunların üstüne bir de, portrelerinin zorlama olmaksızın, doğal biçimde kendilerine benzemesini istiyorlardı. Erkeklerin de onlardan kalır yanı yoktu. Kimi, portresinin, başları sert, enerjik bir biçimde yana dönük olarak yapılmasını istiyor, kimi esin perisini arar gibi gözlerini yukarı çeviriyordu. Muhafız alayından bir teğmenin, gözlerinde savaş tanrısı Mars'ın görünmesini istemesi ilginç taleplerden biriydi. Yüksek makam sahibi sivil memurlar, yüzlerine dürüstlük, soyluluk anlamı vermeye çabalıyor, bu duyguyu güçlendirmek için de kapağında okunaklı şekilde, "Her zaman dürüstlükten yanaydı" yazılı bir kitap tutuyorlardı ellerinde.

Başlangıçta epey terletti ressamı bu istekler: Üzerlerinde etraflıca düşünmek, farklı şeyler tasarlamak gerekiyordu, ama düşünmek ne mümkün, herkesin acelesi vardı, kimse zaman tanımıyordu. Sonunda işin kolayını buldu; gelenlerin daha ilk bir iki sözünden ne olmak, kim olarak ve nasıl görünmek istediğini anlıyordu. Savaş tanrısı olmak isteyenin de, Byron gibi görünmek isteyenin de isteklerini anında yerine getirmeye başladı. Kadınlara gelince Korinna, Aspasia... kim kim olmak istiyorsa, herkesin isteğini anında yerine getirdiği gibi, fazladan onlara asıllarında olmayan nice güzellikler bulup ekliyordu. Böylece bir süre sonra kendi bile şaşmaya başladı fırçasının hızına ve cesaretine. Portre yaptıranlarsa büyük bir coşkuyla onu dâhi sanatçı ilan ediyor, yere göğe koyamıyorlardı.

Günün ressamı olup çıktı bir anda Çartkov. Yemek davetlerinin vazgeçilmez konuğu olarak konaktan konağa dolaşıyor, galerilerde, hatta yürüyüşlerde, araba gezintilerinde soylu hanımlara kavalyelik ediyordu. Her gün birbirinden şık giysiler içindeydi artık. Sanatçıların toplumsal yaşam içinde yer almaları gerektiğini savunuyor, bizde ise ressamların çoğunun yazık ki ayaktakımı gibi giyinip kuşandığını, yüksek çevrelerde nasıl davranacaklarına ilişkin hiçbir şey bilmediklerini, çoğunun görgüsüz olduğunu söyleyebiliyordu çekinmeden. Evi, atölyesi tertemizdi, rasgele bulunmuş değil, gerçekten profesyonel iki uşağı, züppe öğrencileri vardı. Günde birkaç kez giysi değiştiriyor, sabah ayrı, akşam ayrı şeyler giyiyordu. Kadınları etkilemek için davranışlarını tümden değiştirdiği gibi, takıp takıştırmaya, süslenmeye başlamıştı. Saçlarını kıvırtmayı hiç ihmal etmiyordu. Onun artık bir zamanlar Vasilyevskiy Adası'ndaki perişan bir evde kimselerin dikkatini çekmeden çalışan kendi halinde bir ressam olduğuna inanabilmek çok zordu.

Resim sanatı ve ressamlar üzerine de çok keskin düşünceler öne sürmeye başlamıştı: Eski ressamlara hak etmedik-

leri üstünlükler yüklenmişti ona göre; Rafaello da içlerinde, eskiler insan çizmeyi bile bilmiyorlardı; insanları çiroz gibiydi... Bunların resimlerinde varolduğu öne sürülen kutsal hava, yalnızca bu resimlere bakanların hayallerindeydi. Rafaello'nun bile bütün resimlerinin güzel olduğu söylenemezdi; büyük ün sahibi olduğu için kötü resimleri de güzel olarak görülüyordu. Michelangelo'nun işi gücü, anatomi bilgisiyle övünmekti; incelik denen şey bulunmazdı hiçbir resminde. Gerçek fırça gücü, renk, çeşitlilik bu çağın ressamlarındaydı. Doğal olarak bu noktada sözü kendine getiriyordu:

"Kendilerini yer bitirircesine çalışanları hiç anlayamıyorum. Bir resim üzerinde aylarca çalışan insan bence sanatçı değil, ameledir. Böylelerinde yetenek olduğuna da inanmıyorum. Dehada cesaret ve hız vardır..." Atölyesini gezenlere, "Örneğin şu portre yalnızca iki günümü aldı" diyordu. "Şu baş, bir günde bitti, şunu birkaç saatte yaptım, şunu ise bir saat gibi bir sürede bitirdim... Hayır, itiraf etmeliyim ki ben... iflahı kesilerek çalışmayı sanatla bağdaştıramıyorum... Sanat değil, zanaattır böylesi!"

Böyle şeyler söylüyordu işliğini ziyaret edenlere; ziyaretçiler de fırçasını ne kadar korkusuz ve hızlı kullandığına hayran olup, kendi aralarında, "Gerçek yetenek diye böylesine denir!" diyorlardı. "Söylediği sözler, gözlerinde tutuşan ateşler... *Il y a quelque chose d'extraordinaire dans toute sa figure!*"*

Hakkında böyle sözler söylenmesi nasıl da hoşuna gidiyordu! Kendi parasıyla yayımlatmış da olsa gazete ve dergilerde hakkında övgü yazıları çıktı mı çocuklar gibi seviniyordu. Bu gazete ve dergileri hep yanında taşıyor, tanıdıklarına, dostlarına o anda tesadüfen aklına gelmiş gibi gösteriyordu. Nasıl saf, çocuksu bir mutluluk duyuyordu bundan! Ünü büyüdükçe büyüdü, siparişler birbirini izledi; ama hep aynı

* Fransızca: Görünüşünde olağanüstü bir şeyler var! (ç.n.)

yüzleri, aynı pozlarda portreleri yapmaktan bıktı usandı. Artık hiç istek duymadan yapıyordu işini, hatta yapmıyordu bile: Yalnızca baş eskizini yapıyor, kalanını öğrencileri tamamlıyordu. Daha önce hiç değilse yeni duruşlar arar, fırçasının gücüyle insanları şaşırtmak isterdi. Artık bunlardan da sıkılır olmuştu. Yeni, ayrıntılı şeyler düşünmekten yorulmuştu aklı. Zaten ne gücü, ne de zamanı vardı buna: Katılmaya çabaladığı sosyetinin çalkantılı, yorucu yaşamı düşünmekten de, çalışmaktan da uzaklaştırdı onu. Fırçası coşkusunu yitirdi, körleşti. Hiç farkına varmadan tekdüze, kanıksanmış, beylik şeyler üretmeye başladı. Asker-sivil yüksek memurların soğuk, adeta iliklenmiş yüzleri fırçasına yaratıcılık adına fazla bir alan sunmuyordu: Böylece fırçası harikulade şeyler gerçekleştiren güçlü, gözüpek hareketliliğini ve tüm tutkusunu yitirdi. Pek çok öğenin yer alması, sanatsal dramatizm, düğüm, çözüm, tutkular... bunlar hepten unutulup gitmiş şeylerdi. Karşısında gördükleri artık yalnızca üniforma, korse, frak vb. gibi insanda hayal gücü adına ne varsa silip süpüren, yürekteki sanat ateşini söndüren şeylerdi. Ortaya çıkardığı resimlerde artık en küçük bir ışık, sanatsallık adına en ufak bir pırıltı yoktu. Her ne kadar kimi çevrelerde bu resimler yine de el üstünde tutuluyorsa da, has sanattan anlayanlar, Çartkov'un son tabloları karşısında omuz silkip geçiyorlardı. Ressamı eskiden beri tanıyanlarsa, sanat yolunun daha en başındayken bile bütün belirtileriyle pırıl pırıl görülen yeteneğini nasıl olup da yitirebildiğini anlayamıyorlar, Tanrı vergisi bir yeteneği bütün açılımlarıyla henüz ortaya çıktığı bir anda tümüyle yitirebilmesindeki gizemi –biraz da boşuna bir çabayla– çözmeye uğraşıyorlardı.

Ama başarılarından başı dönen ressamın hiç aldırdığı yoktu bütün bunlara. Akıl olarak da, yaş olarak da olgunluk çağındaydı artık. Kilo almaya başlamıştı ve galiba enine doğru gidiyordu. Basında adının önüne "saygıdeğer büyüğümüz", "kıdemli", "üstat" gibi sıfatlar konuyordu. Resim sa-

natıyla ilgili en önemli görevlerde, en önemli koltuk ona ayrılıyor, jüri başkanlığı, sınav yöneticiliği gibi görevler için çağrılar alıyordu. Olgunluk dönemine giren bütün ressamlar gibi Rafaello ve resmin eski ustalarından yana bir tutum içindeydi artık. O ressamların sanatlarını üstün bulduğu için değil, gençleri küçümsemek adınaydı bu tutumu. Yaşlanan bütün sanatçılar gibi o da gençleri hafif, maneviyat yoksunu, vurdumduymaz, ahlaksız buluyordu. Katı bir düzen, disiplin içinde, sebatla çalışarak yapılabilirdi resim ancak. Kısacası, güçlü solukları duyumsayamadığı, ateşli seslerin yüreğine ulaşamadığı, el değmemiş, saf, erden gücün güzellik karşısında bir aleve dönüşemediği yaşlara varıp dayanmıştı yaşı. Altının gönül çelen sesi, artık cılız bir köze dönüşmüş olan yüreğine ulaşabilen tek müzikti ve yavaş yavaş, farkına bile varmadan, o cılız közün de üzeri örtülmekteydi. Hak ederek değil, hırsızlama elde edilmiş ün, sahibine mutluluk vermez; onu ancak hak edenlerin, ona layık olanların yüreğini heyecanla, sevinçle titretir. Çartkov'u ise heyecanlandıran, coşturan tek şey altındı. Tutkusu, ülküsü, korkusu, mutluluğu, hedefi yalnızca altındı. Paralar sandıkları doldurdukça talihin bu korkunç armağanla buluşturduğu herkes gibi Çartkov da cimrileştikçe cimrileşti, altından başka gözü hiçbir şey görmeyen, benzerlerine şu duygu yoksunu yüzyılımızda çokça rastladığımız, taş tabuta uzatılmış bir ölüye döndü. Ama bir olay kendisini şiddetle sarstı, yaşamla ilgili her ne varsa içinde, hepsini silkip ayaklandırdı.

Masasında bir not buldu bir sabah. Güzel sanatlar akademisinden gönderilen notta, sanatında ilerlemesi için İtalya'ya gönderilen bir Rus ressamına ait bir resim üzerine saygıdeğer üyeleri olarak üstadın değerlendirmede bulunması isteniyordu. Tanıyordu sözü edilen bu ressamı Çartkov, akademiden arkadaşıydı; müthiş bir sanat tutkusu olan ve içini yakıp kavuran bu tutkuyla evini, ailesini, dostlarını, sevimli alışkanlıklarını, her şeyini yitirmeyi göze alarak, tatlı

bir güneş ve gökyüzü altında göz kamaştırıcı bir sanat bahçesi geliştirmiş olan ve her ressamın düşlerini süsleyen İtalya'ya, daha adını duyduğu anda yüreğinin vuruşlarını sıklaştıran tansık kent Roma'ya atmıştı kendini. Orada resimden başka hiçbir şeyle ilgilenmeden tam bir keşiş yaşamı sürmüş, dur durak bilmeden çalışmış, çalışmıştı. İnsan ilişkilerinden, sosyetedeki davranış biçimlerinden hiç anlamamakla; yoksul giyim kuşamıyla ressamlığı, sanatçı unvanını yerin dibine geçirmekle suçlamışlardı onu. Hiç umursamadı, önemsemedi genç ressam bunları. Onun önemsediği tek şey resim sanatıydı. Bıkıp usanmadan her gün büyük ustaların yapıtlarını izledi saatlerce, fırçalarındaki mucizenin gizini çözmeye çalıştı. Bu yapıtlardan kendisine yönelen olağanüstü değerdeki sessiz öğütleri dinlemeden, bu yapıtların denektaşına vurarak kendini iyice inandırmadan hiçbir resmini bitmiş saymadı, ortaya çıkarmadı. Sanattaki değişik akımlar üzerine kimseyle tartışmaya girmedi, ne gözü kapalı pürizm yanlısı oldu örneğin, ne de onu toptan yadsıdı. Bütün akımlara hak ettikleri değeri verdi, hepsinin güzel yanlarını benimsedi. Sonuçta kendine yol gösterici olarak ustaların ustası Rafaello'yu seçti. Tıpkı büyük ozanların, dünyanın nice usta ozanından nice güzel dize okuduktan sonra kendine başucu kitabı olarak Homeros'un *İlyada*'sını seçmesi gibi... Çünkü Rafaello'da ne ararsa bulabiliyordu; hem de göz kamaştırıcı bir kusursuzlukla. Böylece de ustasından, büyük yol göstericisinden yaratıcı düşünceyi, düşüncedeki olağanüstü gücü ve ilahi bir fırçaya sahip olmanın gizini öğrendi.

Çartkov salona girince tablo karşısında toplanmış büyük bir kalabalık gördü. Kimseden çıt çıkmıyordu. Bir resmi değerlendirmek için bunca insanın toplandığı bir yerde daha önce görülmemiş bir şeydi bu. Yüzüne bilgiç bir ifade takınıp resme doğru bir iki adım attı... ve zınk diye durdu: Aman Tanrım, neydi bu böyle!

İnanılmaz ölçüde saf, tertemiz bir güzellikti karşısında gördüğü. Alçakgönüllü, masum, gitgide büyüyen, yücelen ilahi bir deha örneğiydi! Kendilerine yönelen bunca bakıştan tedirgin olmuşlar gibi resimdeki melekler ipeksi kirpiklerini indirmişlerdi. Resimden anlayanlar, daha önce adını duymadıkları genç ressamın yapıtından gözlerini alamıyorlar, şaşkınlık, hayranlık içinde taş kesilmiş gibi kımıltısız duruyorlardı resmin karşısında. Figürlerin duruşlarındaki soyluluk Rafaello'yu, fırçadaki kusursuzluk Correggio'yu anımsatıyordu; bunların tümüne egemen olan ve resme damgasını vuran şeyse, ressamın kendinde, ruhunda varolan yaratma gücüydü. Tablodaki en ufak öğede bile bu güç duyumsanabiliyordu. Tablonun bütününe bir iç yasa, iç güç egemendi. Kopyacı ressamlarda kırık, köşeli olarak ortaya çıkan bütün çizgilerde, ancak yaratıcı sanatçıların ayırdına varabilecekleri doğanın akıcı, uyumlu yumuşaklığı vardı. Sanatçının dış dünyadan aldığı her şeyi ruhuna gömdüğü, burada bunları iyice özümsedikten, kendi kıldıktan sonra, ruhunun pınarından uyumlu bir ezgi halinde dışarı saldığı anlaşılıyordu. Doğayı basit bir biçimde kopyalamakla, onu yeniden yaratmak arasında ne büyük bir uçurum bulunduğunu resim sanatından anlamayanların bile görebildiği bir tabloydu bu. Salondaki herkesi kendiliğinden etkisi altına alan kaskatı sessizlik, bozulmadan öylece sürüyor, herkes mıhlanmış gibi resme bakıyordu. Bu arada tablo her an biraz daha yükseliyor, mucizevi bir ışık topuna dönüşerek herkesten ve her şeyden ayrılıyor ve sonuçta öyle bir an geliyordu ki –insanoğlunun tüm hayatı bu anın yalnızca hazırlık evresi olabilirdi–, tüm tablo, göklerden kanat çırpıp gelerek sanatçının yüreğine konmuş bir düşünceye dönüşüyordu. Resmin başında taş kesilmiş gibi duran insanlar; sanattaki farklı akımların, değişik tatların ve bu akımlardan, tatlardan en gözü kara, en cüretkâr sapmaların birleşerek oluşturdukları tanrısal bir yapıtın sessiz şarkısını dinliyorlardı, gözleri dolu dolu.

Çartkov da resmin karşısında ağzı açık, kalakalmıştı. Neden sonra büyüden kurtulan ve tablonun üstünlüklerine ilişkin görüşlerini önce yavaşça, sonra yüksek sesle belirtmeye koyulan kalabalıktan giderek artan bir uğultunun yükselmesiyle ve ona da resim üzerine görüşlerinin ne olduğunun sorulmasıyla kendine gelebildi ve kayıtsız bir yüz ifadesi takınarak, daha önce çok çiğnenmiş konularda, bayat şeyler üreten ressamlar için söyleyegeldiği türden bir şeyler söylemek istedi: "Evet... ressamın yetenekten büsbütün yoksun olduğu söylenemez kuşkusuz... bir şeyler var, bu belli... söylemek istediği bir şeylerin de olduğu görülüyor... ancak temel sorunsal açısından bakıldığında..." Bunun hemen ardından da ressamı yerin dibine batıran birkaç övgü sıralayacaktı. Ama yapamadı; sözler dudaklarında kuruyup kaldı, göğsünden boğuk bir hıçkırık koptu, gözyaşları içinde, koşarak salondan ayrıldı.

Göz kamaştırıcı atölyesinde, odanın tam ortasında, hiçbir şey hissetmiyormuş gibi bir an kımıltısız durdu. Bu anda tüm varlığıyla gençlik yıllarına döndü sanki, sönmeye yüz tutan yetenek kıvılcımları yeniden tutuşmuş gibiydi. Gözlerinden bir perde kalkmıştı! Aman Tanrım! Gençliğinin en güzel yıllarını acımasızca boğup yok etmiş, yaratıcılık ateşini kendi elleriyle söndürmüştü. İnsanları çarpacak, duydukları minnetten gözyaşlarına boğacak büyüklükte ve güzellikte yapıtlar ortaya çıkarmasını sağlayacaktı belki de bu ateş onun. Bir an, gençlik günlerinden tanıdığı bir coşku, bir kabarma duydu yüreğinde. Fırçasını aldı, resim sehpasına yaklaştı. Alnında boncuk boncuk terler belirdi. Tek bir arzusu vardı şu anda: Cennetten kovulan meleği resmetmek. Şu andaki ruh haline en uygun konu buydu. Ama, ah! Bütün figürler, duruşlar, gruplar, düşünceler birbiriyle ilgisiz, zorlama, kopuk kopuktu. Fırçası da, hayalleri de belirli kalıplar içine hapsolmuş gibiydi; bunları kırmak, kendini sınırlayan çerçeveleri aşmak için gösterdiği çabadan aldığı sonuç, yanlış birtakım çizimlerdi yalnızca. Resim sanatının, geleceğin

büyük ressamını ortaya çıkaracak, damla damla biriktirilen temel bilgilerini, bu uzun ve çileli yolu küçümsemesinin sonucuydu bu. Müthiş canı sıkıldı.

Son yaptığı resimlerin hepsini, bütün o hayatla, sanatla ilgisi olmayan asker-sivil bürokratlarla kadınların portrelerini çıkarmalarını emretti uşaklarına atölyeden, sonra kapıyı içerden kilitleyip yeniden çalışmaya başladı. Bir yeniyetme ressam, bir öğrenci gibi sabırla bir şeyler yaptı. Ama ah, nasıl da acımasız, nasıl da nankördü şu fırça! Temel bilgilerden yoksun olması, sürekli duraklamasına neden oluyor, basit, önemsiz birtakım şeyler heyecanını söndürüyor; bilgisizliği, hayallerinin, kafasındaki düşüncenin tuvale geçmesinin önünde aşılmaz bir eşik gibi yükseliyordu. Fırçası, başına buyruk bir şekilde, ezberlediği hareketleri yapıyor, eli de öyle, bildiğini okuyordu. Zihni sıradışı, farklı bir sıçrayışı gerçekleştiremiyordu bir türlü. Giysi kıvrımları bile hep kanıksanmış biçimde ortaya çıkıyordu; bedenin farklı duruşlarında giysilerin de farklı bir biçimde kıvrılacağını ne zihni, ne eli, ne de fırçası kabul ediyordu.

"Sakın yanılmış olmayayım? Bende belki de yetenek hiç yoktu?" diye mırıldandı kendi kendine. Vasilyevskiy Ada-sı'ndaki yoksul atölyesinde kalabalıklardan, kaprislerden, paradan puldan uzak, yalnızca sanatın isterlerini gözeterek yaptığı resimlerinin durduğu köşeye yürüdü. Dikkatle, tek tek baktı hepsine; bu resimlerle birlikte eski, yoksul yaşamı canlandı gözünde. "Hayır" diye mırıldandı umutsuzca, "Yeteneğim vardı benim. Şu resimlerin hepsi bunu gösteriyor!"

Birden, tüm bedeni sarsıldı. Durdu: Kımıltısızca üzerine dikilmiş bir çift gözle karşılaştı gözleri. Şçukin çarşısından aldığı o sıradışı portre duruyordu tam karşısında. Ne zamandır başka resimlerin arkasında kaldığı için unutup gitmişti onu. Atölyesini dolduran son dönem portreleri ve öbür modaya uygun çiziktirmeleri dışarı çıkarılınca, gençlik yapıtlarıyla bu portre açığa çıkıvermişlerdi. Portrenin tuhaf öykü-

sünü anımsadı; kendisindeki dönüşüme biraz da bu portre neden olmamış mıydı? Bu portreye gizlenmiş altınları mucizevi bir şekilde ele geçirmesiyle başlamamış mıydı, yeteneğini yok eden bütün o sapkınlıklar, gelgeç hevesler? Öfkeden kendini kaybeder gibi oldu; hemen o portreyi dışarı atmalarını emretti adamlarına. Ama bu da yatışmasını sağlamadı. Tüm varlığı altüst olmuş gibiydi. Kendisini dehşete düşüren, tanıdığı, bildiği bir acı yakaladı içinde: Doğanın şaşırtıcı cilvelerinden biri olarak, cılız bir yeteneğin bile kendi çapını, sınırlarını aşan büyüklükte bir yapıt yaratmasını sağlayabilen acı, düş gücünün sınırlarını aşan bir boyuta ulaştı mı, hiçbir şey yaratamıyordu. İş bununla da kalmıyordu: Acının böylesi insanı en korkunç kötülükleri yapabilecek biri haline getiriyordu. İçinde yakaladığı, böyle bir acıydı işte. Korkunç bir kıskançlık duyuyordu, neredeyse kudurtan bir kıskançlık. Az da olsa yetenek izi taşıyan bir resim gördü mü, safrası adeta yüzüne vuruyor, sapsarı kesilip titremeye başlıyordu. Dişlerini gıcırdatıyor, resmi adeta bakışlarıyla parçalıyordu. Sonunda, bugüne dek hiçbir insanın aklına gelmemiş iğrenç, şeytani bir fikir geldi aklına ve hemen uygulamaya geçti. Resim sanatı adına yaratılmış en güzel yapıtları satın almaya başladı. Dünyanın parasını ödeyerek satın aldığı tabloyu büyük özen göstererek atölyesine getiriyor, sonra da öfkeden kudurmuş bir kaplan gibi atılıp elleriyle ya da bıçakla paramparça ettiği resmin yırtıkları üzerinde zevk çığlıkları atarak tepiniyordu. Bugüne dek elde ettiği dudak uçuklatıcı servet, bu iğrenç arzusunu gerçekleştirmesine bol bol yetecek düzeydeydi. Bu uğurda kullanmak için bütün altın keselerini, para sandıklarını ortaya çıkarmıştı. En kara, koyu yobaz bile bu kudurmuş öç alıcının kıydığı güzelliklere kıyamazdı. Onun göründüğü hiçbir açık artırmada, hiç kimsenin güzel bir sanat eserine sahip olma şansı yoktu. Öfkeli tanrıların, yeryüzünde uyum, güzellik bırakmamak için özel olarak gönderdikleri bir afetti sanki. Dünyaya duyduğu nefret, saf-

ralı yüzüne yansıyordu. Puşkin'in olağanüstü bir biçimde çizdiği İblis'in ta kendisiydi sanki. Zehir dolu sözlerden, azarlamadan, ayıplamadan başka söz çıkmıyordu ağzından. Dostları bile onunla görüşmek, karşılaşmak istemiyorlar, sokakta ona rastladılar mı, hemen yollarını değiştiriyorlardı.

Gezegenimizin de, sanat dünyasının da şansı varmış ki, tutkuları, onun baş edebileceğinden kat kat güçlü olduğu için fazla uzun sürmedi Çartkov'un bu gergin, zorba yaşamı. Kudurma derecesinde kıskançlık ve çılgınlık nöbetleri gitgide sıklaştı, sonunda şiddetli bir beyin humması, çok hızlı gelişen veremle birleşerek öyle acımasızca vurdu ki ona, üç gün içinde bir gölgeye döndü. Bunlara bir de en çaresizinden delilik krizleri eklendi. Krizler sırasında üç kişi zor zaptedebiliyordu kendisini. Nicedir unuttuğu, şu acayip portredeki etkileyici gözleri görmeye başlamıştı yeniden. Bu gözler hayalinde canlandı mı, resmen kuduruyordu. Yatağının çevresinde gördüğü herkesi, o esrarlı portreye benzetiyordu. Portreler ikiyken dört oluyor, giderek bütün duvarlar bu portreyle kaplanıyordu. Ve bütün bu portrelerdeki o çok canlı gözler, kımıltısızca ona yönelmiş oluyordu. Oda, bu gözlere daha çok yer açabilmek için genişliyor, sonsuzcasına uzuyordu, böylece de tavanda, döşemede, duvarlarda... her yerde bu korkunç, kımıltısız gözler çoğaldıkça çoğalıyordu. Çartkov'un derdine derman olmak görevini üstlenen, hikâyesi üzerine de az çok bilgisi olan hekim, gördüğü hayaller ve hayatında yer alan olaylar arasındaki gizemli ilişkiyi çözmek için bütün gücüyle çabaladı, ama herhangi bir başarı elde edemedi. Hasta, kendi üzüntü ve ıstırapları dışında her şeye duyarsızdı; yalnızca boğuk birtakım hırıltılar ve anlaşılmaz sesler çıkarıyordu. Sonunda hastalığının son bir atılışıyla acılarının doruğa çıktığı bir anda yaşamı sessizce sona erdi. Ölüsüne bakmak yürek isterdi; korkunç bir görüntüsü vardı. Büyük servetinden geriye hiçbir şey kalmadığını görmek de şaşırtıcıydı; ama evinde değerleri milyonları bulan en yü-

ce sanat yapıtlarını paramparça bir halde görünce bu büyük servetin nasıl da korkunç bir amaç uğruna kullanıldığı ortaya çıktı.

İkinci Bölüm

Bütün hayatını yan gelip yatarak geçiren ve atadan kalma zenginliğine geçmişte kendi var ettiklerini de ekleyerek büyük bir servet sahibi olan ve milyonlar harcayarak sanat yapıtları topladığı için adı sanat koruyucusuna çıkan sanatsever varsıllardan birine ait eserlerin açık artırmasının yapıldığı evin önüne iki tekerlekliden yaylıya, üstü açıktan körüklü faytona kadar çeşit çeşit araba sıralanmıştı. Bilindiği gibi günümüzde böyle sanat koruyucuları yok artık; bizim zavallı on dokuzuncu yüzyılımız, sahibi oldukları milyonları kâğıda geçirdikten sonra onları rakam biçiminde izleyerek para keyfi süren asık yüzlü bankerler tarafından ele geçirilmiş bulunuyor.

Uzunca salonu, leşe üşüşmüş alıcı kuşları andıran renkli bir kalabalık doldurmuştu: Her boydan, her soydan insan görülebiliyordu. Gostinıy Dvor'dan, hatta bitpazarından gelmiş, Alman usulü mavi redingotlu Rus tüccarlar ilk göze çarpanlardı: Tezgâhları başında, müşteri karşısında oldukları zamanki –Rus satıcılara özgü– o yapmacıklı lütufkâr havalarından sıyrılmış, başka zaman önlerinde iki büklüm oldukları soylulara aldırmadan, alabildiğine rahat, özgür bir şekilde dolaşıyor, kalitelerini anlamak için kitaplara, tablolara korkusuzca dokunuyor ve sanattan, eski eşyadan anlayan soyluların rakamlarını aşan rakamlar öne sürerek fiyatları artırdıkça artırıyorlardı. Bir başka kesim, her gün öğleyin mezat salonu dolaşmayı yemek yemeye yeğleyen mezat tiryakileriydi. Bunların dışında, koleksiyonlarını zenginleştirme fırsatını kaçırmak istemeyen ve öğlen on iki-bir arasında ne yapacağını bilemeyen aristokratlar ile amaçları alışveriş olmayan, yalnızca kimin kimi alt edeceğini, en yüksek fiyatı

kimin vereceğini ve hangi eşyanın kimde kalacağını merak ettikleri için buraya gelen cep delik cepken delik bir soylular kesimi daha vardı. Çok sayıda tablo rasgele bir yerlere konulmuştu; bunlara, önceki sahibinin merak edip de kapağını açmadığı, ciltleri arınalı çok sayıda kitap ve mobilya eşlik ediyordu. Çin vazoları, masa mermerleri, ayakları sfenks, aslan pençesi biçiminde, eski yeni, yaldızlı yaldızsız mobilyalar, avizeler, aplikler mağazalarda olduğu gibi düzen içinde değil, sanattaki kaosu vurgular biçimde, karmakarışık yer alıyordu. Aslında, cenaze törenlerini andırır ürkütücü bir yanı vardır mezatların. Her şeyden önce mezat salonları hep asık suratlı, kasvet vericidir; mobilyalarla, tablolarla kapandığı için pencerelerden pek az ışık gelir; artırmaya katılanların sessiz duruşları, mezat yöneticisinin çekiç vuruşları ve mezardan geliyormuşu andıran sesi, burada tuhaf bir şekilde bir araya gelmiş zavallı sanat yapıtları için düzenlenmiş cenaze töreni duygusunu güçlendirir.

Açık artırma iyice kızışmıştı. Giyim kuşamları düzgün birkaç kişi ayrı bir grup halinde öne çıkmışlar, ateşli bir şekilde fiyat artırıp duruyorlardı. Mezat yöneticisinin son artırılan rakamı yinelemesine bile fırsat bırakmadan, açılış fiyatının da dört katına ulaşılmış olmasına karşın, durmamacasına, "Ruble... Ruble... Ruble..." sesleri yükseliyordu gruptan. Birkaç kez yenileme, onarım işlemi gördüğü belli olan ve mezat salonunu dolduran kalabalık içinde sanattan çok fazla anlamayanların bile gözlerini alamadıkları bir portre içindi bu çekişme. Ressamın ne kadar mükemmel bir fırçasının olduğu, ilk bakışta anlaşılıyordu. Üzerinde bol bir giysi bulunan, esmer bir Asyalının portresiydi bu. Tuhaf, olağanüstü bir yüz ifadesi vardı; ama herkesi asıl etkileyen inanılmaz canlılıktaki gözleri, delici bakışlarıydı. Bu gözler, bakıldıkça daha çok saplanıyordu sanki insanın içine. Ressamın gözlere verdiği bu tuhaf, olağanüstü odaklanma yeteneğiydi zaten, herkesin dikkatinin bu resme yönelmesini sağlayan. Portre-

nin fiyatı dudak uçuklatıcı bir düzeye ulaştığı için, açık artırmaya katılanlardan çoğu yarışı bırakmıştı. Resme düşkün iki ünlü aristokrat arasında sürüyordu yarış; ikisi de, ne pahasına olursa olsun bu tabloya sahip olmak istiyordu. Öylesine gözleri kararmış, öylesine kendilerinden geçmişlerdi ki, tam fiyatı, "Artık bu kadarı da olmaz!" dedirtecek bir miktara yükseltmek üzerelerken, birden salondan bir ses yükseldi:

"Yarışınızı bir an için kesmeme izin verin baylar! Bu portre benim olmalı, buna buradaki herkesten daha çok hakkım var."

Bir anda herkesin dikkati bu sözlerin sahibi olan uzun, siyah saçları dalgalı, otuz beş yaşlarında gösteren adama yöneldi. Hoş, aydınlık, tasasız yüzü, insanı yiyip bitiren sosyete çalkantılarından uzak biri olduğunu, giyim kuşamındaki sadelik, yalınlıksa, moda konusunda herhangi bir iddiasının olmadığını gösteriyordu. Her halinden sanatçı olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de, salonda bulunanlardan çoğunun tanıdığı ressam B.'den başkası değildi bu.

Salondaki herkesin dikkatinin üzerinde toplandığını görerek:

"Sözlerim size garip gelebilir" diye sürdürdü, "Ama anlatacağım küçük öyküyü dinlemek lütfunda bulunursanız, böyle konuşmaya hakkım olduğunu anlayacağınızı düşünüyorum. Her şey bana bu portrenin ne zamandır arayıp durduğum portre olduğunu gösteriyor."

Ağzı açık, çekici havada asılı kalan mezat yöneticisi de içinde, herkesin yüzünde saf bir merak ifadesi belirdi. Başlangıçta herkesin bakışı ister istemez ünlü portrenin gözlerine kayıyordu, ama daha sonra, özellikle de öykü ilginçleştikçe, gözlerini anlatıcıdan alamaz oldular.

"Kolomna'yı bilmeyeniniz yoktur. Petersburg'un hiçbir yeri burası gibi değildir. Burası ne başkenttir, ne taşra. Kolomna sokaklarında bir iki adım attınız mı, her türden gençlik coşkusunun, hayalinin sizi terk ettiğinin farkına varırsı-

nız. Gelecek hiç uğramamıştır Kolomna'ya; sessizlik, gerilik ve hareketli başkent hayatının çökeltisinden ibaret bir yerdir burası. Emekli memurlar, dullar, mahkemelere düşmüş, dolayısıyla da kendilerini ömür boyu burada yaşamaya mahkûm etmiş orta halli insanlar, bütün gün çarşı pazar dolaşıp satıcılarla çene çalan ve her gün beş kapiklik kahve ile dört kapiklik şeker alan emekli aşçı kadınlar ile, kısaca enkaz diye adlandırabileceğim, giysileri, yüzleri, saçları, gözleriyle, görüş netliğinin yitip gittiği puslu havalara benzeyen bulanık, donuk, kül rengi insanlar yaşar burada. Emekliye ayrılmış tiyatro gişe görevlileri, emekli orta halli memurlar, savaş Tanrısı Mars'ın dudağı şişmiş, yüzü gözü morarmış emekli torunları da burayı mesken tutmuşlardır. En ufak bir heyecan, tutku yoktur bu insanlarda: Yürür giderler, gözlerine bir şey takılmaz; susarlar, hiçbir şey düşünmeden. Kiraladıkları odalarda da eşya adına pek bir şeyleri yoktur: Ama hepsinde tertemiz bir şişe Rus votkası bulunur; bütün gün biberon gibi ağızlarından eksik olmaz bu şişe, ama yine de hiçbir zaman Meşçanskiy Caddesi'nin kabadayısı genç Alman zanaatkâr gibi pazar günleri gece yarısından sonra kaldırımlara yıkılıp kalmazlar.

"Tenhalık ve yalnızlık damgasını vurmuştur buraya: Kırk yılın başı tef, dümbelek, zil sesleri eşliğinde gacırdayarak geçerken herkesin dikkatini çeken tiyatrocuların arabasından başka araba bile görülmez tenha Kolomna sokaklarında. Herkes yürür burada; hemen hiç müşterisi olmayan arabacılar da, sakallı beygirleri için kuru ot taşırlar arabalarına. Ayda beş rubleye ev bulabilirsiniz Kolomna'da, üstelik sabah kahvesi de bu fiyatın içindedir. Devletten emekli aylığı alan dullar buranın en aristokrat kesimini oluşturur: Aklı başında, çevrelerinde saygı uyandıran insanlardır bunlar; odalarını sık sık silip süpürür, dostlarıyla et ve lahana fiyatlarının yüksekliği üzerine söyleşirler; suskun, sessiz, kimi kez epeyce hoş, sevimli kızları olur bunların, sonra, çirkin köpekleri

ve hüzünlü hüzünlü çalan sarkaçlı duvar saatleri olur. Bunları emekli aktörler izler; aylıkları, ancak Kolomna'da yaşamalarına yetecek kadardır bunların, özgür yaradılışlıdırlar ve bütün öteki sanat insanları gibi zevk için yaşarlar dünyada. Evlerinde sabahlıklarıyla oturup, eski piştovlarını onarır ya da karton parçalarını birbirine yapıştırıp çeşitli ev gereçleri yaparlar; ziyaretlerine gelen ahbaplarıyla dama ya da iskambil oynarlar; gündüzler böyle geçer; bazen birkaç kadeh punç eklenmesi dışında akşamların da gündüzden pek bir farkı yoktur. Kolomna'nın sözünü ettiğim bu aristokratlarından başka, bir de ayaktakımı vardır. Bunları adlandırmak, eskimiş sirkede türeyen sinekleri saymak denli zordur. Kendini dine imana vermiş kocakarılar, kendini içkiye çalmış kocakarılar, kendini hem dine, hem içkiye çalmış kocakarılar; karınca gibi çabalayarak Kalinkin Köprüsü'nün oralardan topladıkları çul çaputu bitpazarına götürüp on-on beş kapiğe satan ve geçimlerini böylesine çetin yollardan sağlayan yoksul kocakarılar... Kısacası, en iyi niyetli bir siyasal ekonomi uzmanının bile dertlerine çözüm bulamayacağı, kentin tortusu insanlar yaşar burada.

"Bu ayrıntılara girmemin nedeni, sık sık borç paraya gereksinim duyan bir kesimden söz etmekte olduğumuzu göstermek içindir. Bu ihtiyacı karşılamak için de, rehin karşılığı yüksek faizle borç veren tefeciler türemiştir Kolomna'da. Diz boyu yoksulluk, rezillik ortamı içinde oldukları için bu küçük tefecilerin yüreklerindeki insanlık duygusu çabucak ölür, bu nedenle de faytonlu müşterilere hizmet veren büyük tefecilerden kat kat acımasız olur bunlar. İşte Kolomna'da da vardı bu sözünü ettiğim türden bir tefeci... Öncelikle şunu söyleyeyim ki, bu anlatacağım olay günümüzde geçmiyor; geçen yüzyılda, rahmetli hükümdarımız II. Katerina zamanında geçiyor. Dolayısıyla Kolomna'nın da, burada yaşayan insanların da günümüzdekinden epeyce farklı olduklarını tahmin edersiniz. Neyse, biz tefeciye dönelim: Başkentimizin

bu mahallesine çok eskiden yerleşmiş, her bakımdan ilgiye değer bir adamdı bu. Cüppeyi andırır bol bir Asya giysisi giyerdi ve yanık, esmer teni güneyli olduğunu belli ederdi, ama Hintli mi, Yunanlı mı, İranlı mı olduğunu kestirebilmek olanaksızdı. Sıradışı uzunluktaki boyu, korkunç denecek esmerlikteki zayıf yüzü, birer koru andıran kocaman gözleri, kalın, gür kaşları onu Kolomna'nın kül rengi insanlarından hemen ayırırdı. Evi bile, semtin öbür evlerinden çok farklıydı. Hep küçücük, ahşap evlerdir Kolomna'nın evleri, bilirsiniz, oysa bununki vaktiyle Cenovalı tüccarların yaptırdıkları, pencereleri farklı büyüklükte ve demir panjurlu, kapıları kol demirli taş evlerdendi. Bu tefecinin öbür tefecilerden bir farkı da, en yoksul kocakarıdan savurgan bir saray görevlisine kadar herkese, her miktarda borç vermeye hazır olmasıydı. Evinin önünde sık sık, pencerelerinden şık, sosyete kadınlarının göründüğü birbirinden göz alıcı arabalar dururdu. Demir sandıklarının hadsiz hesapsız parayla, altınla, pırlanta, zümrüt ve başka her türden değerli rehinlerle dolu olduğu yolunda dedikodular vardı, ama onun öbür tefeciler gibi açgözlü olmadığı da bir gerçekti. Borç verirken güçlük çıkarmaz, vadeyi uzun süreye yayarak son derece akılcı bir geri ödeme planı uygulardı; ancak bu arada öyle aritmetik oyunlar yapardı ki, borcun faizi akıl almaz tutarlara ulaşırdı. En azından dedikodular bu yöndeydi. Ancak buradaki asıl gariplik, ondan borç alan herkesin başına tuhaf şeylerin gelmesiydi; kimse akıl sır erdiremiyordu buna: Asyalı tefeciden borç alan herkesin yaşamı trajik bir şekilde sona eriyordu. Kör inanca dayalı bir söylenti mi, yoksa maksatlı dedikodu mu olduğu anlaşılamadı bunun. Bir süre sonra, herkesin gözü önünde geçen son derece canlı, çarpıcı bir olay bütün bunların üzerine adeta tüy dikti.

"Dönemin aristokrasisinden önemli bir ailenin oğlu, genç yaşlarında girdiği devlet hizmetinde dikkatleri üzerinde toplamaya başlamıştı. Bilime, sanata, insan aklının yarattığı her

yüceliğe saygı duyan, ileride tam bir bilim ve sanat koruyucusu olacağının işaretlerini şimdiden veren gerçek bir sanatseverdi bu soylu delikanlı. Kısa sürede çariçemizin de dikkatini çekti onun bu durumu ve kendisine bilim, sanat adına, güzellik, iyilik adına güzel şeyler yapabileceği, yeteneğine uygun bir görev verdi. Genç devlet adamı ressamlar, ozanlar, bilginler topladı çevresine. Elinde avcunda ne varsa, aldığı görevi hakkıyla yerine getirmek için harcadı, sonunda bütün servetini bu uğurda tüketti. Ama başladığı işleri yarım bırakmamak için kendine bir finansör aradı ve bizim ünlü tefeciyi buldu. Önemlice sayılacak bir borç aldı tefeciden ve... kısa süre sonra genç devlet adamında ciddi değişiklikler baş gösterdi: Gelişme istidadı gösteren akıl ve sanata düşman oldu; her sözcükte yan anlamlar aramaya, her yapıtta kötü bir şeyler bulmaya başladı. Tam bu sırada büyük Fransız Devrimi patlak verdi. Her türlü rezilce davranış için büyük olanaklar sunan bir olay olarak gördü genç devlet adamı devrimi... Her şeyde devrim işaretleri, devrimcilik tehlikesi görmeye başladı. Kuşkuculuğu o düzeye vardı ki, sonunda kendi kendisinden de kuşkulanmaya başladı; yazdığı jurnaller, yaptığı ihbarlarla nice insanın hayatını kararttı. Bütün bunların saltanat sahiplerinin kulağına gitmemesi olanaksızdı. Yüce gönüllü çariçemizin de dehşete kapıldığını tahmin edersiniz bu olup bitenler karşısında. Elbette sözcüğü sözcüğüne değil, ama derin anlamı bizlere kadar ulaşan ve silinmez biçimde kalplere kazınan sözlerle tepkisini dile getirdi çariçemiz. Yüce, soylu düşüncelerin ve hareketlerin monarşik düzenlerde asla kovuşturulmadığını; aklın, şiirin, sanatın yaratılarının monarşik düzenlerde asla küçük görülmediğini, Shakespeare'lerin, Molière'lerin monarşinin koruyucu, kollayıcı kanatları altında ortaya çıktıklarını, oysa Dante'nin cumhuriyetçi yurdunda hayat hakkı bulamadığının bir gerçek olduğunu, tüm büyük yeteneklerin, dehaların, monarşik devletlerin şahlanışları dönemlerinde ortaya çıktıklarını, yoksa ne idüğü belirsiz

cumhuriyetçi, terörist yönetimlerin ve buna benzer siyasal yapıların insanlığa tek bir ozan bile armağan edemediklerini; insan ruhuna anarşi, kargaşa değil, barış, huzur, dinginlik armağan eden ozanların, ressamların baş tacı edilmeleri gerektiğini; aslında imparatorluk tacındaki incilerin, pırlantaların ve bütün öteki değerli taşların bilginleri, ozanları ve tüm öbür sanatçıları simgelediğini, hükümdarların saltanatlarını bu insanların güzelleştirdiğini, ışıttığını söyledi. Bunları söylerken ilahi bir güzelliğe bürünmüştü çariçemiz. Bu olayı her anlatışlarında ihtiyarlarımızın gözlerinde yaşlar belirdiğini anımsarım. Ezilenden yana olmak, ulusal gururudur Rus halkının. Kendisine duyulan güveni kötüye kullanan genç devlet adamı, elbette koltuğundan oldu ve örnek bir cezaya çarptırıldı. Ama elbette çarptırıldığı asıl büyük cezayı yurttaşlarının yüzlerinde okudu. Herkes aşağılıyor, küçük görüyordu kendisini. Öykünün bundan sonrası çok kısa: Kendisine bağlanan bütün umutları yıkan, gözü yükseklerde bir ikbalperest olarak geçirdiği bir cinnet nöbetinin ardından acılar içinde can verdi genç devlet adamı.

"Yine herkesin gözü önünde geçmiş bir başka çarpıcı olay: Güzel kızlardan yana bahtı açık başkentimizde öyle bir kız vardı ki, Kuzey'in güzelliğiyle, Güney'in sıcaklığını kendinde birleştirmiş, dünyada seyrek görülen, eşsiz bir pırlantaydı. Babam rahmetlinin, böyle bir güzelliği hayatında bir daha hiç görmediğini söylediğini hatırlarım. Fiziksel güzelliğine ek olarak zenginlik, akıl, ruh güzelliği... yok yoktu bu kızda. Herkes onun peşindeydi, ama bunca istekli arasında Prens R. adlı bir genç en dikkat çekici olanlarıydı. Yüzü güzel, soylu mu soylu, yüce idealleri olan, kadınların gönlüne taht kurmuş, adeta roman kahramanı bir yiğitti bu prens... ve genç kıza çılgınlar gibi âşıktı! Güzel kız da ilgisiz değildi prense karşı, o da onu tutkuyla seviyordu. Ama ailesi kızlarının dengi görmüyordu prensi. Çünkü aile yurtluklarını çoktan kaybetmişlerdi ve sarayın da gözünden düşmüşler-

di... ve bu durumları kimse için bir giz değildi. Derken prensin aniden başkenti terk ettiği duyuldu; işlerini yoluna koymak için bir süreliğine ayrılmıştı başkentten. Nitekim kısa süre sonra büyük bir tantanayla geri döndü. Düzenlediği göz kamaştırıcı balolar, şölenler sarayın bile dikkatini çekti. Güzeller güzeli genç kızın babası sonunda boyun eğdi ve iki genç dillere destan bir düğünle dünya evine girdiler. Damattaki ani değişikliğe ve birdenbire sahip oluverdiği dudak uçuklatıcı servete kimse bir açıklık getiremedi; yalnız sağda solda söylenenlere bakılırsa, garip bir tefeciden çok yüksek faizle büyük miktarda borç almıştı. Düğün bütün kenti günlerce meşgul etti. Gelin ve damadı kıskanmayan tek kişi yoktu. Hiç dinmeyen ateşli aşkları, uzun süre hasretlik çekmeleri, her ikisinin sahip olduğu üstün nitelikler herkesin dilindeydi. Deneyimli kadınlar, genç evlileri nasıl haz dolu günlerin beklediğini sayıp dökmekten bitap düştüler. Ama her şey tam tersi oldu. Bir yıl içinde prens tümüyle değişti. Karınca incitmez soylu karakteri, kıskançlık zehriyle tam tersine dönüştü: Tam bir tiran, işkenceci kesildi, en insanlık dışı davranışlara, hatta dayağa başvuruyor, kadıncağıza hayatı zehrediyordu. Daha düne kadar bir yıldız gibi parlayan ve yığınla boyun eğmiş genci ardında koşturan eşsiz güzellik bir yılda tanınmaz hale geldi. Sonunda bu ağır yaşama daha fazla katlanamayacağını anlayan güzel gelin ayrılmak istediğini söyledi. Genç kocayı büsbütün çileden çıkardı bu karar: Bıçağını kaptığı gibi kadıncağızın üzerine yürüdü. Yetişip tutmasalardı hiç kuşkusuz öldürürdü de kadıncağızı; ama o gözü dönmüşlük, umutsuzluk içinde bıçağı kendine sapladı ve korkunç acılarla kıvranarak can verdi.

"Kahramanları yüksek çevrelerden kişiler olan ve herkesin gözü önünde geçen bu iki olay dışında, toplumun alt katmanlarından insanlarla ilgili –hepsi de tüyler ürpertici bir şekilde sonuçlanan– başka pek çok olaydan daha söz ediliyordu Kolomna'da. Ağzına içki koymayan dürüst, onurlu biri-

nin ayyaşın teki olmasını mı istersiniz... bir tüccarın yanında çalışan adamın patronunu soymaya kalkışmasını mı... yıllardır namusuyla çalışan bir arabacının birkaç metelik yüzünden bir müşterisini bıçaklamasını mı... Kuşkusuz abartma payı vardı bu öykülerde, ama yine de Kolomna'nın alçakgönüllü, kendi halinde halkının bütün bunlardan dehşete kapılmaması mümkün değildi. Tefecide bir uğursuzluk olduğu inancındaydı herkes. Borç verdiği kişilere korkunç koşullar öne sürdüğünden ve borçlunun bunları bir sır olarak sakladığından söz ediliyordu. Söylentilere göre paralarının ateş gibi yanıcı özelliği vardı; üzerlerinde özel işaretler bulunan bu paralar kendiliğinden kor haline geliyordu. Kısacası saçma sapan söylentiler gırla gidiyordu tefeci hakkında. Bir başka ilginç nokta da, Kolomna halkı deyip adlarını andığımız tüm o yoksul, yaşlı kadınlar, küçük memurlar, gözden düşmüş, unutulmuş artistler, o korkunç tefecinin ağına düşmektense, en korkunç yoksulluğa katlanmaya hazırdılar, hatta ruhlarını o melunun ellerinde yok etmektense, bedenlerinin açlıktan yok olmasını göze alan yaşlı kadınların ölülerine rastlanırdı zaman zaman. Sokakta tefeciye rastlayanların eli ayağı titremeye başlardı korkudan, hemen bir köşeye gizlenirler, adam geçip gittikten sonra da upuzun boyuyla uzaklarda gözden yitene dek ardından bakarlardı. Yalnızca dış görünüşünde bile öyle çok sıradışı şey vardı ki, gören herkes doğaüstü bir varlıkla karşılaştığı izlenimine kapılırdı. Yanık, esmer yüzünün hiçbir insanda görülemeyecek derin çizgileri; inanılmaz derecede gür kaşları, korkunç gözleri, hatta üzerindeki bol Asyalı giysisi, bu bedende hareket eden tutkuların yanında başka bütün insanlara ait tutkuların soluk, silik kaldığını söyler gibiydi. Onunla her karşılaşmasında babam olduğu yerde hareketsiz kaldığını ve 'İblis... resmen iblis!' dememek için kendini zor tuttuğunu anlatırdı. Sözü daha fazla uzatmadan, öykümün asıl kahramanı olan babamı anlatayım size.

"Pek çok bakımdan sıradışı bir insandı babam. Ressamdı; ama yalnızca Rusya denen engin sineden doğabilecek mucize ressamlardan biriydi: Okul, öğretmen görmeden, kural, yasa bilmeden, nasıl olduğunu kendi de bilmeden, yüreğinin gösterdiği yolda ilerleyerek her şeyi kendi kendine öğrenmişti. Günümüz ressamlarının, 'alaylı' diye küçük gördükleri mucize ressamlardandı kendisi. Ama 'alaylı' ressamları hiç mi hiç yıldırmazdı bu suçlamalar, tam tersine yeni bir coşkuyla sarılırlardı işlerine ve kendilerine 'alaylı' aşağılamasının yönetilmesine neden olan resim anlayışlarını bırakmazlardı. Yüksek bir sezgi gücü vardı babamın ve bu güçle her nesnedeki gizli düşünceyi sezerdi. *Tarihi resim* kavramının gerçek anlamını da yine sezgileriyle kavramıştı. Neden, örneğin, Rafaello'nun, Leonardo da Vinci'nin, Correggio'nun, Tiziano'nun basit baş çizimleri, portreleri *tarihi resim* diye adlandırılıyordu da, tarihi içerikli çok büyük çalışmalar olmalarına ve ressamlarının da tarihsel resim yaptıkları iddiasında olmalarına karşın bu resimler yalnızca *tableau de genre* olarak anılıyordu, bu noktayı da kendi kendine kavramıştı. Duyguları, sezgileri babamı yüceliğin son aşaması olarak gördüğü Hıristiyanlık üzerinde çalışmaya yöneltti. Pek çok ressamın karakterinin ayrılmaz parçası olan ün düşkünlüğü ya da alınganlık gibi şeyler yoktu onda. Sağlam karakterli, dürüst, dümdüz, hatta dıştan oldukça sert bir kabukla kaplı bir adamdı. Gururdan bütünüyle yoksun olduğu söylenemezdi. İnsanlara ilişkin değerlendirmelerinde aynı anda hem hoşgörülü, hem de sertti.

"'Kimse umurumda değildir benim' derdi sık sık. 'Salonlarda sergilenmek için değil, kiliselere asılmak içindir benim resimlerim. Resmimi anlayan anlar, anlamayan Tanrısına nasılsa duasını yine yapacaktır. Sosyete insanlarını resimlerden anlamıyorlar diye ayıplamam. Onların da anladıkları başka şeyler var: Kâğıt oyunları, iyi şarap, atlar gibi... Soylu biri bundan daha fazlasını bilip de ne yapacak? Asıl her

şeyden azar azar anlayan akıldanelerden korkmalı insan. Herkes kendi işini yapsın, yeter. Benim gözümde bilmediğini açıkça söyleyen insan, bilmediğini biliyormuş gibi görünen ve her şeyi ağzına yüzüne bulaştıran ikiyüzlüden daha değerlidir.'

"Resimlerine karşılık çok az para alır, evini geçindirmeye ve resim üretimini sürdürmeye yetecek paradan fazlasını istemezdi. Başkalarına yardımdan kaçınmaz, özellikle de yoksul ressamlara yardım ederdi. Ataları gibi yalın, içten bir dinsel inancı vardı; bu nedenle olsa gerek, çizdiği yüzler büyük yeteneklerin bile ulaşamadıkları yüce, soylu bir ifade taşırdı. Yılmadan çalışması ve kendi çizdiği yolda hiç şaşmadan ilerlemesi sonucunda onu 'alaylı', 'cahil' diye küçük görenlerin bile saygısını kazandı. Kiliselerden sipariş üstüne sipariş alıyor, hiç işsiz kalmıyordu. Çalışmalarından biri kendisini biraz fazla uğraştırmıştı. Çalışmasının konusunu tam hatırlayamıyorum şu anda, ama resmin bir yerine karanlığın ruhunu yerleştirmesi gerekiyordu. Bunu nasıl betimleyeceği üzerinde uzun uzun düşündü; burada yaratacağı imgede, insanın ruhunu boğan, insanı ezen her şeyin yer almasını istiyordu. Bu konu üzerinde kafa yorarken sık sık gizemli tefeci gelirdi aklına ve 'İşte, resmimde İblis'i temsil edecek yaratık!' diye mırıldanırdı. Bir gün atölyesinde yine bu konu üzerinde çalışırken kapının birkaç kez çalınmasının ardından içeriye o korkunç tefecinin girdiğini görünce babamın nasıl şaşırdığını varın siz düşünün. Elinde olmadan bütün bedeni ürperdi.

"'Ressamsın, değil mi?' diye sordu tefeci, damdan düşer gibi.

"'Evet' dedi babam, şaşırmış; arkasından ne geleceğini bekledi merakla.

"'Çok iyi. Portremi yapmanı istiyorum. Fazla ömrüm kalmadı, çoluk çocuğum da yok... izim tozum kalmadan gitmek istemiyorum dünyadan, bir şekilde yaşamalıyım. Şöyle, canlıymışım gibi portremi yapabilir misin?'

"'İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş!' diye düşündü babam. 'Aradığım İblis kendi ayağıyla geldi, resmime girmek istiyor!' Öneriyi kabul etti. Zaman ve fiyat konusunda anlaştılar ve hemen ertesi gün fırçasını, paletini aldığı gibi tefecinin evinin yolunu tuttu. Yüksek duvarlar ardındaki ev, köpekler, demir kapılar, ağır kol demirleri, kemer şeklinde pencereler, üzerlerine değişik halılar örtülmüş sandıklar ve son olarak karşısında hareketsiz oturan tuhaf ev sahibinin kendisi, bütün bunlardan tuhaf bir etkiye kapıldı babam. Bütün pencerelerin önüne, yerden ta tepeye kadar eşya yığılıydı ve yalnızca en yukardan azıcık bir gün ışığı sızıyordu içeri. 'Nasıl da güzel aydınlattı bu tepe ışığı melunun yüzünü!' diye düşünen babam, bu ışığı kaçırmamak için tutkuyla çalışmaya başladı. 'Yüz çizgileri nasıl da güçlü!' diye düşündü yeniden. 'Şu anda karşımda gördüğüm gücün yarısını aktarabilsem, resmimdeki bütün azizler, melekler gölgede kalır, görünmez olur! Nasıl şeytani bir güç bu böyle! Biraz daha doğaya sadık kalsam, sanki tuvalden aşağı atlayıverecek!' Bir yandan çalışma temposunu artırırken, bir yandan da, 'Böyle sıradışı çizgiler görmedim ömrümde!' diye yineleyip duruyordu. Tuvalde kimi çizgiler gitgide belirginleşmeye başlıyordu. Bu çizgiler karşısındaki modele benzedikçe, kendisinin de anlayamadığı bir tedirginlik sarıyordu babamın içini. Buna karşın en ayrıntı sayılabilecek çizgileri, en uçucu ifadeyi bile kaçırmamaya ve bunları aslına uygun biçimde tuvaline aktarmaya çalışıyordu. Her şeyden önce gözleri çalışacaktı; çünkü öyle bir güç, canlılık vardı ki adamın gözlerinde, bunları aslına uygun bir biçimde tuvale aktarabilmeyi kimse hayalinden bile geçiremezdi. Yine de, gözlerdeki en ufak bir pırıltıyı, ışığı, gölgeyi bile yakalamak, bunların anlamlarını çözümleyebilmek için konusuna iyice yoğunlaştı. Ama gözlerin içine daldıkça öyle tuhaf bir tiksinti, anlaşılmaz bir ağırlık çöküyordu ki yüreğine, birkaç kez fırçasını bir süre için bırakmak zorunda kaldı, sonra yeniden

eline aldı. Sonunda daha fazla katlanamayacağını anladı; adamın ateş saçan gözleri adeta ruhunu delip geçiyor, anlatılmaz bir tedirginlik yaratıyordu içinde. İkinci, üçüncü günler bu duygu daha da güçlendi. Korkmaya başladı. Fırçasını bıraktı ve kestirip atarcasına portreye daha fazla devam edemeyeceğini söyledi. Bu sözleri duyduğunda tefecinin yüzünün aldığı hal anlatılır gibi değildi. Babamın ayaklarına kapanıp portresini bitirmesi için yalvardı; dediğine göre, alın yazısı, dünyadaki varlığı buna bağlıydı; babamın fırçası onun canlı çizgilerine dokunmuş bulunuyordu bir kez, bu çizgileri tuvaline aslına uygun bir biçimde aktarabilirse, doğaüstü bir güçle sürüp gidecekti yaşamı, böylece de bütün bütüne yok olmaktan kurtulacaktı; bu dünyada varlığını sürdürmesi gerekiyordu onun. Bu tuhaf sözlerden öyle korktu ki babam, fırçasını, paletini kaldırıp attığı gibi hızla odadan çıktı.

"Bütün gün ve gece sürdü babamın kaygıları; ertesi sabah tefecinin yanında çalışan tek kadın hizmetçi yarım kalan portreyi getirdi; efendisinin bu resmi artık istemediğini ve resim için metelik ödeme yapmayacağını söyledi. Aynı gün akşam, tefecinin öldüğü, dinine uygun bir cenaze töreniyle toprağa verileceği haberi geldi. Son derece tuhaf göründü bütün bunlar babama. Bu arada huyu da gözle görülür biçimde değişmeye başlamıştı: Sürekli huzursuz, tedirgindi ve bu halinin nedenini kendi de bilmiyordu. Derken, kimselerin ona yakıştıramadığı bir şey yaptı. Çalışmaları sanatsever çevrelerin dikkatini çeken, kendisinin de yeteneğine büyük değer verdiği, sevdiği bir öğrencisini kıskanmaya başladı. Herkesin bu genç ressamdan övgüyle söz etmesine katlanamıyordu artık. Yeni yapılan büyük bir kiliseye ait resimlerin bu öğrencisine sipariş edildiğini öğrenmesi bardağı taşıran damla oldu. 'Yo' diye kükredi, 'Ağzı süt kokan bir çocuğa böyle bir zaferi tattırmam! Pek erken başladı ihtiyarların ayağını kaydırmaya! Tanrı'ya şükür, henüz gücüm kuvvetim yerinde!

Görürüz, kimin kimin ayağını kaydıracağını!' Ve dürüst, tertemiz bir insan olan babam, o güne dek hep aşağıladığı, küçük gördüğü şeyleri yapmaya başladı; sonuçta çevirdiği birtakım dolaplarla yeni kilisenin resimleri için bir yarışma açılmasını ve başka ressamların da bu yarışmaya katılmalarını sağladı. Odasına kapanıp tutkuyla çalışmaya başladı. Varolan tüm gücünü, sanatçı dehasını bu resme dökmek ister gibiydi. Gerçekten de, en güzel resimlerinden biri oldu bu çalışması. Yarışmayı babamın kazanacağından kimsenin kuşkusu yoktu. Çünkü resimler topluca sergilendiğinde, gün ışığı karşısındaki fener ışığı gibi kalıyordu bütün öbür çalışmalar, babamın resminin yanında. Derken, yargıcılar kurulunda yer alan yüksek bir din görevlisi, herkesi şaşırtan bir değerlendirmede bulundu. 'Resmin, büyük bir yetenek eseri olduğu belli' dedi. 'Ama yüzlerde kutsallık adına en ufak bir şey görülmediği gibi, tam tersine, ressamın fırçasını karanlık güçler yönetmiş gibi sanki, gözlerde İblis'e özgü bir ifade seçiliyor.' Resme yeniden ve daha dikkatle baktı herkes: Hak vermemek elde değildi din adamına. Bu aşağılatıcı değerlendirmenin neye dayandığını anlamak için babam da koşup baktı tablosuna. Ve dehşetle, resimdeki bütün gözlerin, tefecinin gözleri olduğunu gördü; bakışlardaki şeytanilikle tepeden tırnağa ürperdi. Babamın tablosunu kabul edemeyeceğini açıkladı yargıcılar kurulu; ama babam için en acısı, öğrencisinin resminin birinci seçildiğini duymak oldu.

"Nasıl öfkeden kudurmuş bir halde eve döndüğünü anlatamam! Biz çocukları evden kovdu, fırçalarını, resim sehpasını kırdı, az kalsın annemi bile dövecekti; duvardan tefecinin resmini indirdi, portreyi parçalamak için kendisine bir bıçak getirilmesini, yırttığı parçaları yakabilmesi için de ocağın ateşinin harlatılmasını istedi. Tabloyu bıçakla parçalamasını tam o sırada içeri giren eski bir ressam dostu engelledi: Tıpkı onun gibi, kendiyle barışık, iyi yürekli, neşeli, hayattan fazla bir şey beklemeyen, her zaman kendinden

hoşnut, her zaman neşeyle çalışan, yemeklerde, hele içkili olurlarsa, çok daha büyük bir neşe duyan dünya tatlısı bir insandı bu ressam.

"'Ne yapıyorsun? O yakmaya çalıştığın da ne?' diye bağırdı, daha iyi görmek için babamın elindeki portreye doğru yaklaşarak. 'İnsaf yahu! Bu senin en iyi yapıtlarından biri! Geçenlerde ölen tefeci bu! Eşsiz bir portre! Öyle kaşını, kirpiğini değil, gözünün ta kendisini aktarmışsın tuvale. Dünyada hiçbir resimde ben şu senin resmindeki gibi bakan göz görmedim!'

"Babam resmi ocağa fırlatmaya davranırken:

"'Ateşte yanarken nasıl bakacaklar, göreceğiz!' dedi.

"Engel olmak için babamı kolundan tutan dostu:

"'Dur Allahını seversen be arkadaş!' dedi. 'Madem bu kadar sıtkın sıyrılmış, bana ver gitsin!'

"Babam önce kabul etmedi, sonra razı oldu. Adam, beklenmedik ganimetini kaptığı gibi sevinçle ayrıldı evden.

"Adamın evden tabloyla birlikte çıkıp gittiği anda babam büyük bir huzur duydu: Sanki omuzlarından ağır bir yük kalkmıştı. Kıskançlık, çekememezlik gibi kendisini tedirgin eden bütün kötü duygulardan kurtulmuştu. Bir süredir etkisi altında olduğu bu duyguları şöyle bir gözden geçirdiğinde:

"'Hayır, Tanrı'nın bir cezası bu bana!' diye düşündü. 'Fazlasıyla hak etmiştim ben düştüğüm bu yüz karası, utançlı durumu! Benden küçük bir ressam kardeşimi yok etmek için tasarlanmış bir resimdi o; kıskançlık denen şeytani duygunun buyruğundaydı fırçam o resmi yaparken ve o şeytani duygunun resme yansıması da doğaldı.'

"Hemen eski öğrencisini arayıp buldu, kucaklayıp sımsıkı bağrına bastı, özür diledi ve elinden geldiğince suçunu bağışlatmaya çalıştı. Resimleri yine eski havasına döndü; ama yüzünde bir dalgınlık, durgunluk ifadesi belirmişti. Çok az konuşuyor, sürekli dua ediyor, insanlar hakkında sert, kesin yargılarda bulunmaktan kaçınıyordu. Yeniden

yumuşak, hoşgörülü bir insan olmuştu. Tam bu aralar gelişen bir olay babamı büsbütün sarstı. Tefecinin portresini verdiği ve uzun süredir görüşemedikleri için ziyaretine gitmeyi düşündüğü arkadaşı çıkageldi bir gün. Hoşbeşten sonra eski ressam arkadaşı:

"'Valla arkadaş' dedi, 'Haklıymışsın o portreyi yakmak istemekle... Tuhaf bir şey var o portrede... Benim öyle cin peri inancım yoktur, ama bir uğursuzluk var o resimde!'

"'Ne gibi?' diye sordu babam.

"'Ne gibi olacak, o resmi eve götürüp de duvara astığım anda içimi bir anda darallar bastı... birilerinin boğazını kesmeyi arzuluyordum sanki... Hayatım boyunca uykusuzluk nedir bilmezdim, gözüme uyku girmemeye başladı... uyanıkken karabasanlarla boğuşuyordum sürekli. Bunların ne olduğunu ben bile bilemiyorum... Bildiğim, sürekli o lanet tefeciyi gördüğüm... hiç gözümün önünden gitmiyordu o iblis. Anlatacak söz bulamıyorum. Böylesi hiç başıma gelmemişti. Günlerce bir divane gibi dolaştım. Sürekli korkuyor, tatsız bir şeyler olmasını bekliyordum. Hiçkimseye sevinç dolu, sevgi dolu, içten bir şey söyleyemeyeceğimi hissediyordum. Sanki hemen yanı başımda beni gammazlayacak bir ispiyoncu oturuyordu. Ne zaman ki, yalvar yakar istemesine dayanamayıp o portreyi yeğenime verdim, üzerimden sanki dağ gibi bir yük kalktı. Bir anda neşem yerine geldi. Valla kardeş, bana sorarsan sen İblis'in portresini yapmışsın!'

"Arkadaşının öyküsünü dikkatle dinleyen babam:

"'Portre hâlâ yeğeninde mi?' diye sordu.

"'Ne gezer! Tefecinin ruhu sanki çocuğun ruhunu ele geçirdi: Odadan odaya çılgın gibi dolaşmalar mı istersin, kaldırıp kendini pencerelerden atmalar mı istersin... konuşmalarından bile bir şey anlamak mümkün değildi! Kendi yaşadıklarım olmasa, oğlanın delirdiğini sanırdım. Neyse ki bir koleksiyoncuya satmış belalı portreyi. Koleksiyoncuda da çok kalmamış, o de hemen bir başkasına satmış.'

"Bu öykünün büyük etkisi oldu babamın üzerinde. Merak hastalığına tutuldu; uzun süre derin derin düşündükten sonra fırçasını şeytanın yönettiğine, tefecinin yaşamından bir şeyleri gerçekten de resme geçirdiğine, böylece de kıskançlık, çekememezlik gibi şeytani duygular uyandırarak insanları azap içinde kıvrandırdığına inandı. Bunun hemen ardından birbirini izleyen üç ani ölümle karısını, kızını ve küçük oğlunu kaybetmesi, kendisine verilmiş ilahi bir ceza gibi göründü ona; böylece de maddi dünyayı terk etmeye karar verdi. Dokuz yaşındaydım ben o sıralar. Beni güzel sanatlar akademisine yazdırdı. Borçlarını ödeyip herkesle helalleşti ve uzak, ıssız bir bölgedeki bir manastıra kapanıp keşiş oldu. Orada benimsediği çileli yaşam biçimiyle, manastırın bütün sert kurallarına titizlikle uymasıyla, öteki keşiş kardeşlerini de hayrete düşürdü. Kendisinin iyi bir ressam olduğunu öğrenen başrahip ondan manastırın en önemli ikonasını yapmasını istedi. Ama uysal keşiş 'olmaz' diye kestirip attı: Eline fırça almaya layık biri değildi o, fırçası murdardı, böyle bir işe girişebilmek için ağır çalışmalar ve yüce özverilerle ruhunu temizlemeliydi her şeyden önce. Zorlamadılar kendisini. Manastırın zaten çetin, çileli yaşamını kendisi için sürekli daha da zorlaştırıyordu babam. Ama bir süre sonra bunlar da yetmez oldu kendisine. Daha çetin, daha çileli bir yaşam arzuluyordu. Böylece başrahibin de hayır dualarını alarak, ıssız bir ormanda tek başına yaşamaya başladı. Ağaç dallarından kovuk gibi bir yer yaptı kendine, yalnızca kökler ve otlarla beslendi, her gün ağır taşları bir yerden bir yere taşıdı; kolları gökyüzüne uzanmış durumda, gündoğumundan batımına kadar, sürekli dualar okuyarak olduğu yerde kımıldamadan durdu. Sözün kısası sabrın, çilenin, özverinin bütün duraklarını aştı, örneklerini ancak azizlerin yaşamöykülerinde görebileceğimiz yokluklara, yoksunluklara katlandı. Böylece yıllar geçti; çileli yaşamın tükettiği bedeni, dualardan aldığı güçle ayakta durabiliyordu. Sonunda, bir gün manastıra

döndü ve doğruca başrahibe gidip kararlı bir sesle: 'Artık hazırım!' dedi. 'Allah izin verirse dediğiniz ikonayı yapacağım!' İkona için seçtiği konu İsa'nın doğumuydu. Tek bir gün bile hücresinden çıkmadan ve hemen hiçbir şey yemeden bir yıl boyunca yapıtıyla uğraştı; resim yapmadığı zaman sürekli dua etti. Bir yıl sonra ikona tamamlandı. Gerçekten de bir mucizeydi ortaya çıkan yapıt. Ne manastırdaki öbür keşişlerin, ne de başrahibin resim konusunda fazlaca bir bilgileri yoktu, ama resimdeki yüzlerden yayılan kutsal hava hepsini altüst etti. Anaların en temizinin, bebeğine bakarken yüzünü aydınlatan ilahi sevecenlik; Kutsal Bebek'in uzaklardaki geleceğini görür gibi olgun bakışları, ilahi mucizeyle bozguna uğramış kralların huşu içinde onun ayaklarına kapanışları ve nihayet resmin tümünden taşan o anlatılmaz huzur... bütün bunlarda öyle bir güç, öyle bir güzellik vardı ki, bütün keşişler bu yeni ikona önünde büyülenmiş gibi diz çöktüler; müthiş etkilenen başrahip, 'Hayır!' diye mırıldandı. 'İnsan elinden çıkması olanaksız bunun! Göklerin ilahi gücünce yönetilen kutsanmış bir fırçadan çıkmış bu resim!'

"Bu arada ben akademiyi altın madalya ile bitirdim ve yirmi yaşında -ki her ressamın en büyük düşü olan- İtalya'ya bir burs kazandım. Yola çıkmadan önce on iki yıldır görmediğim babamla vedalaşmak istedim. Yüzü bile neredeyse silinip gitmişti belleğimden. Manastırda nasıl katı, çileli bir yaşam sürdüğüne ilişkin bir şeyler duymuştum ve hücresine kapanıp tüm dünyaya yüz çevirmiş, sürekli oruç tutan, uykuyu durağı yitirmiş, günlerini gecelerini dua ile geçiren bir çilekeşle karşılaşacağını sanıyordum. Ama karşımda neredeyse ilahi bir güzelliğe sahip bir ermiş görünce nasıl şaşırdığımı anlatamam. Sürdürdüğü çileli yaşamdan tek bir iz yoktu yüzünde. İlahi bir neşenin aydınlığıyla sarmalanmıştı. Bembeyaz sakalları göğsünü dövüyor, telleri incecik, tüy gibi uçuşan gümüşi saçları, keşiş cüppesinin belini sıkan kuşağına dek uzanıyordu. Ama beni en çok şaşır-

tan babamın, ömrüm boyunca unutmayacağım, hiçbir meslektaşımın da unutmamasını dilediğim, sanat üzerine söylediği sözler oldu:

"'Seni bekliyordum, oğlum' dedi, beni kutsaması için yanına yaklaştığımda. 'Bundan böyle bütün yaşamını belirleyecek bir yolun başındasın. Bu tertemiz yolu dosdoğru izle. Sende yetenek var. Yetenek, Tanrı'nın insanoğluna en büyük armağanıdır: Onu koru, yok etme. Gördüğün her şeyi araştır, öğren, fırçana boyun eğmeleri için çalış; ama öte yandan her şeyin iç anlamını da kavra, yaratıcının her şeyde varolan yüce gizini... Bu gizi kavramış seçilmişlerden ol. Küçük, değersiz şey yoktur doğada. Gerçek yaratıcı ressam, küçük şeylerden de büyük yapıtlar çıkarabilir ortaya. Hor görülende, aşağılananda hor görülecek, aşağılanacak bir şey yoktur. Çünkü yaratıcının güzel ruhundan yayılan görünmez ışık iplikleri onlardan da geçer... ve o zaman da küçük görülen, yüce bir anlam kazanmış olur. İnsan ilahi olandan, göksel olandan asla vazgeçmemelidir sanatta. Onu yüceltecek tek şey budur. O büyük huzur ve sükûn, dünya hayhuyundan, kargaşasından ne kadar yüceyse, yapmak da yıkmaktan o kadar yücedir; tek bir melek, o tertemiz, aydınlık ruhuyla şeytanın sayısız gücünden ve gururla sarmalanmış tutkularından ne kadar yüceyse, gerçek bir sanat yapıtı da, dünyada varolan her şeyden daha yüce, daha değerlidir. Neyin var, neyin yoksa onun uğruna feda et; onu her zaman tutkuyla sev: Dünya hırsı kokan bir tutkuyla değil, sessiz, dingin, huzur dolu ilahi bir tutkuyla! Bu ilahi tutku olmadan insan dünya üzerinde yükselemez ve insanlara huzur veren büyüleyici sesleri çıkaramaz. Çünkü yüce sanat yapıtının yeryüzüne inmesi, herkese huzur, sükûn vermek içindir. Onun ruhta yarattığı şey sızlanma değildir; çünkü ezgili dualar mırıldanarak sonsuzcasına Tanrı'ya doğru akan bir ırmaktır o. Yine de... çok üzücü, kahredici şeyler yaşayabilirsin...'

"Durdu; aydınlık yüzü bir an için gölgelendi:

"'Başımdan geçmiş bir olay var' dedi. 'Bir zamanlar resmini yaptığın birinin gerçekte neyin nesi olduğunu bugüne dek anlayabilmiş değilim. Şeytan gibi bir şeydi. İnsanların şeytan gibi şeylerin varlığını kabul etmediklerini biliyorum; o bakımdan işin bu kısmını geçeceğim. Ama bildiğim bir şey var ki, büyük bir iğrentiyle yaptım onun resmini ve yaptığım işe hiç mi hiç sevgi duymadım. Doğaya sonuna kadar sadık kalarak resmi sürdürmek için kendimi nasıl zorladığımı anlatamam. O bir sanatsal yaratı değildi, çünkü ona bakan insanları sarıp sarmalayan duygu, insanları tedirgin eden, kaygılandıran isyankâr bir duyguydu; sanatçı duygusu değil; çünkü sanatçı kaygı ortamında da huzur soluyan varlıktır. Duyduğuma göre bu portre elden ele dolaşıyor ve gittiği her yere huzursuzluk tohumları ekiyor, ressamlarda meslektaşlarına karşı haset, kıskançlık, nefret, zulüm gibi kötü duygular uyandırıyormuş. İnsanın içini yakıp kavuran tutkular... Tanrı seni böyle tutkulardan korusun oğlum! Dünyada en tehlikeli şeydir böyle tutkular! Sen birine kötülük edeceğine, bırak sana kötülük etsinler! Ruhunun temizliğini koru! Yetenek sahibi insan, ruhça herkesten daha temiz olmalıdır. İnsanlar başkalarında hoş gördükleri pek çok şeyi, sanatçıda hoş görmezler. Evinden tertemiz bayram giysileriyle çıkmış birine yoldan geçen bir arabadan azıcık bir çamur sıçramayagörsün, herkes parmağıyla bayram giysisi çamurlanmış adamı gösterir, ne kadar özensiz, düzensiz olduğundan söz eder; oysa aynı insanlar, leke içindeki gündelik giysileriyle yanı başlarından gelip geçen onlarca kişiyi fark etmez. Çünkü gündelik giysideki leke görülmez.'

"Beni kutsayıp kucakladı. Hayatımda hiç böylesine yüce duygular içinde kalmamıştım. Bir oğul duygusuyla olmaktan çok, perestişe varan bir hürmetle dudaklarımı göğsünü döven ak sakallarına değdirdim babamın. Gözlerinde yaşlar belirdi.

"'Bir isteğim var senden, oğul' dedi, tam ayrılırken. 'Olur ya, şu sana söz ettiğim portreye bir yerlerde rastlarsın... kimselerinkine benzemeyen sıradışı gözlerinden ve bu gözlerdeki sıradışı ışıltıdan hemen tanırsın portreyi... Ne pahasına olursa olsun yok et onu!'

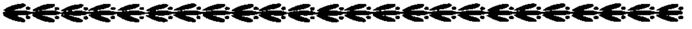
"Söyleyin lütfen, böyle bir ricayı yerine getirmeye ant içmemezlik edebilir miydim? Tam on beş yıl boyunca dolaşmadığım sergi, mezat kalmadı, babamın portresine uzaktan da olsa benzeyen bir resme rastlamadım. Derken, bu mezatta birdenbire..."

Ressam sözünün burasında bakışlarını duvarda asılı portreye çevirdi. Dinleyicilerin bakışları da aynı anda aynı yöne döndü. Ama, şaşılacak şey: Uğursuz portre yerinde değildi! Salonu bir uğultu kapladı, her kafadan bir ses çıkıyordu. Derken, açık seçik, anlaşılır bir ses bütün sesleri bastırdı:

"Çalmışlar!"

Herkesin olanca dikkatiyle öyküyü dinlediğini gören ve bu durumu fırsat bilen biri portreyi asılı olduğu yerden kaldırıp götürmüştü.

Herkes anlatılmaz bir şaşkınlık içinde çakılıp kaldı olduğu yerde. Olağanüstü canlılıktaki gözleri, delici bakışları gerçekten görmüşler miydi, yoksa eski resimleri izleyip durmaktan yorulmuş gözlerine bir an görünüp yiten bir hayal miydi o gözler, hiçkimse anlayamadı.

Palto

Devlet dairelerinden birinde... (Bunun hangi daire olduğunu hiç belirtmeyelim, çünkü sivil ya da askeri bütün devlet daireleri ve buralarda çalışan görevliler, adlarının ya da görevlerinin herhangi bir biçimde anılmasına çok içerliyorlar. Bugün artık herkes kendine yönelik küçücük bir iddiayı, tüm topluma yönelik ağır bir aşağılama olarak alıyor. Daha geçenlerde konuşuyorlardı. Adını şimdi anımsayamadığım illerden birinde jandarma komutanlığı yapan bir yüzbaşı, makama başvurarak devletin yasalarının ayaklar altına alındığından, onun kutsal adının kirletildiğinden yakınmış. Dilekçesinin ekinde de kanıt olarak kaldırım taşı gibi koca bir cilt aşk romanı sunmuş. Aşk romanının kanıt gösterilmesinin nedeni, yaklaşık her on sayfasında bir jandarma komutanı lafının geçmesi, komutanın hatta arada bir zilzurna sarhoş görüldüğünün belirtilmesiymiş... Onun için biz, neyimize lazım, başımıza herhangi bir tatsızlık gelmemesi için olayımızın geçtiği yerden, devlet dairelerinden birinde diye söz ettik.) Evet efendim, devlet dairelerinden birinde bir memur çalışıyordu. Memurumuzun öyle olağanüstü bir görüntüsü olduğunu söyleyemeyiz: Boyu kısaca, yüzü çopurca, seyrek saçları kızılca, gözleri bozukçaydı... İki yanı kırışıklarla kaplı yüzü ise şu hemoroidal dedikleri renge bürünmüştü, "me-

mur hastalığı" sayılan basurdan dolayı herhalde. Ne gelir elden! Petersburg iklimi demişler buna!.. Memurun unvanına gelince (ki bizde memurdan söz edildi mi ilk bu belirtilir), kendilerine bir şey yapamayacaklarından emin oldukları garibanlara yüklenmek gibi tuhaf hünerler edinmiş olan pek çok yazarın sivri dilleriyle dalgaya aldıkları sıradan bir kalem memuruydu. Soyadı Başmaçkin'di. Bilindiği gibi kunduracı anlamına gelen bu sözcüğün kökü kunduradır, ancak aile ne zaman, hangi tarihte bu sözcüğü soyadı olarak benimsedi, belli değil... Çünkü memurumuzun babası da, dedesi de, hatta kayınbiraderi de, kısacası bütün Başmaçkinler, kundura değil, çizme giyerlerdi, tabii yılda üç kez topuk değiştirmek koşuluyla. Memurun adı Akaki Akakiyeviç'ti. Bu ad okurlarımıza biraz tuhaf, hatta uydurma gelebilir, ama şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, bu ad onun için aranıp bulunmadı, ona bundan başka bir adın verilmesini olanaksız kılan bir durumla karşı karşıya kalındı, kısacası şöyle bir şey oldu: Akaki Akakiyeviç eğer belleğim beni yanıltmıyorsa 23 Mart günü gece yarısına doğru doğdu. Bir memur karısı ve çok iyi bir insan olan rahmetli anacığı, bebeği vaftiz ettirmek için gereken her şeyi yaptı. Anne, kapının tam karşısındaki bir yatakta yatıyordu; sağ yanında bebeğe vaftiz babalığı yapacak olan idare mahkemesi kaleminde masa şefi, dünya tatlısı İvan İvanoviç Yeroşkin, sol yanında ise vaftiz anası, jandarma çavuşunun karısı, çok ama çok erdemli insan Arina Semyonovna Belobryuşkova duruyordu.

Bebeğe ad seçmesi için loğusaya vaftiz gününün üç azizinin adı önerildi; Mokki, Sossi ya da çilekeş Hozdazat'ın adlarıydı bunlar. Rahmetli kadıncağız, "Ne biçim adlar bunlar, al birini vur ötekine!" deyince, yeni adlar önermek için takvimin başka bir sayfasını açtılar, bu kez de şu adlar çıktı karşılarına: Trifili, Dula, Varahasi... "Hey Tanrım, şansa bak!" diye düşündü loğusacık, "Bugüne dek hiç duymadığım adlar... Hiç değilse Varadat ya da Varuh gibi bir ad çıksaydı

şansıma. Çıka çıka Trifili, Varahasi gibi garip adlar çıkıyor." Takvimin sayfalarını yeniden çevirdiler, bu kez de Pavsikahi ve Vahtisi adları çıktı karşılarına. Bunun üzerine, "Vah yavrum vah, demek kaderi böyleymiş" diye düşündü dertli ana ve kararını verdi: "Madem böyle, ben de ona babasının adını korum... Babasının adı Akaki idi, varsın oğlunun adı da Akaki olsun."

Akaki Akakiyeviç adı işte böyle çıktı ortaya.

Vaftiz edilirken Akaki ağladı ve bir devlet dairesinde kalem memuru olacağını sezmiş gibi yüzünü buruşturdu.

Bütün bunları, kahramanımızın adını bir zorunluluk sonucu aldığının, ona bir başka ad verilemeyeceğinin okurlarca anlaşılması için anlattık.

Kendisinin çalıştığı daireye ne zaman, nasıl girdiğini, atamasının nasıl ve kimlerce yapıldığını bilen ya da anımsayan yoktu. Bugüne dek ne müdürler, memurlar, şefler değişmişti çalıştığı yerde, ama o hep şimdiki yerinde kaldı, "kalem memuru" olarak... Hatta giderek, onun dünyaya da böyle geldiğine, üzerinde memuriyet üniforması ve hafif seyrelmiş saçlarıyla "memuriyete hazır" doğduğuna inanmaya başladı insanlar.

Kimse saygı göstermezdi kendisine. O önlerinden geçerken odacılar yerlerinden şöyle hafifçe kımıldamak şurda dursun, ta ötelerinden basit bir sinek uçuyormuş gibi umursamaz davranırlardı. Yöneticilerin tutumlarıysa soğuk, zalimceydi. Bir masa şefi yardımcısı bile, "Şunu bir zahmet kopya ediverin" ya da "İşte size epey ilginç gelecek bir iş" gibi, devlet dairelerinde âdet olmuş az buçuk incelikli bir yaklaşımı bile ona çok görür, gözünün içine sokar gibi önüne bir tomar kâğıdı fırlatır, bir şey demeden giderdi. Kendisine bu davranışı reva gören kişinin kim olduğuna, böyle bir şeye hakkı olup olmadığına bakmaz, önüne fırlatılan kâğıtlara, bir göz atıp hemen işe girişir, özenle temize çekmeye başlardı.

Hele genç memurlar... bir devlet dairesinde savrulabilecek en sıradan nüktelerle adamcağıza yüklenirler, hakkında uydurdukları, ona ve yetmişlik ev sahibesine yakıştırdıkları zırva öykülerle canından bezdirirlerdi: Ev sahibesi kocakarının onu dövdüğünü söylerler, "Hadi saklama, nikâh yakın mı?" diye sorarlar, kâğıtları kırpıp kırpıp kar yağıyor diye başından aşağı serperlerdi. Sanki bütün bu olup bitenlerin kendisiyle bir ilgisi yokmuş gibi Akaki Akakiyeviç hiçbir tepki göstermez, çalışmasını sürdürürdü. Bütün bu şamata arasında işinde herhangi bir yanlış yapmaması anlaşılır gibi değildi. Bir tek, işi iyiden iyiye eşek şakasına döktükleri, elini kolunu çekiştirmeye başladıkları ve böylece de çalışmasına engel oldukları zaman konuşurdu: "Bırakın beni, canımı acıtıyorsunuz!" İşte bütün söylediği buydu. Seçtiği sözcüklerde de, sesinde de, karşı çıkıştan çok bir gariplik, kendine acındırmaya yönelik bir tını duyumsanırdı. Daireye yeni atanmış genç bir memur, öbür arkadaşlarına özenip Akaki Akakiyeviç'le alay etmeye, onu itip kakmaya kalkıştığında birden işte bu acındırma tınısıyla içinin dağlanır gibi olduğunu duydu, usulca çekilip gitti; o günden sonra da hem Akaki Akakiyeviç'e, hem de kalemdeki öbür arkadaşlarına karşı tavırları tümüyle değişti. Bilinmez bir güç, kibar, kültürlü, soylu olduklarına hükmettiği arkadaşlarından uzaklaştırdı onu. Ve sonraları da, uzun süre, hatta en neşeli olduğu anlarda bile, saçları dökülmüş küçük memurun yüzü hiç gözünün önünden gitmedi ve onun, "Bırakın beni, canımı acıtıyorsunuz!" diye yakınan, içe işleyen sözlerini, "Ben de sizin kardeşinizim" şeklinde algılamaya başladı. Ve bu zavallı genç memur, yaşadığı şu dar ömründe, insan denen yaratıkta insanlık dışı onca şeyi görmekten, kültürlü, sosyete üyesi, zarif olma iddiası taşıyan ve hatta (aman Tanrım! Evet ve hatta) dünya âlemin soylu kabul ettiği kişilerde ustaca gizlenmiş nice kabalıklar görmekten nasıl ürpermiş, elleriyle yüzünü kapayarak nasır tir tir titremişti...

Görevine Akaki Akakiyeviç denli düşkün bir memur bulmak herhalde pek zordu. Göreve düşkünlük onu tanımlamakta yetersiz kalıyor aslında: Görevine büyük bir kıskançlıkla, hayır, kıskançlıkla da değil, aşkla bağlıydı o. Yazıları temize çekerken, kendini değişik, olağanüstü güzel bir dünyada bulurdu. Duyduğu hazzı yüzünden okuyabilirdiniz. Bazı harfler gözde harfleriydi, bunları yazarken sanki kendinden geçer, yüzüne bir gülümseme yayılır, gözlerini kırpıştırır, ağzını oynatarak kalemine yardımcı olurdu; yüzünün bu halden hale geçişinden o sırada hangi harfi yazmakta olduğunu çıkarabilirdiniz. Memuriyette gösterdiği olağanüstü çabaya uygun bir şekilde terfi ettirilmiş olsaydı (buna herkesten çok kendisi şaşardı herhalde) müsteşarlık özel kaleminde falan çalışıyor olabilirdi ama onun bunca çabanın sonunda hak ettiği şey –dairedeki nüktedan arkadaşlarının anlatımıyla– sırtında ur, kıçında basur olmuştu. Aslında çalışkanlığının kimselerin dikkatini çekmediğini söylemek de haksızlık olur. Bir seferinde Akaki Akakiyeviç'in canhıraş çalışmasına tanık olan ve onun çok kıdemli bir memur olduğunu öğrenen iyi yürekli bir genel müdür, yazıları temize çekmekten daha önemli ve angaryası daha az olan bir iş verdi kendisine: Yapacağı tek şey, önüne temize çekilmiş olarak gelen yazıyla daha önceki yazılar arasında ilgi kurmak, bazı yazılarda başlık değiştirmek ve kimi yerlerde de birinci tekil şahıstaki fiilleri, üçüncü tekil şahsa çevirmekti. Bu yeni görevinden hoşnut kalmak şurda dursun, müthiş sıkılan Akaki Akakiyeviç, "Siz en iyisi" dedi, "Bana yazı temize çekme işini verin yine." O günden sonra da sonsuza dek yazı temize çekme işiyle baş başa bıraktılar kendisini. Dünyada yazı temize çekmekten başka hiçbir şey yoktu sanki onun için. Üstü başı, giyimi kuşamı umurunda değildi. Resmi giysisi yeşil rengini yitirmiş, kumlu kızıl bir renk almıştı. Ceketinin yakası daracıktı. Bu yüzden olsa gerek, bu daracık yakadan fırlayan boynu, olduğundan uzun görünür,

bu haliyle de sokak satıcılarının başlarındaki tablalarda düzinelercesini yan yana dizip dolaştırdıkları, kafaları oynayan alçıdan kedileri andırırdı.

Giysisinin üzerinde her zaman çöp, iplik gibi şeyler görülürdü. Sokakta yürürken, pencerelerin altından tam aşağı çöp döküleceği sırada geçme sanatındaki ustalığından olsa gerek, şapkasının üzerinde kavun karpuz kabuğu ya da bu türden saçma sapan şeyler bulunurdu. Başka memurlar cesur, delici bakışlarla etraflarını kolaçan eder, hatta karşı kaldırımdaki birinin pantolonunun önünün açık olduğunu bile fark edip manzara karşısında sırıtıp kikirdeşirken, o, her gün işe giderken ya da işten dönerken yolda neler olup bittiğine hiç dikkat etmezdi. Olacak şey değil ya, gözü yolda bir şeye takılacak olsa bile, gördüğü tek şey, düzgün, özenli yazısıyla yazdığı satırlar olurdu. Ancak nerden ve nasıl çıktığı belirsiz bir at kafası hemen omuz başında biter ve geniş burun deliklerinden yüzüne şiddetli bir soluk puflatırsa, ancak o zaman özenle yazdığı bir satırın ortasında değil, resmen sokak ortasında olduğunu fark ederdi.

Eve döndüğünde hemen yemeğe oturur, alelacele içtiği lahana çorbasından sonra bol soğanla pişirilmiş bir parça sığır etini, içine düşmüş sinek ya da Allahın yarattığı akla geldik gelmedik bin bir şeye aldırmadan yer, yediği yemeklerin lezzetinin farkında bile olmazdı. Midesinin şiştiğini hissedince mürekkep hokkasını, divitini çıkarır, eve getirdiği yazıları temize çekmeye başlardı. Eğer daireden getirdiği böyle bir yazı yoksa, salt kendi zevki için, önemli bir yazıyı temize çekerdi; önemli yazı demek, dil ve ifade üstünlüğü taşıyan yazı olmaktan çok, kimliğini yeni öğrendiği, önemli bir kişiye yazılmış yazı demekti.

Petersburg'un kül rengi göğünün bütün bütüne kararıp da memur takımının aylık kazancına ve kişisel zevkine göre karnını bir güzel doyurduğu, yani dairelerde, divit gıcırtılarının sona erip, memurların kendilerine ya da başkala-

rına ait koşuşturmalarının bittiği, hatta yüreği devlete hizmet aşkıyla çarpan memurların bile gönüllü olarak yüklendikleri çalışmaların sona erdiği saatlerde, yani akşam yemeğinin ardından gecenin kalanını artık eğlenceyle tamamlama sırasının geldiği.... kimilerinin kendini çılgıncasına tiyatro salonlarına, kimilerinin bayanların son moda şapkalarını incelemek için şık caddelere, kimilerinin de bir grup memurun gözdesi olmuş alımlı bir kıza kur yapmak için nice zevklerden, gezip tozmalardan özveride bulunarak edinilmiş avize ve benzeri ıvır zıvırla süslü iki oda bir mutfaklı küçük apartman dairelerindeki bir akşam toplantısına attığı, kısacası tüm memur milletinin küçük, alçakgönüllü arkadaş evlerine dağılıp bir fincan çay yanında iki kapiklik gevrek gevelediği ve cigaralarını tüttürerek kâğıt oynadığı, kâğıtlar dağıtılırken de hiçbir Rus insanının kendini alıkoyamadığı yüksek sosyeteye dair dedikoduların yapıldığı, hatta konuşulacak hiçbir şey bulamayıp da Falconet'nin *Bakır Atlı* heykelinin atının kuyruğunun koparıldığının kendisine haber verildiği kumandana dair bayat öykülerin anlatıldığı, kısacası herkesin eğlendiği, eğlenmeye çalıştığı saatlerde Akaki Akakiyeviç asla evinden dışarı çıkmazdı. Hiçkimse onu şunun ya da bunun evindeki bir eğlence akşamında gördüğünü söyleyemezdi. Gönlünce ve doyasıya yazılar temize çektikten sonra, kendini yatağa atar, gülümseyerek, Yüce Tanrı'nın inşallah, onu temize çekilecek yazısız bırakmayacağı ertesi günü düşünürdü. Ama işte yalnızca kalem memurlarının değil, her türden gizli, açık servis memurlarının, saray görevlilerinin, müşavirlerin, kendileri kimseye bir şey danışmadıkları gibi, kendilerine de hiçbir şey danışılmayan danışmanların yaşam yollarına sinmiş türlü tuzaklar, belalar olmasaydı, yıllık dört yüz rublelik kazancıyla halinden hoşnut bir kalem memuru olarak ölene dek huzur içinde yaşayıp gidebilirdi Akaki Akakiyeviç.

Yılda dört yüz ruble ya da bu civarlarda para kazananların amansız bir düşmanı vardır Petersburg'da. Bu düşman, kimilerinin her nedense adamın canına can kattığını öne sürdükleri kuzey ayazından başkası değildir. Bu sağlıklı soğuk, dairelerine gitmek için bütün memurların yollara döküldüğü sabah saat dokuz dolaylarında hiç ayırım gözetmeden bütün burunlara öyle acımasız fiskeler indirmeye başlar ki, düşük dereceli gariban memurlar burunlarını nereye sokup, nasıl koruyacaklarını bilemezler. Yüksek dereceli memurların bile ayazdan alınlarının zonkladığı, gözlerinden yaşların süzüldüğü bu saatlerde, kalem memurları büsbütün umarsızdırlar. Yapabilecekleri tek şey, evleriyle daireleri arasındaki dört beş sokağı olabildiğince hızla koşarak aşmak, sonra da kendilerini hademe odasına atarak, yolda buz tutmuş bulunan memuriyet yetenekleri çözülüp de yerine gelene dek oldukları yerde bir güzel tepinmektir. Akaki Akakiyeviç, şu sözünü ettiğimiz dört beş sokaklık uzaklığı usulüne uygun bir hızla aşmasına karşın, son sıralarda sırtının ve omuzlarının sızladığını duyumsamaya başlamıştı. Sonunda bu işin paltosundan kaynaklanıyor olabileceğini düşündü. Bir gün işten eve döndüğünde paltosunu güzelce inceledi ve özellikle de sırt ve omuzlar başta olmak üzere birkaç yerde paltosunun hem çuha kumaşının, hem de astarının tümüyle eriyip tülbent gibi inceldiğini fark etti. Bu arada yeri gelmişken belirtelim ki, Akaki Akakiyeviç'in paltosu da memurların alay konularından biriydi. Hatta adamcağızın bu üst giysisine anlı şanlı palto adını bile çok görerek sabahlık demeye başlamışlardı. Aslına bakarsanız Akaki Akakiyeviç'in paltosunun paltoya benzer bir halinin kalmadığı da bir gerçekti. Epriyen, yıpranan yerlere yama olarak kullanılmaktan yakalar kesile kesile incecik bir şerit halini almıştı. Paltodaki bu eksilmeler ve eklemeler ne yazık ki, onu diken terzinin ustalığını tümüyle yok etmiş, paltoya kaba dokunmuş bir çuval görüntüsü vermişti. Sonunda Akaki Akakiyeviç paltosunu, bir apartmanın

arka merdivenlerle ulaşılan dördüncü katında oturan, çiçekbozuğu yüzüne ve şaşı gözlerine karşın, eğer sarhoş değilse, ve kafasını meşgul edecek başkaca bir engeli de yoksa yalnızca memurların değil, bu takıma yakın olan herkesin pantolonlarını, fraklarını ustaca onaran terzi Petroviç'e götürmeye karar verdi. Bu terzi üzerine uzun uzadıya bir şeyler söylememize elbette gerek yok, ancak mademki tüm öykü kahramanlarının karakterlerini ayrıntılarıyla çizmek usulden olmuş, o zaman yapabileceğimiz bir şey yok: Gelsin bakalım şu Petroviç de buraya!

Bir beyin yanında köleyken adı yalnızca Grigoriy'di bu Petroviç'in. Petroviç adını özgürlüğüne kavuştuktan ve bayramlarda zilzurna sarhoş olmacasına içmeye başlamasından sonra aldı. Önce büyük bayramlarda içiyordu, sonra büyük küçük demeden, takvimde yanına küçük bir haç işareti konulmuş bütün kutsal günlerde kafayı çekmeye başladı. Bu yönüyle dedelerinin izinden bir milim bile şaşmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Karısıyla kavga ettiğinde de ona en çok ortalık karısı ve Alaman diye söverdi. Şimdi madem adamın karısını andık, ister istemez onun hakkında da bir iki söz söylememiz gerekecek: Gel gelelim, Petroviç'in karısının başına başörtüsü örtmek yerine bereye benzer bir şapka giydiğinden ve güzellikten yana fazla nasipli olmadığından başka bir şey söyleyebilecek durumda değiliz. Güzellik faslında, sokakta giderken kadının şapkası dikkatlerini çekip de yüzünü görmeye çalışan inzibat erlerinin bıyıklarını titretip garip sesler çıkararak hemen oradan uzaklaştıklarını söylersek ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılır.

Bütün Petersburg apartmanlarının arka merdivenleri aynı olduğu için, Petroviç'in dairesine çıkan merdivenlerin bulaşık suları içinde olduğunu ve insanın burnunun direğini sızlatacak denli amonyak koktuğunu söyleyerek hakkını yememek gerekir. Yağlı sularda kaymamaya çalışarak merdivenleri tırmanırken Akaki Akakiyeviç paltosunun onarımı

için terzinin kaç para isteyeceğini kestirmeye çalışıyor ve iki rubleden bir kapik fazla etmez böyle bir onarım işi, diye düşünüyordu. Terzinin kapısı ardına kadar açıktı, çünkü "Alaman" mutfakta balık kızartıyordu ve ortalık öylesine duman içindeydi ki duvarlarda gezinen hamamböcekleri bile görülmüyordu. Hatta Akaki Akakiyeviç bile ev sahibesine görünmeden mutfaktan geçip, boyasız, büyükçe bir tahta masanın üzerine bağdaş kurmuş durumda bulduğu Petroviç'in odasına girdi. Petroviç işbaşındaki bütün terziler gibi yalınayaktı. Bu ayaklarda Akaki Akakiyeviç'in gözüne ilk takılan, o çok iyi bildiği ayak başparmaklarının kaplumbağa kabuğu gibi kalınlaşmış, bükülüp, garip, çirkin bir şekil almış tırnakları oldu. Adamın boynunda bir ip çilesi asılıydı, kucağında ise onarmaya çalıştığı paçavraya dönmüş bir giysi duruyordu. Dakikalardır ipliği iğneye takmakla uğraştığı için, hem odanın yeterince aydınlık olmayışına, hem ipliğe verip veriştiriyordu.

Terzinin öfkeli bir anına rast gelmesi canını sıktı Akaki Akakiyeviç'in. Petroviç'e iş yaptıracağı zaman adamın içkili olmasını ya da karısının deyimiyle, "şaşı şeytanın istimini aldığı" bir anı yeğlerdi. Çünkü istimliyken Petroviç daima hoşgörülü olur, önerilen paraya hiç itiraz etmediği gibi bir de yerden selam ile bitmez tükenmez teşekkürler yağdırırdı. Evet, gerçi daha sonra karısı gelir ve Petroviç'in sarhoş olduğu için böyle ucuza iş aldığından dem vurarak sızlanırdı ama beş on kapiklik bir eklemeyle işi halletmek yine mümkün olurdu. Şimdiyse Petroviç anlaşılan ayıktı, canı sıkkındı, konuşkanlığı üstünde değildi, bu yüzden de şu beş paralık işe kim bilir ne isteyecekti. Akaki Akakiyeviç yanlış bir zaman seçtiği için yüz geri edip dönecekti, ama artık çok geçti, çünkü terzi sağlam tek gözünü üzerine dikmiş, dikkatle ona bakıyordu. Bu yüzden Akaki Akakiyeviç, "Merhaba, Petroviç!" dedi, ister istemez. "Nasılsın?"

Petroviç:

"Sağ olun, efendim, sağlığınıza duacıyım!" dedi, bir yandan da kendisine ne gibi bir av geldiğini anlamak için gözünü konuğun ellerine kaydırmıştı.

Akaki Akakiyeviç:

"Ben sana, Petroviç..." dedi, "şeyi... şey yaptım..."

Burada, Akaki Akakiyeviç'in daha çok adıllılarla, yarım ağızlanmış, anlamsız sözcüklerle, örneklerle konuşma özelliğinden söz etmemiz gerekiyor. Eğer iş bütün bütüne sarpa sararsa, çoğu kez, "Bu, aslında, tümüyle..." diye başladığı tümcesinin gerisini unutup ya da bunun tamamlanmış bir tümce olduğunu düşünüp, sözünü hiç bitirmemek gibi bir alışkanlığı da vardı.

Bütün terzilerin ilk karşılaştıkları kişilere hep yaptıkları gibi, müşterisinin, bütünüyle kendi elinden çıkma ve her parçası bildik olan giysisini yakasından eteğine, kol ağzından iliğine dek dikkatle süzen Petroviç:

"Ee?.." dedi. "Neyinizi onarmamı istiyorsunuz benden?"

"Ben... şey... Petroviç... Paltom... Bak gördüğün gibi hakiki çuhadan... sapasağlam... ne var ki bazı yerleri... eski gibi görünüyorsa da aslında öyle değildir... sadece birkaç yeri... bir sırtı, bir de şu omzu... biraz eprimiş... birazcık da şu omuz... hepsi bu... öyle fazla bir işi yok, anlaycağın."

Petroviç paltoyu alıp önüne, masaya yaydı, evire çevire, dikkatle gözden geçirdi, kendi kendine başını sallayıp pencerenin önünde duran yuvarlak enfiye kutusuna uzandı, enfiye kutusunun üzerinde bir generalin resmi vardı ve kutunun kapağında tam generalin yüzüne gelen yer parmakla basıla basıla delindiği için dört köşe bir kâğıt parçasıyla yamanmıştı. Enfiyesini çeken Petroviç paltoyu iki eli arasında gererek ışığa tutup baktı, yeniden başını salladı. Sonra paltonun astarlı yüzünü kendine çevirip baktı, yeniden başını salladı, yeniden yüzü dört köşe kâğıtla kaplanmış genaral resmi kapaklı enfiye kutusunu açıp burun deliklerini tütünle doldurdu, kutuyu tam kâğıt yamanın üzerine bastırarak kapatıp bir köşeye sakladı ve sonunda:

"İflah olmaz bu palto" dedi.

Bu sözleri duyan Akaki Akakiyeviç'in yüreği duracaktı. "Nasıl yani iflah olmaz, Petroviç?" dedi bir çocuk gibi yalvaran bir sesle. "Bir tek omuzları biraz eprimiş... sende bir sürü parça vardır yamayacak."

"Canım, efendim, yamayacak parça elbette bulunur... var... ancak nasıl yamayacaksın? İğneyi dokunduğun anda bu kumaş pul pul dökülür... tümüyle erimiş bitmiş..."

"Dökülürse dökülsün... dökülen yere de bir yama..."

"Yama tutacak hali kalmamış ki kumaşın... Gene iyi dayanmış sizin bu çuha... Yoksa, baksanıza rüzgâr esse, dağılıp gidecek nerdeyse..."

"Canım elbette yapacak bir şey vardır... yeter ki sen iste..."

"Yok" dedi Petroviç, bu defa kesin bir sesle. "Bitmiş bu palto! Kışın en soğuk günlerinde şerit şerit kesip ayağınız için dolama yapın bu paltodan, ayaklarınızı çoraptan daha iyi korur... Zaten bu çorap denen şey Alamanların icadıdır, sırf daha çok para kazanmak için icat etmişlerdir bu saçma şeyi... (Petroviç, her fırsat düştüğünde Almanlara veriştirmeye bayılırdı.) Paltoya gelince... galiba kendinize yeni bir palto diktirmeniz gerekiyor..."

Yeni sözüyle birlikte Akaki Akakiyeviç'in gözleri karardı, odadaki her şey önünde dönmeye başladı. Açıkça görebildiği tek şey, Petroviç'in tabakasının kapağındaki yüzüne kâğıt parçası yapıştırılmış genaral suratıydı.

"Nasıl yani yeni?.." dedi, hep öyle düşteymiş gibi. "Benim yeni bir paltoya yetecek param yok ki..."

Petroviç barbarca denilebilecek bir serinkanlılıkla:

"Evet, paltonuzu yenilemeniz gerek" dedi.

"Peki, eğer yeni bir palto düşünecek olsak... yani demek istiyorum ki..."

"Kaça patlar mı demek istiyorsunuz?"

"Evet."

"Yüz elli kâğıdı geçer." Soruyu böylece yanıtlayan Petroviç dudaklarını anlamlı bir şekilde sıktı. Karşısındaki insanı afallatmayı, sonra da göz ucuyla yüzünün aldığı şekli izlemeyi pek severdi.

"Bir palto için yüz elli ruble mi!?" diye bağırdı zavallı Akaki Akakiyeviç; belki de hayatında ilk kez sesini yükseltmişti, çünkü hep alçak sesle konuşurdu.

"Evet" dedi Petroviç. "Üstelik de paltosuna göre daha da yükselebilir bu fiyat. Yakası sansar kürküyle çevrilsin, bir de ipek astarlı kapüşonu olsun derseniz, o zaman iki yüz kâğıdı gözen çıkarmanız gerekir."

Akaki Akakiyeviç, Petroviç'in ne sözlerini duyuyor, ne de kendisini etkilemek için döktürdüğü öbür numaraları fark ediyordu. "Petroviç... lütfen... şöyle üstünkörü de olsa bir elden geçirsen... belki biraz daha giyebilirdim..."

"Olmaz! Bu, benim emeğimin boşa gitmesi, sizin de paranızı havaya saçmanız demektir."

Akaki Akakiyeviç'in işini bitiren sözler oldu bunlar. Petroviç, bitkin bir durumda işliğinden çıkan müşterisinin ardından dudaklarını sıkıp uzunca bir süre baktı; yeniden işe koyulmadan önce hem kendi onurunu koruduğu, hem de sanatının aşağılanmasına izin vermediği için kendinden hoşnut olmanın tadını çıkarttı.

Caddeye çıktığında düşteymiş gibiydi Akaki Akakiyeviç. "Şu işe bak!.." diye söyleniyordu kendi kendine. "Aklıma gelirdi de, bu kadar olacağı gelmezdi... Şu işe bak!" Bir süre suskun yürüdü, sonra yeniden söylenmeye başladı: "İşe bak!.. Dünyada aklıma gelmezdi bu kadar pahalı olacağı! İşe bak..." Yeniden uzunca bir süre suskun yürüdü... Sonra yeniden aynı mırıldanmaları sürdürdü: "İşe bak!.. Kimin aklına gelirdi bu kadar tutacağı! İşe bak... olacak şey mi bu?"

Evinin yönünde değil, tam tersi yönde yürüdüğünün farkında değildi. Yolda kendisine çarpan bir soba borusu temizleyicisi omzunu kurum içine bıraktı; bir inşaatın iskelesinden dökülen kireçler şapkasını doldurdu. Ama o bütün bunların

farkında değildi. Ta ki, uzun saplı nacağını yanına dayamış, boynuz tabakasından nasırlı avcuna enfiye döken bir bekçiye çarpıp da bekçi kendisine, "Hop, hop, kör müsün be adam! Kaldırımdan yürüsene!.." diyene dek. Çevresine bakınmasını ve evinden yöne dönmesini sağlayan da bu uyarı oldu. Ve ancak burada sayıklamaya benzer söylenmelerini bir yana bırakıp, düşüncelerini toparladı, durumunu olanca çıplaklığıyla, gerçekliğiyle gördü ve kendi kendisiyle akıllı, içten bir dostuyla konuşur gibi konuşmaya başladı: "Hayır... Petroviç'le konuşmak için hiç de uygun bir zaman değildi bu. O şimdi şeydir... yani karısı kendisini epey hırpalamış olmalı... Bütün bunlar onun etkisiyle... En iyisi pazar sabahı gideyim ben ona: Neden dersen, cumartesi tatil... tabii o akşam kafayı iyice çekmiş olacağı için, pazar sabahı ayılmak için yeniden içmesi gerekecek, karısının da kendisine bu iş için para koklatmayacağı besbelli... Bu durumda ne olacak, benim eline sıkıştıracağım üç beş ruble onu hem yeterince konuşkan edecek, hem de yeterince uysallaştıracak... o zaman da bizim palto çantada keklik..."

Kendi kendine böyle akıllar yürüten Akaki Akakiyeviç içinden kendine esaslı bir aferin çekip, ilk pazar gününü bekledi. Uzaktan Petroviç'in karısının evden çıkıp bir yerlere doğru gittiğini görünce, hızlı adımlarla doğruca Petroviç'in işliğine yöneldi.

Petroviç gerçekten de cumartesi gecesi uçtuğu için, pazar sabahı yerlerde sürünüyordu ama yine de meselenin ne olduğunu öğrenince, sanki kendisini şeytan dürtmüş gibi, "Yok" dedi, "Katiyen olmaz... Yenisini ısmarlamanız gerek!" Akaki Akakiyeviç bunun üzerine adamın eline bir on kapik sıkıştırıverdi. Petroviç, "Çok teşekkür ederim, efendim" dedi, "Sağlığınıza iki kadeh atıp inşallah biraz kendime geleceğim... Palto konusundaysa en ufak bir kaygınız olmasın: Eskisi iflah olmaz. Size öyle bir palto dikeceğim ki, bütün kentte herkes sizin paltonuzu konuşacak."

Akaki Akakiyeviç onarım üzerine bir iki şey söyleyecek oldu ama, Petroviç'in onu dinlediği yoktu: "Size kesinlikle yeni bir palto dikeceğim... Öbürünü unutun... Yeni paltonuz üzerine konuşalım: İsterseniz son moda bir şey de yapabiliriz; yakası gizli gümüş kopçalarla açılıp kapanan cinsten bir palto..."

Akaki Akakiyeviç yeni paltonun kaçınılmazlığını kesin olarak anlamış, bunu anlamasıyla da yıkılınası bir olmuştu. Gerçekten de nerden bulacak, hangi parayla yaptıracaktı paltoyu? Kuşkusuz önümüzdeki bayram ikramiyesi bir bölümünü karşılayabilirdi palto giderinin ama o paranın yeri çoktan hazırdı: Önce kendine yeni bir pantolon alacak, sonra da geçen ay ayakkabılarına yaptırdığı pençenin borcunu ödeyecekti. Ayrıca terziye üç gömlekle, burada adlı adınca söylenmesi pek uygun kaçmayacak iki de iç çamaşırı ısmarlayacaktı. Kısacası ikramiyenin neler için nerelere dağıtılacağı şimdiden belliydi. Bu da bir yana, müdürün cömertliği tutsa ve ikramiyeyi kırk ruble yerine kırk beş, hatta elli ruble olarak bile belirlese, artakalan para, palto için gereken paranın yanında denizde damla gibi kalacaktı. Gerçi Petroviç bazen çok yüksek rakamlar söyleyerek müşterilerini afallatmaktan hoşlanırdı, bunu biliyordu, hatta bir seferinde karısı, "Ne diyorsun sen be salak!" diye çıkışmıştı Petroviç'e, "Aklını mı oynattın? Geçen gün aynı işi nerdeyse bedava denilebilecek bir fiyata yapmıştın, şimdi nerden estiyse saçma sapan rakamlar söylüyorsun... Acaba sen kendin o kadar eder misin?" Aslında Petroviç'in paltoyu seksen rubleye de dikmeye razı olacağından adı gibi emindi Akaki Akakiyeviç, ne var ki iş bu seksen rubleyi bulmaktaydı. Yarısını belki bulabilirdi, evet silkinir, dökünür, yarısını, hatta belki yarıdan az fazlasını çıkarabilirdi ama ya kalan yarısı?.. Ama okurlarımıza önce şu ilk yarının nasıl bulunabileceğini anlatalım. Akaki Akakiyeviç'in harcadığı her ruble için bir kapik biriktirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Kilitli bir küçük kutu içinde

biriktirdiği bu bakır mangırları, yılda iki kez gümüş onluklara çevirirdi. Bu, ne zamandır yaptığı bir işti. Şimdi de birkaç yıldır biriktirdiği paralarla kırk rubleyi aşkın bir tutara ulaşmıştı. Sonuç olarak palto parasının yarısı cepte hazırdı, iyi de, ya kalan yarısı?

Akaki Akakiyeviç düşündü taşındı ve hiç değilse bir yıl süreyle bazı harcamalarını kısmaya karar verdi: Akşamları çay içme alışkanlığına son verecekti örneğin; sonra hava karardığında mum da yakmayacaktı. Eve iş getirdiğinde, ev sahibesinin odasına gidip onun mumunun ışığında yapacaktı işini. İşe gidip gelirken, olabildiğince dikkatli, ayakkabılarına ağırlığını vermeden, şöyle parmak uçlarında, hafif hafif yürüyecekti ki kundura tabanları çabuk aşınmasın. Çamaşırlarını da yıkanması için çamaşırcı kadına daha seyrek verecek, bununla da yetinmeyip eve gelir gelmez eskimesinler diye iç çamaşırları da dahil bütün üstündekileri çıkarıp –zamanın acımasına uğradığı için olsa gerek hâlâ giyilebilir durumda olan– pamuklu sabahlığıyla oturacaktı bir tek. Eğriye eğri, doğruya doğru... Başlangıçta epey zor geldi bu kısıtlı yaşam kendisine ama sonra alıştı, her şey yoluna girdi. Hatta akşamları yemek yemeden durmayı bile öğrendi. Nasılsa ruhu yakın bir gelecekte edineceği paltonun o sonsuz hayaliyle beslenebiliyordu. Bu andan sonra da yaşamında bir eksiklik varmış da tamamlanmış gibi oldu: Evlenmişti sanki ya da yaşamına bir başkası katılmıştı, yalnız değildi artık. Yaşam yolunu onunla birlikte aşmaya karar vermiş hoş, sevimli bir yaşam arkadaşı vardı: Bu arkadaş, eskimek bilmeyen sağlam bir astarı olan, astarıyla kumaşının arası kalın bir pamuk tabakasıyla beslenmiş paltosundan başkası değildi.

Akaki Akakiyeviç sanki daha bir canlanmış, hayatta bir amacı olan, bu amaç uğruna ne yapacağını, ne edeceğini bilen sağlam karakterli bir insan olmuştu. Yüzünden ve davranışlarından kuşkucu, kararsız, güvensiz, silik, sünepe ne

varsa silinip gitmişti. Zaman zaman gözleri bir kor gibi yanıyor, bu da bir yana kafasından son derece gözüpek düşüncelerin geçtiği oluyordu: Gerçekten de yakaya sansar kürkü koyduramaz mıydı acaba? Paltosu üzerine bu türden derin düşüncelere dalması, onu işinde de dalgın yapmıştı. Bir seferinde yazı temize çekerken az kalsın bir yanlış yapıyordu; farkına varmasıyla birlikte basbayağı duyulur bir sesle, "Ah!" diye bağırdı, haç çıkardı.

Paltosu üzerine konuşmak için Petroviç'e her ay en az bir kez uğruyordu: Çuha kumaşın iyisi nerde satılır, hangi renk daha güzel olur, kumaşın metresi kaçadır gibi konular üzerine konuştuktan sonra evine biraz kaygılı da olsa hemen hep hoşnut dönüyordu: İşte sonunda bütün bunların satın alınacağı zaman, paltosunu diktireceği zaman geliyordu.

İşler beklediğinden de hızlı yürüdü. Genel müdür, ikramiyesini onun umduğunun çok üstünde, kırk değil, kırk beş değil, tam altmış ruble olarak saptadı. Artık Akaki Akakiyeviç'in bir paltoya gereksinimi olduğunu mu sezmişti, yoksa bu bir rastlantı mıydı, bilmiyordu ama birdenbire cebinde fazladan koca bir yirmi ruble kalmıştı.

Bu durum işlerin gidişini hızlandırdı. Birkaç ay daha açlığa talim etti mi cebinde tam tamına seksen rublesi olacaktı. Her zaman pek sakin olan yüreği hızla çarpmaya başlamıştı.

İkramiyeyi aldığı gün Petroviç'le birlikte çarşıya çıktılar ve çok güzel bir paltoluk kumaş aldılar. Aldıkları kumaşın çok güzel olması son derece doğaldı, çünkü palto konusu altı aylık bir konuydu ve bu süre içinde birçok kez çarşıya uğrayıp kumaşlar arasında fiyat karşılaştırması yapma olanağı olmuştu. Yine de Petroviç, "Bundan iyi paltoluk kumaş var diyen çıkarsa alnını karışlarım" dedi. Astarı pamukludan seçtiler ama öyle sıkı, sağlam dokunmuş bir astardı ki bu, Petroviç'e göre ipekten çok daha iyiydi, görünüş olarak da ipeklideki parlaklık ve kayganlığa sahipti. Yaka için sansar-

dan vazgeçtiler, çünkü gerçekten çok pahalıydı, onun yerine kedi aldılar, çarşıdaki en güzel kedi kürküydü bu, uzaktan bakıldığında herkesin sansar sanabileceği güzellikte bir kürktü. Astarla kumaşın arası tümüyle pamuk kaplandığı için dikiş iki haftasını aldı Petroviç'in, yoksa palto çok daha erken hazır olurdu. Dikiş ücreti olarak on iki ruble istedi, aşağısı kesinlikle kurtarmazdı, çünkü yalnızca ibrişim kullanmıştı dikişte, çift dikiş uygulamıştı ve her seferinde ipi dişleriyle çekerek son derece sıkı bir dikiş dikmişti.

Günlerden neydi, söyleyebilmek güç ama Akaki Akakiyeviç'in yaşamının en görkemli günü olduğu kesindi, Petroviç'in nihayet paltoyu bitirip getirdiği gün. Sabahleyin, tam daireye gideceği sırada çıkıp gelmişti Petroviç, kucağında paltoyla. Üstelik ayazlar başlamıştı ve gitgide artacağa benziyordu. Doğrusu palto için bundan daha uygun bir zaman arasan bulamazdın. Petroviç'in yüzünde, Akaki Akakiyeviç'in daha önce hiç görmediği, yaptığı işin değerini bilen, kendi ustalığına büyük önem veren bir anlatım vardı. Astar yenileyen, eski giysileri onaran terzilerle, gerçek terzileri ayıran çizginin gerçek terziler yanında kaldığını kanıtlayan önemli bir yapıt ortaya koyduğunun farkında gibiydi. Küçük bir bohçayı andıran mendilinin içine sardığı paltoyu çıkardı, mendil çamaşırcıdan daha yeni yıkanıp gelmişti, bu yüzden kullanmak için katlayıp cebine koydu. Paltoyu çıkarınca önce iki eliyle havaya kaldırıp gururla baktı, sonra da çalımlı, ustaca bir hareketle Akaki Akakiyeviç'in omuzlarına atıverdi. Sonra arkaya geçip eteklerinden çekerek paltonun Akaki Akakiyeç'in omuzlarına tam oturmasını sağladı. Öne geçip bir süre öylece omuza atılmış, düğmeleri iliklenmemiş olarak duran eserini seyretti. Ama Akaki Akakiyeviç yaşını başını almış bir insan olarak paltosunu tam giymek kollarının falan nasıl geleceğini görmek istiyordu. Petroviç onun paltoyu giymesine yardım etti, baktılar kollar da tam oturmuştu. Sözün kısası palto tam bir hari-

kaydı ve harika bir zamanda yetişip gelmişti. Bu arada Petroviç, dikiş ücreti olarak yalnızca on iki ruble almasını bir ara sokakta ve tabelasız olarak çalışıyor olması ve bir de tabii kendisini eskiden beri tanıyor olmasıyla açıklamayı ihmal etmedi; Nevskiy Bulvarı'ndaki terziler yetmiş beş rubleden aşağı asla dikmezlerdi böyle bir paltoyu. Akaki Akakiyeviç bu konuda hiç tartışmaya girmedi, Petroviç'in bol keseden savurduğu kocaman rakamlardan oldum olası korkardı. Borcunu ödedi, Petroviç'e teşekkür etti ve daireye gitmek için yeni paltosuyla hemen yola koyuldu. Petroviç yol ortasında durup uzun süre paltosunu arkadan izledi, sonra bir yan sokağıa sapıp, kestirmeden Akaki Akakiyeviç'in önüne çıktı, yapıtını bir kez daha önden seyretti. Bu arada Akaki Akakiyeviç içinde kıpır kıpır bayram sevinçleri, uçarcasına yürüyordu. Her saniye üzerinde yeni paltosu olduğunu düşünüyordu, hatta birkaç kez içindeki hoşluktan yüzüne gülümsemeler yayıldı. Gerçekten de paltosu hem çok güzeldi, hem de çok iyi ısıtıyordu.

Yolları nasıl aştığının farkına bile varmadı, bir de baktı ki daireye gelmiş... Vestiyerde paltosunu çıkardı, havada şöyle bir çevirip bir kez daha baktı, sonra odacıya gözünü dört açmasını tembihleyerek paltoyu uzattı.

Dairede herkes her nasılsa hemen öğrenivermişti Akaki Akakiyeviç'in palto niyetine giydiği sabahlığının artık olmadığını, onun yerine kendine yeni bir palto diktirdiğini. Hemen vestiyere doğru bir koşuşturmadır başladı, yeni paltoyu görmek için. Herkes Akaki Akakiyeviç'i kutluyor, "Güle güle giy!" "Sırtında paralansın!" dileklerinden geçilmiyordu. Kutlamalara ve iyi dilek sözlerine ilkin yalnızca gülümseyerek karşılık veren Akaki Akakiyeviç bir süre sonra utanmaya başladı. Kutlamalar bitince yeni paltonun ıslatılması gerektiğini, hiç değilse herkesi bir akşam yemeğinde toplamasını beklediklerini söylemeye başladılar. Akaki Akakiyeviç utançtan kendini kaybetmiş gibiydi; ne yapacağını, nasıl

davranacağını, onlara ne karşılık vereceğini, ne özür öne süreceğini bilmiyordu. Aradan birkaç dakika geçtikten sonra ancak ağzını açıp konuşabildi; yüzü utançtan kıpkırmızıydı, paltosunu biraz abarttıklarını, bunun aslında çok alçakgönüllü, eski bir palto ya da onun gibi bir şey olduğunu anlatmaya çalıştı. Sonunda memurlardan biri, daha doğrusu bir masa şefi yardımcısı, kendisinin hiç de burnu büyük olmadığını, kendinden aşağı kişilerle de birlikte olmaya gönül indirebileceğin kanıtlamak için, "Evet, beyler" dedi, "Akaki Akakiyeviç'in yerine ben davet ediyorum sizleri. Hepiniz bu akşam bana çaya davetlisiniz. Rastlantıya bakın ki, bugün benim doğum günüm." Memurlar doğal olarak, hemen masa şefi yardımcısını kutladılar, davetini seve seve kabul ettiklerini söylediler. Akaki Akakiyeviç birkaç bahane öne sürerek gelemeyeceğini söylemeye kalktı ama öbür memurlar daveti kabul etmemenin yalnızca kabalık değil, çok da ayıp olacağını söyleyince çaresiz rıza gösterdi. Daha sonra, yeni paltosuyla akşam da dolaşma fırsatı doğduğu için daveti kabul ettiğine sevindi bile. O günü sabahtan akşama içi içine sığmayarak tam bir bayram havası içinde geçirdi Akaki Akakiyeviç. Evine son derece mutlu bir havayla döndü, paltosunu çıkarıp özenle duvara astı, hayranlıkla bir kez daha hem kumaşını, hem astarını inceledi; sonra sabahlığa dönmüş eski paltosunu çıkarıp yenisiyle karşılaştırmaya başladı. Kendini tutamayıp güldü: Ne büyük fark vardı aralarında! Eski paltosunun hali aklına geldikçe yemek boyunca da zaman zaman gülümsedi. Keyifli bir akşam yemeği yedi, yemekten sonra yazı falan temize çekmedi, yatağına uzanıp biraz tembellik etti. Ortalık kararınca kalktı, üstünü giyindi, en son paltosunu giydi ve sokağa çıktı. Çay davetinde bulunan masa şefi yardımcısının evinin nerde olduğunu ne yazık ki söyleyemeyeceğiz: Belleğimiz artık bizi esaslı bir şeklide yanıltmaya başladı; Petersburg'da ev, sokak adına ne varsa hepsi kafamızda karman çorman olmuş durumda, bu karı-

şıklıktan doğru dürüst bir tanım, adres çıkartabilmemiz olanaksız. Yine de, davet sahibinin kentin en iyi semtinde oturduğunu söylersek yanlış olmaz, dolayısıyla gideceği yer Akaki Akakiyeviç'in evine bayağı uzaktı.

Önce cılızca aydınlatılmış ıssız sokaklardan yürümesi gerekti Akaki Akakiyeviç'in ama sonra, davet sahibinin semtine doğru yaklaştıkça sokaklar canlanmaya, kalabalıklaşmaya, daha bir ışıltılı olmaya başladı. Adım başında bir yayaya, hatta bu arada şık giyinmiş kadınlara, kunduz yakalıklı paltolar giymiş erkeklere rastlıyordu. Tahta korkulukları yaldızlı çivilerle tutturulmuş basit kızakların yerini, mor kadife şapkalı yiğit sürücülerin yönetiminde, ayı postuyla soğuğa karşı korunan cilalı şık kızaklar, tekerlekleri karda gıcırtılar çıkararak hızla geçen, arabacı yerleri bile çok süslü kupa arabaları aldı. Akaki Akakiyeviç bütün bunlara hayatında ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu. Kaç yıldır akşamları sokağa çıktığı yoktu. Bir mağazanın ışıklı vitrini önünde durup merakla baktı: Vitrine konmuş bir resimde, ayağından ayakkabısını çıkarmakta olan güzel bir kadının bacakları açılıyor; kadının ardında, bir başka odanın kapısında ise uzun favorili, çenesinde hafif bir İspanyol sakalı bulunan yakışıklı bir adamın kapıdan başını uzatmış, kadına baktığı görülüyordu. Akaki Akakiyeviç başını sallayıp gülümsedi, sonra yürümeye devam etti. Peki neden gülümsemişti? Kendisine çok yabancı olmakla birlikte, herkesin içinde bir duygu olarak sakladığı bir şeyle karşılaştığı için mi, yoksa bütün öteki memurlar gibi, "Ah şu Fransızlar! Bir şeyi istediler mi, o şeyi muhakkak şey ederler..." türünden bir şey düşündüğü için mi? Ama belki her ikisi de değil: Öyle ya, insanın ruhuna süzülüp içinden neler geçtiğini anlayamazsınız ki! Sonunda masa şefi yardımcısının oturduğu eve geldi. İkinci kattaydı adamın dairesi ve merdivenleri bir fener aydınlatıyordu. Antreye girince yan yana dizilmiş çok sayıda ayakkabı lastiği gördü. Odanın ortasın-

da kocaman bir semaver kıvrım kıvrım buharlar çıkararak fokurduyordu. Askılığa asılı paltolar arasında yakası kunduz kürkü kaplı, kol kapakları kadifeden olanlar vardı. İçerdeki odadan gürültü ve konuşmalar geliyordu; birden oda kapısı açılınca, konuşmalar anlaşılır oldu, gürültü de iyice arttı. Açılan kapıdan elinde boşalmış bardaklar, kaymak tabağı ve peksimet sepetiyle dolu tepsisiyle uşak çıktı. Memurların çoktan toplanmış oldukları ve ilk bardak çaylarını içtikleri anlaşılıyordu. Akaki Akakiyeviç paltosunu askılığa asıp içeri girdi, girmesiyle de bir anda mumlar, memurlar, tüten pipolar, oyun masaları, her yandan gelen konuşma sesleri, çekilen sandalyelerin gürültüleri beyininin içinde bir uğultuya dönüştü. Acaba ne yapmam gerekir diye düşünerek odanın ortasında iğreti bir şekilde dikilip kaldı. Ama memurlar kendisini fark etmişlerdi, çığlıklarla kutladılar gelişini ve yine bağıra çağıra antreye çıkıp paltosunu bir kez daha incelediler. Akaki Akakiyeviç biraz utanıp sıkıldıysa da temiz yürekli bir insan olarak paltosunun övülmesi karşısında sevinç duymaktan kendini alamadı. Sonra, tabii, onu da, paltosunu da unuttular, masalarının, oyun kâğıtlarının başına döndüler. Bütün bu gürültü, kalabalık, konuşmalar Akaki Akakiyeviç'in hiç alışık olmadığı bir şeydi ve onu son derece şaşırtmıştı. Nasıl duracağını, ellerini, ayaklarını, tüm bedenini nasıl tutacağını bilemiyordu. Sonunda oyun masalarından birine yaklaşıp bir sandalyeye ilişti, önce biraz kâğıtlara baktı, sonra bakışlarını oyuncuların yüzlerinde dolaştırdı, sonra sıkıldı, esnemeye başladı, her zamanki yatma saatinin çoktan gelip geçtiğini düşündü. Ev sahibiyle vedalaşma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı, yeni paltosu onuruna şampanya patlatmadan kendisini bırakmayacaklarını söylediler. Bir saat kadar sonra mayonezli sebze salatası, dana söğüş, ciğer ezme, pasta ve şampanyadan oluşan akşam yemeği getirildi. Akaki Akakiyeviç'e zorla iki kadeh şampanya içirdiler; şampanyadan sonra

kendini daha neşeli hissettiyse de, saatin on ikiyi bulduğunu çoktan evinin yolunu tutması gerektiğini bir türlü unutamıyordu.

Ev sahibine yakalanmamak için odadan usulca çıktı, askılıkta aradığı paltosunu ne yazık ki yerde sürünür buldu, güzelce silkeleyip üzerine yapışmış ince tüyleri, tozları temizledi, paltosunu omzuna atıp, dışarı çıktı.

Sokaklar hâlâ aydınlıktı. Yer yer uşakların ve başka her türden insanın değişmeyen kulüpleri olan ufak bazı dükkânların açık olduğu görülüyordu. Kapalı gibi görünen dükkânlardansa kapıları boyunca, içerde hâlâ müşteri olduğunu kanıtlayan uzun ışık çizgileri sızıyordu. Büyük olasılıkla, bu semtteki tanıdıklarına konukluğa gelen efendilerin uşak ya da hizmetkârlarıydı bunlar; bulundukları yer konusunda efendilerini tam anlamıyla şaşkına çevirerek, tutturdukları muhabbetlerini yarıda kesememiş olmalıydılar.

Akaki Akakiyeviç neşeyle yürüyordu. Hatta bir ara, nedendir bilinmez, bir şimşek gibi hemen yanı başında beliren ve yürürken vücudunun her yanı kıvrak devinimlerle oynayan bir kadının ardından koşturmaya başladı. Ama sonra niye tırısa kalktığını kendisi de anlayamadı ve eski ağır aksak yürüyüşüne döndü. Biraz daha gidince sokaklar ıssızlaşıverdi; gündüzleri de ıssız, sevimsiz olan bu sokaklar, gecenin bu geç saatinde büsbütün ıssızlaşmıştı, iyice seyrekleşen sokak fenerleri yağları azaldığı için olacak ölgün, titrek ışıklarıyla kendilerini zor aydınlatıyorlardı.

Çitle çevrili ahşap evleri geçti, hiçbir yerde tek bir Allah'ın kulu yoktu, bir tek yolda parlayan kar, bir de çoktan uykuya dalmış kepenkleri kapalı alçacık, yoksul barakaların karartıları seçiliyordu.

Akaki Akakiyeviç karşı ucunda evlerin belli belirsiz seçildiği, korkunç bir çölü andıran o geniş meydana yaklaştığını fark etti.

Çok uzaklarda, Tanrı bilir belki de dünyanın öbür ucunda, bir bekçi kulübesinin ışığı belli belirsiz titreşiyordu. Akaki Akakiyeviç'in az önceki neşesinden iz kalmamıştı. Kötü bir şeyler olacağının sezmiş gibi korkuyla girdi meydana. Dönüp ardına ve iki yanına bakındı: Sanki uçsuz bucaksız bir denizin ortasındaydı. "Hayır, en iyisi hiçbir yere bakmamak!" diye düşünerek gözleri kapalı yürümeye başladı. Meydanın sonuna geldim mi diye gözlerini açtığında, tam karşısında, nerdeyse burnunun dibinde, bıyıklı iki adamın durduğunu gördü, heyecandan adamların nasıl birer tip olduklarını bile ayırt edememişti. Korkudan gözleri dumanlandı, yüreği gümbür gümbür atmaya başladı.

Adamlardan biri Akaki Akakiyeviç'in yakasına yapışarak, gürlercesine, "Aa, benim paltomu giymiş!" dedi. Akaki Akakiyeviç, "Can kurtaran yok mu!" diye bağıracak oldu ama öbür adam memur kafası büyüklüğündeki yumruğunu ağzına dayarak, "Hele bir bağır!" dedi.

Akaki Akakiyeviç bir tek paltosunu sıyırıp çıkardıklarını, bir de dizlerine yediği şiddetli bir tekmeyle karların üzerine kapaklandığını hissetti. Görüp duyduğu başka bir şey olmadı. Birkaç dakika sonra kendine geldi, ayağa kalktı, çevresine bakındı, hiç kimse yoktu. Havanın soğuk olduğunu ve sırtında paltosunun bulunmadığını hissedince bağırmaya başladı ama sanki meydanın öbür ucuna ulaşamadan yitip gitti sesi. Bağıra bağıra meydanın öbür ucundaki bekçi kulübesine doğru koşmaya başladı. Bekçi, uzun saplı nacağına dayanmış, gecenin bu geç saatinde feryat figan kendine doğru koşan adamın ne menem bir herif olduğunu anlamak istercesine gözlerini karanlığa dikmiş, merakla bekliyordu. Akaki Akakiyeviç bekçiye yaklaştığında tıkanırcasına, "Gözünün önünde adam soyuyorlar, sense burada uyuklayıp duruyorsun!" diye çıkışmaya başladı. Bekçi meydanın ortasında iki adamın kendisini durdurduğunu gördüğünü ama bunların onun arkadaşları olduğunu

sandığını söyledi. Böyle gereksiz yere kendisine sövüp sayacağına yarın doğruca karakola gitmeliydi, müfettişler paltosunu alanları kolayca bulurdu.

Eve döndüğünde perişan bir görünümü vardı Akaki Akakiyeviç'in: Şakaklarıyla ensesindeki iyice seyrelmiş bir tutam saç karmakarışık olmuş; göğsü, böğürleri, pantolonu kara bulanmıştı. Yaşlı ev sahibesi kapının yerinden sökülürcesine dövüldüğünü duyunca alelacele yatağından fırlayıp bir ayağı terlikli, bir ayağı çıplak kapıyı açmaya koştu. Alçakgönüllü bir kadın olduğu için geceliğinin yakasını eliyle tutarak kapıyı araladığında Akaki Akakiyeviç'in görünüşü kendisini öyle şaşırttı ki, bir adım geri sıçradı. Akaki Akakiyeviç olup bitenleri anlatınca heyecandan ellerini çırpa çırpa öyle mahalle bekçileriyle falan hiç uğraşmamasını, çünkü bunların söz verip yerine getiremeyecek palavracılar olduklarını, bunun yerine doğruca semt karakolundaki komiser beye gitmesi gerektiğini söyledi. Üstelik komiser beyi kendisi de tanıyordu, çünkü komiserin evinde şu anda dadılık yapmakta olan Anna, eskiden onun evinde aşçılık yapıyordu. Bu da bir yana, komiser bey evlerinin önünden her geçişinde onu görüyordu. Sonra her pazar kiliseye de gidiyor ve insanlara babacan babacan bakıyordu; bütün bunlardan da herhalde onun iyi bir adam olduğu anlaşılırdı.

Ev sahibesini dinleyen Akaki Akakiyeviç acı içinde odasına çekildi, geceyi nasıl geçirdiğini, kendini bir başkasının yerine koyabilen her insan az çok kestirebilir.

Sabah erkenden komiser beye yollandı: Uyuduğunu söylediler. Saat on gibi gitti: Yine uyuduğunu söylediler. Saat on birde, "Yok, çıktı" dediler. Öğle paydosunda gitti, bu kez de yazıcılar kendisini içeri bırakmadılar: Ne istiyordu, komiser beyle ne görüşecekti, niçin görüşecekti, nerde, ne zaman, ne olmuştu? Akaki Akakiyeviç hayatında ilk kez diklenerek dairesinden oraya resmi bir iş için geldiğini, kendilerini bir şikâyet edecek olursa soluğu Sibirya'da alacaklarını söyledi.

Yazıcılar bunun üzerine engel çıkarmaya daha fazla cesaret edemediler, içlerinden biri gidip komisere haber verdi. Komiser paltonun çalınma hikâyesini son derece garip karşıladı. Sonra da asıl olayı bir yana bırakıp, gecenin o saatinde oralarda ne aradığını, yoksa şu malum evlerden birini ziyaretten mi döndüğünü sordu... Akaki Akakiyeviç bu sözlerden öyle utandı ki, paltosunun çalınmasıyla ilgili olarak kovuşturma açılıp açılmayacağını bile öğrenemeden kıpkırmızı bir yüzle komiserin yanından çıkıp gitti. O gün memuriyet hayatında ilk kez işe gitmedi.

Ertesi gün, üzerinde iyice perişan olmuş eski paltosuyla işe giderken yüzünde renk diye bir şey yoktu. Paltosunu çaldırma hikâyesine gülmekten kendini alamayan birkaç memur çıktıysa da çoğunluk üzüldü. Hemen aralarında para toplayıp Akaki Akakiyeviç'e yardım etmek istediler ama pek dişe dokunur bir şey toplayamadılar, çünkü o ay hem genel müdürün resmini, hem de şube müdürünün önerdiği bir kitabı (yazarı şube müdürünün arkadaşıydı) satın almaları için aylıklarından epey kesinti yapılmıştı. Haline çok acıyan memurlardan birisi, hiç değilse bir öğütle yardımcı olmayı düşünerek, karakolun, polisin bu işte bir yararı olmayacağını, amirlerinden aferin almak için paltosunu bulsalar bile, paltonun kendisine ait olduğunu kanıtlayacak yasal bir belge göstermezse polisin paltoya el koyacağını, onun için en iyisi önemli bir kişiye başvurmasını, önemli kişinin gerekli yerlerle görüşüp işin derhal sonuçlanmasını sağlayacağını söyledi.

Çaresiz önemli kişinin yolunu tuttu Akaki Akakiyeviç. Önemli kişinin görevinin ne olduğu bilinmiyor. Şu kadarını belirtelim ki kendisi daha yeni önemli kişi olmuştu; önceleri önemsiz bir kişiydi. Aslında makamı öbür önemli makamların yanında pek de önemli bir makam sayılmazdı. Gel gelelim böylelerinin çevresinde onları önemli kişi konumuna yükselten insanlara sıklıkla rastlanır. Kaldı ki kendisi de öne-

mini ortaya çıkarmak için değişik yollara başvururdu: Örneğin daireye girdiği anda, küçük memurların kendisini selamda beklemelerini isterdi; hiç kimsenin kendisiyle doğrudan görüşmesine izin vermez, bu konuda katı bir ast-üst zincirine uyulmasını isterdi: Kalem memurundan masa şefine, ondan büro şefine, ondan bilmem kime, en son önemli kişiye ulaşılırdı. Kutsal Rusyamız boğazına dek öykünme denen hastalığa batmış, herkes amirine öykünüyor... Dediklerine göre kalem memurunun biri küçük bir daireye kalem şefi olarak atanmış, atanır atanmaz da ilk yaptığı, kendine kabul odası diye ayrı bir oda hazırlatmak, küçük bir çalışma masasının zor sığdığı odanın kapısına da, gelen ziyaretçilere kapıyı açması için kırmızı yakalıklı, omuzları sırmalı, şeritli bir odacı dikmek olmuş.

Akaki Akakiyeviç'e önerilen önemli kişi çok ciddi, azametli bir adamdı, pek az konuşurdu. Çalışma sisteminin temelini disiplin oluştururdu. "Disiplin, disiplin, disiplin!" en sevdiği sözdü; sonuncu disiplini söylerken muhatabının yüzüne büyük bir dikkatle ve konunun ne denli hayati olduğunun iyice anlaşılmasını sağlamak istediğini vurgulayan bir anlamla bakardı. Oysa böyle davranmasına hiç gerek yoktu, çünkü kalemde çalışan memurlar (hepsi hepsi on kişi kadardılar) onu uzaktan görmeleriyle birlikte ayağa fırlayıp önlerini ilikleyerek o geçene dek öylece beklerlerdi. Kendinden küçük memurlarla konuşurken, şu üç cümleden başka bir şey söylemezdi: "Böyle bir şeye nasıl cesaret edebilirsiniz?.. Siz kiminle konuştuğunuzun farkında mısınız?.. Karşınızda duran kişinin kim olduğunu biliyor musunuz?.." Aslında kötü bir insan olduğu söylenemezdi, arkadaşlarına karşı çok iyi, yardımseverdi ama işte şu memuriyette general unvanını almasıyla aklı başından gitmişti. Gerçekten de general unvanı neden olmuştu yoldan çıkmasına, aklının başından gitmesine, ne yapacağını, ne edeceğini şaşırmasına. Kendisiyle aynı unvandaki memurlar arasında bulunduğun-

da davranışları tümüyle normaldi, hatta pek çok bakımdan hiç de aptalca sayılmayacak davranışlar sergilediği bile söylenebilirdi. Gel gelelim kendisinden bir kademe bile düşük bir memur topluluğu içinde bambaşka biri olur çıkardı: Sürekli susar, somurturdu ve onun bu hali öbür memurlarda acıma duygusu uyandırırdı; bu da bir yana, kendisi de, susmayıp konuşmalara katılsa çok daha iyi zaman geçirebileceğini duyumsardı. İlginç bir konuşma ya da böyle bir konuşmanın geçtiği bir gruba katılmak için zaman zaman gözlerinde şiddetli bir arzu ateşinin parıldadığı olurdu ama bunun biraz fazla senlibenlilik olacağını, kendisinin astları gözünde değerini düşüreceğini, otoritesini sarsacağını düşünerek vazgeçerdi. Bunun sonucu olarak da, ağzından kırk yılda bir, tek heceli sözcükler çıkan suskun bir adam olarak kaldı, kendisine de bu yüzden sıkıcıların sıkıcısı adını taktılar. Akaki Akakiyeviç'in yardım istemeye gittiği önemli kişi de işte böyle bir adamdı, üstelik de çok münasebetsiz bir zamanda gitmişti Akaki Akakiyeviç, tabii önemli kişi için değil, kendisi için münasebetsiz bir zamandı bu. Önemli kişi odasında ta çocukluktan arkadaşı olan ve birkaç yıldır görüşmediği eski bir dostuyla çok neşeli bir söyleşi tutturmuştu. Tam bu sırada Başmaçkin diye birinin kendisini aradığını bildirdiler. "Başmaçkin mi?" dedi. "O da kimmiş?" "Bir memur" dediler. "Beklesin" dedi önemli kişi, "Şimdi hiç zamanım yok." Aslında burada önemli kişinin yalan söylediğini belirtmek zorundayız, çünkü kendisinin zamanı vardı. Arkadaşıyla konuşabilecekleri her şeyi konuşmuşlardı ve nicedir uzun suskunluklarla geçen konuşmaları arada bir, "İşte böyle, İvan Abramoviç!" "Ya, demek öyle Stepan Varlamoviç!?" türünden anlamlı sözlerle çeşnileniyordu. Buna karşın, memuriyetten ayırılp çoktan köyüne yerleşen dostuna herhangi bir memuru kapısının önünde ne kadar uzun bir süre bekletebileceğini göstermek için, önemli kişi, memurun beklemesini söyledi.

Sonunda, doya doya konuştuktan, daha doğrusu konuşmaktan çok doya doya sustuktan ve epeyce bir cigaralar tüttürdükten sonra, o pek rahat koltuğun arkalığına iyice kaykılarak sanki birden aklına gelmiş gibi, kapı önünde imzalatılacak kâğıtlarla bekleyen odacısına:

"Bekleyen bir memur vardı galiba?.." dedi, "Söyleyin gelsin!"

Akaki Akakiyeviç'in mazlum halini ve üzerindeki giysilerin hırpaniliğini görür görmez, bu koltuğa oturmadan, yani general unvanlı müdür olmadan bir hafta önce tek başınayken ayna karşısında çalışmalarını yaptığı pozu takınıp alabildiğine sert, hükmedici bir sesle:

"Evet, ne istiyorsunuz?" dedi.

Odaya zaten ürkekçe girmiş olan Akaki Akakiyeviç bu gürleme karşısında büsbütün şaşırdı, her zaman olduğundan da çok kekemeli, "yani"li, "şey"li bir açıklama tutturdu: Bir palto diktirmişti... yani daha yepyeni bir paltoydu... ve şey yapınışlardı bu paltoyu... acımasızca çalmışlardı... acaba yüce ekselansları şey yaparlar mıydı... yani polise iki satır şey yapıp onların da şeyi şey yapmalarını sağlayabilir miydi?

General hazretleri kendisine bu şekilde başvurulmasını her nedense büyük bir laubalilik olarak gördü ve iyice çileden çıkmış bir tavırla:

"Be adam!" dedi. "Yol yordam nedir bilmez misin? Bu makam her önüne gelenin canı istediğinde gelip başvuracağı bir makam mıdır? Önce kendi dairenize bir dilekçe vermeniz gerekirdi, dilekçeniz ordan masa şefine, ordan şube müdürüne, ordan benim sekreterime, en sonra da bana gelecekti..."

Akaki Akakiyeviç önce korkunç bir şekilde terlediğini duyumsadı, ardından da yüreğinde cesaret adına ne varsa son kırıntılarına dek toplayarak:

"Yalnız... yüce ekselansları..." dedi, "Benim doğrudan zatı âlilerine başvurmaının nedeni... sekreter milletine pek şey edilmez de... yani güvenilmez diye..."

"Ne, ne, ne?" diye gürledi önemli kişi. Ne cesaretle böylesine küstah sözler edebilirsiniz? Bu saçma düşünceler kafanıza nerden, nasıl aşılanıyor sizin! Ah, ah! Müdürlerine, yöneticilerine karşı saygı denen şey kalmadı şu gençlerde!"

Önemli kişi, Akaki Akakiyeviç'in ellisine merdiven dayadığını, yani artık ancak yetmişinde birinin yanında genç sayılabilecek bir çağda olduğunu besbelli fark etmemişti.

"Siz kiminle konuştuğunuzun farkında mısınız? Karşınızda duran kişinin kim olduğunu biliyor musunuz? Evet, size soruyorum, biliyor musunuz?"

Bunları söylerken ayaklarını yerlere vuruyor ve cıyak cıyak bağırıyordu. Akaki Akakiyeviç korkudan taş kesilmişti sanki; olduğu yerde tüm bedeniyle iki yana doğru yalpaladı; yetişip odacılar kendisini tutmasalar boylu boyunca yere kapaklanacaktı; onu hemen hiç kımıltısız, kalıp gibi dışarı çıkardılar. Önemli kişiye gelince, beklediğinin de üzerinde bir etki yaratmaktan, bir bağırışının insanı nasıl taş keseceğini göstermekten alabildiğine mutlu, göz ucuyla arkadaşına baktı. Arkadaşının yüzü karmakarışıktı, hatta adam sanki biraz korkmaya başlamış gibiydi.

Merdivenlerden nasıl indi, sokağa nasıl çıktı, hiçbirini anımsayamıyordu, Akaki Akakiyeviç. Eli kolu kendinin değil de bir başkasınındı sanki. Bugüne dek amiri olmuş hiçbir generalden duymadığı kadar azarı bir başka generalden duymuştu. Dört yandan ıslıklar çalarak üzerine abanan tipiye karşı güçlükle yürümeye başladı. Böyledir Petersburg tipileri: Geldiler mi dört yandan birden gelirler adamın üzerine. Akaki Akakiyeviç, tabii, esaslı bir şekilde üşüttü; güçlükle eve ulaşabildiğinde boğazı şişmiş, anjin olmuştu; kendini olduğu gibi yatağa attı. Amirlerin memurlarını şöyle esaslı bir şekilde paylamalarının bazen böyle etkili sonuçları olabiliyor işte!

Ertesi gün şiddetli bir hummaya çevirdi hastalığı. Eksik olmasın, Petersburg ikliminin de yüce gönüllü yardımıyla, hastalığı beklenenden çok daha hızlı ilerledi ve gelen doktor

nabzını şöyle bir tuttuktan sonra, bir işe yarayacağını düşündüğünden değil, yalnızca tıbbın hayırlı yardımlarından yoksun kalmasın diye hastaya lapa yazmaktan başka çare bulamadı. Ardından hastanın bir-bir buçuk günlük bir ömrü kaldığını söyleyerek ev sahibesine, "Siz de anacığım" dedi, "Kiracınız için hemen çam bir tabut ısmarlayın, çünkü meşeler onun gibi birine biraz pahalı gelir."

Akaki Akakiyeviç, kendisi için söylenen bu kötücül sözleri duymuş muydu, hadi duydu diyelim, bahtının karalığını vurgulayan bu acılı sözler kendisini sarsmış mıydı, burası belli değil... çünkü bu sırada ateşler içinde kendinden geçmiş, sayıklayarak yatıyordu. Hiç durmadan biri ötekinden daha tuhaf hayaller canlanıyordu gözünde: Kendini Petroviç'in işliğinde görüyor ve ona yeni bir palto ısmarlıyordu örneğin; ancak bu kez paltosunun tuzaklı olmasını istiyordu, çünkü odasında, yatağının altında hırsızlar vardı; hatta bir seferinde ev sahibesini çağırdı, yorganının içine gizlenmiş olduğunu öne sürdüğü hırsızı ordan çıkarması için... Bazen de yeni bir palto diktirdiği halde çivide niçin eski paltosunun asılı durduğunu soruyor... demeye kalmadan kendini generalden azar işitirken ve "Suçluyum, ne deseniz haklısınız ekselansları general hazretleri" türünden laflar gevelerken görüyor, bunun hemen ardından ağza alınmadık küfürler savurmaya başlıyordu... Ondan bugüne dek –özellikle de ekselansları, general hazretleri gibi yüksek görev unvanları ardından... (Düşünün: Doğrudan doğruya bu sözcüklerin ardından!) böyle sözler duymamış olan ev sahibesi ha bire haç çıkarıyordu. Ve en sonunda büsbütün anlamsız sözler çıkmaya başladı ağzından... Ağzından çıkan bütün o eksik, kopuk söz kırıntılarından anlaşılan tek bir sözcük vardı, o da "palto"ydu...

Sonunda zavallı Akaki Akakiyeviç ruhunu teslim etti. Ne odasını, ne eşyalarını mühürlediler, çünkü herhangi bir mirasçısı olmadığı gibi kaz tüyünden bir demet divit, devlet malı on adet birinci hamur kâğıt, üç çift çorap, pantolonun-

dan kopmuş iki üç düğme ve okurların artık çok iyi bildikleri tülbente dönmüş şu eski paltodan başka miras sayılabilecek herhangi bir şey kalmamıştı ondan geriye. Bunlar kime düştü, bilinmiyor; daha doğrusu öykünün yazarı işin bu yönüyle hiç ilgilenmedi.

Götürüp gömdüler Akaki Akakiyeviç'i ve Petersburg, kendinde böyle biri hiç yaşamamışçasına onsuz kaldı. Kimselerin korumadığı, kimselerin değer vermediği, sıradan bir sineği bile iğne ucuna geçirip mikroskop altında incelemeyi ihmal etmeyen doğa bilimcilerin bile dönüp bakmadığı Akaki Akakiyeviç, ömrünün en sonunda da olsa palto biçimine bürünmüş kutlu bir konuk, göz kamaştırıcı bir ışık olarak yoksul yaşamını aydınlığa boğan bir mutluluğu yaşadı ve sonra çarların, hükümdarların, tüm dünyaya egemen olanların başına gelen mutsuzluk onun da başına geldi, yıllarca kalemdeki arkadaşlarının alaylarına nasıl sessizce katlandıysa, öyle sessizce dünyasını değiştirdi.

Birkaç gün sonra dairesinden bir odacı geldi Akaki Akakiyeviç'in evine: Hemen işinin başına dönmeliydi Akaki Akakiyeviç, yoksa müdür bey gösterecekti kendisine. Ancak odacı eli boş döndü ve "Bir daha gelemez o adam daireye" dedi; "Niçin?" diye sorulduğunda da, "Dün değil önceki gün ölmüş" karşılığını verdi. Dairesi böylece öğrenmiş oldu Akaki Akakiyeviç'in öldüğünü. Hemen ertesi gün de onun masasında yeni bir memurun boy gösterdiği görüldü: Biraz daha uzunca boyluydu bu memur ve el yazısı da Akaki Akakiyeviç'inki gibi düzgün, "inci gibi" değil, hayli yana yatık, hatta çarpıkçaydı.

Akaki Akakiyeviç'in öyküsünün burada bitmeyeceği, üstelik de alabildiğine sessiz geçen yaşamına karşılık bir ödüllmüşçesine hayli gürültülü bir şekilde bir süre daha devam edeceği kimin aklına gelirdi? Ama işte böyle oldu ve bizim zavallı öykücüğümüz de sonuna doğru fantastik bir havaya büründü. Birden tüm Petersburg birtakım söylentilerle çal-

kalanmaya başladı. Anlatılanlara bakılırsa, Kalinkin Köprü-sü'nün oralarda –yalnız, epey uzaklarında– geceleri memur kılıklı bir hortlak dolaşmaya başlamıştı. Adam, sözde çaldırdığı paltosunu arıyordu ve kimsenin unvanına, rütbesine bakmadan önüne gelen herkesin üstünden paltosunu çekip alıyordu. İnsanoğlunun kendi postunu örtmek için düşünüp bulduğu her türden posta, kedi, kunduz, tilki, ayı... demeden, içi pamuklu mu, yünlü mü bakmadan... "Bu benim paltom" deyip el koyuyordu. Hortlağı kendi gözleriyle gördüğünü iddia edenler bile çıkmıştı. Bunlardan biri Akaki Akakiyeviç'le aynı dairede çalışan bir memurdu. Bu memur hortlağı görmesine görmüştü ve onun Akaki Akakiyeviç'in ta kendisi olduğundan da emindi. Ancak görmesiyle birlikte öyle bir korkuya kapılmış ve hemen tabanları yağlayıp öyle bir kaçmaya başlamıştı ki, gördüğü hortlağa etraflıca bakamamıştı. Güvenlikli bir uzaklığa eriştiğini sanarak bakmaya çalıştığında ise hortlağın parmağını sallayarak kendisine gözdağı verdiğini görmüştü. Çok geçmeden, sıradan memurlar şurda dursun, müsteşar gibi en üst rütbeli amirlerin bile geceleri paltolarına el konulması sonucu boyun ve omuzlarının tutulduğundan yakındıkları duyulmaya başlandı. Bütün karakollara, hortlağın ölü ya da diri yakalanması ve âleme ibret olsun diye anasından emdiği sütün burnundan getirilmesi buyruğu salındı. Az kalsın yerine de getirilecekti bu buyruk... Kiryuşkin dolaylarındaki bir mahallenin bekçisi, bir evin avlu kapısında, tam da eşkâli verilen hortlağa benzer bir hortlağın, ömrü boyunca bir flüte soluğunu aktarmış emekli bir müzisyenin paltosunu çalmak üzereyken yakasına yapışıverdi. Suçluyu yakalar yakalamaz da bir ıslık çalıp kendisini uzaktan izleyen iki arkadaşını yanına çağırdı: Niyeti, çizmesinin koncuna zulaladığı tabakasından ayazlı gecelerde tam altı kez donma tehlikesi atlatan koca burnunu enfiyeyle doldurmaktı. Gel gelelim, enfiyenin yapıldığı tütün ne cins bir tütünse, bekçi daha sağ burun deliğini doldurup

da parmağıyla sol burun deliğini tıkayarak güçlü bir nefes almadan hortlak öteden öyle bir hapşırış hapşırdı ki, her üç bekçinin de yüzü gözü salya sümük içinde kaldı. Bekçiler ellerini yumruk yapıp gözlerini silene dek hayalet de, hayaletin hayali de gözden yitip gitti... hem de öylesine ki, daha sonra bekçiler de anımsayamadılar hortlağı gerçekten yakalayıp yakalayamadıklarını... O günden sonra bekçilerde hortlaklara karşı öyle bir korku gelişti ki, hayaletler şurda dursun, normal, canlı insanlara karşı bile sakınıyla yaklaşır oldular ve uzaktan şüpheli birini gördüler mi, "Hey, hemşerim, fazla dolaşma buralarda!" diye bağırmaya başladılar. Bunun doğal sonucu olarak da bizim hortlak memur işi azıttı ve Kalinkin Köprüsü'nün iyice yakınlarında bile dolaşmayı göze aldı. Tabii pek çok insanın da köprü dolaylarından el etek çekmesine neden oldu bu.

Ama biz galiba hortlak öyküsüne biraz fazla daldık ve tümüyle gerçeklere dayanan öykümüzün fantastik bir niteliğe bürünmesinin asıl nedeni olan önemli kişiyi unutuverdik. Ne demiş atalarımız: Yiğidi öldür, hakkını yeme! Bir güzel azarlayıp aşağıladığı Akaki Akakiyeviç'in hademelerin kollarında odasını terk etmesinden sonra önemli kişinin yüreği yazıklanmaya benzer bir duyguyla burkuldu. Acıma, yüreğinin çok da yabancı olduğu bir duygu değildi zaten. Yalnız acıma da değil, rütbesi her ne kadar dışa vurmasını önemli ölçüde engelliyorsa da insanlara iyi davranmaya uygun bir yüreği olduğu bile söylenebilirdi. O gün de uzaklardan konukluğa gelen arkadaşı odasından çıkar çıkmaz nedense Akaki Akakiyeviç'i düşünmeye başlamıştı. Hatta hiçbir gün gözünün önünden gitmemişti azarlamalarına dayanamayan memurcuğun solgun yüzü. Sonunda tedirginliği dayanılmaz boyutlara ulaşınca, kendisinden istediği yardım her neyse bunu göstermeye hazır olduğunu iletmek için bir adam gönderdi Akaki Akakiyeviç'in işyerine. Memurun, onun yanından ayrıldıktan iki gün sonra hummadan öldüğünü öğrenince vic-

danı sızladı, hatta tüm varlığı sarsıldı. Bütün gün rüyadaymış gibi dolaştı; tatsız olayın etkisinden kurtulmak ve bir parça kendine gelebilmek için bir dostunun evinde düzenlenen akşam yemeğine gitti. Son derece düzeyli bir topluluk buldu burada; en önemlisi de herkes aynı rütbedendi, dolayısıyla kendisini şu ya da bu davranış kalıbı içine sokması gerekmiyordu, dilediğince rahat olabilirdi. Gerçekten de moralini çok olumlu etkiledi bu durum. Dili çözüldü, tatlı, sevecen bir hava içinde konuştu da konuştu. Kısacası iyi bir akşam geçirdi. Yemekte iki kadeh de şampanya içti. Bilindiği gibi insanın neşelenmesinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir şampanya. O gece onun için de öyle oldu, içtiği şampanya kendisinde aşırı olarak nitelenebilecek uçarı birtakım davranışlarda bulunma isteği uyandırdı. Bununla söylenilmek istenen şudur: Önemli kişi o gün eve gitmek için henüz vaktin erken olduğunu düşündü ve ev yerine eski bir tanıdığa, kendisine karşı yalnızca dostane duygular beslediği ve galiba aslen Alman olan Bayan Karolina İvanovna'nın evine gitmeye karar verdi. Burada hemen eklememiz gerekir ki, önemli kişi yaşını başını almış, evli, çoluk çocuk sahibi, sevecen bir eş, saygıdeğer bir aile babasıydı. Biri kendi yanında çalışan iki yetişkin oğluyla, biraz kemerli olmakla birlikte pek zarif, pek hoş bir burunucuğu olan on altı yaşındaki kızı her sabah, "Bonjour, papa!" diyerek elini öpmeye gelirlerdi. Karısı hiç de fena sayılmazdı. Hatta oldukça alımlı olduğu bile söylenebilirdi; o da önce kendi elini öptürür, sonra elini ters çevirerek kocasının elini öperdi. Böylesine sevgiyle, sevecenlikle dolu bir ev yaşamı olmasına karşın önemli kişi yine de kentin öbür ucunda, yalnızca dostça ilişkiler için, bir kadın arkadaş edinmeyi edebe uygun bulmuştu. Arkadaşı karısından ne daha gençti, ne de daha güzel... yine de niye böyle bir seçimde bulundu diye sorulacak olursa, herhalde verilecek tek yanıt şudur: Dünyanın bizim üzerimize vazife olmayan nice anlaşılmaz işlerinden biriydi bu da işte! Neyse... dost evin-

deki yemekli toplantıdan ayrılan önemli kişi kızağına kuruldu ve "Karolina İvanovna'ya!" diye buyurdu sürücüsüne, sonra alabildiğine şık, gösterişli, sıcacık paltosuna büründü ve tam bir rehavet havasına bırakıverdi kendini. Bir Rus için göz önüne getirilebilecek en hoş durumdur bu. Yani sen kendin hiçbir şey düşünmezsin ama birbirinden tatlı düşünceler, sana onları arayıp bulma zahmetini vermeden, kendiliklerinden akın ederler kafana. Az önceki akşamın neşeli dakikalarını, küçük arkadaş çevresinin sıcaklığı içinde anlatılan fıkraları anımsayan önemli kişi, arada bir kendini tutamayıp bu fıkraların tam kahkaha patlattıran yerlerini kendi kendine yineliyor ve az önce olduğu gibi bunları yine gülünç buluyordu; deminki içten kahkahalarının şaşılacak bir yanı yoktu o bakımdan. Bu sırada keyfini kaçıran tek şey, nerden ve niçin çıktığı belirsiz sert rüzgârın yüzüne kar taneleri çarparak hafif ısırıklar atmasıydı. Bazen öyle şiddetli oluyordu ki rüzgâr, paltosunun yakası yelken gibi geriliyor, ardından da hızını alamayıp başına geçiveriyordu; artık işin yoksa başını bu kocaman yakadan kurtarmak için çabala dur.

Tam böyle bir çabalama sırasında, önemli kişi, birden birinin sımsıkı boynuna sarıldığını duydu. Dönüp baktığında iyice eprimiş resmi giysisi içinde, orta boylu sayılabilecek bir memurla yüz yüze geldi. Tam bir hortlağı andıran bembeyaz yüzlü memurun Akaki Akakiyeviç'ten başkası olmadığını dehşetle fark eden önemli kişi, hortlak ağzını açıp da mezar kokuları saçarak konuşmaya başlayınca korkudan bayılacak gibi oldu. "Sonunda elime geçtin!" diyordu hortlak, "Sonunda ellerim senin de yakana yapıştı! Asıl senin paltondu benim aradığım! Çalınan paltomun bulunması için hiçbir şey yapmadığın gibi bir de azarlamış, aşağılamıştın beni! Hadi bakalım, çabuk çıkar üzerinden paltonu!"

Zavallı önemli kişi, az kalsın dünyasını değiştirecekti korkudan. Dairede, özellikle de astları karşısında kükreyişlerini gören, boyuna posuna ve ille de yüzündeki sert ifade-

ye şöyle bir göz atan herkes, "Vay be, analar neler doğuruyor!" derdi kendisi için. Oysa şu anda, bahadır, babayiğit görünüşlü çoğu kişide görüldüğü gibi öyle büyük bir korkuya kapılmıştı ki, bir an için çok haklı olarak inme ineceğinden ve bunun ardından da bir daha doğrulamayacağından korktu. Hemencecik paltosunu üzerinden sıyırdı ve ulurcasına bir sesle sürücüsüne, "Eve!.. Dörtnala eve!.." diye haykırdı. Böyle kritik durumlardaki haykırışları genellikle daha sert uyarıların izlediğini deneyimleriyle bilen sürücü, ne olur ne olmaz diye başını omuzlarının içine çekti, kamçısını şaklatmasıyla da kızak ok gibi ileri atıldı.

Birkaç dakika sonra evindeydi önemli kişi. Korkudan yüzünde renk diye bir şey kalmamıştı, üstelik paltosuzdu ve üstelik Karolina İvanovna'nınki yerine kendi evindeydi. Odasına kadar bin bir güçlükle çıkabildi, kendini hemen yatağına attı. Geçirdiği kâbus gibi bir geceden sonra sabah çayında kızı babasının halini görünce: "Ah baba yüzünde renk diye bir şey kalmamış!" dedi. Ama babadan hiçbir ses çıkmadı: Ne akşam nerde olduğundan, ne daha sonra gitmeye niyetlendiği yerden ve ne de yolda başına gelenlerden söz etti. Müthiş etkilemişti bu olay onu. Hatta astlarına karşı, "Nasıl böyle bir şey yaparsınız? Karşınızda kim olduğunun farkında mısınız siz?" türünden sözleri pek seyrek söyler oldu. Söylediğinde de önce işin aslını anlıyor, sonra gerçekten söylemesi gerekiyorsa söylüyordu.

Ancak işin asıl dikkat çekici yanı şu ki, o geceden sonra hayalet memur bir daha ortalarda görünmedi. Anlaşılan general paltosu üzerine tam oturmuştu. En azından, o günden sonra bir yerlerde birilerinin üzerinden zorla palto çekip çıkarıldığına ilişkin olaylar duyulmaz oldu. Yine de kimi meraklı işgüzarlar ya da heyecan düşkünleri bir türlü yatışmadılar ve kentin uzak birtakım semtlerinde hortlak memurun dolaşmaya devam ettiğinden söz ettiler. Hatta Kolomnalı bir bekçi bir evin arkasından bir hayaletin süzülürcesine çıktığı-

nı kendi gözleriyle gördüğünü anlattı durdu. Oysa bekçi çelimsiz bir adamdı (öylesine ki, bir seferinde avlu kapısından fırlayan biraz sıhhatlice bir domuz yavrusu bekçiye çarptığı gibi adamcağızı boylu boyunca yere sermişti... Bu duruma tanık olan çevredeki arabacılar gülüp alay etmeye başlayınca da bekçi kendilerini eğlendirdiği için hepsinden birer kapik tütün parası toplamıştı); evet, bekçi çelimsizce olduğu için evin arkasından süzülen hayaletin üzerine gitmeye korkarak onu uzaktan izlemeyi yeğledi. Ama sonuçta, dönüp bir ara ardına bakan hayalet kendisini bir bekçinin izlemekte olduğunu fark edince, durdu ve dirilerde bile görülmemiş irilikteki yumruğunu sallayarak, "Ey hey, hey, sen, yaylan bakayım buralardan!" diye bağırdı. Bekçi de bunun üzerine, "Hemen, şimdi!" deyip tam geri çark etti. Anlatılanlara göre palabıyıklı bir çam yarmasını andıran hayalet Obuhov Köprüsü'ne yöneldi ve gece karanlığı içinde yitip gitti.

Fayton

Süvari alayının gelip yerleşmesinden sonra B. kasabasının da neşesi yerine geldi. O zamana dek insanın sıkıntıdan patladığı bir yerdi burası. Üzerine dizildikleri sokağı ekşi bir suratla süzen alçacık evlerine şöyle bir göz atacak olsanız, kâğıt oyununda kaybettiğiniz ya da büyük bir münasebetsizlik yaptığınız zamanlardakine benzer bir tatsızlık hissederdiniz, keyfiniz kaçardı. Yağmurdan sıvaları yer yer döküldüğü için evlerin duvarları alaca bulaca bir görünümdeydi; damlar derseniz, hemen bütün güney kentlerimizde olduğu gibi, saz kaplıydı. Belediye başkanının emriyle, daha güzel bir görüntü adına epey zaman önce bahçelerdeki bütün ağaçlar kesilmişti. Sokaklarda in cin top oynardı; yalnız bazen, üzerini kaplayan bir karış tozdan yastık gibi yumuşacık olmuş yolda bir horozun karşıdan karşıya geçtiği görülürdü. Birazcık yağmurla yollar bataklığa dönüşürdü, o zaman da belediye başkanının Fransızlar adını verdiği semiz domuzlar doldururdu buraları; zaman zaman başlarını çamur banyolarından kaldırıp ciddi bir yüz ifadesiyle öyle bir böğürürlerdi ki Fransızlar, yakınlardan geçmekte olan bir araba varsa, sürücüsü atlarını kamçılayıp ne olur ne olmaz diye bir an önce oralardan uzaklaşmanın yoluna bakardı. Aslında pek sık rastlanmazdı B. sokaklarında araba-

ya; kırk yılda bir görülürdü, üzerinde Nankin işi sarı bir redingot, yaylıdan bozma arabasına yığılı un çuvallarının üzerine kurulmuş, sekiz on köylüsü olan küçük bir toprak sahibinin, peşinden bir de tay koşturan doru bir kısrağı kırbaçlayarak geçip gittiği. Kasabada pazar kurulan meydanın bile alabildiğine hüzünlü bir görünümü vardı. Terzinin evi örneğin, aptal aptal bakardı sanki meydana; çünkü cephesi değil, köşesi dönüktü pazaryerine. Onun karşısında, on beş yıldır bitirilmeyi bekleyen, iki pencereli taş bir yapı, onun bitişiğinde ise, belediye başkanının henüz öğle uykusuna yatma ya da geceleri uyumadan önce bir bardak Bektaşiüzümü şurubu içme alışkanlığının olmadığı gençlik günlerinde, başkalarına da örnek olsun diye zamanın modasına uygun olarak diktirdiği kirli boz bir renge boyanmış tahta çitler vardı. Kasabadaki geri kalan bütün yapılar uyduruktu. Alanının orta yerinde zavallı birkaç tezgâh vardı; bir sopaya geçirilmiş sekiz on simit, kırmızı başörtülü bir kadın, bir çuval sabun, birkaç kilo acıbadem, biraz tüfek saçması, birkaç top pamuklu kumaş ile hemen oracıktaki kapının önünde "çivi"* oynayan iki tezgâhtar, pazar yerinin değişmez görüntüsünü oluştururdu. Ama süvari alayının gelip yerleşmesiyle bu taşra kasabasında her şey değişti. Sokaklar renklendi, canlandı, hareketlendi, bambaşka bir görünüme büründü. Alçacık damlı, çerden çöpten evler için, önlerinden çevik adımlarla geçip giden başı sorguçlu, boylu poslu subaylar alışıldık görüntüleri oluşturmaya başladı. Genellikle birkaç arkadaş toplanmak içindi subayların bu gidip gelişleri; toplanıp ya askerlik mesleğinden, ya hangi marka tütününün daha kaliteli olduğundan konuşurlar, ya da *droj-ki*'sine** kılıç çekerlerdi. Dışardan kimsenin eline geçmediği

* Çiviye benzer, ucu sivri büyükçe bir demirin, fırlatılarak yere konulmuş halkanın ortasına saplanmasına dayanan eski bir Rus halk oyunu. (ç.n.)

** Eskiden Rusya'da bir ya da iki kişilik, üstü açık, hafif, yaylı araba. (ç.n.)

ve hep kışla içinde elden ele dolaştığı için buna alayın *droj-ki*'si dense yeriydi: Çünkü bugün binbaşı keyfini sürüyorsa eğer, yarın bir bakmışsınız üsteğmenin tavlasına çekilmiş duruyor, bir hafta on gün sonra ise yeniden binbaşının eline geçmiş: Emireri yağlayıp parlatıyor!

Evleri birbirinden ayıran çitlerin üzeri güneş altında silme asker şapkası dolu olurdu; kapı içlerindeyse boz asker kaputları görülürdü. Hemen her köşe başında bıyıkları ayakkabı fırçasını andırır bir askere rastlamak mümkündü. Bu bıyıklar sözün gerçek anlamıyla her yerdeydi: Elinde sepetiyle pazarda dolaşan tek bir kadın yoktu ki, omuzlarının hemen gerisinde bir bıyık olmasın! Kasaba sosyetesini de canlandırdı subayların buraya gelişi. Aslında sosyeteyi oluşturan yalnızca iki kişiydi: Biri, bir zangocun karısıyla aynı evi paylaşan yargıç, öbürüyse, belediye başkanı. Aklı başında bir adamdı belediye başkanı, ama bütün gün uyurdu: Sabahtan akşama dek uyur, akşamdan sabaha dek yine uyurdu. Tugay komutanlığı karargâhının da taşınmasıyla B.'deki toplumsal hayat büsbütün canlandı, hareketlendi, çeşitlendi. Herkesin neredeyse varlıklarını unutmaya başladığı taşra soyluları –ki kafaları tarladaki ürün, hanımın sonu gelmez istekleri, tavşanları vb. ile karmakarışıktır– hem subay efendileri görmek, hem de onlarla artık hayal meyal hatırlayabildikleri değişik kâğıt oyunları oynamak için sık sık kasabayı şereflendirir oldular. Ne için olduğunu şimdi anımsayamıyorum, bir gün tugay komutanı büyük bir yemek verdi; aman ne hazırlıklar yapıldı yemek için, ne hazırlıklar! Mutfaktaki bıçakların şakırtısı kentin ta nerelerinden duyuldu! Pazarda yiyecek adına satılan her şey bu yemek için toparlandığından, yargıçla zangocun karısı karabuğday peltesiyle nişasta tatlısına talim etmek zorunda kaldılar. Generalin fazla büyük sayılmayacak avlusu, her soydan, her boydan çeşit çeşit arabayla doldu. Çağrılılar hep erkekti: Garnizondaki subaylarla, çevrede çift-

likleri olan taşra soyluları. Çiftlik sahipleri içinde en dikkat çekici olansa, B. bölgesinin en önemli aristokratlarından Pifagor Pifagoroviç Çertokutskiy'di; seçimlerde sesi en çok çıkanlardan biri olan Pifagor Pifagoroviç, generalin yemeğine de çok afili bir arabayla gelmişti. Kendisi eskiden gezici bir süvari alayının en gözde subaylarından biriydi; en azından alayları nereye uğrarsa orada düzenlenen hemen her baloda boy gösterirdi; yine de en iyisi, bu konunun Tambov ve Simbirsk eyaletlerinin genç kızlarına sorulmasıdır. Aslında, şu tatsız diye nitelendirilen olaylardan biri nedeniyle askerlikten ayrılmak zorunda kalmamış olsaydı, kendisi büyük olasılıkla başka eyaletlerde de büyük ün sahibi olacaktı: Birine tokat mı atmıştı, yoksa kendisi mi birinden tokat yemişti, geçmiş gün, tam anımsayamıyorum; şu var ki, sonuçta, ordudan ayrılması istendi. Ancak o bunu hiç umursamadı: Askeri üniformayı andırır yüksek belli fraklar giymeyi, çizmelerine mahmuz takmayı ve bıyık bırakınayı sürdürdü; yoksa çevredeki soyluların kendisinin süvari değil de piyade sınıfından olduğunu sanabileceklerinden çekiniyordu: Hiç mi hiç hoşlanmazdı piyadelerden ve onları "bitli piyade" vb. gibi aşağılayıcı adlarla anardı. Yaşlısı genci, çoluğu çocuğu, yoksulu varlıklısıyla, şişman çiftlik sahipleriyle civardaki tüm Rus ahalisinin *briçka, kolyaska, tarantas, taratayka* gibi akla hayale gelmedik çeşit çeşit arabalarla akın ettikleri büyük panayırları hiç kaçırmazdı. Bir süvari alayının kokusunu almayagörsün, subaylarla ahbaplık etmek için anında orada biterdi. Subayların hayranlık dolu bakışları altında hafif yaylı arabasından ustaca sıçrar ve inanılmaz bir hızla hepsiyle arkadaş oluverirdi. Geçen seçimlerde soylulara kuş sütü eksik bir yemek vermiş ve kendisini başkan seçerlerse işi tıkırında olmayan soylu kalmayacağını söylemişti. Kısacası bütün yaşamı tam bir taşra soylusu yaşamıydı. İki yüz canla birkaç bin ruble nakit parayı çeyiz olarak getiren pek güzel bir

kızla evlenmişti. Nakit para büyük bir hızla harcandı ve yerini gerçekten çok güzel altı at ile, altın yaldızlı kapı kilitleri, evcil bir maymun ve Fransız bir vekilharç aldı. Öte yandan karısına ait iki yüz canın üstüne iki yüz can da kendisi koyarak bunu birtakım ticari operasyonlar için güvence olarak gösterdi. Kısacası tam olması gerektiği gibi bir çiftlik sahibiydi; hatırı sayılır bir çiftlik sahibi... Generalin yemeğinde başka birkaç çiftlik sahibi daha vardı, ama onlardan söz etmeye değmez. Öbür çağrılıların tümü alayın subaylarıydı; bunlar içinde iki de karargâh subayı vardı: Bir albayla, oldukça şişman bir binbaşı. General de boylu poslu, yapılı, pehlivan gibi bir adamdı; emrindeki subayların da dediği gibi iyi bir üsttü. Kalın, tok, etkili bir sesle konuşurdu. Şölen gerçekten göz kamaştırıcıydı: Boy boy mersinbalıkları, çığa balığı, av etleri, toylar, bıldırcınlar, keklikler, kuşkonmazlar, mantarlar, aşçıbaşının dünden beri gözünü kırpmadığının açık kanıtıydı; ayrıca dört de asker, ellerinde bıçaklarla sabaha kadar jöleli yiyeceklerle, kıyma, köfte hazırlanması gibi işlerde aşçıya yardım etmişlerdi. Şişeler de bitip tükenecek gibi değildi: Uzun boyunlu Lafitte şişeleriyle tıknaz Madera şişeleri; harika bir yaz günü, ardına kadar açık pencereler, masada içleri buz dolu tabaklar, subay efendilerin fraklarının çözülmüş en alt düğmesi ve buradan dışarı fırlayan plastronlar, daha çok generalin sesinin baskın olduğu çapraz konuşmalar, dolup boşalan şampanya kadehleri... her şey birbirini okşuyordu. Yemekten sonra midelerinde hoş bir ağırlık, pipolarını, çubuklarını tüttürüp, ellerinde kahve fincanlarıyla kapı önüne, sundurmaya çıktılar.

Generalin, albayın, hatta binbaşının ceketlerinin bütün düğmeleri çözüktü; öylesine ki, ipekli kumaştan soylu pantolon askıları bile hafiften görülebiliyordu. Ama öbür subay efendiler, saygı kurallarına tam uyarak son üç düğme de içinde, bütün düğmelerini ilikli tutuyorlardı.

General, becerikli, hoş bir delikanlı olan yaverine dönerek:

"Şimdi tam zamanı!" dedi. "Söyleyiver de şu benim doru kısrağı buraya getirsinler... Sizler de alıcı gözüyle bir bakın beyler..." General burada piposundan bir nefes çekip dumanı salıverdi. "Aslında henüz fazla özenli bir bakım görmedi... Bu lanet kasabada doğru dürüst bir ahır bile yok! Fakat... puf, puf... at diye ben buna derim!"

"Ne kadar zamandır... puf, puf... sizde... puf... ekselansları bu at?"

Soruyu Çertokutskiy sormuştu.

"Ee... puf, puf, puf... çok olmadı... iki yıl önce haradan almıştım!"

"Ekselansları eğitilmiş mi aldılar hayvanı, yoksa burada mı eğitildi?"

General, piposuna asılarak:

"Puf, puf, pu, pu, pu... u... u... f... burada!" dedi ve bir duman bulutunun ardında tümden yitti gitti.

Bu arada tavladan bir er fırladı, nal sesleri duyuldu, derken beyaz gömlekli kocaman kara bıyıklı bir başka er daha göründü ve ürkmüş doru bir kısrağı dizginlerinden çekip getirdi. Hayvan birden huylanınca başını öyle sert bir şekilde havaya kaldırdı ki, az kalsın kara bıyıklı eri bıyıklarıyla birlikte havalandırıverecekti. "Şşşş... Agrafena İvanovna!" dedi er, atı kapı eşiğinde birikmiş subaylara doğru güderken.

Agrafena İvanovna'ydı kısrağın adı; bütün güzel, Güneyli kızlar gibi güçlü, sağlıklı, yabanıldı; sundurmaya iyice yaklaştı, nallarını birkaç kez güm, güm diye ahşap eşiğe vurdu.

General, piposunu bırakıp keyifle Agrafena İvanovna'yı seyretmeye daldı. Albay, sundurmadan inip avcuyla Agrafena İvanovna'nın yüzünü sıvazladı; binbaşı da, yanına gidip Agrafena'nın bacağını okşadı; öbür çağrılılar da hayranlıkla dillerini şaklattılar. Çertokutskiy sofadan inip Agrafena İva-

novna'nın arkasına geçti. Asker, bir yandan atı dizgininden tutarken, bir yandan esas duruşa geçti; kımıldamadan karşısındaki subayların gözlerinin içine bakıyordu, sanki üzerlerine atlayıverecekmiş gibiydi.

"Çok, çok güzel bir at!" dedi Çertokutskiy. "Çelimli, endamlı! İzninizle sorabilir miyim ekselansları: Acaba yürüyüşü nasıl?"

"Öyle harika bir sekişi var ki... Yalnız şu sağlık memuru olacak aptal, saçma sapan birtakım haplar verdi... iki gündür aksırıp duruyor hayvancağız..."

"Çok, çok güzel bir hayvan! Acaba ekselanslarının bu güzel hayvana uygun bir arabaları da var mıydı?"

"İyi de bu yük hayvanı değil ki!"

"Elbette ekselansları, nasıl bilmem! Benim merak ettiğim: Ekselanslarının öbür atlarına uygun bir arabalarının olup olmadığı?"

"Doğrusu arabadan yana fazla varlıklı olduğumu söyleyemem. İtiraf etmeliyim ki, şu yeni çıkan, hafif gezi arabalarından bir tane almak istiyorum. Petersburg'daki kardeşime de durumu yazdım, ama bilmem ki gönderebilir mi oradan buraya?"

Albay:

"Bana kalırsa, ekselansları" dedi, "Hafif gezi arabalarının en iyileri Viyana'da satılıyor..."

"Çok, çok haklısınız... puf, puf, puf!"

"Bendenizin, ekselansları, gerçek Viyana işi, harika bir arabam var."

"Hangisi? Buraya geldiğiniz araba mı?"

"Hayır, efendim... Bu, gündelik işlerde kullandığım arabadır. Öbürü... Viyana işi olansa, nasıl söylemeli... tüy gibi hafiftir... hatta ekselanslarının yüksek müsaadeleriyle diyebilirim ki, dadınız sizi beşikte sallıyor sanırsınız o arabadayken!"

"Bayağı rahat desenize?"

"Rahat da ne kelime! Yastıklar, yaylar... gözünüzü alamazsınız: Araba değil, sanki bir tablo!"

"Ne güzel!?

"Bir de pratik ki! Yani böylesini görmedim desem, ekselansları, bana inanın. Bendeniz ordudayken çekmecelerine on şişe rom, sekiz kilo tütün, ayrıca altı takım üniforma, iç çamaşırları ve iki çubuk... ki uzunluklarını ekselanslarına nasıl arz edebilirim, bilemiyorum... bağışlamanıza sığınarak efendim, inanın, tenya gibiydiler! Hele ceplerine, koca bir öküzü tıkabilirdiniz!"

"Ne güzel!"

"Tam dört bin ruble ödedim, ekselansları, bu araba için!"

"Anlattığınız özelliklere göre iyi bir fiyata almış gibisiniz. İlk sahibi siz miydiniz acaba arabanın?"

"Hayır, ekselansları. Bir rastlantı sonucu oldu her şey. Çocukluk arkadaşlarımdan birinindi araba. Harika bir insandı... Eminim siz de çok iyi anlaşırdınız kendisiyle. Benim senin diye bir şey yoktu aramızda. Kardeş gibiydik. Kendisinden bir kâğıt oyununda kazanmıştım arabayı. Ekselansları yarın öğle yemeğini bendenizde yemek lütfunda bulunurlarsa, arabayı da görmüş olurlardı."

"Bilmem ki ne desem. Tek başıma pek uygun olmaz sanki... ama, izniniz olursa subay arkadaşlarla birlikte..."

"Ne demek, ekselansları! Değerli subay arkadaşlar! Sizleri evimde ağırlamak bana büyük onur verecektir!"

Albay, binbaşı ve öbür subaylar saygıyla eğilip, teşekkürlerini belirttiler.

"Aslında, benim görüşüm o ki ekselansları, bir şey alınacaksa en iyisi alınmalı; zira, kötü bir şeye verdiğiniz para boşa gitmiş demektir. Örneğin, ben, yarın çiftliğimi onurlandırdığınızda, size çiftlik işleriyle ilgili olarak edindiğim kimi şeyleri de göstermeyi düşünüyorum."

General ona baktı ve ağzından puf diye bir duman bulutu saldı.

Çertokutskiy, subay efendileri evine yemeğe davet ettiği için çok mutluydu; aşçıya ısmarlayacağı ciğer ezmesini, öbür yemekleri, salçaları, sosları şimdiden düşünüp mutlulukla gülümsedi. Subay efendilerin de Çertokutskiy'le samimiyetleri bir kat daha artmış gibiydi: Bu onların bakışlarından ve hafif bir selamı andıran belli belirsiz beden hareketlerinden anlaşılıyordu. Çertokutskiy'in konuşması, hareketleri iyiden iyiye rahatlamış, sesi de duyduğu mutlulukla iyice şerbetlenmişti.

"Ekselansları, böylece, evin hanımıyla da tanışma fırsatı bulacaklar diye ayrıca mutlu oluyorum!"

General, bıyıklarını sıvazlayarak:

"Benim için de mutluluk olacak bu!" dedi.

Çertokutskiy, yarınki yemekle ilgili hazırlıklara girişmek için hemen evinin yolunu tutmak niyetindeydi, hatta bunun için şapkasını bile eline almıştı; ama nasıl olduysa oldu, generalin evinde bir süre daha kaldı. Bu arada salonun değişik yerlerine oyun masaları yerleştirildi ve subaylar *vist* oynamak üzere dörder dörder masalarda yerlerini aldılar. Derken, mumlar getirildi. Çertokutskiy uzunca bir süre kararsız kaldı *vist* masasına oturup oyun oynamakta. Ama subayların ısrarlı davetlerini geri çevirmenin incelik kurallarına uygun düşmeyeceğini düşünerek oyuna oturdu. Oturmasıyla birlikte önünde bir punç bardağı bittiğini gördü ve dalgınlıkla bardağı alıp bir dikişte içti. İlk elin sonunda önünde yeni bir punç bardağı gördü; dalgınlıkla onu da bir dikişte içip bitirmeden önce, "Ah, baylar... benim artık gerçekten gitmem gerek!" dedi; dedi ama bu arada yeni oyun da başlamış bulunuyordu. Bu arada salonun değişik köşelerine serpilmiş grupların konuşmaları da iyice özelleşmiş, dağınık bir hal almıştı. Kâğıt oynayanlar pek konuşmuyorlardı; ama oyuna katılmayıp divanlarda oturanlar kendi aralarında bir söyleşi tutturmuş gidiyorlardı. Bir köşede bir kurmay yüzbaşı, böğrünün altına rahat etmek için bir yastık sokuşturmuş, dişle-

rinin arasında piposu, kendisini dikkatle dinleyen küçük bir kalabalığa, tatlı tatlı aşk maceralarını anlatıyordu. Kısacık kollarının ucundaki elleri iki iri patatese benzeyen, son derece şişman bir çiftlik sahibi yumuşak, tatlı bir bakışla yüzbaşıyı dinliyor, arada bir kısacık kolunu geniş sırtına doğru atıp tabakasını çıkarmaya uğraşıyordu. Başka bir köşedeki bir grupsa süvari birliklerinin eğitimi konusunda ateşli bir tartışmaya tutuşmuştu. Bu arada iki kez yanlışlıkla kız yerine vale oynayan Çertokutskiy, oturduğu yerden, "Hangi yıldı?" "Hangi alay?" gibi çoğu kez konuyla ilgisi olmayan sorularla bu konuşmaya da katılmaktan geri durmuyordu. Sonunda akşam yemeğine birkaç dakika kala *vist* oynayanlar masalarından kalktılar; her ne kadar oyun bitmiş gibi görünüyorsa da, kafaların hâlâ az önceki partilerde olduğu belliydi; çünkü bir süre daha heyecanla oyunlar tartışıldı. Çertokutskiy, oyunda çok kazandığını iyi anımsıyordu; ama masadan hiçbir şey almadan kalktı; masadan kalktıktan sonra uzunca bir süre masanın başında cebinde mendili olmayan bir adam gibi öylece durgun, şaşkın kaldı. Bu arada yemek servisi başladı. Doğaldır ki şaraptan yana hiç eksiği yoktu masanın ve Çertokutskiy de elinde olmadan kendine şarap doldurdu durdu; çünkü nereye uzansa eline şişe geliyordu.

Konuşmalar uzadıkça uzadı, aslında pek tutarlı şeyler konuşulduğu da yoktu. 1812 savaşına katılmış yaşlı bir çiftlik sahibi, o dönem hiç olmamış bir çarpışmadan söz etti ve sonra nedense bir sürahinin kapağını pastanın içine daldırdı. Kısacası, dağılmaya başladıklarında saat sabahın üçünü bulmuştu ve arabacılardan kimi efendilerini bohça gibi sallasırt edip arabalara atmak zorunda kaldılar. Çertokutskiy de bütün o soylu havasına karşın arabasında otururken öyle yerden selamlar veriyor, başını o kadar ileri geri oynatıyordu ki, evine geldiğinde bıyıklarına incecik iki tel dereotu takıldığının farkında bile değildi. Evde herkes derin uykulardaydı; arabacı güçlükle uşağı bulup efendisini, ona teslim etti; uşak

salondan geçirdiği efendisini yatak odasına götürmesi için oda hizmetçisine aktardı; Çertokutskiy, kızın yanı sıra iyi kötü yürüyüp yatak odasına girdi ve kar gibi geceliğiyle yatakta melekler gibi uyumakta olan genç, güzel karısının yanına uzanmak için kendini yatağa attı. Çertokutskiy'in yatakta yarattığı sarsıntı genç kadını uyandırdı; uyanan kadın gerindi; uzun kirpiklerini kaldırdı, gözlerini art arda üç kez kırpıştırdı, sonra da iyice açıp, yarı kızgın, yarı gülümser, kocasına baktı; ama bu kez kocasının kendisini kesinlikle okşayamayacağını anlayınca, can sıkıntısıyla öbür yanına döndü, tazecik yanağını kolunun üstüne kor komaz da yeniden uykuya daldı.

Genç kadın, uyanıp da horlayan kocasının yanından kalktığında, köylük yer için zaman hiç de erken sayılmazdı. Kocasının eve sabah dörde doğru geldiğini anımsayınca, uyandırmaya kıyamadı. Çertokutskiy'in Petersburg'dan getirttiği terliklerini giydi, başından aşağı bir su gibi dökülen beyaz sabahlığını üzerine geçirip giyinme odasına gitti, tıpkı kendisi gibi taptaze sularla yıkandı, tuvalet masasına geçti. Aynada kendine iki kez göz atınca, bugün hiç de fena olmadığını anladı. İlk bakışta o kadar önemli gibi görünmeyen bu durum, aynanın karşısında fazladan iki saat oturmasına neden oldu. Sonunda çok güzel giyinmiş, süslenmiş olarak hava almak için bahçeye çıktı. Hava da havaydı hani: Yaz günleri, ancak güneyde görülebilecek enfes havalardandı. Vakit öğleye yaklaştığı için iyice yükselen güneşin yakıcı ışıkları altında çiçekler bir kat daha güzel kokarken, koyu gölgeli, ağaçlıklı yolda dolaşmak insanı serinletiyordu. Evin güzel hanımı saatin on ikiyi bulmasına karşın, kocasının hâlâ uyumakta olduğunu unutup gitmişti. Bahçenin hemen arkasındaki ahırda öğle uykusuna yatmış olan iki arabacıyla bir uşağın horultuları ta bulunduğu yere kadar geliyordu. Ama o hep iki yanı sık ağaçlarla kaplı yolda oturdu ve oradan dalgın dalgın, bozkıra uzanan ıssız, büyük yola baktı

durdu... Derken birden, uzaklarda bir toz bulutunun ağardığını gördü. Gözlerini dikip dikkatle baktı: Evet, çok sayıda araba o yana doğru gelmekteydi. En önde iki kişilik, üstü açık, hafif bir yaylı araba vardı; arabada da kocaman apoletleri güneşte pırıl pırıl yanan generalle albay oturuyorlardı. Bunu izleyen dört kişilik arabada ise binbaşı, generalin yaveri ve –onların karşısında– iki subay oturuyordu. Sonra alayın ünlü arabası geliyordu; yeni sahibi, şişman binbaşıydı ünlü arabanın. Alay arabasını, içinde beş subay bulunan bir *bon voyage* izliyordu, beşinci subay, öbürlerinin dizine oturmuştu. En geride ise çok hoş doru ve demirkırı üç at üzerinde üç subay vardı.

"Sakın bize geliyor olmasın bunlar?" diye düşündü ev sahibi hanım. "Ah, Tanrım, işte köprüye doğru döndüler!" Bir çığlık kopardı, ellerini çırptı, çiçek tarhları arasından koşarak evin yolunu tuttu. Kocası hâlâ ölü gibi uyuyordu. Kollarından tutup sarsarak:

"Kalk! Kalk! Hemen kalk!" diye bağırdı kocasına.

"Ha?" dedi Çertokutskiy, gözlerini açmadan, gerinerek.

"Hemen kalkmalısın, bir tanem! Konuklarımız var!"

"Konuk mu, ne konuğu?" dedi evin beyi ve yüzünü annesinin karnına sürterek meme başını arayan bir buzağı gibi tatlı, şımarık bir inilti kopardı.

"Şekerim, Allah rızası için hemen kalk! Yanında subaylarıyla general geliyor! Ah, Tanrım! Şuraya bak: Bıyığına da iki tel dereotu takılmış!"

"General mi dedin? Demek yola çıkmış bile? Niye kimse uyandırmadı beni? Yemek hazırlıkları tamam mı?"

"Ne yemeği?"

"Ne demek ne yemeği? Söylememiş miydim?"

"Kim? Sen mi? Sen dün, sabahın dördünde geldin! Sorular sordum sana, konuşmaya çalıştım, ama tek kelime söylemedin! Bütün gece uykusuz kaldığın için sabah seni uyandırmaya da kıyamadım birtanem!"

Bu son sözleri gevşek, cilveli bir edayla, baygın baygın söylemişti.

Çertokutskiy gözlerini belerterek bir süre vurgun yemiş gibi kımıltısız kaldı yattığı yerde. Sonra ayıbı mayıbı bir yana bırakarak don gömlek, yay gibi fırladı yataktan.

"Ah eşek kafam!" dedi, parmaklarıyla alnına vurarak. Yemeğe çağırmıştım kendilerini! Şimdi ne yapacağız? Nerdeler şu anda? Uzakta olsalardı bari!"

"Bilmiyorum. Sanırım gelmek üzereler!"

"Birtanem, sen hiç ortada görünme! Hey, kimse yok mu orada? Gelsene, kız! Ne korkuyorsun? Kulağını aç: Subaylar gelecek az sonra! Onlara beyin evde olmadığını söyleyeceksin! Sabah erkenden çıkıp gitti, de! Yarından önce de gelmez, de! Bütün hizmetçileri, uşakları uyar! Daha duruyor! Fırlasana, salak!"

Bunları söyleyen evin beyi hemen robdöşambrını giydi ve gizlenmek için en uygun yer olduğunu düşündüğü, samanlığın bitişiğindeki arabalığın yolunu tuttu. Ama tam samanlığın önüne geldiğinde kendisini burada da görebileceklerini düşünerek, "En iyisi şurası!" diyerek kapısı açık arabalıkta duran faytonun içine attı kendini, ardından kapıyı kapattı, muşambanın altına gizlenip faytonun körüğünü örttü, sabahlığının içine büzülüp, ölü gibi kımıltısız, öylece kaldı.

Bu arada subaylar da atlarıyla, arabalarıyla gelip kapıya dayanmışlardı.

İlk general indi yaylı arabadan; silkinip kendine çekidüzen verdi. Ardından, albay atladı, şapkasının tüyünü düzeltti. Sonra, koltuğunun altında kılıcı, şişman binbaşı indi arabasından; ardından, *bon voyage*'daki teğmenlerle onların dizlerinde oturmakta olan asteğmenlerden oluşan, hepsi de incecik, genç subaylar ekibi indiler arabalarından. En son da, at üstündeki subaylar indiler atlarından.

Konukları karşılayan uşak:

"Efendi evde yok!" dedi.

"Nasıl yok?" dedi general. "Ama yemeğe gelecektir herhalde?"

"Yok, gelmeyecek! Yarından önce gelmez! Yarın bu zamanlara ancak..."

"Allah Allah! Böyle şey olur mu yahu?"

Albay gülerek:

"Şaka bu herhalde?" dedi.

"Canım, böyle şey olur mu?" dedi general, can sıkıntısıyla. "Madem işin var, ne diye davet ediyorsun insanları?"

"Bir insan nasıl olur da böyle bir şey yapar, anlamak mümkün değil, efendim!" dedi genç subaylardan biri.

Astlarıyla konuşurken hep yaptığı gibi:

"Ha?" dedi general.

"İnsan nasıl olur da böyle bir şey yapabilir, diyordum, ekselansları!"

"Canım, elbette! Bir terslik çıktıysa, haber verirsin... ya da hiç çağırmazsın insanları!"

"Yapacak bir şey yok, ekselansları! Galiba geri dönmemiz gerekiyor?"

"Evet, herhalde öyle yapacağız? Yalnız, bir dakika... bari faytonunu görseydik şunun... Herhalde faytonunu da alıp götürmedi yanında? Hey, kimse yok mu orada? Gelsene evlat buraya!"

"Buyursunlar, efendimiz!"

"Seyissin sen herhalde?"

"Seyisim, ekselansları!"

"Efendinin yeni aldığı faytonu göstersene bize!"

"Emredersiniz, efendimiz. Şöyle buyurun... arabalığa!"

General ve subayları arabalığa doğru yürüdüler.

"İşte, efendim! Yalnız, burası alacakaranlık biraz... az iteyim de, aydınlığa çıksın fayton."

"Yo, yo... böyle de iyi!"

General ve subayları faytonun çevresinde dolaştılar, tekerlekleri, yayları dikkatle incelediler.

"Hiçbir özelliği yok... sıradan bir fayton bu!" dedi general.

"Sıradan ki, nasıl sıradan!" dedi albay.

"Bence, ekselansları" dedi genç subaylardan biri, "Kesinlikle dört bin ruble etmez bu araba!"

"Ha?"

"Dört bin ruble etmez, diyorum ekselansları, fayton için!"

"Ne dördü yahu! Yarısı bile etmez! Hiçbir özelliği yok bu arabanın! Ama içine kuş kondurmuşlarsa, onu bilmem! Açsana ahbap, şunun körüğünü, muşambasını!"

Körükle muşambanın açılmasıyla birlikte sabahlığının içinde iki büklüm büzülmüş Çertokutskiy çıkıverdi ortaya!

General tam bir şaşkınlıkla:

"Siz... burada ha?" dedi.

Sonra da, çaat! diye faytonun kapısını çarpıp, muşambayı ve körüğü Çertokutskiy'in üzerine geri çekerek subaylarıyla birlikte çıkıp gitti.

1835 Nisan'ında yazılan bu öykü, ilk kez *Sovremennik (Çağdaş)* dergisinde Nisan 1836'da yayımlanmıştır.

Delinin Defteri

3 Ekim

Bugün acayip bir olay oldu. Şöyle anlatayım: Sabah epey geç uyandım ve Mavra boyadığı çizmelerimi getirdiğinde kendisine saati sordum, onu çoktan geçtiğini öğrenince de fırladığım gibi giyinmeye başladım. Aslına bakarsanız, yani bana bırakılsa, daireye falan kesinlikle gitmem. Çünkü adım gibi biliyorum ki müdürüm olacak herif yine surat asacak. Ne zamandır bana söylediği hep şu: "Ne bu canım! Başlıklar küçük harfle!.. Yazılarda ne sayı var, ne tarih! Hangi evrak hangi dosyada, bilmek anlamak mümkün değil!"

Aşağılık herif! Bana karşı bu iğrenç davranışlarının tek nedeni, makam odasında oturmam. Yani kalemlerini sivriltmek için ekselanslarının odasına girip çıkmam. Neyse... diyeceğim, mutemet olacak Yahudiden aylığa mahsuben biraz avans kopartma umudu olmasa, bugün, şurdan şuraya adımımı atmazdım. Bizim mutemet de bir başka aşağılık! Aslında o herifin avans vermesi demek dünyanın sonunun gelmesi demektir. İstersen ağla, inle, acından öl geber... Kılı kıpırdamaz teresin. Oysa evde hizmetçisinden dayak yediğini dünya âlem biliyor.

Aslında bizim dairede çalışmanın kime ne yararı var, hiç anlamıyorum! Bana bile yararı yok, diyeyim siz anlayın. Ama bak vilayet ya da defterdarlık derseniz o başka: En dipte bir yerlerde sığınmış gibi oturan, önündeki evraklar üzerinde kalem oynatan bir memuru alın... Üzerindeki takım elbise bile iğrençtir, herifin suratında meymenet yoktur, yüzüne tüküresiniz gelir... Ama yanılmayın! Herifin kiraladığı yazlığın nasıl bir saray yavrusu olduğunu görseniz, dudağınız uçuklar! Altın yaldızlı porselen çay takımı götürseniz, muhterem dudak büker: "Afedersiniz, bunu kime getirdiniz siz?" Ya bir çift yağız at, ya bu atlara layık bir araba, ya da şöyle üç yüz rublelik falan bir kunduz kürk bekler hazret. Görünüşü öyle uslu, öyle mazlum, konuşması öyle ince, öyle aşağıdandır ki... "Kalemciğimi açacaktım, çakıcığınızı lütfeder misiniz?" Ama bir de bakarsınız ki, kalemciğini değil, çuvalcığını açmış ve sizi öyle bir soyup yağmalamış ki don gömlek kalakalmışsınız!..

Tabii bizim dairenin asaleti vilayetle karşılaştırılamaz. Her şeyden önce, temizlik bakımından vilayet bizim dairenin eline su dökemez. Sonra masalarımızın tümü maundandır. Buna ek olarak amirlerimizin hepsi bizimle "siz"li konuşur, "sen" yoktur bizde. Evet, işte açıkça söylüyorum: Dairemdeki bu soyluluk olmasa, memuriyeti çoktan bırakmıştım.

Emektar paltomu giydim, şemsiyemi aldım ve evden çıktım. Sağanak yağmurluydu hava ve dışarıda kimsecikler yoktu. Eteklerini başlarına kaldırmış birkaç köylü kadınla, şemsiyelerini açmış tüccardan bir iki kişiyi ve hademe kılıklı üç beş kişiyi saymazsak tabii. Soylu olarak bir tek benim gibi bir memur arkadaş ilişti gözüme. Tam bir kavşakta rastladım ona. Ve görür görmez de kendi kendime şöyle söylendim: "Yok, cancağızım, bana yutturamazsın, senin daireye falan gittiğin yok. Sen şu önünde yürüyen dilberi izliyorsun ve gözlerini de kadının kalçalarından ayırdığın yok." Ah, ah!

Şu bizim memur takımı yaman millettir! Çapkınlıkta da subaylardan geri kalmazlar. Başında şık bir şapkayla yürüyen bir kadın görmesinler, o dakika askıntı olurlar.

Memur arkadaş hakkında bunları düşünerek yürürken, önünden geçmekte olduğum mağazaya bir arabanın yanaştığını gördüm. Hemen tanıdım arabayı: Bizim genel müdürün arabasıydı bu. "Sayın genel müdürün ne işi var bu saatte buralarda?..´Yok, bu o olamaz, olsa olsa kızıdır" diye düşündüm. Görünmemek için sırtımı duvara yapıştırıp beklemeye başladım. Gerçekten de az sonra uşak kapıyı açınca, sülün gibi süzülerek müdür beyin kızı indi arabadan. Aman yarabbi! O nasıl göz süzmeler… O nasıl salınmalar!.. Öldüm... resmen öldüm bittim! Böyle yağmurlu, berbat bir havada ne diye çıkmış evinden. Kadınlardaki şu çul çaput düşkünlüğü yok mu... Bereket beni tanımadı, aslında ben de paltomun içine iyice büzülüp görünmemeye çalıştım. Çünkü paltom iyice eprimiş, yıpranmıştı. Üstelik de eski moda bir şeydi. Şimdiki paltoların yakaları uzun kesim oluyor, benim yakalarsa kısacıktı, üstelik de vatkaları olmadığı için pek biçimsizdi. Müdür beyin kızı köpeğini de almıştı yanına ama köpekçik mağazanın eşiğini aşamadığı için dışarıda kalmıştı. Tanıyordum bu köpeği, Meci'ydi adı. Durmuş, ne yapayım, ne edeyim diye düşünüyordum ki, birden incecik bir sesin, "Selam, Meci!" dediğini duydum. Hayda, bu da nerden çıktı, kim bu seslenen? Şöyle bir etrafıma bakındım; biri yaşlıca, biri genç iki saygıdeğer bayan şemsiyelerinin altında tıpış tıpış yürüyorlardı. Kadınlar geçip gittiler ama hemen yanı başımdan aynı sesi bir kez daha duydum: "Alacağın olsun, Meci!" Destur! Bu ne iş yahu! Bir baktım, deminki iki saygıdeğer bayanın ardından giden bir köpekçikle koklaşıyor bizim Meci. "Saçmalığın bu kadarı biraz fazla olmuyor mu?" dedim kendi kendime. Yoksa sarhoş falan mıydım? Hadi canım, sarhoşluk kim, sen kim! "Hayır, Fidel, yanılıyorsun… Çok... hav! hav! Ama… çok... hav! hav! hav! hastaydım." Gözlerime inanamıyorum:

Meci söylüyordu bunları! Vay anasını! Ulan sen nasıl köpeksin! İtiraf ederim ki, Meci'nin insanca konuşmasına önce çok şaşırdım ama sonra bütün olup bitenleri etraflıca düşününce gördüklerimde şaşacak bir şey olmadığını anladım. Dünyada bu türden neler oluyordu, neler! Örneğin, duyduğuma göre, İngiltere'de bir balık sudan sıçramış ve garip bir dilde iki sözcük söylemişti; bilginler tam üç yıldır bu iki sözcüğün ne demeye geldiğini anlamaya çalışıyorlardı ama henüz bulabildikleri bir şey yoktu. Yine gazeteden okuduğum bir haberde, iki ineğin bakkala girip yarım kilo çay istediğinden söz ediliyordu. Fakat şunu itiraf etmek zorundayım ki, Meci'nin, "Aslında sana bir mektup yazmıştım Fidel ama anlaşılan Polkan mektubumu ulaştırmamış sana!" dediğini duyunca, yüzüm maaşını almamış memur yüzüne döndü, feleğimi şaşırdım. Köpeklerin yazı yazabildiklerini ilk kez duyuyordum. Benim bildiğim bir tek soyluların becerebildikleri bir şeydi yazı. Gerçi tüccardan bazı kişilerle kâtip takımının, hatta derebeylerin kölelerinden bazı uyanıkların da bu işi şu ya da bu ölçüde kıvırabildiklerine tanık olunuyorsa da, onlarınki mekanik bir çiziktirmenin ötesine pek geçemiyor: Ne nokta, ne virgül, ne de usulüne uygun hece bölmeye rastlanıyor bu arkadaşların yazılarında.

Evet, bu durum beni şaşırtmıştı. Doğrusunu isterseniz, bu aralar, kimselerin duyup görmediği şeyler benim başıma geliyordu. Evet, bunu itiraf etmek zorundayım. Herneyse, "Dur, şu iti takip edeyim de, neyin nesi kimin fesi ve de aklından neler geçmekte, bir güzel öğreneyim" diye düşünerek şemsiyemi açtım ve iki saygıdeğer bayanın ardı sıra yürümeye başladım. Gorohovaya'dan Meşçanskiy'e, ordan da Storlyarnaya Sokağı'na dönüp sonunda Kokuşkin Köprüsü'nün orda büyükçe bir evin önünde durduk. "Eğer ben de bu evi bilmiyorsam, ne olayım!" dedim kendi kendime. "Tabii ya, Ziverkov'un evi!" Hey yarabbim! Ev değil, milletin köpek yavruları gibi alt alta üst üste yaşadığı bir yerdi bura-

sı! Aşçılar, hizmetçiler taşradan gelenler, hatta bizim memur takımından arkadaşlar... Kimler oturmuyordu ki burada! Benim bile, güzel borazan çalan bir arkadaşım vardı bu evde oturan. İzlediğim bayanlar beşinci kata çıktılar. "Güzel" dedim kendi kendime, "Şimdilik burada duralım. Yeri öğrendik nasılsa... Burayı bir kez daha ziyaret etme fırsatı doğacak da bundan yararlanmayacak değiliz ya!"

4 Ekim

Bugün çarşamba, bu nedenle de bizim genel müdürün odasındayım. Bugün işe özellikle erken geldim, doğruca makama gidip kalemleri çıkardım, özenle açtım, yerlerine yerleştirdim. Bizim genel müdür, kesin çok akıllı bir adam: Odasının her yanı kitaplarla dolu. Bazılarının şöyle sırtlarından adlarını okuyayım dedim... bizim aklımızın ermeyeceği bilimlerle ilgiliydi hepsi de: Kimi Almanca, Kimi Fransızca kitaplar... Zaten ekselansın yüzünden de belli ne kadar büyük bir adam olduğu. Hele gözlerinde parlayan o azamet ışığı! Bugüne dek ağzından gereksiz bir söz çıktığını duymadım. Kendisine bir evrak getirdiğim zaman, "Dışarıda hava nasıl?" diye sorar, o kadar. Ben de, "Yağışlı, eksalansları" derim. Hamuru, mayası her şeyi bizden farklı. Devlet adamı. Yine de, bana karşı özel bir sevecenlik duyuyor gibi sanki. Ah bir de kızı... Suss, yok bir şey! En iyisi sehpanın üzerinde duran "Arı" dergisine bir göz atmak. Şu Fransızlar ne ahmak millet! Nedir istedikleri bunların? Hepsini şöyle kızılcık sopasıyla bir elden geçireceksin ki akılları başlarına gelsin! Bir de Kursklu bir derebeyinin çok hoş bir balo tasviri dikkatimi çekti dergide. Kursklu derebeylerinin kalemleri kuvvetli oluyor... Derken saatin yarımı geçtiğini fark ettim. Ama ekselansları hâlâ görünmemişlerdi. Saat bir buçuk dolaylarında ise öyle bir şey olduk ki hiçbir kalem yazamaz. Kapı ardına kadar açıldı, sonunda teşrif ettiler ekselansları diye düşüne-

rek elimde evraklarla ayağa fırladım ama içeri giren... ekselansları değil... onun... onun... kızıydı! Aman Tanrım! Aman Tanrım! Yerlere kadar inen, uzun, bembeyaz tuvaleti içinde kuğular gibiydi! Ne kadar göz alıcıydı! Ya bakışları?.. Gözlerime güneş doluyor sandım yüzüne bakınca. Hafif bir reverans yaparak, "Babam yok mu?" diye sordu. Tanrım! Tanrım! Bir kanarya şakıdı sanki yanı başımda! "Asil bayan, beni başkalarının cezalandırmasına bırakmayın, ille cezalandırmak istiyorsanız, o asil ellerinizle siz kendiniz cezalandırın." demek istedim ama dilim kuruyup kalmıştı ağzımın içinde, bu nedenle de boğuk bir "Yok!" diyebildim, o kadar. Yüzüme baktı, sonra dönüp kitaplara baktı ve... mendilini düşürdü. Uçarcasına atıldım mendile doğru, parkede ayağım kaydığı için az kalsın burnumun üstüne çakılacaktım ama yine de dengemi koruyup mendili tutmayı başardım. Aman Allahım, o nasıl mendildi öyle! Patiska gibi, incecik, hafif bir şey... Ve nasıl hoş bir amber kokusu yükseliyordu... Gerçek amber... Ve nasıl generallik, asillik kokuyordu! Teşekkür etti ve belli belirsiz gülümsedi... Öyle uçucuydu ki gülümsemesi, şeker dudaklarını kımıldatmamıştı bile. Sonra da çıkıp gitti. Bir saat kadar daha oturmuştum ki, birden kapı açıldı ve içeri ekselanslarının uşağı girdi. "Beyefendi bugün gelmeyecek, Aksentiy İvanoviç" dedi, "Evinize gidebilirsiniz..." Şu uşak takımına hiç dayanamıyorum... İşleri güçleri antrede yan gelip yatmaktır. Ekselansın yanına girip çıkanlara zahmet edip başlarını kımıldatarak bile selam vermezler. Bunlardan biri geçenlerde kaykılmış otururken, duruşunu hiç bozmadan enfiye çekmem için bana elindeki tabakayı uzatmasın mı! Salak! Karşındakinin kim olduğunu biliyor musun sen? Bir memur! Soyu sopu köklü, asil bir insan! Neyse... şapkamı aldım, bu uşak takımı bana palto falan tutmayacağı için paltomu kendim giydim ve çıktım. Eve varınca yatağa uzandım. Evde daha çok yatağa uzanırım. Sonra güzel bir şiiri defterime geçirdim: "Bir saatçik görmesem sevdiceğimi / Bir

yıldır görmemişim gibi gelir / Böyle kin duyarak yaşamaya / Sorarım, yaşamak mı denir?" Herhalde Puşkin'in. Akşama doğru paltomu giyip ekselanslarının evinin önüne gittim; gezmeye gitmek için arabasına binecek olursa küçükhanımı bir kezcik daha görebilirim diye umuyordum, ama uzun süre beklememe karşın çıkmadı.

6 Kasım

Daireye gittiğimde şube müdürü kudurmuştu sanki. Beni yanına çağırdı ve aynen şunları söyledi: "Lütfen söyler misin, senin amacın ne?" "Nasıl ne? Hiçbir şey" dedim. "İyi düşün" dedi. "Bak artık kırkını da geride bıraktın, aklını başına toplamanın zamanı gelmedi mi daha? Sonra, sen kendini ne sanıyorsun, ha? Çevirdiğin dümenlerin farkında olmadığımı düşünüyor değilsin herhalde? Genel müdürümüzün kızına kur yapmak kala kala sana mı kaldı? Kendine bir bak... ve düşün: Kimsin sen? Bir hiç... o kadar. Meteliksiz bir zavallı! Git de aynada kendini bir incele ve kafandan geçirdiğin şeylere hakkın olup olmadığını düşün!"

Tanrı cezanı versin e mi! Eczanelerdeki ilaç şişelerini andıran suratı, sorguç gibi yukarı doğru kıvırtması yetmiyormuş gibi bir de vıcık vıcık pomatladığı şu perçemiyle kendini bir halt sanıyor besbelli... Aslında durup dururken üzerime gelmesinin nedenini çok iyi biliyorum. Kıskanıyor beni. Ekselanslarının sevecen ilgilerini en çok bana yönelttiğini fark etmiş olmalı... Saçma yaratık! Her tarafın şube müdürü olsa ne olur senin! Saatine altın köstek takıp, otuz rublelik çizme sipariş etmekle bir şey mi oldu sanıyorsun! Hem kime bu havan? Esnaf çocuğu değilim ben; terzi ya da erbaş falan da değildi çok şükür babam. Soyluyum ben. Görürsün, ne mevkilere, makamlara yükseleceğim ben daha! Şunun şurasında kırk iki yaşındayım. Memuriyette yüksek mevkilere, makamlara ulaşma çağıdır bu, gerçek memuriyet çağı. Bekle, dostum! Elbet biz de albay oluruz. Tanrı izin verirse eğer,

belki de daha da yüksek bir şeyler oluruz.* Senin ününü geride bırakan ünler salarız bakarsın memlekete. Ne o, yoksa senden başka aklı başında bir insan yok mu sanıyordun dünyada? Modaya uygun bir takım elbise, bir de şu senin boynundaki gibi bir kravatım olsun, bakalım benim yanımda sen ve senin gibilerin esamesi okunuyor mu? Gel gelelim, olanağım yok, felaket de burada ya zaten.

8 Kasım

Tiyatroya gittim. Rus aptalı Flatka üzerineydi oyun. Çok güldüm. Bir de levazımcılarla adliye nezarethanesi memurları üzerine hayli eğlenceli bir vodvil vardı. Hele bir kalem memuru üzerine okunan şiirler çok gülünçtü. Bu kadar serbestliğe nasıl müsaade etmişler, pes doğrusu! Tüccarların halkı kazıkladığını açık açık söylemelerini sansürün görmemesi anlaşılır gibi değil. Tüccar çocuklarının da kavgacı, serseri ruhlu olduklarına bakmadan soylular arasına karışmaya hevesli olduklarını söylediler. Gazeteciler için de çok hoş iki dize vardı: Bunların işinin gücünün insanlara çamur atmak olduğunu söyleyen yazar, bu sözleri söylediği için kendisinin de çamura hedef olabileceğinden korkarak, halka, aman beni koruyun diyordu. Şu yazarlar da pek hoş oyunlar yazar oldular. Tiyatroya gitmeyi seviyorum.

Cebimde ne zaman üç beş kuruş bulsam, başka hiçbir şey düşünmem, doğru tiyatroya. Ama bizim memur milleti içinde öyle teresler var ki, tiyatronun adını bile anmazlar, tabii beleş bilet buldukları zaman durum değişir. Bir bayan oyuncunun söylediği bir şarkı da çok hoştu. Aklıma hemen ekselanslarının kızı... Suss! Yok bir şey, yok bir şey! Aman sakin ol!

---

* Çarlık Rusyası'nda sivil bürokraside de –yüksek makamlar için– askeri unvanlar kullanılıyordu. (ç.n.)

9 Kasım

Saat sekizde daireye gittim. Şube müdürü gelişimi görmemiş gibi yaptı. Ben de aramızda bir şey geçmemiş gibi bir hava takındım. Evraklara göz attım, bir iki yazının aslıyla suretini karşılaştırdım. Saat dörtte çıktım. Genel müdürün evinin önünden geçtim ama kimsecikler gözüme ilişmedi. Yemekten sonra daha çok yatakta yattım...

11 Kasım

Bugün ekselanslarının odasında oturup onun için yirmi üç kalem, onun... ay! ay! kızları... yani küçük hanımefendi için de dört kalem açtım. Beyefendi her zaman masasının üzerinde çok kalem bulunmasını sever. Ah, ne kafa! Hep susar ama kim bilir nasıl çalışmaktadır o anda kafası, akıllar yürütmekte, değerlendirmeler yapmaktadır. En çok ne düşündüğünü hangi konuda akıllar yürüttüğünü bilmeyi çok isterdim. Ekselanslarının ve onun gibi beyefendilerin, saray çevresinden olanların yaşamlarını biraz daha yakından görmek, kendi aralarında neler yaptıklarını bilmek isterdim. Evet, işte bunu bilmek isterdim! Birkaç kez ekselanslarıyla konuşmaya niyetlendim ama Allah kahretsin, her seferinde dilim ağzımın içinde kuruyup kalıverdi ve dışarıda havanın nasıl olduğu sorusuna karşılık vermenin ötesinde bir şey diyemedim. Evlerinin salonunu görmek isterdim sonra... Bir kez kapı aralıkken şöyle ucundan bir parça görebilmiştim salonu ve arkadaki bir odayı. Aman Allahım, o ne görkem, o ne göz kamaştırıcı eşyalar! O porselenler, o aynalar! Ama ben asıl küçük hanımefendinin odalarının bulunduğu bölümünü görmek isterdim evin. Tuvalet masası... üzerinde küçük şişeler, kavanozlar, kutular, çiçekler... bunlardan yayılan kokuyu içime çekmek... üzerinden çıkarıp attığı giysilerin yerde duruşu... giysiden çok bulutu andıran giysileri onun...

Hele yatak odasına bir göz atabilmek için neler vermezdim! Bir mucizeler yeri olduğunu düşünüyorum o odanın, benzeri gökte bile bulunmayan gerçek cennet! Yatağından kalkınca ayacıklarını koyduğu minnacık pufu, o mini minnacık ayacıklarına kar beyazı çoraplarını giyişini gör... Ay! Ayl! Ay! Suss... Bir şey yok, bir şey yok! Sakin ol!

Fakat bugün yine de kafamda bir şimşek çaktı: Nevskiy Bulvarı'nda gördüğüm iki küçük köpeğin aralarındaki konuşma geldi aklıma. "Güzel" dedim kendi kendime. "Her şeyi öğrenmenin yolunu biliyorum artık. Şu rezil köpeklerin birbirlerine yazdıkları mektupları ele geçirmeliyim. Herhalde buradan bir şeyler öğrenebilirim." İtiraf ederim ki, bir seferinde Meci'yi yanıma çağırıp sorguya çekecek oldum: "Bak Meci" dedim, "Şurda baş başayız; istersen kapıyı da kapatırım kimseler görmez bizi. Bana hanımın hakkında bildiğin her şeyi anlat. Nasıldır, ne yapar? Kimseye bir şey söylemeyeceğime yemin ederim." Kurnaz namussuz, kuyruğunu kıstı, kürkünün içinde büzüştü ve sanki hiçbir şey duymamış gibi usulca kapıdan çıkıp gitti. Köpek kısmının insanoğlundan daha akıllı olduğundan hep huylanmışımdır; dahası bunların konuşabildiklerinden de eminim ben, konuşmamalarının tek nedeni inatçılıklarıdır. Sonra, müthiş siyasidirler: İnsanoğlunun her kımıltısını, her adımını sezerler, her şeyi bilirler... Hayır, ne olursa olsun yarın Ziverkov'un evine gidip Fidel'i sorguya çekeceğim. Bu arada şansım yaver giderse Meci'nin Fidel'e yazdığı mektupları da ele geçirebilirim.

12 Kasım

Öğleyin saat iki sularında yollara düştüm, hedefim ne yapıp edip Fidel'i bulmak ve bir güzel sorgulamaktı.

Lahana kokusuna hiç dayanamam. Meşçanskiy Caddesi'nde ne kadar bakkal çakkal varsa, hepsinden keskin bir lahana kokusu gelmesi yetmiyormuş gibi, evlerin de kapı alt-

larından aynı iğrenç koku süzülüyordu. Elden ne gelir, burnumu tıkayıp var gücümle koşmaya başladım. Ama kurtulmak ne mümkün: Bu defa da zanaatkâr olacak tereslerin işliklerinden yükselen is ve dumandan boğulacak hale geldim. Asil bir insanın bu caddede gezintiye çıkması olanaksız bir şey. Neyse, sonunda hedefime ulaştım, altıncı kata çıktım, kapıyı çaldım, yüzü çilli, küçümen, sevimli bir kız açtı kapıyı. Kızın yüzü hiç yabancı gelmedi bana. Ah, tabii ya, yaşlı kadınla birlikte yürüyen genç kızdan başkası değildi bu. Kız hafiften kızarır gibi oldu. Tabii hemen çaktım vaziyeti: Koca peşindesin kızım sen, dedim içimden. Bu arada kız da bana, "Buyurun, ne istiyorsunuz?" dedi. "Köpeğinizle konuşmak istiyorum" dedim, "Bir iki sorum var da kendisine..." Yarabbim, su katılmamış bir aptaldı bu kız! Hemen anladım, tam bir aptal! Bu arada köpek havlayarak yanımıza geldi; eğilip kendisini yakalamak istedim ama alçak, az kalsın dişlerini burnuma geçirecekti. Tam bu sırada köşede sepetini görmeyeyim mi! Bana gerekli olan da buydu zaten. Sepet içindeki çerçöpü karıştırırken, birden minik kâğıt parçacıklarından oluşan küçük bir tomar geçti elime. Ah, keyfime diyecek yoktu! Namussuz it, sepeti karıştırdığımı görünce bir anda atılıp baldırımdan kaptı; sonra koklaya koklaya anladı ki, kâğıtları benim elime geçmiş, bunun üzerine ince ince ağlayıp sızlamaya başladı. Ama yağma yok! "Hadi bana eyvallah, cancağızım!" deyip tabanları yağladım. Kızcağız kapıda gözleri korkudan fincan gibi açılmış kalakaldı; bu aptal kızın beni deli sandığına kalıbımı basarım.

Eve gelir gelmez hemen mektupları okumaya girişmekti ilkin niyetim, çünkü mum ışığında pek iyi göremiyorum. Ama Mavra'nın yerleri sileceği tutmuştu. Aptal kadın, yerli yersiz temizlik sıtmasına tutulur! Bu yüzden dışarı dolaşmaya çıktım: Olayı enine boyuna, etraflıca düşünecektim. Artık bilmediğim hiçbir yanı kalmayacaktı olayın; bu mektuplar bütün yayları, zemberekleri, her şeyiyle olup bitenleri önüme

serecekti. Köpekler akıllı millet, siyasi ilişkilerde bilmedikleri yok; o yüzden mektuplarda her şeyin tek tek açıklığa kavuşturulduğuna emindim. Herkesle ilgili her bilgiyi bulabilecektim orda: Hem şu adamın esaslı bir portresini ve bütün yapıp eylediklerini, hem de onun, yani küçük hanımefendinin... Suss... Yok bir şey... Kapat! Sakin ol!

Eve akşama doğru döndüm. Daha çok yatakta yattım.

13 Kasım

Evet... oldukça açık seçik bir mektup... ama yine de yazıda köpeksi diyebileceğim bir yan var. Okuyalım bakalım:

"Sevgili Fidel! Ne yalan söyleyeyim, adına bir türlü alışamadım: Bu bayağı, küçük burjuvaca addan başka bir ad bulamamışlar mı sana! Fidel, Roza... aman ne bayağılık! Neyse, boş ver bunları. Birbirimize mektuplar yazmayı düşünmüş olmamız ne iyi oldu, öyle değil mi!"

Mektup çok doğru yazılmıştı. Hiçbir yazım yanlışı yoktu. "!" işareti bile hep yerli yerindeydi. Bizim şube müdürü bile ünleme yazılarında yer vermez ama kendisine bakarsanız, sözde bir yerlerde üniversite eğitimi bile görmüş. Neyse, devamına bakalım mektubun.

"Bence, düşüncelerini, duygularını ve izlenimlerini başkalarıyla paylaşmak, dünyanın en büyük esenlik ve mutluluklarından biridir."

Hımm! Almancadan çevrilmiş bir yapıttan aşırılmışa benziyor... Yapıtın adını hatırlayamıyorum şu anda...

"Bunu deneyimlerime dayanarak söylüyorum. Gerçi evin eşiğinden dışarı adımımı atmış değilim ama bu böyle. Benim hayatım mı sıkıcı, zevksiz? Babasının Sofi diye çağırdığı hanımım çılgın gibi seviyor beni."

Ah, aahh! Yok bir şey, yok bir şey! Sakin ol!

"Babası da pek sık okşar beni. Çayımı da, kahvemi de hep kaymaklı içerim. Ah, *ma chère*, sana bir şey söyleyeyim

mi, mutfakta bizim Polkan'ın kemirip durduğu şu kocaman kemikler yok mu, Polkan bunlardan ne zevk alıyor, hiç anlamıyorum. Bana sorarsan kemik olarak yalnızca av etlerinin kemiği yenir, o da eğer kimse iliklerini emmemişse. Birkaç sosu karıştırdığın zaman çok hoş bir lezzet elde ediyorsun, yalnız sosların içinde kapari ve yeşillik bulunmamasına dikkat edeceksin. Köpeklere hamur topağı vermekten daha kötü bir alışkanlık düşünemiyorum. Masada oturan ve ellerini bin bir pisliğe dokundurmuş olan bir muhterem, bir bakarsın ıslattığı bir ekmek parçasını iki avcu arasında yuvarlayıp topak yapmış, ağzına sokuşturmak için seni çağırıyor. Gidip yemesen nezaketsizlik olur, yesen, tiksineceksin... yine de tiksine tiksine yersin."

Ne bunlar be! Neler zırvalıyor bu hayvan! Yazacak başka bir şey yokmuş gibi! Bir sonraki sayfaya bakalım, işe yarar bir şeyler var mı:

"Sana bizim burada olup bitenleri anlatmak için öyle sabırsızlanıyorum ki! Sofi'nin 'baba' diye seslendiği evin baş beyinden daha önce söz etmiştim sana. Bu, doğrusu, çok tuhaf bir adam."

Oh be! Nihayet! Demedim mi, her konuda siyasi görüşleri vardır bu tereslerin diye. Görelim bakalım şu "baba"yı:

"... çok tuhaf bir adam. Hemen hep susar. Ağzından laf dirhemle çıkar. Yalnız bir hafta kadar önce kendi kendine konuştu durdu. Konuştu dediysem ha bire iki sözcüğü yineledi durdu: 'Alabilecek miyim, alamayacak mıyım?' Bir eline bir kâğıt alıyor, öbürünü boş tutarak soruyordu: 'Alabilecek miyim, alamayacak mıyım?' Bir seferinde bana da sordu: 'Ne dersin Meci, alabilecek miyim, alamayacak mıyım?' Ben tabii bir şey anlamadığım için çizmelerini şöyle bir kokladım, sonra da çekilip gittim. Derken, *ma chère*, bir hafta kadar sonra baba eve büyük bir sevinçle döndü. O gün öğleye dek birbiri ardınca üniformalı birtakım beyler gelip gittiler,

kendisini kutladılar. Öğle yemeğinde öyle neşeliydi ki, fıkralar anlatıp durdu, kendisini hiç böyle görmemiştim... Hatta bir ara tutup beni omzunun üstüne koydu. 'Bak Meci, nedir bu anlayabildin mi?' diye sordu. Baktım: Bir şeritti, kokladım, hiçbir belirgin kokusu yoktu. Sonra dilimin ucuyla hafifçecik yaladım, biraz tuzluydu."

Hay Allah müstahakkını vermesin e mi! Bu fino biraz ileri gitmeye başladı... Bizim genel müdür hazretlerine gelince, tam bir ikbalperest olduğu anlaşılıyor. Buraya bir mim koymalı.

"Hoşça kal *ma chère*. Acele bir yere gitmem gerekiyor. Şimdilik vb. vb. diyeyim, işimi bitirip döndükten sonra mektubuma kaldığım yerden devam ederim...

"... Merhaba, yine ben! Bugün hanımım Sofi..."

Ne! Sofi mi! Ah, ah! Neyse, neyse... susalım, devam edelim... "Hanımım Sofi çok telaşlıydı. Telaşının nedeni akşama gideceği baloydu. Bense onun yokluğunda, sana mektup yazabilme fırsatı yaratacağı için seviniyordum. Giyeceği tuvalet konusunda hep sinirlenmesine karşın, Sofi balolara bayılır. Şu balo denen şeyden ne zevk aldıklarını bir türlü anlayamıyorum, *ma chère*. Sofi balodan eve ancak sabahın altısında döner ve ben onun süzgün, solgun yüzünden kendisine baloda yiyecek bir şey vermediklerini hemen anlarım. Doğrusunu istersen ben asla böyle bir yaşam sürdüremezdim. Bana öğünlerimde çeşitli soslarda pişirilmiş çil eti ya da kızarmış tavuk kanadı vermeselerdi, ne yapardım bilemiyorum. Yanında soslu pirinç lapasını da unutmamak gerek tabii. Ama havuç ya da şalgam ya da enginar hiçbir zaman iyi yiyecekler olarak tarafından kabul görmezler..."

Son derece bozuk bir ifade. Bir insanın kaleminden çıkmadığı hemen anlaşılıyor. Başlangıcı tam olması gerektiği gibi, ama bitimi köpekçe. Hele şurdan bir mektuba daha göz atalım. Amma uzun mektupmuş bu! Hımm, üstelik tarih de konmamış.

"Canım! Bahar kendini nasıl da duyumsatıyor! Yüreğim sanki hep bir şeyler bekliyormuş gibi vuruyor. Kulaklarımda sürekli bir uğultu, sık sık bir ayağımı kaldırıp kapıyı dinleyerek birkaç dakika öylece duruyorum. Hadi sana bir gizimi açayım: O kadar çok hayranım var ki! Sık sık pencere önüne oturup onları izliyorum. Aralarında nasıl çirkinler var, anlatamam. Hele biri, tam bir avlu köpeği, her yanından aptallık akıyor ama sokakta her zaman soyluymuş gibi çalımla, kurumlanarak yürür, herkeslerin durup ardından kendini izlediklerini sanır. Bir hiç oysa... ve benim umrumda değil. Bir de penceremin önünde dikilen bir buldog var ki, Allah muhafaza! Arka ayaklarının üstünde dikilse –o kaba bedeniyle böyle bir şeyi asla yapamaz ya neyse– benim Sofi'nin babasına –ki hem boy, hem kilo olarak maşallahı vardır– bir baş fark atardı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi bu ahmak yaratık aynı zamanda çok da küstah. Geçenlerde epey bir hırlayıp homurdandım kendisine, tınmadı bile. Hiç değilse utanır gibi yap, başını öte yana çevir... Hayır! Dili bir karış dışarıda, kocaman kulaklarını sarkıtmış, gözleri pencereme dikili, kımıldamadan durup bana bakıyor! Sersem şey! Bu yazdıklarımı okuyunca kalbimin bütün köpeklere karşı kayıtsız olduğunu sanmamalısın, *ma chère!* Hayır! Komşu evin çitinden atlayıp gelen Trezor adındaki yakışıklıyı görmeni isterdim... Ah, yüzünün güzelliğini anlatamam, *ma chère!*"

Tuu sana rezil köpek! Utanmaz, arlanmaz köpek! Aklı fikri nelerde! Koca mektupta başka bir şey yok! Ah, insan istiyorum ben! İnsan görmek istiyorum karşımda! Ruhumu besleyecek ve ona haz verecek gıda istiyorum! Ne yapayım ben bu rezillikleri! Hele bir sayfa daha çevirelim bakalım, belki daha iyi bir şeylere rastlarız!

"... Sofi küçük masasında oturmuş bir şeyler dikiyordu. Ben camdan bakıyordum, çünkü gelip geçenleri izlemeyi severim. Birden uşak girdi içeri ve şöyle dedi: 'Teplov!' 'Hemen içeri al!' Sofi atılıp beni kucağına alarak kulağıma şöy-

le fısıldadı: 'Ah Meci, Meci! Gelenin kim olduğunu bir bilsen! Esmer, yakışıklı, kara gözleri bir çift kor bir hassa subayı!' Sonra da koşup kendi odasına geçti. Birazdan genç bir hassa subayı girdi içeri, doğruca aynanın önüne gidip kara favorilerini sıvazladı, saçlarını düzeltti, odaya bir göz attı. Ben biraz homurdandıktan sonra gidip köşeme oturdum. Sofi az sonra geri döndü ve onun topuklarını hafifçe birbirine vurarak verdiği selamı neşeli bir reveransla karşıladı. Bu arada ben bir şeyin farkında değilmiş gibi pencereden bakmaya devam ediyordum; gerçekteyse başımı hafif onlardan yana eğmiş, neler konuştuklarını duymaya çalışıyordum. Ah, *ma chère*, konuştuklarının nasıl incir çekirdeğini doldurmaz, saçma sapan şeyler olduğunu bir bilsen! Yok efendim kadının biri dansta bilmem hangi figürü yapacağı yerde, bilmem hangi figürü yapmış, yok efendim Bobov adındaki bir adam boynundaki kurdeleyle leyleğe benzemişmiş ve az kalsın kapaklanıp yere düşecekmiş, yok Lidina adındaki bir hatun gözlerinin gerçek rengi yeşil olduğu halde hep mavi olduğunu hayal edermiş... falan filan... Bir sürü ipe sapa gelmez şey! 'Şu hassa subayını gören benim Trezor'u yere göğe konduramaz.' diye düşündüm. Gerçekten dağlar kadar fark var aralarında. Bir defa dümdüz ve pide gibi geniş bir suratı var hassa subayının; üstelik favorilerden dolayı iki yanda kara bir kuşakla sarılmış gibi bir surat bu. Oysa Trezorcuğumun yüzü ince, zarif ve tam alnının ortasında beyaz bir akıtması var. Sonra Trezor'un beli nerde, hassa subayının beli nerde! Kıyas kabul etmez ikisi! Ya gözleri, tavırları, huyu... Hayır, hayır, Trezor'u bu adamla karşılaştırmak bile doğru değil. Bilmem ki, *ma chère*, ne buluyor bu Teplov denen adamda benim Sofi ve nesine hayran böyle bir adamın?.."

Bana kalırsa da bu işin içinde bir iş var. Bir hassa subayının Sofi'nin gözlerini böylesine kamaştırabilmesi mümkün değil. Neyse devamını okuyalım bakalım:

"Bana öyle geliyor ki, bu hassa subayından hoşlanabildiyse, babasının işyerindeki o memurdan da hoşlanabilir Sofi. Ah *ma chère*, bir bilsen, öyle çirkin bir adam ki bu! Çuvala tıkılmış bir tosbağa sanki!.."

Kim acaba bu memur?

"Adı da bir tuhaf adamın! Sofi'nin babasının odasında tek yaptığı iş, oturup kalem açmak. Başında saçları kuru ot demeti gibi. Baba onu sürekli uşak gibi kullanır."

Bu aşağılık it benden söz ediyor sanki. İyi de, saçlarım niye kuru ot demeti gibiymiş ki?

"Sofi onu gördü mü, gülmekten kendini alamaz."

Atıyorsun, ulan itoğlu it! Lanet köpek! Çirkef dilli, cenabet namussuz! Bütün bunları kıskançlığından böyle yazdığını anlamıyorum sanki! Hem buradaki dümeni çakmadığımı da sanma. Bizim şube müdürünün başının altından çıkıyor bütün bunlar. Adam yeminli düşmanım oldu, öylesine nefretle dolu ki bana karşı, durmadan hakkımda yalanlar kıvırıyor. Neyse, şurdan bir mektuba daha göz atalım, ola ki, durum kendiliğinden açıklığa kavuşur.

"*Ma chère* Fidel, sana uzun süredir yazamadığım için beni bağışla. Tam bir esrime içindeydim. Aşkın ikinci bir hayat olduğunu söyleyen yazar ne güzel söylemiş! Evimizde öyle büyük değişiklikler var ki! Hassa subayımız artık her gün bizde. Sofi ona çılgın gibi âşık. Babanınsa neşesine diyecek yok. Hatta bizim Grigori'den duyduğuma göre (Grigori yerleri süpürür ve hep kendi kendine konuşur) bu yakınlarda düğün varmış, çünkü baba Sofi'yi ya generale ya hassa subayına ya da askeri bir albaya vermek istiyormuş..."

Allah kahretsin! Daha fazla okuyamayacağım... Ya generale ya hassa subayına verecekmiş! Dünyada bütün güzel şeyler zaten ya generallerin ya da hassa subaylarınındır. Kendine iyi kötü bir şey ayarlarsın, bu da artık benimdir diye düşünürsün ama o da ne, generalin ya da hassa subayının teki elini uzatmış, kapıvermiş! Allah kahretsin! Ben de general ol-

mak isterdim. Elimi uzatıp başkalarının haklarını kapmak için değil, hayır... yalnızca şu baba kızın önümde nasıl yaltaklanacaklarını, fırıldaklar çevireceklerini görmek ve sonra da tükürmüşüm sizin gibi yaratıklara demek için. Allah kahretsin! Ne can sıkıcı bir durum! Bu sersem köpeğin bütün mektuplarını yırtıp parça parça ediyorum... Al! Al!

3 Aralık

Hayır, olamaz! Yalan hepsi! Bu düğün olmayacak! Hassa subayıysa ne olmuş yani! Soyut bir onur kavramından başka hiçbir yanı olmayan bir sözcük bu... Elle tutulur, gözle görülür yanı ne? Hassa subayı olmakla insanın alnının ortasına üçüncü bir göz mü ekleniyor? Burnu dersen, bizimki gibi, altından gümüşten değil; o da kokluyor, yemek yemiyor ve o da aksırıyor, öksürmüyor burnuyla. Bu farklılıkların nerden kaynaklandığını anlamak için vaktiyle az çabalamamıştım. Örneğin ben neden bir kalem memuruyum? Başka deyişle benim kalem memuru olmamı gerektiren nedenler neler? Ne malum bir kont ya da general olmadığım? Belki de yalnızca görünüş olarak bir kalem memuruyum? Belki de kim olduğumu, neyin nesi olduğumu ben kendim bile bilmiyorum? Tarihte nice örnekleri görülmüş olaylar var... Adam, soylu moylu olmak şurda dursun, basit bir tüccar, hatta esnaf, hatta hatta köylüyken, bir de anlaşılıyor ki, ricalden, erkândan biriymiş, hatta resmen hükümdarmış!.. Bir köylü böyle olabiliyorsa, benim gibi soylu biri neden olmasın? Birden general üniforması içinde ortaya çıkıvermişim, örneğin!.. Hem sağ omzumda apolet var, hem sol omzumda... ve bir omzumdan çaprazlama olarak belime kadar inen bir nişan şeridi! Bizim küçük kumru ne der, genel müdürümüz olacak peder beyleri ne hallere girerdi acaba? Ah, ne ikbalperest adamdır o! Mason olduğuna kalıbımı basarım. Kendini bazen şöyle, bazen böyle göstermeye çalışıyor ama

ben onun mason olduğunu hemen anladım: Tokalaşmak için elini uzattığında bütün parmakları yumuk, yalnızca iki parmağı açık oluyor. Şimdi bana, hemen şu dakikada bir valilik yahut levazım generalliği yahut buna benzer bir unvan tevcih edilemez mi? Neden bir kalem memuru olduğumu bilmek isterdim. Evet, neden bir kalem memuruyum ben? Neden özellikle kalem memuru?

5 Aralık

Bu sabah hep gazete okudum. Şu İspanya'da da pek tuhaf işler oluyor. Olup bitenleri pek de anlayabilmiş değilim. Gazetelerin yazdığına göre taht ilga edilmiş. Devletin ileri gelenleri tahtın vârisi olarak seçilecek kişi konusunda bir türlü karar veremiyorlarmış, bu yüzden de halk galeyana gelmiş. Doğrusu bu bana pek tuhaf göründü. Krallık nasıl ilga edilebilir? Gazetelerin yazdığına göre bir donna geçmeliymiş tahta. Hayır, hiçbir donna geçemez tahta. Hiçbir şekilde geçemez. Taht kralındır. Kralın oturması gerekir tahtta. Dediklerine göre kral yokmuş. Devlet kralsız olamaz. Kral var, yalnız bilinmeyen bir yerlerde kendisi. Kral var ve olmalı, yalnız ailesel nedenlerle ya da güvenlik gibi nedenlerle, örneğin Fransa ve öteki ülkeler gibi komşu devletlerin zorlamalarıyla gizleniyor ya da işin içinde başka nedenler var.

8 Aralık

Daireye gidecektim ama değişik nedenler ve düşüncelerle bundan vazgeçtim. Bir defa şu İspanya meselesi bir türlü kafamdan çıkmadı. Donnanın kraliçe olması olacak şey değil. İzin verilemez buna. İlkin, İngiltere izin vermez. Sonra, bütün Avrupa'yı ilgilendiren siyasi bir mesele bu: Avusturya imparatoru girer bu işin içine, bizim efendimiz girer... Bu olay beni öylesine allak bullak etti ki, bütün gün kendimi hiçbir işe veremedim. Mavra'nın dediğine göre masada aşırı dalgın

oturuyormuşum. Gerçekten de o dalgınlık içinde galiba iki tabağı yere attım, paramparça oldu tabaklar. Öğleden sonra dağa doğru yürüyüşe çıktım. Öğretici hiçbir sonuç çıkaramadım. Daha çok yatakta yattım ve İspanya meselesini düşündüm.

Yıl 2000, Nisan'ın 43'ü

Bugün olağanüstü görkemli bir gün! İspanya'da kral var! Aranılıp bulundu kendisi. Bu kral benim. Ben de bugün öğrendim bunu. Açıkçası, kafamın içinde şimşek çakmış gibi oldu. Kendimi bir kalem memuru olarak nasıl düşünebildiğimi, böyle bir şeyi hayalimden nasıl geçirebildiğimi anlayamıyorum. Bu kaçık fikir kafamın içine nasıl girmiş olabilir? Allah'tan kimseler bunun farkına varmadı da, beni tımarhaneye kapatmaya falan kalkışmadılar. Şu anda her şey ayna gibi apaçık önümde. Meçhulüm olan hiçbir şey yok. Daha önce anlayamıyordum. Bir sis perdesi ardında gibiydi her şey. Bu da sanırım, insanların beynin kafada olduğunu düşünmelerinden kaynaklanıyor. Kesinlikle doğru değil bu: Rüzgârla Hazar Denizi taraflarından gelir beyin.

Kim olduğumu önce Mavra'ya açıkladım. Karşısında İspanya kralının durmakta olduğunu öğrenince, ellerini çırptı; az kalsın korkudan ölecekti. Aptal, hayatında daha hiç İspanya kralı görmemiş. Ama ben yine de kendisini yatıştırmaya çalıştım, lütufkâr sözlerle kendisini takdir ettiğime, zaman zaman çizmelerimi çok kötü boyamış olmasına karşın kendisine içerlemediğime inanmasını sağlamaya çalıştım. Ne de olsa cahil halk. Onlara yüksek meselelerden söz edilmez. Korkmasının nedenine gelince, bütün İspanya krallarının II. Felipe'ye benzediklerine inanmasaydı. Benimle Felipe arasında en ufak bir benzerlik olmadığına ve benim dilenerek yaşayan sefil keşişlerimin de olmadığına kendisini güçbela inandırdım...

Daireye gitmedim... Tükürmüşüm dairesine! Yo, dostlar, artık tuzağınıza düşüremezsiniz beni; o iğrenç kâğıtlarınızı evrak defterine kaydetmesi için başkasını bulun siz!

Martaralık, ayın 86'sı
Gündüzle gece arası

Bugün bizim idare amiri daireye gelmemi söylemeye geldi; dediğine göre işe gitmeyeli üç hafta olmuş. Gırgır olsun diye gittim daireye. Şube müdürü, önünde eğilip özür taklaları atacağımı sandı ama ben aldırmazca baktım kendisine, ne fazla öfkeli, ne de fazla hayırhah, sonra da hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi geçip yerime oturdum. Kalem odasını dolduran domuzlara bir göz gezdirip, "Aranızda kimin oturduğunu bir bilseniz..." diye düşündüm. "Allahım, Tanrım! Nasıl eliniz ayağınıza dolanırdı, hatta şube müdürünün kendisi, tıpkı genel müdürün önünde yaptığı gibi, nasıl yerden selamlarla saygılardı beni."

Biri getirip özetini çıkarmam için önüme birtakım kâğıtlar koydu. Elimi bile sürmedim. Biraz sonra herkeste bir telaş başladı. Dediklerine göre ekselansları genel müdür geliyormuş. Birçokları, kendilerini gösterebilmek için girişe doğru seğirtti. Ama ben yerimden bile kımıldamadım. Tam bizim bölümün önünden geçerken, herkes ceketinin düğmesini ilikledi. Ama ben yerimden bile kımıldamadım! Genel müdür de kim oluyor! Kim oluyor ki önünde ayağa kalkacağım? Asla! Hem neresi müdür o mantar herifin? Evet, mantar, bildiğiniz, sıradan bir mantar! Nasıl mantar derseniz, şişelerin ağzına tıkanan mantarlar gibi bir mantar işte! Beni asıl keyiflendiren şey ise, önüme imzalamam için birtakım kâğıtları sokuşturmaları oldu. Sanıyorlar ki, ben alelade bir masa şefiyim ve evrakların ancak en dibinde bir köşeye minicik bir paraf atarım. Siz öyle sanın! Şimdi yaptığımı görünce çok şaşıracaksınız... En göz alıcı yere, tam genel mü-

dürün imzasını attığı köşeye, "VIII. Ferdinand" diye bastım imzayı. Nasıl benzeri görülmemiş bir sessizlik kapladı bütün kalem odasını! Benimse tek yaptığım, "Tebaam olduğunuzu belirten bağlılık sözlerine gerek yok" anlamında elimi şöyle hafifçe oynatmak oldu.

Sonra da dışarı çıktım ve doğruca genel müdürün evine gittim. Kendisi evde yoktu. Uşak önce beni içeri bırakmak istemedi ama sözlerimi duyduktan sonra iki elini çaresizce yanına bırakıverdi. Doğruca giyinme odasına daldım. Asil bayan ayna önünde oturuyordu, beni görünce yerinden sıçrayıp dehşet içinde geriledi. Ancak ben kendisine İspanya kralı olduğumu söylemedim. Tek söylediğim, kendisini büyük bir mutluluğun beklemekte olduğu, bunun kendisinin hayal bile edemeyeceği çapta bir mutluluk olduğu ve çekemeyenlerimizin bütün fitne ve fesatlarına karşın birlikteliğimizin kaçınılmaz olduğu oldu. Daha fazla bir şey söylemek istemedim ve dışarı çıktım. Ah, şu kadın denen sinsi, hilekâr yaratık! Şimdi anlayabiliyorum kadınların içyüzünü... Bugüne dek kadınların kime âşık olduğunu kimseler bilmiyordu. Bunu ilk anlayan ben oldum. Kadın, şeytana âşıktır. Kesinlikle şaka falan etmiyorum. Fizikçiler saçmalar dururlar: Kadın şöyle şöyle bir varlıktır, falan diye... Oysa tek şeytanı sever kadın. İşte, görüyor musunuz, birinci balkondaki locasından dürbününü doğrultmuş, bakıyor. Kime bakıyor peki? Diyeceksiniz ki, şu göğsünde nişanı olan şişkoya bakıyor. Yanılıyorsunuz! Nişanlı şişkonun hemen ardında duran şeytana bakıyor! Dikkat! Şeytan şişkonun ceketinin altına saklandı! Bakın, ordan başıyla razılık işareti veriyor kadına! Tamam, artık onundur kadın! Evet onundur! Ve bütün bu kişiler, ortalıkta dalkavukluk ederek, yalakalık ederek dönenip duranlar ve de ortalığa çıkıp bağır bağır yurtsever olduklarını ve daha bilmem neleri haykıranlar... bunlar icare peşinde olan, kira parası peşinde olan yurtseverlerdir! Bu ikbalperestler, bu din bezirgânları anayı da, babayı da, Tanrı'yı da gözlerini

kırpmadan para için satarlar. Evet, bütün bunlar ikbalperestlikten başka bir şey değil ve bu ikbalperestliğin tohumu da... insan dilinin altında küçük bir kabarcık bulunur, o kabarcığın içinde de topluiğne başı kadar bir kurtçuk... işte ordadır. Ve bütün bunlar kimin başının altından çıkıyor, diyecek olursanız eğer, söyleyeyim: Gorohovalı bir berber-tabibin başının altından çıkıyor... Adı şimdi aklıma gelmiyor... ne var ki, bu düzenbaz berber-tabibin ebe olacak bir kocakarıyla el ele vererek tüm dünyaya Muhammet dinini yaymaya çalıştığı herkesçe biliniyor. O yüzden olsa gerek, söylenildiğine göre Fransa'da daha şimdiden halkın büyük çoğunluğu eski dinini bırakıp Müslümanlığı benimsemiş.

Herhangi bir ay. Gün belli değil

Incognito olarak, yani kendimi tanıtmadan Nevskiy Bulvarı'nda dolaşıyordum. Derken bir baktım, imparator hazretleri arabalarıyla geçiyorlar. Herkesin şapkasını çıkarıp selam verdiğini görünce, ben de şapkamı çıkarıp selamladım kendisini... ama İspanya kralı olduğumu belli etmeden yaptım bunu. Halka böyle sokak ortasında kendimin kim olduğunu açıklamayı uygun bulmadım... Bunu önce sarayda yapmam gerekirdi. Peki niye yapmıyordum? Çünkü bir kral kostümüm yoktu. Gidip bir terziye şöyle dört dörtlük bir kral giysisi diktireyim dedim ama bunların hepsi eşek, mesleklerine saygı duymadıkları gibi, işi tümden üçkâğıtçılığa vurmuşlar, büyük bir kısmı da ağzını ayıra ayıra orda burada dolaşıyor. Sonunda, topu topu iki kez giydiğim takım elbisemi pelerine dönüştürmek aklıma geldi ve terzi olacak dürzüler bozup berbat etmesinler diye de bu işi kendim yapmaya karar verdim. Kimsenin görmemesi için kapıyı kilitleyip elime bir makas aldım ve elbisemin her yanını kestim; amacım elbiseme bambaşka bir şekil vermekti.

Ayı hatırlamıyorum. Gün hepten yok
Bir şey var... ama onun da ne olduğu belli değil

Pelerinim tümüyle hazırdı ve dikilmişti. Giydiğimde Mavra onu üzerimde görünce çığlığı bastı. Evet, her şey tamamdı ama ben yine de saraya gitme konusunda kararsızdım. Henüz İspanya'dan beklediğim temsilciler gelmemişti. Böyle paldır küldür tek başına gitmek yakışıksız bir davranış olurdu ve benim ağırlığıma denk düşmezdi.

Her an gelmelerini bekliyorum temsilcilerin.

Ayın 1'i

Temsilcilerin bu kadar ağırdan alışları beni çok şaşırtıyor. Bu kadar gecikmelerinin nedeni ne olabilir? Sakın Fransa olmasın? Dünyada şu Fransızlar kadar yaralı parmağa işemeyen bir millet daha yoktur. İspanyol temsilcilerin gelip gelmediğini öğrenmek için postaneye gittim ama posta müdürü olacak ahmağın hiçbir şeyden haberi yoktu. Burada İspanya temsilcileri falan yok dedi. Mektup yazarsam belirlenen tarife üzerinden kabulünü yaparlarmış! Hey yarabbim! Ne mektubu yahu? Ne ilgim var benim mektup denen saçmalıkla! Eczacılar yazar mektubu...

Madrid. 30 Şubat

Ve işte İspanya'dayım ve işte bu iş öyle hızla olup bitti ki, hâlâ kendime gelebildiğimi söyleyemem. Bugün sabah erkenden İspanyol temsilciler geldiler. Onlarla birlikte bir arabaya bindim. İnanılmaz bir hızlılık gibi geldi bana. Yani o kadar hızlıydık ki, yarım saat içinde İspanya sınırına ulaştık gibi geldi. Aslında Şimdi Avrupa'nın her yanında dökme demirden yollar var ve vapurlar akıl almaz bir hızla bir yerden bir yere götürüyor milleti.

Tuhaf memleket şu İspanya: Sarayda girdiğim ilk odada başları tıraşlı bir sürü adam gördüm. Ama çok geçmeden bunların İspanyol soylularıyla ordu mensupları olduğunu anladım. Çünkü br tek onlar kafalarını böyle tıraş ederler. Yalnız, başbakanın davranışları biraz tuhafıma gitti. Beni kolumdan tutup küçük bir odaya itti ve "Uslu uslu otur burada, eğer Kral Ferdinand olduğunu söyleyecek olursan, anandan doğduğuna pişman ederim seni" dedi. Bunun bir tür ayartma, baştan çıkarma ya da kışkırtma gibi bir şey olduğunu anladığım için, tavrım olumsuz oldu; bunun üzerine başbakan sopasını sırtıma iki kez öyle şiddetli indirdi ki, acıdan haykırmamak için kendimi güç tuttum; tuttum, çünkü bunun yüksek görevlere getirilenlere uygulanan eski bir şövalye geleneği olduğunu hatırladım... İspanya'da da hâlâ bu eski geleneklere uyuluyordu.

Yalnız kalınca devlet işleriyle uğraşmaya başladım. İlk bulduğum şey, Çin'le İspanya'nın aynı ülke olduğu oldu; insanlar cahilliklerinden bunları ayrı ayrı ülkeler olarak görüyorlardı.

İnanmazsanız elinize kâğıt kalem alıp "İspanya" yazın, kaleminizin kâğıda çiziktireceği yazı "Çin" olacaktır. Ama benim kafamı asıl, yarın olacak olan başka bir olay meşgul ediyor. Yarın yedide pek tuhaf bir olay olacak ve dünya ayın üzerine oturacak. Ünlü İngiliz kimyager Wellington da bunun böyle olacağını yazıyor. Ayın o narin, kırılgan yapısı aklıma geldikçe, itiraf ederim ki, müthiş tedirgin oluyorum. Ayı çoğunlukla Hamburg'da yapıyorlar ve fakat berbat mı berbat oluyor yaptıkları ay. İngiltere'nin bu işe kayıtsız kalmasını da aklım almıyor. Topal bir fıçıcıya ay yaptırırsan, bu kadar olur. Aptal herif yapımda zeytinyağlı halat yerine katranlı halat kullandığı için insanın burnunun direğini kıran berbat bir koku kapladı bütün dünyayı. Ayın böylesine nazik, kırılgan bir top olmasından dolayıdır ki, insanlar ayda yaşamıyorlar. Şu anda orda yalnızca burunlar yaşıyor. Bu

yüzdendir ki baktığımız zaman yüzümüzde burnumuzu göremiyoruz, çünkü burunlarımız ayda bulunuyorlar. Dünya gibi kocaman, hantal bir kütlenin ayın üzerine oturunca burunlarımızı yamyassı edeceğini düşününce yüreğim öyle sıkıştı ki, çoraplarımı, ayakkabılarımı giydiğim gibi güvenlik güçlerine bu oturmayı engellemelerini emretmek için doğru devlet konseyi toplantı salonuna koştum. Konsey toplantı salonu hıncahınç başları tıraşlı soylularla doluydu; bunlar öyle akıllı insanlardı ki, benim daha, "Baylar, acilen ayı kurtarmamız gerek, çünkü dünya ayın üzerine oturacak" dememle beraber benim kral buyruğumu yerine getirmek ve ayı yakalamak için hemen atılıp duvarlara tırmanmaya başladılar ama bu sırada başbakan girdi içeri. Onu gören herkes dört bir yana dağıldı. Ben kral olarak tabii tek başıma kaldım. Ama şu başbakana da hayret yani, beni gene sopasıyla döve döve odama soktu. buradan da halk törelerinin, gelenek ve göreneklerinin İspanya'da ne denli güçlü olduğunu anlıyoruz!

Aynı yılın Şubat'tan sonraki Ocak ayı

Şu İspanya'nın ne biçim memleket olduğuna hiç aklım ermedi. Halkın gelenek ve görenekleriyle, sarayın protokol kuralları anlaşılır gibi değil! Bir şey anlamıyorum, hiçbir şey anlamıyorum, kesinlikle hiçbir şey anlamıyorum! Bugün, keşiş olmak istemediğimi gırtlağımı yırtarcasına haykırmama karşın, yine de saçlarımı kazıdılar. Kafama buzlu su damlatmaya başlamalarından sonra olup bitenleri ise hiç anımsayamıyorum. Şimdiye dek hiç yaşamadığım bir cehennem azabıydı bu. Cin tutmuş gibiydim, beni güçlükle tutabiliyorlardı. Bu tuhaf geleneğin anlamı ne olabilirdi? Aptal bir gelenekti bu, anlamsızdı! Bugüne dek bu türden gelenekleri ortadan kaldırmayan kralların basiretsizliği anlaşılır gibi değil doğrusu! Yaşadıklarımı, elde bulunan veri-

leri şöyle etraflıca düşününce, engizisyona çattığım ve başbakanın da başbakan değil, baş engizisyoncu olduğu sonucu çıkıyordu. Yalnız anlayamadığım şey, bir kralın nasıl olup da engizisyonun eline düşebildiğiydi. Sakın bu işte yine Fransa'nın parmağı olmasın? Ve özellikle de Polignac'ın? Ah ne anasının gözüdür şu Polignac! Bana dünyayı zindan etmek için ant içtiğine eminim! Asla peşimi bırakmayacaktır! Ama senin ipinin de İngilizlerin elinde olduğunu bilmiyor değiliz, dostum. Ne ince siyasetçidir şu İngiliz, ne kurnaz tilkidir! Dünya âlem bilir ki, İngiliz enfiye çekti mi, Fransa hapşırır.

Ayın 25'i

Bugün baş engizisyoncu odama geldi ama ben ayak seslerini daha uzaktan tanıdığım için sandalyemin altına gizlendim. Beni göremeyince önce, "Poprişçin!" diye bağırdı. Hiç ses çıkarmadım. Bunun üzerine, "Aksentiy İvanov! Kalem memuru! Soylu kişi!.." diye yeniden bağırdı. Yine hiç ses çıkarmadım. Üçüncü seslenişi şöyle oldu: "VIII. Ferdinand, İspanya kralı!" Az kalsın sandalyenin altından başımı uzatacaktım ama biraz düşününce vazgeçtim; "Yok, kardeş" dedim, "Beni kandıramazsın! Artık seni tanıyoruz: Yeniden kafama buzlu sular damlatacaksın, değil mi?" Ne var ki, beni gördü ve sopasıyla vura vura sandalyenin altından çıkardı. Şu lanet sopanın indiği yer de nasıl acıyor! Yine de bütün çektiklerimin bir ödülü oldu: Bir buluş gerçekleştirdim... Buluşum şu: Her horozun bir İspanya'sı vardır ve Bu İspanya horozun tüylerinin altında gizlidir. Neyse, baş engizisyoncu bir sürü cezalandırma tehditleri savurduktan sonra odamdan çıkıp gitti. Onun bu asıp kesmelerini umursamadım bile, çünkü İngilizlerin elinde bir oyuncaktı bu engizisyoncu ve gücü, bana karşı duyduğu kinin büyüklüğünce değildi.

Şubat 34, yıl 349

Hayır artık dayanacak gücüm kalmadı. Tanrım! Neler yapıyorlar bana! Kafama buzlu sular akıtıyorlar! Beni dinlemiyorlar, neler çektiğimi görmüyorlar. Ne yaptım ben onlara? Niçin çektiriyorlar bana bütün bu acıları? Benden, benim gibi garip bir insandan ne istiyorlar? Ben ne verebilirim ki onlara? Neyim var ki, ne vereyim? Onların bana çektirdiği bu acılara katlanacak gücüm yok, başım cayır cayır yanıyor, her şey gözlerimin önünde fırıl fırıl dönüyor. Kurtarın beni! Alın beni bunların elinden! Bana şimşek gibi hızlı atlar koşulu bir troyka verin! Otur yerine arabacım, çın çın ötün troykamın minik çanları, şahlanıp uçun yağız atlarım, götürün beni buralardan! Haydi, daha hızlı, daha hızlı, buralara dair gözüm hiçbir şey görmemeli! İşte gökte bulutlar yığılmaya başladı, işte uzaklarda bir yıldız parlıyor, kararan ağaçlarıyla ve aydedesiyle orman hızla geçiyor altımdan; mavi sisler dağılıp çözülüyor aşağılarda ve ben sisler içinde bir telin tınlamasını duyuyorum... Bir yanda deniz, bir yanda İtalya; işte yoksul Rus kulübeleri belirmeye başladı aşağılarda. Şu ötelerde usul usul ağaran ev benim evim mi? Ya pencerenin önünde oturan kadın... annem mi? Anacığım, kurtar bu perişan oğlunu! Onun ağrılı başçağızına gözyaşlarını damlat! Bak neler çektirdiler oğulcuğuna! Zavallı oğulcuğunu bağrına bas, anacığım! Ona bu dünyada yer yok! Her yerden kovup kovalıyorlar onu. Anacığım! Şu zavallı yavruna acı!.. Birden aklıma geldi... Cezayir beyinin tam burnunun altına koca bir beni olduğunu biliyor muydunuz?

SON

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

1. GURUR VE ÖNYARGI, Jane Austen, Hamdi Koç
2. GECEYE ÖVGÜLER, Novalis, Ahmet Cemal
3. BÜTÜN MASALLAR, BÜTÜN ÖYKÜLER, Oscar Wilde, Roza Hakmen, Fatih Özgüven
4. SEÇME MASALLAR, Hans Christian Andersen, Murat Alpar
5. KEREM İLE ASLI, Hazırlayan ve Çeviren: İsa Öztürk
6. YÜREK BURGUSU, Henry James, Necla Aytür
7. DUINO AĞITLARI, Rilke, Can Alkor
8. MODESTE MIGNON, Balzac, Oktay Rifat-Samih Rifat
9. KANLI DÜĞÜN, Lorca, Roza Hakmen
10. HÜSN Ü AŞK, Şeyh Galib, Abdülbâki Gölpınarlı
11. YARAT EY SANATÇI, Goethe, Ahmet Cemal
12. GORGİAS, Platon, Mehmet Rifat-Sema Rifat
13. DEDEKTİF (AUGUSTE DUPİN) ÖYKÜLERİ, Edgar Allan Poe, Memet Fuat, Yurdanur Salman-Deniz Hakyemez
14. ERMİŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN, Gustave Flaubert, Sabahattin Eyüboğlu
15. YERLEŞİK DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ, Gustave Flaubert, Sema Rifat-Elif Gökteke
16. PARİS SIKINTISI, Charles Baudelaire, Tahsin Yücel
17. YERGİLER, Iuvenalis, Çiğdem Dürüşken, Erdal Alova
18. YUNUS EMRE, HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ, Abdülbâki Gölpınarlı
19. SEÇME ŞİİRLER, Emily Dickinson, Selahattin Özpalabıyıklar

20. KAMELYALI KADIN, Alexandre Dumas Fils, Tahsin Yücel
21. DÖRTLÜKLER, Ömer Hayyam, Sabahattin Eyüboğlu
22. YAŞAM BİLGELİĞİ ÜZERİNE AFORİZMALAR, Arthur Schopenhauer, Mustafa Tüzel
23. DENEMELER, Montaigne, Sabahattin Eyüboğlu
24. DEVLET, Platon, Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz
25. GARGANTUA, Rebelais, Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol-Azra Erhat
26. OBLOMOV, İvan Gonçarov, Sabahattin Eyüboğlu-Erol Güney
27. UTOPIA, Thomas More, Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol-Mîna Urgan
28. TARİH, Heredetos, Müntekim Ökmen
29. KAYGI KAVRAMI, Kierkegaard, Türker Armaner
30. ŞÖLEN-DOSTLUK, Platon, Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat
31. BÜTÜN ROMANLAR, BÜTÜN ÖYKÜLER, Puşkin, Ataol Behramoğlu
32. SEVİYORDUM SİZİ, Puşkin, Ataol Behramoğlu
33. MADAME BOVARY, Gustave Flaubert, Nurullah Ataç-Sabri Esat Siyavuşgil
34. BABALAR VE OĞULLAR, Turgenyev, Melih Cevdet Anday
35. KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN, Anton Çehov, Ergin Altay
36. BÜYÜK OYUNLAR, Anton Çehov, Ataol Behramoğlu
37. CİMRİ, Molière, Sabahattin Eyüboğlu
38. MACBETH, Shakespeare, Sabahattin Eyüboğlu
39. ANTONIUS VE KLEOPATRA, Shakespeare, Sabahattin Eyüboğlu
40. AKŞAM TOPLANTILARI, Gogol, Ergin Altay

41.HİTOPADEŞA, Narayana, Korhan Kaya
42.MANTIK AL-TAYR, Feridüddin Attâr, Abdülbâki Gölpınarlı
43.HAGAKURE: Saklı Yapraklar, Yamamoto, Hüseyin Can Erkin
44.EŞEKARILARI, KADINLAR SAVAŞI VE DİĞER OYUNLAR, Aristophanes, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat
45.SUÇ VE CEZA, Dostoyevski, Mazlum Beyhan
46.SİS, Miguel de Unamuno, Yıldız Ersoy Canpolat
47.BRAND-PEER GYNT, İbsen, Seniha Bedri Göknil, Zehra İpşiroğlu
48.ARABESKLER, Nikolay Gogol, Mazlum Beyhan
49.TOPLUM SÖZLEŞMESİ, J. J. Rousseau, Vedat Günyol
50.MİLLETLERİN ZENGİNLİĞİ, Adam Smith, Haldun Derin

Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852): Klasik Rus Edebiyatı'nın Puşkin'le birlikte en önemli iki kurucusundan biri olan Gogol, gerek Müfettiş *(oyun) ve* Ölü Canlar *(roman) gerekse üç kitapta topladığı öyküleri düşünüldüğünde, gerçekten de 19. yüzyılın en önemli anlatıcılarından biridir. Elinizdeki kitap,* Arabeskler*'se bu etkileyici yazarın öykü toplamının ikinci halkasını oluşturmaktadır.*

Mazlum Beyhan (1944); Yayımlamış olduğu Dostoyevski'den Suç ve Ceza *ve* Budala, *Tolstoy'dan* Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik *ve Gogol'dan* Arabeskler *benzeri çalışmalar düşünüldüğünde, Beyhan, hiç tartışmasız son 35 yılın en önemli Rus edebiyatı çevirmenlerinden biridir.*

ISBN 975-458-929-1

KDV dahil fiyatı
11 YTL

